

CULTURA

NAȚIONALĂ

MENGER

STATUL VIITOR

BIBLIOTECA POLITICĂ

STATUL VIITOR

CULTURA

NAȚIONALĂ

BIBLIOTECA POLITICĂ

INGRIJITĂ DE

D. GUSTI

PROFESOR UNIVERSITAR / MEMBRU
AL ACADEMIEI ROMÂNE

2811706

CULTURA

NAȚIONALĂ

M E N G E R

S T A T U L V I I T O R

TRADUCERE DE
G. BOGDAN-DUICA

DATA 37 136

226/05

M E N G E R
STATUL VIITOR
SA EREDITAT SI
TIPARIT DE
CULTURA
NATIONALA
BUCURESTI 1923

B.C.U. Bucuresti

C20055234

Institutul de Studii Istorice si Sociale Politice
de pe Ilieșii C.C. al P.A.R.
BIBLIOTECA DOCUMENTARA

Inventar nr. ~~81924~~ / 89.

III 2303

INTRODUCERE

1. Traducerea de față am scris-o la Săveni, în Ialomița, unde Nemții internaseră un mare număr de intelectuali, și la Troian, în Bulgaria, unde o toamnă frumoasă și o iarnă blândă reușiseră să ne păstreze o rămășiță de poftă de muncă. Lucrarea a fost o parte din studiile istorice și sociologice, care-mi mângâiau atunci o viață plină de indignări și proteste. Deaceea ea îmi este de două ori dragă; și ți-u s'o dau și în mâinile altora—deși eu nu sânt socialist.

2. Traducerea o revăd într'un timp, în care sprijinitorii interezați ai vechiului stat *pseudo-constituțional* au încredințat apărarea lor unor curți marțiale, care zingănesc sentințe aspre; în care partidele politice vechi proced încă după sentința *l'état c'est moi*, în fața căreia libertățile constituționale se svârcolesc într'o luptă care nu poate fi părăsită de spiritele democratice sincere.

Dar viitorului bine întrevăzut — fie el oricât de departe încă — nu i se pot închide ușile.

Viitorul vine din vest, nu din sălbatecul est, care, totuș, a dovedit că și sufletele naive ale popoarelor agricole cer sau primesc astăzi reforme adânci.

Din tot *vesticul* clocot social, care a început să se ridice energic deodată cu războiul, cugetătorii economici și politici au extras o filozofie simplă, în fața căreia nici țara noastră nu va avea vămi de oprire. *Noul* este în marș; *socializarea*, când mai îndrăzneată, când mai domoală — este un semn caracteristic; încet aici, mai repede dincolo, eă crește pretutindeni, hrănită de *ideale etice* și de *nevoile biologice* ale omenirii.

Despre acest clocot social economistul Karl Bücher a scris câteva rânduri pe care le citez ca motivare — din parte-mi— a oportunității traducerii mele.¹⁾

¹⁾ *Die Sozialisierung*, Tübingen, 1919, p. 21.

«Personal, eu sânt convins de inexorabila victorie finală a socialismului, dar niciodată nu am crezut că voi ajunge încă timpul în care el să voească a se realiza. Prin revoluție socialdemocrația a fost așezată la un post atât de favorabil, cum niciodată nu l-a avut. *Acum ea trebuie să arate ce poate. Dacă nu va produce ce se așteaptă dela ea, atunci pentru mult timp, poate pentru totdeauna, s'a sfârșit cu ea.*

Așa zice Bücher, a cărui cugetare reflectează un moment grav din luptele din vestul Europei.

Ce forme va lua la noi — în viitor — acel războiu social, care acolo s'guduie serios temeliile vechi ale vieții economice-sociale, nu știu; nici nu mă privește *aici* , ca traducător al unei opere, a cărei cetire va avea rolul să explice temeiurile unei mișcări mondiale, nu ale celei similare, naționale, de explicarea căreia, la noi, se îngrijesc alți publiciști (din păcate mai des decât este bine: imprudenți, grăbiți și adeseori superficiali).

Oricum s'ar desvoltă viitorul patriei noastre, mișcările europenești se vor reflecta totdeauna în mișcările naționale; așa a fost să fie la noi până acum; așa va fi și în viitor. De aceea — oricare ar fi sfârșitul prezicerilor lui Bücher și celor de o părere cu el — noi avem datoria de prevedere politică de-a lămuri, teoretic, ce se petrece, ce se va petrece în lume, făcând cunoscute operele care au scos la iveală sensul agității vieți moderne.

Deaceea opera lui Menger va arăta și cetitorului român *unul* din drumurile socializării, un drum prudent, îndelungat, dar sigur.

3. Prudența lui Menger se explică prin mediul său și prin cariera sa. Austriac și profesor la Universitatea din Viena, Menger a fost, la început, un învățat cercetător conștiincios al problemelor de drept, pentru a căror lămurire, în fața studențimii, Statul făcuse apel la forțele sale.

Însă, din capul locului, apar la el calitățile care se găsesc și în opera tradusă de mine: erudiția enormă; metoda comparativă, care face loc cunoașterii progreselor universale;

și inima caldă a omului sosit dintr'o regiune în care chiar omului puțină valoare și puțină fericire i se îmbiase.

4. Firește, numai pe juriști i-ar mai putea interesa operele lui inițiale, despre procedura civilă austriacă, despre care eu nu pot vorbi.

Dar, la zece ani după al său *System des oesterreichischen Civilprocesrechts* (1876), apărù, în 1886, opera care dovedia că juristul observă atent vieța modernă și o examinează din punctul său de vedere, nu pentru a o reține ori a o petrifica în marginile dreptului pozitiv, ci, din contră, pentru a deschide porțile lui în fața tendinței de a-l îmbogăți cu dispoziții noi, sancționând instituții cerute de conștiința cugetătorilor miloși și mulțimilor îngrozite.

Opera eră «un fragment dintr'o lucrare mare, în care el încercă să înfățișeze socialismul ca un sistem juridic»: *Das Recht auf den vollen Arbeitsertrag in geschichtlicher Darstellung* (Dreptul asupra întregului produs al muncii, în desvoltarea lui istorică).

Lui Menger i se păruse că socialismul, împotrivit de multă, de prea multă lume politică, are nevoie de concretizări care să-l facă înțeles și să-l arate cu putință în forme admisibile chiar și pentru păzitorii ageri ai ordinii sancționate. De aceea, el scrie în prefață: «Numai după ce ideile socialiste se vor desface din nesfârșitele discuții economice și filantropice, care formează conținutul principal al literaturii socialiste, numai după ce ideile acestea se vor preface în reci noțiuni de drept, numai atunci oamenii de Stat practici vor fi în stare să înțeleagă în ce măsură actuala ordine de drept trebuie schimbată în favorul claselor populare suferitoare». Menger făcea, deci, un apel la cei puternici; apelul îl făcea un jurist cu renume; iar înțelesul apelului eră acesta: În literatura socialistă sunt idei a căror realizare este o trebuință, o binefacere, un progres, o glorie; dar concedem că, pentru a ajunge la realizarea lor, noi, susținătorii lor, suntem datori să arătăm că ea este cu puțință; că puțința se poate găsi chiar și în lăuntru dreptului înclinat spre statornicie și spre acea migă-

loasă șovăire și cercetare determinată de educația pe care el, dreptul, o înalță și o consolidează în conștiința celor tari, celor bogăți, celor mulțamiți cu lumea actuală. Opera eră, așadar, un atac al unui dezertor filozofic îndreptat contra ideilor, antipatiilor, îndărătniciilor acelei lumi juridice, dela care pe Menger îl îndepărtă, acum înălțându-l, o privire vastă asupra evoluțiunii mondiale. Și, cu toate acestea, *prudența* lui *juridică*, rodul lumii în care se mișcase, trăise, lucruse, nu-l părăseă; căci el adaugă: «Această *prelucrare juridică a socialismului* eu o privesc ca problema cea mai însemnată a *filozofiei moderne a dreptului*; soluția corectă a problemei va contribui esențial, ca schimbările inexorabile ale ordinii de drept să se întâmple în chipul *unei reforme pașnice*».

«Reforma pașnică» nu eră însă cuvântul care să placă socialismului german; deaceea anume ironii nu i-au fost cruțate nici lui Menger, socialistului juridic.

Cercetarea amintită a lui Menger pleacă dela *stabilirea drepturilor fundamentale economice*, care sunt:

1. Dreptul la întregul produs al muncii.
2. Dreptul la existență.
3. Dreptul la muncă.

Drepturile acestea, autorul le arată ivindu-se în filozofia germană — mai limpede în Fichte — fără ca filozofia să-i găsească forme de concretizare mulțamitoare; apoi, într'o mare serie de cugetători sociali: W. Godwins, Ch. Hall, W. Thompson, Saint-Simon, Proudhon, Robertus, Marx, L. Blanc și Lassalle; și în reprezentanții parțiali sau integrali ai acestor idei (dar și ai adversarilor lor) din mișcările contemporane, precum și în cuceririle legale *obținute*.

Concluziile generale ale operii se pot găsi ușor.

Întâia concluzie este o cerere de oprire preventivă, pentru ca defectele ordinii sociale actuale să nu mai fie sporite ori exagerate în mod artificial, pentru ca astfel să nu se dospească cu necesitate *erupțiunea violentă în locul prefacerii evolutive* a ordinii de drept.

A doua concluzie este, ca Statele moderne, legiferând, să aibă în deosebită grijă două puncte de vedere: 1. Înainte de toate ar trebui să se recunoască drept principiu fundamental al legiferării, că trebuiesc evitate toate măsurile care «creează venituri nemuncite sau care sporesc astfel de venituri», deoarece politica veniturilor nemuncite, de exploatare, duce spre prăpăstii. 2. Tot atât de primejdioasă, poate mai primejdioasă, este «orice transmitere de rentă ori de profit capitalist, prin mijlocirea Statului, dela o clasă la alta», cum ar fi de ex. amortizarea sarcinilor ipotecare ale proprietății rurale pe socoteala Statului.

Acestea sunt avertismente în vederea zilei, practice; dar cercetarea cuprinde și altele, în formele în care s'au ivit în literatura socială, însoțite firește de restricțiile sau desvolțările autorului. Toate acestea constituiesc liniamentele generale ale sistemului de drept socialist, pe care, mai pe larg, autorul le-a expus mai târziu.

Marele efect al operii a fost puternica impresie ce o lasă și astăzi altruismul cercetării; și este încă apostolica credință în rezultatul *final* al propovăduirii unui *ideal corectiv al realităților moderne*. După această operă nimănui nu i-a mai rămas nici o îndoială că Menger va deveni un ferment puternic în frământările de înaintare ale cugetării politice și economice-sociale.

5. Deși scopurile lui sunt mari, deși mijloacele de ajungere se constituiesc cu greu și numai prin răbdare și devotament, în nici un moment al cugetării sale scriitorul nu pare părăsit de credință. Cum nu-l părăsește credința, tot astfel nu-l părăsește, însă, nici deosebita privire critică asupra condițiilor de realizare. Această stăpânire de sine se simte, pagină de pagină, și în operele următoare.

Drept a doua operă de anticipare a sistemului său trebuie considerată, anume scrierea *Das bürgerliche Recht und die besitzlosen Volksklassen* (Dreptul civil și clasele sărace), publicată în 1890.

Scrierea eră un apel la juriștii germani, autori ai proiect-

tului codului civil pentru imperiul german, a căror știință trebuia citată și controlată în fața nouilor realități, cerându-se considerarea care acum li se cuvine acestora.

Scrierea trată despre dreptul familiar, dreptul real, dreptul obligațiunilor și dreptul ereditar, patru capitole enorme din ordinea vieții economice.

Capitolele revin — în esența lor — și în lucrarea tradusă de mine (Cartea a doua, capitolele 2 și 12—14, 3, 9, 11); deaceia nu-i necesar să le caracterizez eu aici. Dar necesar mi se pare, pentru aprecierea personalității autorului, să indic *atmosfera* de sentimente și intenții a scrierii despre dreptul civil.

Menger simte o sfântă mânie contra juriștilor cari ruș dau bine seamă despre chemarea legislativă a veacului nostru, pus în fața unor probleme economice și sociale, pe care vechiul drept nici nu le-a prevăzut. După Menger, știința dreptului german, reflectată în proiectul dreptului civil, consinția să fie *reacționară*; renunță să anticipeze progresul — progres făcuseră, în *momentul* alcătuirii lor, vechile codice: austriac, prusian și napoleonian — ; renunță sub influența școlii istorice pozitive, cu vederile ei înguste, nefilosofice, pe care germanicii Savigny, Puchta, Stahl le-au primit dela Blackstone și Burke, nu adâncindu-le, ci numai diluându-le. Scrierea lui Menger dela 1908, eră, așadar, și o luptă contra juriștilor aserviți claselor bine împroprietărite, care-și alcătuiseră dreptul *lor*, întărindu-și prin el situația și puterea *lor*. Menger nu înțelegea și nu admitea conservatismul științei juridice ca complice a instituțiilor antiquate.

«Obiecția aceasta a unui conservatism neistoric, care caută să păstreze anume stări de drept, chiar și atunci când bazele lor au dispărut dintre raporturile de putere socială, izbește, firește, în reprezentanții științei dreptului civil, asupra căruia, în Germania, întâia oară s'au aplicat metodele istorice și care și mai târziu a rămas tărâmul cel mai însemnat al aplicării lor. Cufundându-se în studiul epocelor și stărilor îndepărtate, ținând la idei de drept tradiționale cu o încăpă-

țânare ce-aduce aminte de ortodoxiile cele mai mărginite, ei nu au observat acea lume de prefaceri care s'a ivit — dela începutul veacului — și în Germania, și în alte țări: aspirarea continuă a contrastului dintre bogat și sărac, unirea claselor sărace pe țări și continente și dezvoltarea lor până la rangul de putere mondială». (Ediția 1890, p. 13). Și mai departe (p. 18): «Motivul acestui fenomen este, fără îndoială, faptul că, dat fiind mersul educației lor și date fiind interesele lor, juriștii *tuturor* țărilor sunt înclinați a se socoti servitori și reprezentanți ai bogaților. Din contră, ce mare și ce glorioasă este partea pe care medicii și economiștii au avut-o la constatarea și înlăturarea mizeriei omenești! Dintre juriștii teoretici eu puținii aș putea numi ca juriști ce-ar fi urmat o astfel de direcție. Majoritatea lor precumpănitoare s'au așezat în suita bogaților și puternicilor și au reprezentat interesele proprietarilor și stăpânitorilor cu acelaș zel cu care și-au reprezentat propria *prostie și trufie*. Dacă antagonismul social, care tot mai mult desparte pe cetățenii Statelor culturale în două tabere, a luat forme de îndușmănire mereu în creștere, o cauză importantă trebuie căutată în această unilateralitate a breslei juriștilor».

Emancipat de mult de unilateralitate, emancipat prin vasta sa cultură — rară printre juriști — Menger le făcea acum un războiu ager în folosul vieții umane din viitor.

Dar, în alte părți ale scrierii, Menger a indicat și alți factori interesați la păstrarea drepturilor învechite și apăsătoare. Un factor important, poate cel mai important dintre aceștia, sunt monarhiile, care susțin elementele aristocratice ale popoarelor. În teoria sa, Menger salvează monarhiile și conține un Stat socialist cu puțință chiar în forma monarhiei. De aceea, dela 1890, el apelează la monarhi, invitându-i să deschidă *ei* ochii pe care bogații *statului-quo* și juriștii devotați lor nu-i deschid. Pentrucă «înainte de toate, *este în interesul bine înțeles al monarhiei*, să împiedece înăsprirea continuă a contrastelor economice, pentru ca astfel să se câștige timpul necesar pentru *treptata prefacere a dreptului în inte-*

resul claselor populare sărace. Însă, executându-se progresiv programul aristocratic, la marginea sferei privilegiate trebuie să se adune și masele proletare și nemulțumite, în număr tot mai mare. Dacă admitem ca executată ori împlinită până la capăt politica socială a aristocrației, atunci trebuie să credem și că marelui mulțimi a națiunii i s'a luat nu numai proprietatea, ci, chiar prin lege, orice nădejde de îndreptare a stării sale. Dar se știe că desnădejdea masselor populare este starea care naște mai cu siguranță schimbări mari. De aceea, marele Florentin¹⁾ a avut un bun motiv ca pe poarta iadului său să înscrie drept cel mai mare rău, drept cea mai groaznică amenințare, desnădejdea, nu durerea sau suferința. De aceea, feriți-vă de-a adăuga la sărăcie — desnădejdea!»

Acestui text urmeze-i, din parte-mi, o singură observare: Luminând situațiile fugitiv, de pe laturi, dar fulgerător, Menger a concentrat astfel toate considerațiile psihologice-sociale și economice menite să influențeze formulele unui drept civil, care se alcătuie după studii îndelungate și care, prin pilda sa germană, amenință să susțină încă reacționismul juridic și al altor țări. Punând la o parte orice considerații personale, Menger aduceă, astfel, un bun serviciu lumii și idealului *armoniei* sociale, spre care el împingeă, convingător, cugetările ei.

6. Pregătită astfel, *Neue Staatslehre* (Noua teorie a statului) apărură la 1902. Este opera de față.

O scurtă prefață explică intențiile și greutatea de naștere ale operei, care mărturiseă convingeri socialiste, fără să urmărească aplausul socialist.

Un critic al vremii îi fixă lui Menger locul cuvenit în dezvoltarea *istorică* a științei și a mișcării sociale. El scriă: «Pe Menger nu-l putem conta nici printre socialiștii «științifici», cari susțin o *treptată* apropiere de noua ordine economică *fără* vreo remarcabilă participare a *voinții*, nici printre

¹⁾ Dante.

socialiștii «utopici», cari urmăresc o răsturnare *subită* ca urmare a lămuririi *direcției de voință* a masselor; deoarece Menger înclină spre unii, întrucât prefacerea o crede cu puțință *în curs de veacuri*; și spre ceilalți, întrucât fiecare pas al prefacerii îl înfățișază ca rezultat al legiferării de Stat conștiente. Drumul *revoluționar*, al ruperii subite a dreptului—deși îl susține practica istorică a principilor europeni — este respins din motive psihologice: imposibilitatea de a schimba radical raționamentele; din motive economice: probabila desordine cumplită¹⁾; și, deci, se preferă o prefacere naturală, voluntară, asociaționistă, din cauză că seculara deprindere a popoarelor cu conducerea autoritară nu poate fi întreruptă fără de primejdia unei depline lipse de disciplină». Caracteristica este exactă. Și aici este și folositoarea cetitorului: Ea arată o vedere generală în care el este chemat să orânduiească amănuntele pe care opera le expune magistral.

Însă scopul introducerii nu este să anticipeze însăși cetirea operii. De aceea, privitor la opera tradusă, introducerea nu mai adaugă nimic, și se mulțumește a invita pe cetitor să cetească opera cu atenția pe care orice carte de studii adânci și îndelungate o merită. Ea aduce multora multe mulțumiri; numai *anarhiștilor* nu le aduce nici una!

7. Opera lui Menger își pregăti, în acest timp, și o încoronare *filosofică*. Ce-ar fi putut să fie o *teorie a cunoștinții* (anunțată) din punct de vedere socialist, îmi pare dubios; ce a fost *Etica* ș-a știm, căci a putut să o tipărească în anul în care a murit, 1905.

Etica (Neue Sittenlehre) a rămas, însă, o broșurică de 82 pagini, interesantă prin amănuntele sale; atrăgătoare prin indicarea tipului etic al omului de viitor, căruia îi arată ce trebuie să fie, ca simțire morală, în viitorul pregătit de neconținută schimbare a raporturilor de forțe din lume.

---

¹⁾ Vezi Rusia! Traducătorul.

Filosofii au fost severi cu această etică de puțin cuprins filosofic¹).

Evoluția etică nu-i lămurită prin descoperirea rădăcinilor sale psihice; nici normele etice nu se expun și nu se cercetează critic; aceasta este drept; însă, arătându-se întru cât *puterea* a impus și impune anume forme de atitudini, care devin sau devin atitudini tradiționale și cum acele forme vor cădea deodată cu căderea stâlpilor sprijinitori, se arată, totuș, o parte din condițiile progresului etic.

Despre etica socialistă a lui Menger se poate zice: *In magnis et voluisse sat!* Opera, ca putere de producție, a rămas mult în urma operelor anterioare.

8. Acesta a fost Anton Menger, eruditul, care, privind la trecutul omenirii, a căutat să-și dea seamă despre ce, venind din *el*, este încă vital în *ea*; despre ce socialismul întreg trebuie să-și dea seamă, altoind pe vitalismul istoric un ideal de lume nouă.

Strategia lui nu va găsi atâți aderenți câți va fi admis *el*, în optimismul său gentil; dar, sigur este că *intelectualii* vor fi totdeauna înclinați să-l considere ca un sfătuitor foarte inteligent și prea uman și ca un călăuzitor spre ce tot omul de omenie trebuie să voască: spre milosul și dreptul spor de bine într'o lume încă plină de crunt egoism și de mari păcate, care nu i se pot ierta și nu i se pot admite.

G. BOGDAN-DUICĂ

---

¹) Vezi, din parte-ne, D. Gusti în *Die soziologischen Bestrebungen in der neueren Ethik*, în *Vierteljahrsschrift für wissenschaftliche Philosophie und Soziologie* 1908, p. 14.

P R E F A Ț A

Scrierea de față, rodul unor studii de zeci de ani, urmărește scopul de a rezuma într'un tablou general și concis propunerile practice pe care socialismul le face cu privire la prefacerea societății noastre. Cu drept cuvânt socialismul a supus mai întâiu unei critice profunde actuala stare a societății, deoarece numai astfel se putea câștiga, pentru scopurile socialiste, simpatia marilor grupări populare. Însă, dela începutul veacului al XVIII-lea, problema aceasta a fost deslegată de o literatură aproape nesfârșită și de un caracter cu precumpănire critic. Acum, când concepția socialistă se apropie treptat de realizarea sa, este timpul ca și partea ei pozitivă de organizare să fie scoasă la iveală mai mult decât până acum.

Eu am încercat să lămuresc dezvoltarea istorică a tezelor fundamentale socialiste citând pe reprezentanții săi cei mai însemnați, cel puțin în liniamentele lor cele mai aparente: o istorie dogmatică, amănunțită ar fi prefăcut această cârticică într'o operă de mai multe volume. Alegerea scriitorilor socialiști ai feluritelor națiuni mi-a pus în cale greutăți mari; și în unele cazuri abia voiui scăpa de obiecția c'am procedat arbitrar. Drept desvinovățire a eventualelor erori citez: imensa întindere a literaturii socialiste, greutatea de a o procura și, în sfârșit, lipsa aproape completă de lucrări științifice pregătitoare.

Prin «Noua teorie a Statului» este vorba ca concepția socialistă, care până acum n'a fost expusă niciodată atât de complet, să fie răspândită în clasele stăpânitoare și culte din Germania și din alte țări. Socialismul aproape numai critic trebuie să producă cu necesitate opoziția multor sfere, deoarece puține reguli de înțelepciune sunt recunoscute atât de general ca vechiul proverb, că a critică este ușor; dar că greu este a face mai bine. Firește, proba hotărâtoare a valorii sale idealul socialist o va face abia prin realizarea sa completă într'un Stat cultural, modern și mare. Însă întrucât cartea aceasta recunoaște numai îndemnurile acțiunilor omenești de pe acum efective, întrucât pretutindeni ea caută legătura cu părerile tradiționale despre Stat și Drept; și recomandă pentru prefacerile politice și sociale numai mijloacele întrebuițate până acum de practica universal-istorică, ea are intenția ca până la un anumit grad să realizeze acelaș scop pe cale teoretică.

Viena, Iulie 1902

AUTORUL

CARTEA INTAIA

STATUL ȘI DREPTUL IN GENERAL

CAPITOLUL INTAIU

OBSERVĂRI INTRODUCTIVE

Toate sistemele de drept de până acum s'au născut, în cea din urmă analiză, din anume raporturi de putere; și de aceea ele au urmărit totdeauna scopul de-a spori folosul celor puternici și puținii în paguba mulțimilor populare. Sistemele de drept ale antichității, dreptul grecesc și roman, au și dat expresie sinceră acestui raport: prin instituția sclaviei ele au atribuit nobililor, spre exploatare nețârmurită, partea cea mai numeroasă a populațiunii. Și sistemul social feudal, care s'a susținut în tot evul mediu, până încoace în veacul al XVIII-lea și al XIX-lea, avea în iobăgie și servitute instituite de drept care urmăreau acelaș scop și acelaș efect.

Chiar și marea revoluție franceză, subț ale cărei înrăuriri trăim încă și astăzi, nu a înlăturat disarmonia, ci a mascat-o numai. Nu-i vorbă, revoluția franceză și mișcările în legătură cu ea au desfăcut legăturile de atârnare personală a mulțimilor populare de anumite persoane și a întemeiat starea economică pe sistemul libertății contractului; însă libertatea aceasta este numai aparentă, iar în contractele mai însemnate stau față în față bogații și săracii, puternicii și slabii; și deaceea desfacerea raporturilor de atârnare personală au lăsat pe cei săraci, ca clasă populară, ca și mai înainte, tot supuși bogaților. Cu toate nenumăratele încercări ale claselor de jos, de-a schimbă în folosul lor Statul și Socie-

tatea, un sistem juridic, care să aibă drept scop folosul mulțimilor populare, nu folosul celor puternici și puțini, *trebuie creat de aci înainte, și în teorie, și în practică.*

Întâia ridicare a claselor populare de jos, care, după câteva încercări zadarnice, avu cel puțin un efect extern, a fost alcătuirea creștinismului. Creștinismul cel mai vechiu — și dela un program al săracilor nici nu se putea aștepta altceva — nu avea acea îndreptare exclusivă spre supranatural, pe care o căpătă mai târziu sub înrâurirea claselor stăpânitoare. Dimpotrivă, întâii creștini nădăjduiau că, în scurtă vreme, Hristos se va întoarce glorios în nouri și va întemeia o strălucită împărăție pământească, în care cei din urmă vor fi cei dintâi, cei dintâi cei din urmă și fiecare creștin care, de dragul lui Iisus, și-a jertfit familia și averea, va fi despăgubit însutit¹⁾. Societatea creștină primordială râvniă să întemeieze, ca și reformatorii sociali ai timpului mai nou, un sistem social priincios săracilor; deosebirea dintre ea și ei constă numai în faptul, că, după cea mai veche concepție creștină, înființarea noului sistem trebuia să reușească printr'o minune.

Dar împrejurările exterioare, care predominau în timpul ivirii creștinismului, nu erau de loc priincioase acelor tendințe. Dacă luăm în considerare faptul că atunci o singură persoană stăpâniă neîngrădit tot pământul cunoscut; că pretutindeni în imperiul roman se aflau față în față: un număr relativ mic de oameni liberi și o masă enormă de sclavi și că cei dintâi, liberii, se mai împărțiau în bogați enormi și cerșetori, atunci de sigur nimeni nu se mai poate mira, că creștinii cei mai vechi au pierdut curajul de a se împotrivi unui astfel de ocean de nedreptate și violență și de-a realiza drepturile săracilor chiar în această existență pământească. Deaceea, și fiindcă nici miraculoasa revênire a lui Hristos

---

¹⁾ Mateiu, 19, 27—30; Marcu, 10, 28—31; Luca, 18, 28—30; Apocalipsul, 20, 4 și urm.; 21, 1 și urm. Compară D. Strauss, *Christliche Glaubenslehre*, vol. 2 (1841), p. 635 și urm.

nu s'a împlinit, împărăția dumnezească fù strămutată foarte repede într'o vieață după moarte, unde soarta omului trebuiă să-și afle o răsplătire dreaptă. Prin aceasta creștinismul nu a fost numai desbrăcat de caracterul său social; ci și atenția masselor populare a fost abătută dela rânduile existenței lor pământești, care, de-acî înainte, li se părea numai ca o trecătoare pregătire pentru veșnica împărăție a lui Dumnezeu. Și astfel noi vedem, că în următoarele două mii de ani mișcările mulțimilor populare au aproape exclusiv un caracter religios și că curente sociale dinlăuntru lor nu au mare însemnătate nici ca scop, nici ca efect.

Masele populare se deșteaptă din somnul lor de moarte abia în cursul revoluțiunii franceze, după ce sentimentul religios a slăbit considerabil prin reformațiune și prin perioada raționalismului. Nu-i vorbă, această mare mișcare populară a fost, în esență, numai o răfuire a regalității și a claselor privilegiate cu burghezimea progresivă, relativ la chestiuni cu precumpănire politice; lanțurile economice, care apăsau asupra claselor fără avere nu au fost rupte, ci au fost numai zugrăvite din nou, să nu mai pară cele vechi. Dar de altă parte revoluției franceze i se va atribui în vecii vecilor însemnătatea că întâia oară în ea s'au văzut clasele poporului de jos lucrând, fără să fie determinate de motive religioase, ca putere mișcătoare a Statului și că au câștigat succese mari, care mai târziu nu s'au mai putut știrbi decât numai în parte.

De atunci tendințele claselor populare de jos, de a-și crea un sistem de drept corespunzător intereselor lor, nu au încetat niciodată deplin. Până la revoluția din Iulie (1830) mișcările populare au urmărit, ca și marea revoluție franceză, mai ales scopuri politice; dar de atunci încoace socialismul a câștigat în conștiința masselor o precumpănire hotărîită. În prezent mișcarea socială a claselor muncitorești se întinde în Europa și America, și dacă semnele nu ne amăgesc, ea va cuprinde în curând și celelalte continente, anume Asia, unde cu toată cultura veche, clasele de jos se află într'o

·situație foarte apăsătoare. *Inainte de-a se încheia veacul al XX-lea chestiunea socială va fi o chestiune a omenirii întregi.* Despre aceasta nu se poate îndoi nimeni!

CAPITOLUL AL DOILEA

ANARHISMUL

Întâia întrebare, la care teoria socialistă a Statului trebuie să dea un răspuns, este întrebarea dacă Statul este necesar pentru o pașnică conviețuire a oamenilor. Aceasta este problema anarhismului, care, în veacul al XIX-lea, a ajuns la mare însemnătate. Cine se mărginește să formuleze numai științificește raporturile de putere actuale, poate, firește, să treacă cu ușurință pe lângă teoriile anarhiste, fără să le discute. Dar cine voește să judece instituțiile omenești dintr'un punct de vedere care se află afară de sistemele de drept actuale, nu poate ocoli întrebarea: dacă enorma cantitate de silă și neplăcere, care este strâns legată de orice constituție, nu se sprijinește cumva numai pe prejudicii învechite?

Orice sistem anarhist are ca punct central al său ideea, că jocul liber al puterilor și pasiunilor omenești este de ajuns, ca să garanteze o conviețuire armonică a oamenilor, chiar și pe treptele culturale cele mai înalte. Această idee fundamentală nu este proprie numai anarhismului; astfel de idei au exprimat și unii liberali, și unii socialiști, de exemplu Bastiat și Fourier¹). Dar numai anarhismul a tras cu hotărâre concluzia că puternicul aparat al Statului și al bisericii trebuie înlăturat ca nefolositor, ba chiar ca primejdios,

---

¹) Bastiat, *Harmonies économiques* (1850) în *Oeuvres compl.*, vol. 6, (1885), pag. 2, 22. — Fourier, *Le nouveau monde industriel et sociétaire* (1829), p. 57 și urm., în *Oeuvres complètes*, vol. 6, ediția 3 (1848), p. 47. Într'adevăr unele note anarhiste se găsesc și la Fourier și urmașii lui. Vezi Fourier, la locul citat, p. 34, în *Oeuvres* vol. 6, p. 113 și urm. Considerant, *Destinée sociale*, vol. 1 (1837), p. 25. și urm.

deoarece, în stările noastre actuale, prin el se obține adaptarea reciprocă a acțiunilor omenești.

Ordinea de Stat actuală, părând că regulează tot, are, totuși, destule elemente de anarhism; deoarece caracter anarhist are orice raport de viață, din care se pot naște controverse, certuri, pentru care nu există judecător și fără ea, prin aceasta, să se suspende cel puțin, de regulă, pașnica conviețuire a părtașilor. Astfel: de veacuri, statele regiunii culturale europene-americeane trăesc unele lângă altele, fără judecător, în pace; numeroasele lor controverse se hotărăsc, în precumpănitoare majoritate a cazurilor, prin compromisul celor interesați, și numai cele mai însemnate conflicte de interese ale celor puternici se hotărăsc prin războiu. Tot astfel, pretutindeni, se ciocnesc sferele de competență ale reprezentanților celor mai superiori ai puterii (Guvern și parlament, Stat și biserică); certele rezultate din ciocnire, lipsind și aici un judecător recunoscut, rămân fără soluțiuni sau se sfârșesc tot prin compromisurile celor interesați. Și chiar și pe tărâmul vieții private, pe care o desvoltare milenară a supus-o mai cumplit stăpânirii dreptului civil, familia ne oferă, din partea sa personală, exemplul unei formațiuni semianarhiste. Raporturile personale ale soților, și anume cele sexuale, apoi raporturile dintre părinți și copii se bucură numai într'o mică parte de scutul dreptului și al judecății, fără ca prin aceasta să se suspende pașnica conviețuire a familiilor. Ba, un caz care nu este prea rar poate servi chiar ea model de grupare anarhistă, este cazul când părinții trăesc împreună și gospodăresc împreună cu copiii lor emancipați de sub puterea părintească, adeseori decenii întregi, fără nici o silă externă și fără de autoritate legală.

Anarhismul voește să întinză această stare, lipsită de lege și justiție, la toate raporturile vieții, și anume și la viața economică, și la administrație. Este evident că, pornind din acest punct de vedere, statul nostru actual, stăpânitor și poruncitor, ale cărui porunci sunt legile, trebuie să dispară și să se schimbe într'o organizație cu caracter economic; în privința acestei

negări a statului militar-democratic, socialdemocrația și anarhismul sunt perfect de acord¹⁾. O deosebire esențială între cele două concepții există numai cu privire la faptul că socialdemocrația voește să pornească dela ordinea de Stat creată de veacuri, pe care să o modifice radical, în conformitate cu teoriile sale, pe când anarhismul caută să așeze conviețuirea oamenilor pe o bază cu totul nouă. Anume, de aici înainte, organizația societății omenеști nu trebuie să se mai întemeieze, ca până acum, pe sila tradițională; dimpotrivă, toate părțile alcătuitoare ale organizației anarhiste: grupa, comuna, provincia și federațiile superioare, trebuie să se întemeieze și să se susțină prin contractul liber al părtașilor²⁾. Așadar, în vreme ce vechiul drept natural admite ca bază a Statelor existente pretinsa expresie a consimțământului printr'un nebulos contract social, chiar și acolo unde tirania cea mai scârboasă și exploatarea cea mai rea a masselor face imposibilă admiterea unei astfel de ipoteze, organizația socială anarhistă trebuie să se întemeieze, în toate părțile ei constitutive, pe consimțământul declarat într'adevăr, și numai pe acesta.

Toate școalele anarhiste voesc, astfel, să disolve Statul actual, stăpânitor și poruncitor, împreună cu puterea lui legislativă și executivă, și să așeze în locul lui o organizație administrativă întemeiată pe contractul părtașilor; însă, din punct de vedere al vieții economice, școalele se află într'un contrast deplin. Anarhismul mai vechiu este individualist, el voește să păstreze economia privată a ordinii sociale

---

¹⁾ Engels, *Streitschrift gegen Dühring* (1877), p. 233, 234; *Die Entwicklung des Sozialismus von der Utopie zur Wissenschaft* (1882), p. 43. Bebel, *Die Frau in der Vergangenheit, Gegenwart und Zukunft* (1883) ediția 25 (1895), p. 336, 396, 397.

²⁾ Proudhon, *Idée générale de la révolution au XIX-e siècle* (1851), p. 125 și urm. — Kropotkine, *La conquête du pain* (1892), ed. 5 (1895), p. 104, 116, 136, 203. — Most, *Die freie Gesellschaft* (1884), în ed. 3 (1884), p. 55—58. — Grave, *La société future* (1895), cap. 13. — Tucker, *Instead of a book* (1893), în ed. 2 (1897), p. 31—33.

actuale, și deci și proprietatea privată nedeslipită de această ordine socială. Din contră, teoriile anarhiste mai noi pretind ca producțiunea și consumarea bunurilor să fie săvârșite de grupe liber formate, în ale căror mâni, atunci, firește trebuie să se afle toate bunurile, și, în special, mijloacele de producțiune. În dezvoltarea sa mai nouă, anarhismul este, așadar, esențial comunist.

După anarhismul mai vechiu, printre ai cărui reprezentanți de căpetenie putem număra pe Godwin, Proudhon și, într'un anumit înțeles, și pe Stirner, individul trebuie să-și satisfacă nevoile sale, ca și până acum, prin activitate economică particulară; numai statul autoritar, legislația sa și protecția sa juridică vor dispărea. Firește, pentru ca o astfel de stare plină de contradicere, să devie acceptabilă, teoreticienii anarhiști sunt siliți să proclame premise imposibile. Astfel, Godwin, care voește să păstreze economia individuală și proprietatea privată, cere ca averea să fie împărțită în mod egal între membrii comunității, dar ca și toți tovarășii, schimbându-și total cugetarea omenească, să fie oricând pregătiți, să lase altora părțile lor de avere, dacă aceștia pot să-și satisfacă prin ele o trebuință mai urgentă¹⁾. Și anarhismul lui Proudhon are, drept premisă economică necesară, ideea că oricine va primi, printr'o bancă populară de întemeiat, împrumuturi fără dobânzi și că acestea îi vor sluji la procurarea mijloacelor de producțiune necesare fructificării muncii sale, ceeace, în mod necesar, va trebui să aibă ca urmare o ștergere aproape desăvârșită a contrastului dintre sărac și bogat²⁾. În sfârșit sistemul anarhist al lui Stirner pleacă dela himera, că o conviețuire și o conlucrare a oamenilor într'o stare fără Stat și fără drept ar fi cu putință și atunci, când

¹⁾ Godwin, *Enquiry concerning political justice* (1793), în ed. 3 (1798), vol. 2, p. 420-430, 432, 433, 497, 498, 502. Despre teoria lui Godwin vezi Menger, *Das Recht auf den vollen Arbeitsvertrag* (1886), în ed. 2 (1891), p. 40—46.

²⁾ Proudhon, *Idée générale*, p. 337. Despre proiectul băncii populare compară Menger, loc. cit., p. 76—81.

toți membrii societății ar fi conduși numai de egoismul lor neînfrânat, în loc să poseadă cele mai înalte virtuți ale jertfii de sine¹⁾.

Din contră, anarhismul nou este, în cea mai mare parte, comunist. Toate scopurile vieții, în special producerea și distribuirea hranei, îmbrăcăminte și locuințelor, sunt îngrijite de grupe libere; scopurile acestor grupări, întinderea lor locală și numărul membrilor lor le determină chibzuirea pătașilor. Despre organizația interioară a grupelor, care trebuie să formeze baza ordinii sociale anarhiste; despre raportul lor reciproc, sistemele anarhiste cuprind puține idei hotărâte. Numai atât este limpede, că în societatea anarhistă administrația și viața economică se vor întemeia pe același principiu de organizare, anume pe grupa liber formată, pe când în starea noastră socială actuală, guvernul, care conduce statul, și întreprinzătorii, cari conduc economia popoarelor, se înfățișază ca formațiuni total deosebite, cu dezvoltare istorică esențial deosebită.

Cu privire la distribuirea obiectelor uzuale, anarhismul comunist este, firește, stăpânit de aceleași contradicții, ca și socialismul p. ²⁾. Întâii reprezentanți ai acestei teorii, anume Bakunin și Most, porniseră încă dela părerea că mijloacele de traiu trebuie să fie împărțite fiecărui membru al societății anarhiste, regulat, în proporție cu munca săvârșită de el, prin urmare că și în societatea anarhistă trebuie să se recunoască dreptul la produsul deplin al muncii³⁾. A doua grupă de teoreticieni anarhiști, cari aparțin timpului celui mai recent, este de părere, că împlinirea dreptului asupra produsului integral al muncii cere organizațiuni foarte complicate, care fără Stat nu s'ar putea realiza ușor; și că, deaceia, în socie-

¹⁾ Max Stirner, *Der Einzige und sein Eigentum* (1845), p. 5—8 și passim.

²⁾ Menger, *loc. cit.*, p. 6-11.

³⁾ Bakunin, *Oeuvres complètes*, ed. 2 (1895), p. 43, 55. Compară și prefața la această colecție, p. XVI-XX. — Most, *Die freie Gesellschaft*, ed. 3, p. 33-35, 95-102.

tatea anarhistă, fiecare trebuie să aibă libertatea de a-și însuși din mijloacele de traiu prezente atâtea câte trebuința sa cere și că numai atunci când acestea nu se vor afla în cantitate suficientă, se va admite o împărțire, care firește, dacă n'ar exista nici o autoritate de stat, s'ar executa numai cu greutate mari¹⁾. Și cantitatea, și felul muncii trebuie să fie rezervat chibzuirii tovarășilor precum reiese cu necesitate din ființa stării lipsite de Stat²⁾.

Acestea sunt ideile fundamentale ale anarhismului, întru cât o icoană integrală a teoriei se poate scoate din sistemele anarhiste atât de pline de contradicții.

Dacă examinăm acum valoarea practică a ideilor acestora, răspunsul nu poate fi decât acesta: Atât introducerea, cât și activitatea instituțiilor anarhiste trebuie să întâmpine greutatea de neînving.

Cu privire la introducerea ordinii sociale anarhiste este de știut: Cei mai mulți scriitori sunt de acord ca, după victoria revoluției sociale, bunurile prezente să fie luate de la stăpâni lor, fără nici o despăgubire³⁾. Chiar această expropriere forțată nu ar putea fi executată fără de cele mai rele violențe, nici chiar după un triumf desăvârșit al revoluției, și ar trebui să turbure deplin și pe mult timp producțiunea și consumarea. Dar, chiar dacă ne închipuim că o astfel de răsturnare a întregii existențe, cum, până atunci, lumea nu o va fi mai văzut, s'a săvârșit, tot înaintează imediat, în primul plan, chestiunea cum să se împartă, fără Stat și fără lege, enormele cantități de bunuri între nenumăratele grupe

---

¹⁾ Kropotkine, *La conquête du pain*, ed. 5 (1895), p. 79, 116. — Elysée Reclus, *L'évolution, la révolution et l'idéal anarchique* (1898), ed. 4 (1898), p. 137, 138. — Mackay, *Die Anarchisten* (1893), p. 126.

²⁾ Kropotkine, *La conquête du pain*, p. 203 și urm. — Grave, *La société future*, cap. 19. — Morris, *News from nowhere* (1891), în ed. 6 (1899), p. 102.

³⁾ Kropotkine, *Paroles d'un Révolté*, p. 337, 339; *La conquête du pain*, p. 57 și urm. — Most, *Die freie Gesellschaft*, p. 72. — Tucker, *Instead of a book*, p. 387.

liber formate, și cum s'ar putea asigura societății nenumăratele lucrări economice atât de deosebite. Căci, admitând chiar puțința unei depline renașteri morale a omenirii prin ideile anarhiste, cine se poate îndoi, că toate grupele anarhiste nu vor întinde mâinile după ogoarele cele mai roditoare, după fabricile cele mai bine întocmite și după casele de locuit cele mai comode și mai sănătoase? Și tot astfel, nu începe îndoială, că, dată fiind deplina libertate a alegerii carierelor, grădăritul și florăritul, muzica și alte asemenea cariere sănătoase și plăcute vor găsi mulți adherenți, pe când, din contră, lucrările nesănătoase și murdare, ca, de exemplu, curățirea stradelor și latrinelor, sau fabricarea chibritelor, nu vor găsi nici un adherent. Cei mai mulți scriitori anarhiști trec cu câteva fraze generale peste această chestiune fundamentală a anarhismului¹⁾. Și, totuș, este sigur că aici este vorba despre situația economică neschimbătoare, durabilă a indivizilor și a grupelor, așadar despre chestiuni vitale în adevăratul înțeles al cuvântului și care, lipsind orice ordine de Stat și legea, cu greu s'ar putea rezolvi prin alt mijloc decât prin violență. Dintr'un astfel de războiu al tuturoră contra tuturoră, pentru scopurile economice cele mai însemnate, se poate naște numai o tiranie militară, așadar ordinea de stat cea mai tare, dar și cea mai repudiabilă: Aceasta o știm dintr'o experiență veche de veacuri.

Dar nici funcționarea instituțiilor anarhiste nu ar întâmpina greutăți mai mici decât întâia lor punere în practică. Sunt mii de ani de când masele populare au fost conduse, aproape nețărmarit: în politică de guvernele lor, în economie de patroni; toată rânduiala existenței lor li s'a impus de sus, prin legi și porunci. Și acum anarhismul presupune acestor mase, totdeauna tutelate, puterea ca fiecare să-și scrie oarecum însuș, prin contractele sale cu numeroase grupe, legea tuturor raporturilor vieții sale! Problema aceasta întrece

---

¹⁾ Compară de ex. Kropotkine, *La conquête du pain*, p. 47 și urm.— Most, *Die freie Gesellschaft*, p. 21.

puterile intelectuale ale celor mai mulți indivizi; de aceea, pentru contractele atât de variate ale grupelor s'ar ivi formulări, șabloane fixe și, foarte repede, acestea ar căpăta putere de legi, dacă poate nu conform textului, de sigur conform esenței lucrului. Trecerea aceasta dela contract la lege, dela libertate la obligațiune, o putem observa de nenumărate ori în istoria popoarelor. Creștinismul primordial nu a fost decât o tovarășie de frați, întemeiată pe libera învoire a tovarășilor; dar, în scurt timp, el s'a prefăcut într'o societate de drept, cu mare putere de legiferare și executare.

Această exagerată considerație a contractului, pe care, dela Proudhon încoace, o observăm la cei mai mulți anarhiști, pornește, de sigur, dela originea doctrinelor anarhiste, din liberalismul extrem ¹⁾. Desvoltarea actuală a dreptului are tendința să stârpească acest cusur al concepției liberale și să apere masele contra urmărilor primejdioase ale libertății contractului. Acum, nu-i vorbă, în societatea anarhistă, concentrarea proprietății rurale și a capitalului în mâinile unui număr mic de patroni ar încetă și, astfel, ar încetă și cauza cea mai însemnată a apăsării economice; însă și atunci ar mai dăinui toate celelalte elemente ale superiorității intelectuale și economice. În special, grupele mari și bine administrate, mai ales cele ce s'ar ocupa cu producerea și distribuirea mijloacelor de traiu și cu alte trebuințe indispensabile, ar obține foarte repede situații asemănătoare cu ale patronilor de astăzi și, prin aceasta, ar trezi iarăș dorința masselor după o ordine oarecare de Stat. Anume, *dacă raporturile de putere existente sunt coapte pentru introducerea ordinii sociale anarhiste, puterea Statului răsărit din acele raporturi va proteja masele tot atât de unilateral, cum protejează astăzi cultura și proprietatea. Deoarece, în starea actuală, masele nu sunt păgubite prin Stat și lege în sine, ci prin raporturile de putere care stăpânesc și Statul și legea.*

---

¹⁾ Vezi cu deosebire Proudhon, *Idée générale*, p. 235—237.

Precum toată baza contractuală a organizației anarhiste este greșită, tot atât de nepotrivită cu scopurile sale este și constituția grupelor recomandate de cei mai mulți teoreticieni. Drept este că, în timpul nostru, foarte multe trebuințe economice, umanitare, științifice și artistice sunt satisfăcute din libera inițiativă a părtașilor, printr'o rețea foarte dezvoltată de societăți¹⁾; și aceasta va fi îndemnat pe Proudhon și pe urmașii săi să ne prezinte, după pilda lui Fourier, grupa liber formată oarecum drept celula primordială a organismului anarhist¹⁾. Dar tocmai societatea și comunitatea, care în sistemul nostru actual de drept corespunde grupei anarhiste, sunt raporturi de drept deosebit de complicate, care, după un vechiu proverb juridic, se desvăluie prea des ca un izvor prea roditor de certuri (*Communio mater rixarum*). Așadar, dacă nu putem crede — în mod utopic — într'o prefacere desăvârșită a sufletului omenesc prin anarhism, atunci conchidem că, de-o parte, prin constituția grupelor, acesta ar spori la infinit certurile dintre tovarăși și că, de altă parte, prin înlăturarea Statului, ar nimici toate mijloacele de a le soluționa în mod pașnic.

Constituția grupelor nu deșteaptă numai aceste îndoechi mai mult politice, ci și unele economice. Din punct de vedere economic grupa este rațională numai atunci când scopurile sale se pot ajunge cu ușurință și când, de aceea, pot fi înțelese de toți tovarășii. Dar când este vorba de scopuri mai îndepărtate, a căror însemnătate n'o pătrunde decât o înțelegere mai adâncă a lucrurilor, acele scopuri s'ar putea încredința masselor numai pe temeiul unei aprecieri evident optimiste a naturii omenesti și numai cu multă îngrijire. A încredința învățământul primar numai unor grupe libere, ar însemna, precum s'a dovedit prin experiența tuturor țărilor

---

¹⁾ Și în sistemul social al lui Fourier și al școalei sale, baza întregului mecanism social o alcătuiesc grupele și seriile, așadar asocieri libere ale unui număr de persoane, care se asociază potrivit înclinărilor și pasiunilor lor în scopul de a consuma și a produce.

fără obligativitate școlară, a scoate cunoștințele elementare din păturile populare cele mai largi; de aceea chiar și unii dintre cei mai consecvenți anarhiști voiesc să admită, tocmai în această privință, coercițiunea Statului¹⁾. Dar tot așa stau lucrurile cu toate celelalte activități, care în societatea noastră actuală nu sunt rentabile și pe care, din cauza aceasta, patronii le lasă cu toată bunăvoința Statului și însoțirilor politice, de exemplu: serviciul sanitar, facerea și întreținerea șoselelor și canalelor, în sfârșit tărâmurile vaste ale artei și ale științei.

Din punct de vedere economic va părea și mai contestabil faptul că anarhismul modern pretinde ca mijloacele de traiu tovarășii să și le poată însuși regulat după mărimea trebuințelor lor. Inșă, acest principiu nu este propriu anarhismului, ci teoria anarhistă l-a împrumutat dela comunismul autoritar, și, de aceea, el nu poate fi discutat decât în unire cu principiile de distribuire comuniste. (Compară c. II, al. 7).

Din motivele înfățișate aici — și motivele s'ar putea spori cu ușurință — trebuie să înlăturăm anarhismul ca constituție viitoare a societății noastre. Și totuș, în teoriile acestea atât de extreme, se cuprinde și un element adevărat. Societatea noastră actuală, stăpânită de interesele unor pături înguste, nu va putea să renunțe niciodată la aplicarea constrângerii în cea mai largă întindere a ei. De sigur, nici omenirea, niciodată, nu se va putea lipsi deplin de Stat, de legislația lui, de puterea sa penală și coercitivă. Dar dacă vreodată *binele tuturor* va deveni într'adevăr scopul instituțiilor noastre sociale și dacă instituțiile vor educă masele populare spre un grad mai înalt de pricepere și jertfire, atunci masselor li se vor putea lăsa, spre liberă acțiune, mult mai multe lucruri decât visăm astăzi noi, cei veșnic pitropisiți.

---

¹⁾ Most, *Die freie Gesellschaft*, p. 42, 43.

STATUL INDIVIDUALIST ȘI STATUL SOCIALIST

Noi admitem, așadar, premisa unei stări sociale a omenirii, în care conviețuirea și conlucrarea pașnică a popoarelor nu este părăsită liberului joc al puterilor politice și economice, ci în care oamenii, locuitori pe un hotărît pământ al țării, trăiesc sub autorități, care au și dreptul și datoria de a înfăptui, la nevoie cu sila, acea stare socială. Deaceea noi socotim ca necesară existența unui Stat și a unei ordine de Stat la orice popor care a depășit întâiele trepte culturale. Dar acest cadru larg poate să fie ocupat cu un conținut de o varietate nesfârșită.

Înainte de a înfățișa acele contraste dintre marginile formelor de Stat cu puțință, care ne vor fixa interesul nostru deosebit, este bine să amintim, prealabil și în mod fugitiv, deosebirea între Statul teocratic și cel laic. (Compară capitolul III, 1). Dacă Statul consideră că perfecțiunea religioasă a cetățenilor săi este scopul cel mai însemnat al activității sale; dacă existența pământească îi pare numai un trecător pelerinaj, care trebuie să ducă pe cetățeni la o existență fericită într'o lume supranaturală; scurt, dacă mobilul determinant al lucrărilor Statului nu sunt scopurile pământești ale oamenilor, ci raportul lor cu Dumnezeu, atunci stăm în fața unui Stat al lui Dumnezeu, care va fi supus, firește, domniei preoților și deaceea va avea un caracter teocratic. Statul teocratic a fost, în epoca de înflorire a evului mediu, cel puțin principal, forma de Stat dominantă, deși subordonarea tendințelor pământești la scopurile religioase nu a reușit nici măcar aproximativ, nici chiar în punctul de culminațiune al concepției medievale. Evoluțiunea istorică, dela sfârșitul evului mediu încoace, a condus pretutindeni la laicizarea Statului, care astăzi privește drept problemă exclu-

sivă a sa înaintarea intereselor pământești, iar ajungerea scopurilor cerești le lasă feluritelor însoțiri religioase. De aceea nu este nevoie de nici o deosebită justificare, dacă aceste pagini sunt închinat numai Statului laic, care, prin mijloace pământești, caută să înainteze scopurile pământești ale membrilor săi.

Dintre feluritele forme ale Statului laic, atenția noastră interesată este prinsă mai ales de o deosebire, anume de contrastul între Statul individualist și cel socialist. Ordinea de Stat individualistă se mai poate numi: Stat stăpânitor și poruncitor sau stat al forței; din contră, ordinea de stat socialistă se mai poate numi: Stat al masselor populare muncitoare sau stat al muncii populare. Statul nostru cultural, modern are pretutindeni tipul Statului individualist.

Contrastul dintre Statul individualist și cel socialist, dintre individualism și socialism, este străvechiu, dar aceste numiri i s'au dat, relativ, abia de scurt timp. Intemeietorii socialismului modern: Meslier, Morelly, Mably, Babeuf, Buonarrotti, în Franța; Thomas Spencer și aderenții săi, Godwin, Hall și Thompson în Anglia, încă nu cunosc cuvântul socialism; ei se numesc democrați, republicani, filantropi. Nici în scrierile lui Saint-Simon și Fourier n'am găsit încă acest important nume de partid, prin care s'a exprimat clar contradicția dintre noua concepție a lumii și stările sociale actuale.

Se susține — aceasta o afirmă Holyoake ¹⁾ — că aderenții lui Robert Owen au adoptat acest cuvânt în anul 1836, la congresul din Manchester, ca numire a partidului lor; și de aceea, mult timp, în Anglia și în Franța ei au fost numiți socialiști, într'un înțeles excelent al cuvântului. Intr'adevăr, dela 1836 cuvântul socialist se găsește destul de des în organul

---

¹⁾ Compară Holyoake, *History of Cooperation*, vol. 1 (1875), p. 191, 219.

cel mai însemnat al partidului lui Owen, *New Moral World*¹⁾; dar încă și în numărul dela 18 Martie 1837 s'a mai discutat chestiunea, ce nume să ia aderenții lui Owen și s'a hotărît în favorul numirii socialism, fără ca să se pomenească despre acea hotărîre a congresului. Mai târziu, vorba socialism s'a răspândit, ca numire a unei concepții despre omenire opusă individualismului, prin cunoscutele opere istorice ale lui Reybaud (1840) și Lorenz Stein (1842).

Dacă cercetăm însă esența contrastului dintre individualism și socialism, răspunsul obișnuit este, că activitatea economică o săvârșesc *acolo* indivizii, iar aici, cu precumpănire, tovărășiile. Ideea aceasta este exactă, dar nu este completă. *Esența Statului cultural individualist, modern, este, dimpotrivă, identică cu faptul că activitatea Statului o alcătuesc, aproape exclusiv, interesele individuale ale celor puternici, pe când interesele celor slabi sunt o componentă foarte mică*²⁾. Și este numai o urmare naturală a stărilor acestora, dacă Statul tradițional încrede vieța economică mai ales activității libere a indivizilor, în limitele dreptului privat; deoarece astfel interesele economice ale stăpânitorilor și posesorilor sunt, cel puțin de regulă, favorizate mai mult decât prin orice intervenție a Statului³⁾.

Calculul unilateral al Statului cultural actual, calcul întemeiat pe interesele individuale ale celor puternici, se lumi-

¹⁾ *New Moral World* din 15 Oct. 1836, p. 411; 29 Oct. 1836, p. 4 și 28 Ian. 1837, p. 105; 4 Febr. 1837, p. 113; 18 Febr. 1837, p. 129; mai târziu foarte des. Afirmățiunea lui Pierre Leroux (*Grève de Samarez*, 1863, p. 255, 365) că el a făurit expresia socialism pe la anul 1833 este de sigur o eroare. Din contră, în Franța, Reybaud i-a recunoscut cuvântului socialist originea englezească (*Etudes sur les réformateurs contemporains ou socialistes modernes*, 1840, p. VI); Reybaud l-a și întrebuițat întâia oară ca nume general de partid.

²⁾ Poate că în nici o scriere a timpului recent natura statului individualist al forței nu a fost caracterizată cu atâta iubire de adevăr, dar și cu atâta brutalitate ca în *Treitschke, Politik*. Compară, mai ales vol. I. (ediția 2), 1899, p. 32, 51 și *passim*.

³⁾ Menger, *Das bürgerliche Recht und die besitzlosen Volksklassen*. Ed. 2 (1890), No. 37, 40.

nează, înainte de toate, prin faptul că pretutindeni și în rândul întâiu, activitatea Statului urmărește scopul de a susține și mări puterea suveranului (I, 7). În Statele noastre, partea cea mai mare a cheltuelilor publice se plătește pentru armată, pentru dobândzile datoriei de războiu și pentru conducerea politicii externe; se plătește, așadar, nemijlocit pentru păstrarea situației suveranului; și educația poporului este, în esență, patriotică, adică: ea trebuie să trezească în toți cetățenii convingerea tare, că pentru acest scop ei trebuie să-și fertfească averea și sângele! Continuarea acestei stări atârnă, firește, de faptul că stăpânitorii își păstrează puterea lor; dacă puterea trece în alte mâni, atunci și activitatea Statului este pusă imediat în serviciul intereselor individuale ale noului Domnitor. Astfel, după ce s'a întemeiat imperiul german, Germanii abia mai pot înțelege patriotismul hessian, sau nas-sauan, sau patriotismul multelor mici State germane ale veacului al XVIII-lea; cu toate că, în timpul cât aceste State au avut dinastii independente, o parte mare din activitatea Statului fusese îndreptată spre trezirea și acțiunea patriotismului local. Tot astfel stau lucrurile și în Statele cu constituție republicană; dar aici sentimentul patriotic este legat de țară și popor mai mult decât în monarhii. (I, 6).

Pe lângă susținerea puterii suveranului, care, în Statul individualist, este socotită totdeauna drept scopul cel mai însemnat al activității sale, Statul acesta mai urmărește problema de-a apăra posesiunea proprietarilor și de a o face cât mai folositoare pentru ei. Acestui scop îi slujește o bună parte a dreptului civil și penal și a așa zisei administrații interne. Aici interesele posesorilor apar ca mari masse uniforme, interesul individual devine interes de clasă. Dacă la această activitate a Statului adăugăm administrația financiară, care trebuie să-i strângă mijloacele externe, putem zice că actualul Stat individualist are tendința de a favoriza, în cea mai precumpănitoare măsură, interesele individuale ale stăpânitorilor și ale posesorilor.

Firește, nici Statul nostru individualist nu este lipsit de instituțiuni care sunt de folos claselor populare sărace. Eu numesc aici numai învățământul primar, poliția igienică și de stradă, dreptul penal, întrucât garantează siguranța vieții, sănătatea și moralitatea. Dar, în comparație cu toată activitatea Statului, grija de interesele claselor sărace este foarte mică și lăsată mai ales în sarcina autorităților sau organelor inferioare. Abia în timpul cel mai recent am putut observă că și reprezentanții cei mai superiori ai puterii Statului încep a munci într'o măsură însemnată pentru binele păturilor populare inferioare. Dar, pentru Statul individualist, care este una din cele mai vechi alcătuiți sociale ale omenirii, este, de sigur, foarte caracteristic, că el a descoperit interesele claselor sărace abia în secolul al XIX-lea, deși acestea au format pretutindeni majoritatea enormă a popoarelor.

Acestei forme de Stat tradiționale, cum s'a dezvoltat, în toată lumea culturală, cu mare uniformitate, din raporturi de putere militărești și politice, noi îi opunem *Statul socialist* sau *Statul muncii populare*. Reducându-l la formula cea mai generală, ființa sa constă în faptul că *interesele individuale ale mulțimilor mari populare alcătuiesc scopul principal al acțiunii de Stat*. Stăpânitorii și posesorii trebuie să renunțe la idea de a privi scopurile individuale ale vieții lor drept identice cu binele public, oricât de firesc ar fi, din punct de vedere omenesc, ca persoane eminente și grupe sociale eminente să vadă în binele propriu binele tuturor.

Însă scopurile individuale ale vieții păturilor populare nu au caracter precumpănitor politic, cum admiteau încă personalitățile hotăritoare ale revoluției franceze; participarea la conducerea Statului, pentru clasele sărace, nu poate fi decât un mijloc spre scop. Adevăratele scopuri primordiale ale vieții fiecărui individ sunt, din contră, susținerea și înaintarea existenței individuale, propagarea speciei, în sfârșit siguranța vieții și sănătatea (II, 1 și urm.). Hrană suficientă, locuință și îmbrăcăminte, satisfacerea trebuințelor intelectuale, o viață familiară rânduită și întregimea existenței

corporale, — toate acestea sunt scopuri pe care fiecare dintre noi le râvnește și trebuie să le râvnească. Dacă este cuprins undeva, atunci *binele public* sau *general* este cuprins în aceste importante scopuri ale fiecărui individ, față de care trebuie să treacă în al doilea rând tot ce astăzi se înțelege sub noțiunea aceasta, care de multe ori nu a fost înțeleasă și de care de multe ori s'a abuzat. Și trebuie să considerăm ca un defect fundamental al actualei ordine sociale faptul că aceste scopuri ale vieții — care sunt scopurile cele mai importante și cele mai generale — au fost înfățișate ca o afacere particulară, pe care fiecare individ are s'o trateze în marginile dreptului privat, de regulă cu puterea proprie și cu propriul său risc.

Râvnind, așadar, către o ordine de Stat, în care binele general și public să coincidă în realitate, noi nu credem că alergăm după o utopie seacă. Popoarele cele mai multe, printre ele și cele mai vechi neamuri germanice, au pornit dela o ordine socială socialistă¹⁾; și aceasta n'a fost înlăturată decât mai târziu, numai prin putere, și anume prin preponderanța elementelor militărești. Deaceea, precum, într'un timp de cel mai brutal absolutism monarhic, Montesquieu a însemnat cu tot dreptul, că principiile libertății politice au fost descoperite în pădurile Germaniei²⁾, așa putem și noi să însemnăm, în fața unei lumi culturale stăpânite de proprietatea privată, că la originea popoarelor germanice și la originea aproape a tuturor celorlalte popoare s'a aflat o ordine de Stat socialistă, și că de aceea mișcarea socială a timpului nostru este numai retrocedarea unei moșteniri străvechi.

CAPITOLUL AL PATRULEA

STATUL SOCIALIST ȘI STATUL COMUNIST

Statul socialist sau — dacă voim să caracterizăm mai concret ființa lui — Statul popular al muncii, este, așadar,

¹⁾ Caesar, *Bellum Gallicum*, IV, 1; VI, 22. — Tacitus, *Germania*, 26.

²⁾ Montesquieu, *De l'esprit des lois* (1748), XI, 6.

construit pe ideea fundamentală că, în rândul întâiu, se va considera ca scop al întregii activități: păstrarea și înaintarea existenței individuale, propagarea speciei, în sfârșit siguranța vieții, a corpului și a sănătății, cum ele apar și fiecărui individ ca scopurile cele mai însemnate ale vieții sale. Dar, deocamdată, aici intangibilitatea vieții, a corpului și a sănătății poate rămâne afară din discuție, deoarece protecția acestor bunuri se va încredința, și în Statul socialist, cu precumpănire, dreptului penal, cum se va vedea din expunerile ulterioare (II, 15).

Astfel, dacă susținerea și ocrotirea existenței individuale a cetățenilor și propagarea lor individuală sunt socotite ca adevăratul bine public, delă sine punctul acesta de vedere pretinde o schimbare radicală a actualului drept real și familiar; deoarece, în Statele individualiste, aceste domenii ale dreptului sunt stăpânite pretutindeni de ideea că acele două scopuri ale vieții sunt afaceri particulare ale individului, de care el singur trebuie să îngrijească în marginile dreptului privat. Și, din contră, prin ordinea socialistă a Statului s'ar întâmpla ca, întâia oară de când s'a născut, Statul să considere și să trateze, cu intenție și conștiință, scopurile vieții *tuturora* ca cel mai de căpetenie scop al existenței sale. Din fața acestei puternice înaintări a intereselor mulțimii, scopurile vieții, pe care astăzi le considerăm ca bine public și care, în realitate, nu sunt decât interesele de putere a unor pături înguste, s'ar retrage cu necesitate în rândul al doilea, atât în conștiința popoarelor, cât și în practica Statelor.

O schimbare atât de completă a celor mai superioare scopuri ale Statului ar influența, firește, și toată ordinea de Stat, nu numai dreptul real și familiar; paginile următoare sunt dedicate expunerii acestor modificări (Cartea a II-a și a III-a). Dar, de aici încă, se pot stabili, în liniamentele cele mai exterioare, înrâuririle acelei schimbări a concepției Statului asupra dreptului real și familiar, prin care instinctul de păstrare și de propagare al omului își capătă ordinea sa de drept.

Deoarece Statul socialist privește ca scopuri supreme ale sale păstrarea și protecția existenței individuale a cetățenilor săi și propagarea lor ordonată, deaceea este logic ca și drepturile, care servesc la satisfacerea acestor scopuri, să treacă asupra totalității. Dar acest principiu nu poate trece drept o regulă de aplicat oriunde, ci el trebuie să caracterizeze numai în general mersul natural al dezvoltării dreptului socialist, precum de altfel și Statul, în starea noastră de astăzi, mănuește însuș și cu precumpănire ordinea politică a dreptului, dar totuș lasă indivizilor, spre benevolă practicare, numeroase drepturi publice (d. ex. drepturile electorale), ca și cum ar fi private.

Drepturile reale, privitoare la bunuri, prin care se stabilește stăpânirea asupra bunurilor naturii externe, necesare păstrării și dezvoltării existenței individuale, în Statul socialist vor aparține cu precumpănire Statului și organelor de Stat, nu ca acum, cu precumpănire, individului. Lucrurile a căror însemnătate depășește viața unui popor, sau chiar a întregii lumi culturale, ca de ex. marea, canalul de Suez, ar trebui prefăcute în proprietate a lumii întregi, firește după înfăptuirea deplină a sistemului socialist. *Însă, deoarece prefacerea ordinii de Stat nu poate să meargă niciodată mai departe decât interesul public, nici socializarea proprietății private nu se poate întinde decât la lucrurile utilizabile și la mijloacele de producțiune* (II, 5 și 6), pentru că aici este vorba de bunuri, care ofer un folos durabil și a căror atribuire la proprietatea privată are ca urmare preponderanța economică a posesorilor, cu toate urmările ei stricătioase. Dimpotrivă, la lucrurile consumabile (II, 4) este vorba de bunuri destinate a fi întrebuințate imediat de indivizi și de aceea ele ating numai în mod mijlocit interesul societății; aici, așadar, proprietatea privată poate fi păstrată în forma ei tradițională.

Transmiterea aceasta a drepturilor de posesiune dela individ asupra unei grupări mai mici sau mai mari trebuie privită ca punctul caracteristic al programului socialist, ca ideea prin care acest program se deosebește radical de tendințele simplelor

partide reformiste, care voese numai să îmbunătățească sistemul de drept tradițional, păstrându-i fundamentele lui.

O parte dintre socialiști voese să prefacă și instituțiile dreptului familiar, în special căsătoria și raportul de drept dintre părinți și copii. Relativ la căsătorie, propunerile și încercările socialiste cuprind toate alcătuirile de drept, dela căsătoria ușor de divorțat dintre un bărbat și o femeie, până la iubirea liberă și la căsătoria comună, adică la împreunarea sexuală între toți bărbații și toate femeile unei grupe sociale mai mari (II, 12). Tot astfel intenția multor socialiști este ca în locul educațiunii familiare a copiilor, să se admită educațiunea comună pe socoteala Statului și a asociațiilor de Stat (II, 13, 14). Inșă această transformare a dreptului familiar nu poate fi privită ca o parte caracteristică a concepției socialiste a Statului, ceea ce este și foarte ușor de înțeles, dacă ne gândim că în domeniul vieții sexuale și sub dominația monogamiei nu există, nici pe departe, contradicții atât de îngrozitoare ca cea dintre bogați și săraci. Din contră, forma aceasta a vieții sexuale are drept efect un fel de egalitate democratică între cetățeni. Defectele dreptului nostru familiar sunt de căutat mai ales în domeniul raporturilor sexuale în afară de căsătorie ¹⁾.

Dacă considerăm, așadar, că ființa socialismului este faptul, că nu indivizii, ci grupările sociale mai mari sunt purtătorii celor mai însemnate drepturi de avere, atunci este ușor de înțeles că, dată fiind o ordine de Stat socialistă, nu urmează cu necesitate, ca și egalitatea economică a cetățenilor să existe. Din contră, și în Statul socialist foloasele pot să fie împărțite neegal între membri, după situația ocupată de indivizi în Stat și în sistemul muncii, după cantitatea muncii săvârșite și după alte criterii. Numai deosebirile de situație economică, sprijinite în societatea actuală pe proprietate,

---

¹⁾ Compară Menger, *Das bürgerliche Recht und die besitzlosen Volksklassen* (1890), nr. 15.

ar cădea, firește, dela sine, îndată cē ar cădea proprietatea pământului și a capitalului.

Dacă ne închipuim principiul *egalității* aplicat la sistemul socialist, atunci socialismul se schimbă în *comunism*.

În Statul comunist, așadar, drept posesori ai drepturilor de avere mai însemnate nu ar figura numai comunități mai mici sau mai mari, ci, afară de aceasta, și foloasele s'ar împărți între membri, egal, fără considerare la stările *sociale*. Firește, o egalizare completă cu privire la utilitățile materiale și spirituale nu poate fi realizată niciodată, din cauza deosebirilor firești dintre oameni; de ex., în nici o stare socială nu i se poate da aceeaș hrană unui copil de țâță și unui adult, nici aceeaș hrană unui bărbat și unei femei. Însă ușor ne putem închipui o Constituție socială, în care situația economică a indivizilor să fie independentă de deosebirile sociale, care vor dăinui și în sistemul Statului socialist; o Constituție, în care în special poziția indivizilor în Stat și în sistemul muncii, precum și cantitatea de muncă săvârșită de ei, să nu aibă nici o influență asupra foloaselor lor. Această determinare negativă a noțiunii comunismului merită să fie preferită concepției reprezentate de mulți comuniști, cari cred că în Statul comunist distribuirea mijloacelor de traiu se va face după măsura trebuințelor individuale, deoarece cu siguranță se poate prooroci că mulțimea mijloacelor existente în nici o stare a societății nu va fi de ajuns ca să poată satisface toate trebuințele tovarășilor cetățeni ¹⁾.

---

¹⁾ Pentru împărțirea *egală* a mijloacelor de traiu între membrii societății sunt scriitorii următori: Morelly, *Code de la nature ou le véritable esprit de ses lois* (1755), p. 194—196, — Rousseau, *Discours sur l'origine et les fondements de l'inégalité parmi les hommes* (1755), p. 91—92 și *passim*. — Mably, *De la législation* (1776), cartea I, cap. 2. — Condorcet, *Esquisse d'un tableau historique des progrès de l'esprit humain*. Ed. 2 (An III), p. 329, 339. — Babeuf și conjurații pentru egalitate (Conspiration pour l'Égalité): Babeuf, *Tribun du peuple*, No. 35, din 17 brum. an IV (8 Nov. 1795), p. 102—106; *Manifeste des Egaux în Copie des pièces saisies dans le local que Baboeuf occupait lors de son arrestation*, vol. I (Nivôse an V), p. 159—163. — Buonarotti,

Intr'o înrudire mult mai apropiată de actualele stări sociale se află un ideal de Stat, pe care îl putem numi sistem socialist în sens mai restrâns. În acest sistem, individul primește mijloacele sale de traiu în mod neegal și în conformitate cu poziția sa în Stat și în organizarea muncii și cu munca săvârșită de el; în acest sistem vor dispărea cu necesitate numai neegalitățile produse de proprietatea fonciară și de capital și de dreptul de ereditate indivizibil legat de proprietate; neegalitățile acestea, care, în actualul sistem social, firește întrec pe toate celelalte în importanță și care sunt capabile de o potențare la infinit, trebuie să dispară cu necesitate, îndată ce proprietatea privată se va măgini la lucrurile de consumat. Râvna oamenilor după îmbunătățirea situației lor economice, râvna, care este considerată astăzi ca cel mai tare îndemn al progresului economic, și-ar produce efectele sale și într'o astfel de stare socială; și organizarea ierarhică a societății, cu care de veacuri omenirea este deprinsă, de afacerile politice și economice, poate să continue în forme schimbate. Așadar, fiindcă acest ideal de Stat este cu deosebire potrivit ca formă de tranziție, el va fi luat ca fundament al scrierii de față, care are intenția să pregătească o înlăturare treptată a nevoilor sociale¹⁾.

Conspiration pour l'égalité, dite de Baboeuf, vol. I (1828), p. 68, 86—89, 183, 184. — Godwin, *Political justice* (1793), ed. 3, vol. 2 (1793), p. 432, 433, 453 și urm. — Owen, *The revolution in the mind and practice of the human race* (1849), p. 72—74. — Thompson, *Practical directions for the speedy and economical establishment of communities* (1830), p. 4. — Cabet, *Voyage en Icarie* (1840), ed. 6 (1848), p. 35. — Dezamy, *Code de la communauté* (1842), p. 30 și urm. — Blanqui, *Critique sociale*, vol. I (1885), p. 185. — Dühring, *Kursus der National und Sozialökonomie* (1873), p. 388, 392; compară și p. 384, 388. — Bebel, *Die Frau* (1883) în ed. 25 (1895), p. 313. — Bellamy, *Looking backward* (1888), cap. 9.

¹⁾ Pentru neegalitatea economică se pronunță: Meslier (+1729 ori 1733) în *Le Testament*, vol. II (1864), p. 170, 172, 224. — Saint-Simon, *Du système industriel*, vol. II (1821) în *Oeuvres*, vol. VI (1869), p. 16—18. — Saint-Simonismul: *Exposition de la doctrine Saint-Simonienne* (1828—1830) în *Oeuvres de Saint-Simon et d'Enfantin*, vol.

Din expunerea aceasta se poate vedea ușor că contrastul dintre actuala ordine socială și cea socialistă sau chiar cea comunistă, nu este nicidecum radical demarcat, că, dimpotrivă linia de hotar dintre cele două forme principale ale Statului nu se pot trage cu deplină siguranță. Intr'adevăr, și în Statul nostru tradițional apar societăți, mai mici sau mai mari, ca purtătoare ale dreptului de proprietate; și chiar și egalitatea economică a comunismului are în egalitatea noastră înaintea legii, până la un oarecare grad, un prototip. Societatea noastră actuală cuprinde contraste, care sunt cu mult mai aspre și mai neîmpăcate decât contrastul dintre Statul socialist și cel individualist, fără ca, prin aceasta, să se fi primejduit existența Statului. Aduc aminte numai de contrastul între credința relevantă și concepția pur-empirică despre lume, care sunt despărțite printr'o prăpastie, care, pentru cei ce înțeleg sau iubesc adevărul, va fi în vecii vecilor cu neputință de trecut.

Deaceia putem hrăni speranța întemeiată, că introducerea unui sistem de drept în slujba intereselor masselor mari, printr'o *reformă treptată*, este foarte cu putință, și că reforma aceasta ar putea evita sângeroasele cruzimi, princare Teodosiu I, Carol cel Mare și conquistadorii spanioli au asigurat creștinismului triumful în lumea veche și în cea nouă. Aderenților concepției istorice despre drept și Stat, chiar din considerație la această concepție fundamentală a lor, li se va părea că

---

41 (1877), p. 209, 231. — Fourier, *Le nouveau monde industriel et sociétaire* (1829), p. 6, 7, 135, 364 și urm., în *Oeuvres*, vol. 6, ed. 3 (1848), p. 4, 5, 115, 309 și urm. — Louis Blanc, *Organisation du travail* (1840) în *Questions d'aujourd'hui et de demain*, vol. 4 (1882), p. 90—96. — Pecqueur, *La république de Dieu* (1844), p. 292. — Rodbertus, *Das Kapital* (1884), p. 108—160. — Marx, *Das Kapital* (1867), în ed. 3 (1883), p. 11, 58 (numai ipotetic). — Engels, *Herrn Eugen Dührings Umwälzung der Wissenschaft* (1877), p. 84, 85, 172, 173, 252, 253, 259 (foarte neclar). — Lassalle, *Arbeiterlesebuch* (1863), în cuvântările și scrierile publicate de Bernstein, vol. 2 (1893), p. 571, 572. — Kautsky, *Das Erfurter Programm* (1892), p. 159—161. — Vandervelde, *Le collectivisme* (1900), p. 203.

între cele două concepții opuse despre lume nu s'ar putea găsi decât numai o astfel de tranziție înceată. Expunerile noastre următoare vor dovedi că acelaș punct de vedere trebuie să și-l însușească și aceia cari au o părere cu totul contrară despre chestiunile fundamentale ale dreptului și ale Statului.

CAPITOLUL AL CINCILEA

ORIGINEA DREPTULUI ȘI A STATULUI

În fața noastră se înalță Statul modern, o construcțiune vastă, complicată, cu nenumărate turnuri, balcoane, trepte dosnice și coridoare subterane, la a căror clădire au contribuit veacurile. În catul întâiu al acestei clădiri locuște nobilimea, preoțimea, armata și funcționarismul; în al doilea conducătorii negoțului, industriei, agriculturii; catul al treilea este ocupat de conducătorii intelectuali ai poporului, de învățați și artiști; iar masele mari ale norodului muncitor sunt aruncate în mansarde. Deaceea se naște întrebarea: Cum s'a construit aceste ziduri bizare? Care au fost intențiunile primordiale ale inginerilor?

Relativ la această chestiune însemnată, s'au expus, în veacurile din urmă, două păreri fundamentale, care au căpătat însemnătate politică mai mare, anume concepția școalei istorice și concepția școalei dreptului natural¹⁾. Concepția istorică despre ultimele motive ale dreptului și Statului este, în mod firesc, protejată de acele sfere sociale, care sunt favorizate de sistemele de drept actuale și de aceea voesc să susțină aceste două sisteme; din contră, elementele progresiste ale societății au avut din vechi o înclinare firească pentru teoriile dreptului natural.

---

¹⁾ Un număr mare de teorii despre ființa statului, cu care este strâns legată teoria despre nașterea lui, se găsesc expuse la Jellinek, *Das Recht des modernen Staates*, vol. 1 (1900), p. 121—161.

După *concepția istorică*, dreptul și Statul sunt un produs al spiritului popular, adică al deosebitei firi sufletești a fiecărei națiuni. Deaceea dreptul și Statul își afirmă existența lor independent de voința individuală. Chiar dacă, în cursul evoluțiunii istorice, se ivesc, pe lângă dreptul consuetudinar, legislația și știința dreptului, acestea au, în esență, numai menirea de a expune și întări dreptul popular existent ca idei¹⁾.

Cu concepția istorică este împreună de regulă și concepția *organică* despre drept și Stat (III, 1)²⁾.

Caracteristica ei este că dreptul și Statul se compară cu organismele animalice și botanice sau că însuș este privit chiar ca organism sufletesc. Însă este greu să admitem că dreptul și Statul sunt înrudite cu organismele animalelor și plantelor mai deaproape decât cu orice alt fenomen compus, ca, de ex., cu o mașină sau cu o compoziție chimică. Afară de aceasta, este evident că despre sistemul Statului și al dreptului, pe care noi înșine l-am creat și pe care îl afirmăm zilnic, din nou, prin voința noastră, trebuie să posedăm cunoștințe mult mai exacte decât despre alcătuirile lumii organice, a căror natură internă până astăzi nu au fost descoperite în mod suficient. Deaceea concepția organică despre drept și Stat suferă de greșala logică de a încerca să explice un necunoscut sau, mai bine, o complicație prin ceva mai puțin cunoscut. Dacă această concepție a avut, totuș, o răspândire așa de vastă, dacă unii scriitori au înfățișat paralelismul dintre orga-

¹⁾ Burke, *Reflections on the revolution in France*, ed. 1 (1790), p. 141 și urm., 246 și urm. Compară și Gentz în traducerea germană a operei acesteia, vol. 2 (1793), p. 144 și urm. — Savigny, *Von dem Beruf unserer Zeit für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft* (1814), p. 8—15; acelaș, *System des heutigen römischen Rechts*, vol. 1 (1840), p. 13—18. — Stahl, *Die Philosophie des Rechts*, Ed. 3, vol. 2 (1854), p. 233—236.

²⁾ Lilienfeld, *Gedanken über die Sozialwissenschaft der Zukunft*, vol. 1 (1873), p. 81 și urm. — Schäffle, *Bau und Leben des sozialen Körpers*, vol. 1 (1875), p. 53 și urm. — Gierke, *Deutsches Privatrecht*, vol. 1 (1895), p. 125—127.

nismele sufletești și corporale chiar în opere voluminoase, cauza trebuie să fie niște importante motive practice, care să îndreptățească predominarea teoriei organice tocmai în domeniul științei dreptului și a politicei.

Acest fel de motive există, într'adevăr. Înainte de toate, concepția organică produce cu necesitate ideea că, precum organismele fizice se prefac numai foarte încet, dinlăuntru lor, tot astfel și dreptul, și Statul nu se pot dezvoltă decât încet și numai în direcția dată de stările de până acum. Firește, părerea aceasta este înfrântă prin prefacerile radicale, pe care le-au cauzat: adoptarea dreptului roman la sfârșitul evului mediu și, în veacul trecut, transmisiunea stărilor constituționale englezești, precum și a dreptului civil, penal, administrativ și de procedură francez în atât de multe țări europene. (Compară mai jos, IV, 1). Dar, cu toate acestea, este limpede că teoria organică trebuie să ofere un sprijin puternic aderenților stagnării sau ai unui oarecare progres aproape nesimțit.

Concepția organică se îndreptează cu dușmănie mai ales în contra tuturor evoluțiilor sociale. Fiecare progres social constă din faptul că funcțiunile politice și economice ale deosebitelor clase și grupe ale unui popor se schimbă. Însă, în orice organism natural dezvoltat, legea naturală a hotărit fiecărei părți a lui o anumită funcțiune; niciodată mâna nu va putea să-i ia creierului gândirea, nici piciorul nu va lua stomacului funcțiunea plăcută a mistuirii. Deaceea este ușor de înțeles de ce clasele culte și cele bogate, care ocupă în societatea noastră locul favorit al creierului și al stomacului, au avut de mult tendința de a recomandă concetățenilor lor concepția organică. Aduc aminte numai de cel mai vechiu reprezentant al teoriei organice a politicei, de Menenius Agrippa, care, după emigrarea plebeilor romani pe muntele sfânt (în anul 494 înainte de Hristos), le-a povestit acestora cunoscuta parabolă, cum membrele corpului s'au răscolat contra stomacului care mistuia tot, dar răscolându-se s'au păgubit numai pe sine. Este curios că tocmai această parabolă

șchioapă a îndemnat într'adevăr plebea să se întoarcă în vechia subordonare¹⁾.

Tochmai contrarii sunt părerile școalei dreptului natural, de care se țin anume scriitorii cari au scris nemijlocit înainte de revoluția franceză²⁾. După concepția aceasta, Statul este produsul unui contrast al cetățenilor privitor la întemeierea unei tovarășii de Stat sau politice. Acest raport dăinuiește în cursul dezvoltării ulterioare a Statului creat prin voință; și legiferarea se bazează pe hotărîrea liberă a legiuitorului, deși niciodată nu poate să se sustragă deplin nici dela considerarea stărilor reale; legile înșile trebuiesc privite ca voința generală a tovarășilor de Stat.

Atât concepția istorică cât și cea susținută de dreptul natural despre originea Statului și a dreptului au fost dezvoltate mai ales din punct de vedere al claselor stăpânitoare, cu toate că dreptului natural i s'a atribuit așa de des un caracter revoluționar³⁾. Deoarece amândouă concepțiile se pot aplica, cu oarecare aparență, numai la acele elemente constituționale ale sistemului nostru de drept, la care clasele avute și culte ale societății iau parte într'o măsură mult mai mare decât păturile mai sărace, fiindcă aceste pături, în mod firesc, trebuie să se gândească, în rîndul întîiu, la asigurarea existenței economice și a vieții lor familiare, iar cîștigarea de atribuțiuni de domnie în Stat o pot privi numai ca un mijloc pentru ajungerea la aceste scopuri esențiale ale vieții (I. 3). Și deaceea, fiindcă, pentru masele populare, care niciodată nu pot luă personal parte la stăpînirea Statelor, chestiunile constituționale au numai un interes foarte mijlocit, scriitori vechi și noi au putut înfățișa ca un produs al spiritului popular chiar și cele mai antipopulare forme de Stat, sau au putut

---

¹⁾ Livius, II, 32.

²⁾ Cea mai influentă dintre aceste scrieri este fără îndoială Rousseau, *Du contract social ou principes du droit politique* (1762).

³⁾ Compară Menger, *Das bürgerliche Recht und die besitzlosen Volksklassen*, ed. 2, (1890), No. 3, 4.

chiar să le întemeieze pe consimțământul expres sau tacit al poporului întreg.

Din contră, nicio dată nimeni nu va reuși să aplice cele două concepții fundamentale la dreptul privat, la care ia parte tot poporul, nu numai unele sfere înguste, și în ale cărui margini se împlinește aproape exclusiv existența modestă a maselor populare. Chiar proprietatea privată, care stă în centrul întregului drept privat, ne face imposibilă încercarea de a concepe sistemul dreptului privat ca un produs al spiritului sau al voinței națiunii întregi. Căci cum s'ar putea ivi din spiritul întregului popor un sistem de drept privat, care să aparțină o grupă mică în paguba enormei majorități a poporului? Și cum s'ar putea admite că marea majoritate a celor oropsiți și-ar fi dat vreodată consimțământul său, expres sau tacit, la privilegiul cel mai apăsător, care desparte oameni de oameni? De aceea o teorie, care nu slujește intereselor, ci faptelor, nu poate înfățișa stările noastre legale și sociale ca o expresiune a națiunii întregi, ci teoria este nevoită să primească idea că acele stări s'au născut prin putere și dintru început spre folosul unor sfere mărginite și că, și astăzi, ele se sprijinesc, în părțile lor esențiale, tot pe distribuirea cantităților de putere.

Concepțiunea aceasta se confirmă și prin examinarea sistemelor de Stat și sociale tradiționale, cu toate că numeroase tranziții de drept prin contract, moștenire și alte fapte au întunecat conștiința acelei origini din simple relațiuni de putere. Astfel, în Anglia, unde evoluțiunea dreptului a suferit mai puține turburări decât pe continent, o parte mare a dreptului public și privat se poate reduce încă și astăzi la cucerirea normanică. Dar și pe continentul european, și anume pretutindeni, granițele Statelor, drepturile suveranilor, distribuirea pământului și a celorlalte bunuri au fost determinate prin războaie, revoluțiuni, lovături de Stat și prin raporturile de putere produse de aceste peripeții. Și în toate țările, oricât de diferită ar fi fost dezvoltarea dreptului lor, chiar astăzi, toată puterea administrativă și militară a Statului, la ne-

voie, stă la spatele chiar și al celui mai neînsemnat drept.

Firește, pe treptele cele mai târzii ale evoluțiunii unui popor, schimbările cele mai multe ale ordinii de drept nu se mai fac prin sabie, ci prin legiuire. Dar, de o parte, schimbările acestea pașnice ale stării de drept sunt, de cele mai multe ori, numai de puțină însemnătate; anume, cel puțin în domeniul dreptului privat, legiuirea s'a mulțumit până acum să sancționeze, cu neînsemnate abateri, raporturile de drept moștenite. Dar apoi însăși legiuirea nu este decât o minge de joc între factorii sociali ai puterii, cari circumscriu cu îngustime conținutul legilor; și libertatea legiuitorilor, în timpuri de pace, se raportează aproape exclusiv la elementele decorative ale sistemului dreptului.

Considerațiile acestea pot explica figura bizară a clădirii actuale a Statului nostru. Forma lui nu a fost hotărâtă de planul unui arhitect stăpân pe toate relațiunile, ci de voința arbitrară și puterea proprie a diferiților locuitori. Totuși, această origine naturală privește anume partea cea mai însemnată a sistemului nostru de drept, adică dreptul privat. Aici, și astăzi încă, Statul lasă tot în prada jocului liber al forțelor individuale, și experiența istorică ne învață că și în trecut Statul nu s'a putut împotrivi, nici n'a voit să se împotrivescă, chiar nici direcțiilor primejdioase în care s'a îndreptat evoluția dreptului privat. Din contră, dreptul public are chiar de pe acum un caracter cu precumpănire reflectat, fiindcă Constituțiunile celor mai multe State culturale nu s'au dezvoltat ca rezultat al luptelor istorice în cursul veacurilor, ci în urma revoluțiilor, loviturilor de Stat și altor evenimente istorice, care au prefăcut subit raporturile de putere din State și au fost date după modele străine.

În locul dreptului natural trebuie să se așeze acum, în toate domeniile, *dreptul reflectat*; iar, conform cu toată evoluția raportului de puteri din Stat, acest proces de înlocuire trebuie să fie călăuzit, ca de o stea conducătoare a reflexiunii, de binele maselor populare. Firește, în multe Constituții binele popo-

rului este proclamat ca scop suprem al Statului; însă, deoarece ele proclamă totodată sacrosanctitatea dreptului privat, fie în mod expres sau numai presupunând-o, scopul numit, în limitele sistemului Statului actual, nu se poate ajunge decât numai într'o măsură nemulțămitoare. Numai după ce confusa grămadă de ruine a dreptului privat, pe care ne-a strâns-o cursul veacurilor, va fi prefăcută, prin critică și reflexiune, într'un edificiu bun pentru locuința tuturor, numai atunci se va putea zice într'adevăr, că scopul dreptului și al Statului este binele poporului întreg.

CAPITOLUL AL ȘASELEA

RELAȚIUNILE INTERNAȚIONALE ALE STATELOR

Cea mai rea parte a stărilor sociale actuale ale noastre este forma relațiilor externe dela Stat la Stat. Pe când în viața internă a statelor, starea socială este acoperită, pentru ochi nedepriși, prin întocmiri decorative, în cea externă iese la iveală, fără nici o acoperire, valoarea exclusivă a puterii. Intre State există o stare de luptă continuă, care în războiu este purtată cu mijloacele forței, iar în pace cu mijloacele vicleniei. Tot ce în viața privată a oamenilor trece drept scârbos și înfierat, este îngăduit aici; și drept mare om de Stat este privit acela care, în folosul patriei sale, a viclenit și a torturat cu mare succes națiuni străine.

Reflexul acestor stări externe în viața sentimentală a poporului este iubirea de patrie sau patriotismul. Patriotismul constă în devotamentul individului către scopurile personale și politice ale stăpânitorilor; cu devotamentul acesta este împreunat adeseori și un sentiment de simpatie pentru țară și pentru popor. Deaceea, cu dispariția domniei, se stinge și corespunzătorul patriotism, de regulă pentru a face loc devotamentului pentru noul domn. Patriotismul toscan, papal ori neapolitan, odată singurele forme recuno-

scute ale patriotismului, poartă acum numele neplăcut de regionalism. Tot astfel simpatiile pentru Statele odată suverane: Hannover, Kurhessen, Nassau și Frankfurt, se numesc acum particularism; chiar și patriotismul bavarez, württembergian și badens își pierde văzând cu ochii valoarea și recunoașterea sa în favorul patriotismului german, de când stăpânitorii acestor State au trebuit să renunțe la tot mai multe atribuțiuni de drept, care au trecut asupra imperiului german. Ba, dacă s'ar găsi cineva, care să-și manifesteze patriotismul său pentru vreunul din Statele germane mediatizate la 1803, acesta ar fi în primejdie să fie luat în răs de opinia publică, ca nebun. Și totuș nu-i prea departe timpul, în care guvernele acestor mici State nu cunoșteau alte scopuri mai înalte decât încălzirea patriotismului pentru țările și domnitorii lor.

Este evident că *idealul patriotismului ar fi ajuns atunci când Statul ar cuprinde numai un popor de aceeaș religie și naționalitate*, dar pe acesta l-ar cuprinde întreg. În mod natural, în Statul acesta (unitar-național) devotamentul pentru stăpânitor ar coincide perfect cu simpatia pentru țară și popor. Dar acest ideal nu este ajuns nicăieri în Statele reale. Cele mai multe State sunt compuse din fracțiuni de popoare, care, de obicei, sunt despărțite și prin religie, și care sunt împreunate cu fracțiuni din alte națiuni, după cum vor fi hotărît soarta luptelor sau toanele diplomaților.

Înainte vreme, cam până în perioada raționalismului, egalitatea religioasă a fost cu deosebire stimată ca bază a patriotismului și a formării Statelor. Această considerație se mai susține încă în Orient, unde de ex. Sârbii ortodocși și Croații catolici, deși sunt, după limbă și origine, un popor, au dezvoltat un patriotism popular deosebit și aproape totdeauna opus, cu ideale de Stat cu totul deosebite. Din contră, astăzi în Europa vestică, și mai ales în urma siluirii atâtor națiuni prin Napoleon I, drept cea mai tare bază a Statelor este considerată egalitatea naționalității.

Din această expunere reiese că patriotismul nu este un sentiment înrădăcinat în adâncimile naturii omenești, ci un

fenomen mai mult artificial, condiționat în mod multiplu de istorie. Dar tot atât de greșită ar fi părerea că, într'o anume stare istorică, toate clasele unui popor stau în acelaș raport cu patriotismul. Din contră, *patriotismul este condiționat și în mod social, adică intensitatea sentimentelor patriotice se gradează după legătura mai slabă sau mai strânsă a interesului diferitelor pături populare cu interesul Statului.*

Firește, patriotismul este mai puternic în acele pături populare care locuiesc în catul întâiu al edificiului Statului (I, 5), așadar la nobili, preoțime, armată și funcționarism. Aceste clase sociale se află aproape totdeauna în legături strânse cu stăpânitorii și existența lor se întemeiază în măsură mai mare sau mai mică pe aceste legături. Deaceea patriotismul lor constă în devotament pentru domnitori, în vreme ce simpatia pentru țară și popor se retrage mai spre fund. Fidelitatea către domnitor, întemeiată pe o comunitate de interese, durează adeseori și după pierderea domniei până ce nădejdea într'o întoarcere a domnitorului isgonit încetează sau până ce noul Domn ofere, în mod durabil, foloase și mai mari decât cel vechiu.

Cu totul alt caracter are patriotismul păturii mijlocii, al *burgheziei* și al *țărănimii*, anume dacă pătura are o educație intelectuală mai înaltă. Aici, de regulă, lipsește legătura personală cu domnitorul; și, din contră, *pătura mijlocie are conștiința comunității de cultură cu tovarășii săi din popor*, care se manifestează anume în limba comună, în literatură și în artă. *De aceea, în păturile mijlocii, patriotismul constă cu deosebire în simpatia pentru țară și popor, în timp ce persoana domnitorului le rămâne, de cele mai multe ori, indiferentă*, întrucât religia și naționalitatea rămân neatrinse. Firește, și pătura mijlocie, care se caracterizează prin lipsă de independență politică, este luată destul de des și dusă de clasele privilegiate pe drumurile intereselor speciale ale acestora.

În sfârșit, privitor la clasele populare mai sărace, este știut că lor le lipsește *grosso modo* contactul personal cu domnitorul, precum și unitatea culturală cu țara și poporul. Sără-

căcioasa lor existență se desvelește într'o luptă neîntreruptă, mistuitoare, cu grijile economice cele mai meschine, care nu îngăduesc să se desvoalte decât într'o măsură foarte mică devotamentul pentru scopurile politice mai îndepărtate. Statul însuș, pentrū care aceste pături trebuie să se jertfească, nu le-a dat de veacuri, de mii de ani, nimic, ci numai le-a cerut; *abiă de câteva decenii Statul începe a-și bate capul și cu soarta economică a sărăcilor.* Și războiul, în care activitatea Statului militar patriotic își află suprema sa expresie, împarte câștigurile sale tot atât de unilateral ca și pacea; în vreme ce un general norocos, căruia adeseori numai întâmplarea i-a câștigat victoria, obține o situație de erou aproape supra-umană, în vreme ce și ofițerii inferiori au parte de onoruri și foloase, masele care au adus în războiu jertfele cele mai mari trebuie să renunțe la orice răsplată, începând chiar din cauza numărului lor mare.

Situația aceasta are drept naturală urmare faptul că patriotismul claselor populare mai sărace este, în Statul actual, neînsemnat și că ele pun numai puțin temeiu pe prefacerile raporturilor de putere ale diferitelor State, a căror determinare este însă scopul cel mai însemnat al politicii noastre de Stat, externe și interne. Partea pozitivă a acestei concepții de Stat constă însă în idea că, *după ce monarhiile au unit Statele* mărunte ale sfârșitului evului mediu *în State naționale mari*, clasele muncitoare voesc să unească *Statele naționale mari* într'un Stat mondial, care să împreune toate țările culturale.

Toate concepțiile și tendințele acestea, întemeiate cu necesitate pe stările sociale ale claselor muncitorești, își găsesc reflexul lor fidel în literatura socialistă. Antipatia hotărâtă împotriva deosebirilor naționale și de Stat, mai ales când acestea degenerază în contradicții dușmănoase și antipatia contra sentimentelor pe care se bazează acele deosebiri, este o tradiție veche a socialismului.

Astfel chiar Saint-Simon își bate joc de moraliștii cari critică egoismul individual, dar laudă egoismul național,

adică patriotismul, ca virtute¹⁾. În legătură cu aceasta stă faptul că, într'o scriere publicată împreună cu Thierry în anul 1814²⁾, Saint-Simon a propus un parlament european comun, care să fie compus, după modelul englezesc, dintr'o casă a comunelor și dintr'o cameră de *pairs* și să judece unele dintre diferitele guverne și națiuni. Capul suprem al puterii executive din această mare asociație (pe regele ei) Saint-Simon nu-l determină mai deaproape; iar hotărârea acestei chestiuni, care ofere, evident, greutatea deosebită, el o reține pentru o scriere ulterioară. Un *parlament franco-englez* comun, în care Englezii ar avea două treimi de glasuri, ar pregăti parlamentul european.

Școala lui Saint-Simon a mai dezvoltat aceste idei ale maestrului. În manifestul pe care Bazard și Enfantin l-au publicat imediat după revoluția din Iulie³⁾, se înfățișează ca scop al școlii ideea că toate popoarele unite sau, mai bine, toată omenirea să formeze numai un popor, ca după Statele mărginite și îndușmănite de astăzi să urmeze federația generală a genului omenesc întreg și ca războiul să dispară de pe pământ. Iar în locul patriotismului, care nu este decât egoism național, să se așeze iubirea către toată omenirea.

Ideile asemănătoare se găsesc și la Fourier, și în școala lui. După părerea lui Fourier, tot pământul trebuie să se acopere cu falansterii sau comune socialiste, în capul cărora să stea un unarh sau un baron. Câte trei sau patru falansterii ar

¹⁾ *Notice historique la Oeuvres de Saint-Simon et d'Enfantin*, vol. 2 (1865), p. 224, 225. Tot astfel și Enfantin într'o cuvântare ținută la 8 Iulie 1831 în *Not. hist.*, vol. 3, (1865), p. 187, 188 și *Exposition de la doctrine Saint-Simonienne* (1828—1830), în *Oeuvres*, vol. 41 (1877), p. 123.

²⁾ Saint-Simon, *Lettres d'un habitant de Genève à ses contemporains* (1803) în *Oeuvres de Saint-Simon*, vol. 1 (1868), p. 43, 44.

³⁾ Saint-Simon et A. Thierry, son élève, *de la réorganisation de la société européenne ou de la nécessité et des moyens de rassembler les peuples de l'Europe en un seul corps politique en conservant à chacun son indépendance nationale* (1814), în *Oeuvres de Saint-Simon*, vols 1 (1868), p. 153—248.

fi cărmuite de un duarh sau viconte, câte douăsprezece de un triarh sau conte și așa mai departe, printr'o numeroasă înlanțuire de forme până la omniarh, care ar avea reședința în Constantinopol și ar conduce de acolo toate falansteriile organizate ierarhic¹⁾.

Și Owen, care pleacă, ca și Fourier, tot dela socialismul comunal, vrea să ajungă, prin federațiuni tot mai cuprinzătoare ale comunelor socialiste, până la o republică a lumii²⁾.

Mai mult decât la Saint-Simon, Fourier și Owen, unitatea genului omenesc formează la Pierre Leroux chiar centrul întregului său sistem social; dar relativ la chestiunea hotărâtoare, Leroux nu se pronunță limpede prin ce instituțiuni să se realizeze această unitate³⁾.

Deși chestiunea relațiunilor internaționale nu au tratat-o toți scriitorii socialiști, totuș printre ei abia se va fi aflând vreunul care să fi păstrat un punct de vedere strict-național, ceace este și foarte firesc, dată fiind întreaga poziție a claselor muncitoare. Numai lui Lassalle i se atribuie adeseori tendințe naționale în înțelesul actual al cuvântului. Dar tendințele se ivesc mai mult în cuvântările și broșurile sale politice, decât în scrierile de mai târziu, de politică socială⁴⁾.

---

¹⁾ Fourier, *Traité de l'association domestique et agricole*, vol. 1 (1822), p. 286 și urm.; *Le nouveau monde industriel et sociétaire* (1829), p. 271, 386; în *Oeuvres*, vol. 3 (1841), p. 376 și urm., vol. 6, ed. 3 (1848), p. 231, 326. — Compară și *Bases de la politique positive, Manifeste de l'école sociétaire, fondée par Fourier* (1841), în ediția 2 (1842), p. 37, 45.

²⁾ Owen, *The revolution in the mind and practice of the human race* (1849), p. 119, 120.

³⁾ Pierre Leroux, *De l'humanité* (1840), în ed. 2, vol. 1 (1845), p. 139 și urm. Compară și Pecqueur, *La république de Dieu* (1844), p. 199 și urm.

⁴⁾ Compară mai ales broșura lui Lassalle: *Der italienische Krieg und die Aufgabe Preussens* (1859) în cuvântările și scrierile publicate de Bernstein, vol. 1 (1892), p. 291—364 și p. 367; pe lângă aceasta însă și scrisorile lui Lassalle către Karl Marx și Friedrich Engels, publicate de Franz Mehring (1902), p. XII, 186 și urm.; — Sombart, *Sozialismus und soziale Bewegung im 19. Jahrhundert* (1896), în ed. 4 (1901), p. 93 și urm.

Unii dintre urmașii lui Lassalle, anume Schweitzer, în articolele despre Bismark (publicate în 1865 în «Sozialdemokrat»), fără îndoială au admis punctul de vedere național-unilateral; dar, în legătură cu alte motive, aceasta a avut ca urmare secesiune afracțiunii internaționale conduse de Marx și Engels¹).

Marx și Engels se aflau de mult în legătură cu tradiția veche a socialismului, deci pe punctul de vedere al internaționalismului. Manifestul comunist din Februarie 1848, scris de dânsii, culminează în exclamația: «Proletari ai tuturor țărilor, uniți-vă!» Asociația internațională a lucrătorilor, întemeiată în 1864, se întemeie, precum arată și numele ei, tot pe fundamente internaționale; statutele ei spun anume că emanciparea clasei muncitorilor nu este o problemă locală sau națională, ci socială, care cuprinde toate țările cu societăți moderne și a cărei soluțiune atârnă de colaborarea teoretică și practică a țărilor celor mai înaintate. Potrivit acestor principii, organizația internaționalei trebuie să aibă un caracter internațional bine pronunțat.

De atunci direcția internațională a socialismului a devenit un fapt atât de general recunoscut, încât nu mai este nevoie de nici o expunere istorică a miilor de manifestări identice. Numai o grupare mică de socialiști germani, strânsă împrejurul preotului Naumann, a încercat să contopească într'o unitate învățăturile socialiste cu pretențiunile Statului militar patriotic; dar partidul acesta s'a dizolvat în anul 1903.

După mine, contrastul dintre Statul militar patriotic și direcția internațională, impusă claselor mai sărace ale poporului de interesele lor, este acum momentul cel mai important, care mână neîncetat spre catastrofe lumea culturală a veacului al XX-lea: deoarece *creșterea neoprită a cererilor militare și apăsarea polițienească, care merge cu ele mână în mână, au revoluționat, în toată Europa, clasele de jos într'o*

¹) Mehring, *Geschichte der deutschen Sozialdemokratie*, vol. 2 (1898), p. 140—142.

măsură mult mai mare decât felul producțiunii, în care unii socialiști economici găsesc pricina de căpetenie a socialismului revoluționar. În Statele naționale-militare, neîntrerupt, li se impune proletarilor celor mai în putere, în timpul celei mai prețioase vârste, convingerea că și în pace și în războiu ei trebuie să facă jertfele personale cele mai mari pentru scopuri depărtate; pe când conștiința și aprecierea exactă a corelațiilor economice rămân străine de masele populare. Deaceea acolo unde apăsarea militară și polițienească lipsește (de ex. în Anglia) nici dezvoltarea seculară și extraordinară a producțiunii capitaliste nu a putut să producă nici un partid de lucrători socialiști-revoluționari.

Contrastul acesta s'a dezvoltat, în esență, abia în veacul al XIX-lea. În veacul al XVIII-lea încă monarhii purtau războaiele cu armate de mercenari, fără să facă, de regulă, apel la proletari. Pe atunci ei erau încă destul de cuminiți, să nu încreadă siguranța externă și internă a Statului acelora cari se interesează mai mult de răsturnarea decât de păstrarea ordinii de Stat. Abia Franța revoluționară și democratică a introdus, într'un timp de cea mai mare excitațiune, serviciul militar general; și acest sistem a fost imitat mai târziu în Prusia și în celelalte State militare aristocratice ale Europei, deși relațiunile politice și sociale erau cu totul deosebite. Și nebunia cifrelor din sferele militare tinde să sporească încă mereu enormele noastre armate de proletari, și în această direcție ele nu vor se opri până ce nu vor fi adunat în armată tot proletariatul valid. *Deoarece experiența ne-a dovedit că, la urma urmelor, acela care poartă sabia își valorifică drepturile sale politice și sociale, triumful final al Statului muncitoresc-popular pare, chiar prin aceasta, asigurat, cu toate că tradiționalele sisteme militare vor susține încă mult timp vechile raporturi de stăpânire.*

În sfârșit, dacă ne întrebăm cum s'ar putea realiza ideea unui Stat mondial, întâiul răspuns clar este că, în actualele relațiuni dintre State, idealul acesta se poate ajunge numai printr'o cucerire a lumii, care însă, până acum, nu i-a reușit

nimănu. Pentru că guvernele Statelor noastre, care țin în interior sabia în mână, sabia ca cel mai sigur titlu la drept, nu vor consimți să se impună, pe cale pașnică, în chestiuni vitale de Stat, unui stăpânitor străin. De aceea planurile proclamate de repetite ori, în veacul al XVIII-lea și al XIX-lea, de a înlătura războiul prin întemeierea unei republice mondiale cu caracter exclusiv politic ¹⁾, nu se pot realiza pentru chestiunile internaționale cele mai importante; din contră, precum experiența ne-a dovedit-o, se poate aplica cu succes arbitrajul, însă numai la conflicte de drept internațional mai puțin însemnate, dela care nu atârnă onoarea și existența națiunilor. La întemeierea unui Stat mondial cu probleme precumpănitor economice, nu ne vom putea gândi decât după ce, în Statul muncii populare, chestiunile de putere vor fi împinse în ultimul plan și după ce activitatea Statului se va îndrepta mai ales spre scopurile sale economice.

Dar nașterea Statului economic mondial nu trebuie să ne-o închipuim ca un eveniment subit, întemeiat pe libera voință a părtașilor, ci ca o dezvoltare progresivă a numeroaselor instituțiuni economice cu caracter internațional. Pentru această înaintare pot servi, chiar astăzi, drept modele bune, instituțiuni care cuprind toată lumea culturală, de ex.: uniunea postală internațională (1874), alcătuirile internaționale pentru protejarea proprietății industriale, literare și artistice (1883, 1886), și altele ²⁾.

---

¹⁾ Saint-Pierre, *Projet pour rendre la paix perpétuelle en Europe*, vol. 1 (1713), p. 279 și urm. — Rousseau, *Extrait du projet de paix perpétuelle de monsieur l'abbé de Saint-Pierre* (1761), p. 60 și urm. — Cloots, *La république universelle* (1793), p. 42 și urm. — Kant, *Zum ewigen Frieden* (1795), zweiter Definitivartikel. — „Tânăra Europă”, întemeiată sub influența preponderantă a lui Mazzini, prin actul de înfrățire dela 15 Aprilie 1834, tipărit în Röschi, *Bericht an den Regierungsrat der Republik Bern, betreffend die politischen Umtriebe ab Seite politischer Flüchtlinge und anderer Fremden in der Schweiz* (1836), p. 51 și urm.

²⁾ Compară Liszt, *Das Völkerrecht* (1898), § 17.

CAPITOLUL AL ȘAPTELEA

STATUL INDIVIDUALIST AL FORȚEI ȘI STATUL MUNCII POPULARE

Binele public sau — concepându-l în cea mai mare a sa generalitate — scopul Statului este, în esență, pretutindeni, egal cu scopurile personale și politice ale stăpânitorilor (III, 1). Dacă socotim, așadar, interesele claselor de jos ca putere activă în Stat, atunci este firesc ca și problemele Statului să sufere o schimbare radicală. Firește, schimbarea aceasta se va săvârși mai mult în fapte decât în noțiuni, deoarece de-acum binele poporului este privit de teoreticieni, fără excepție, ca scop suprem al Statului și concepția aceasta este confirmată și în numeroase Constituții. Aici, ca și în alte cazuri nenumărate, teoria și legiuirea confundă interesele unor sfere înguste cu binele întregului popor.

Deosebirea cea mai însemnată ce o întemeiază, între State, scopul Statului, dar care, firește, aparține mai mult viitorului decât timpului de față, este contrastul între *Statul individualist al forței*, a cărui formă mai importantă practică este Statul militar patriotic și *Statul economic sau muncitoresc popular*, către care, în țările culturale, se îndreaptă clasele poporului de jos. Un Stat al forței există atunci, când scopul Statului constă mai ales în apărarea raporturilor de putere moștenite în contra dușmanilor externi și interni¹⁾. Din

¹⁾ Teoria, că statul se naște din relațiuni de putere și că păstrarea ei este scopul lui, a fost susținută de mult, în întregime sau în parte, și de scriitori nesocialiști și anume: în antichitate de sofistii mai noi, în timpul mai nou de Machiavelli (care, conform obiceiului său, nu stabilește însă o teorie abstractă), mai departe de Hobbes, Spinoza și Haller. Compară Plato, *Gorgias*, 482 E și urm.; *de Rep.* I, 338 C și urm.; Hobbes, *De cive*, (1642), cap. I, 10; cap. V, 12; cap. VI, 11—15. Spinoza, *Tractatus theologicus-politicus* (1670), cap. 16, mai ales p.

contră, Statul popular al muncii urmărește, în măsură precumpănitoare, scopul de a organiza munca spirituală și corporală a tovarășilor de Stat și împărțirea bunurilor produse de ea în interesul întregului popor. Însă această deosebire se rapoartă numai la direcția fundamentală a activității Statului, deoarece, până la un grad, și Statul individualist al forței actuale a luat în mâinile sale organizarea raporturilor economice, pe când, invers, păstrarea raporturilor de putere actuale se va număra și printre problemele Statului popular al muncii.

După caracterul lor precumpănitor, Statele existente sunt, firește, fără excepție, State bazate pe putere, și când nu sunt state militărești, ca Anglia, Uniunea Americii nordice, Elveția. Tendința lor este îndreptată aproape exclusiv asupra păstrării raporturilor istorice de putere; și cu cât rangul social al domnitorului este mai înalt, cu atât mai mari jertfe trebuie să facă popoarele pentru asigurarea și lărgirea puterilor lui.

---

179 și 181 a ediției originale; același *Tractatus politicus* (1677), cap. II, § 4, 15; cap. IV, § 5, 6 și *passim.*; *Ethica* (1677), cartea IV, prop. 37, schol. 2. — Haller, *Restauration der Staatswissenschaften*, vol. I (1816), p. 346 și urm. — Gumplowicz, *Die soziologische Staatsidee* (1892), p. 55. — Scriitorii socialiști, întrucât se pronunță asupra caracterului general al statelor istorice, sunt mai ales aderenți ai teoriei forței. Compară: Morus, *De optimo statu reipublicae deque nova insula Utopia* (1516), cartea II, cap. 9 (p. 158, 159 ale ed. din Martie 1518). — Meslier, *Le Testament* vol. 2 (1864), p. 238 și urm. — Saint-Simon în *Organisateur* (1819—1820), în *Oeuvres* vol. 4 (1869), p. 147; același *Système industriel* vol. 2, în *Oeuvres* vol. 7 (1869), p. 94, 95; *Nouveau Christianisme* (1825), în *Oeuvres* vol. 7 (1869), p. 189 și urm. — Lassalle, *Über Verfassungswesen* (1862); *Was nun* (1862); *Macht und Recht* (1863), în colecția Bernstein vol. 1 (1892) p. 463—550. — Engels, *Über den Ursprung der Familie, des Privateigentums und des Staates* (1884), p. 143 (Compară Anti-Dühring, 1877, p. 312—157. — Menger, *Das bürgerliche Recht und die besitzlosen Volksklassen* (1890), No. 3, 4. — Kampfmeier, *Mehr Macht* (1898), p. 12 și urm. — În general, fiecare partid revoluționar, mai ales dacă susține un ideal socialist, susține punctul de vedere al teoriei forței, tocmai fiindcă voeste să prefacă pentru totdeauna, printr'o schimbare subită a raporturilor de putere, atât organizația Statului, cât și pe a societății.

Statele moderne privesc drept problema lor cea mai însemnată păstrarea puterii domnitorilor și sporirea ei, dacă se poate, prin cucerire. De aceea, în toate statele, o parte foarte mare din veniturile Statului se întrebuințează la plățirea armatei și a flotei și a dobânzilor datoriei de războiu. Firește, aceste jertfe enorme *pentru scopuri depărtate de marile masse populare*, se justifică foarte adeseori cu nevoia ca populația Statului să fie apărată de invaziunea dușmanilor externi; însă, deoarece amenințarea reciprocă a Statelor este o stare cu desăvârșire artificială, care ar dispărea îndată ce consolidarea durabilă a Statului muncii ar da la o parte conflictele de putere, se poate zice cu temei că cheltuielile războinice se fac prin excelență pentru scopurile domnitorilor. Pentru că forța armată necesară susținerii ordinii de drept, înlăuntrul Statelor, este atât de neînsemnată, încât poate fi desconsiderată în discuție.

Precum pe domnitori îi apără diplomația, armata și flota, tot astfel administrația și mai ales justiția apără atribuțiunile de putere ale claselor proprietare. *Problema principală a administrației și a justiției este păstrarea raportului de drept dintre clasele avute între sine și mai ales dintre acestea și cele sărace*; afară de aceasta, ele mai urmăresc unele scopuri secundare, ca de exemplu *apărarea vieții și a corpului cetățenilor*. Așadar, deoarece justiția și administrația sunt oarecum armata pe care clasele bogate o țin pentru siguranța puterii lor, vechea predilecțiune a burgheziei pentru funcționarism și magistratură este ușor de înțeles, tocmai ca și intervenirea firească a monarhului și a nobilimii pentru armată. Unii reprezentanți ai *liberalismului burghez* au mers chiar atât de departe încât protecția juridică au declarat-o scop propriu al statului¹⁾, o idee pe care, cu drept cuvânt, Lassalle

---

¹⁾ Compară anume Locke, *Two treatises of government* (1690), II, § 3. — Kant, *Rechtslehre* (1797), § 45. — Wilhelm v. Humboldt, *Ideen zu einem Versuche, die Grenzen der Wirksamkeit des Staates zu bestimmen* (1792) în opere complete vol. 7 (1852), p. 15—41. — Du-noyer, *Liberté du travail* vol. 3 (1845), p. 348 și urm. — Bastiat, *Har-*

a batjocorit-o ca idee vrednică de comici păzitori de noapte ¹⁾).

Nimic nu este mai neexact și mai unilateral decât încercarea unor scriitori, ca Dunoyer și Spencer (p. 45, nota 1), stăpâniți de preocupățiuni burgheze să ne înfățișeze ca pavăză a libertății individuale acest Stat de drept sau, mai bine, acest Stat de justiție, care dealtfel niciodată și nicăiri nu a existat în toată curățenia lui. Din contră, numai anarhismul (1, 2) poate afirma, pe dreptate, că toată ordinea lui socială se sprijinește pe principiul libertății individuale, deoarece deoparte el derivă vieța de Stat și cea economică din contractele libere ale membrilor, iar de altă parte lasă inițiativei libere a părtașilor, fără nici un ajutor al Statului sau al justiției, și valorarea drepturilor hotărâte în acele contracte.

Din contră, la alcătuirea vieții economice, Statul juridic lasă pe posesori și pe desmoșteniți în libertatea lor contractuală, prevăzând cu siguranță că această luptă se va sfârși în paguba acelora a căror avere și cultură au rămas atât de mult înapoi. Dar în momentul în care vorba este despre realizarea drepturilor contractuale și în care situația săracilor este, firește, favorabilă, intervine puterea Statului cu coercițiunea dreptului civil, ba destul de des și cu a celui penal sau polițienesc. Așadar, în Statul juridic, care declară contractul ca atare drept obligatoriu și nu ține seamă de influența stărilor sociale asupra cuprinsului contractului, principiul libertății individuale are valoare tocmai atât timp cât este dăunător masselor.

Diplomația, armata, flota, justiția, administrația și finan-

---

monies économiques (1850) în *Oeuvres complètes* vol. 6 (1855), p. 498. — *A plea for liberty, an argument against socialism and socialistic legislation* (1891), mai ales introducerea de Herbert Spencer p. 1—26. — Herbert Spencer, *The principles of ethics*, vol. 2 (1893), § 365—367, dar și § 364.

¹⁾ Lassalle, *Arbeiterprogramm* (1862) în ediția Bernstein vol. 2 (1893) p. 45. Compară și: *Die indirekte Steuer und die Lage der arbeitenden Klassen* (1863) în aceeaș ediție vol. 2, p. 388 și *Arbeiterlesebuch* (1863) vol. 2, p. 546 și urm.

țele, care strâng mijloacele materiale — pe scurt, instituțiunile care, prin chiar caracterul lor preponderant, slujesc scopurilor de putere ale sferelor privilegiate — preocupă aproape completă atenția Statului modern; pe lângă ele, activitatea economică a Statului este de puțină însemnătate. Aceasta se simte anume atunci, când privim numai acele măsuri economice, care promovează interesele mulțimilor populare și a căror continuare și în Statul popular al muncii se poate aștepta. Intre instituțiunile care nu sunt nemijlocit legate de raporturile de putere trecătoare ale prezentului și care, din cauza aceasta, vor supraviețui Statului modern, firește cu mari modificări, putem socoti anume: mijloacele de *comunicațiune*, *serviciul sanitar*, *învățământul* și *asigurarea muncitorilor*. Pentru Statul nostru modern este caracteristic că aceste probleme culturale el le ia în mână numai cu neplăcere, că de multe ori le lasă în grija comunelor și altor organe din Stat, să le cultive independent, sub controlul său.

Dacă întrebăm acum, în ce raport vor sta, în Statul popular al muncii, diferitele elemente ale activității de Stat, răspunsul poate fi scurt: *Problemele culturale vor juca rolul de căpetenie, chestiunile de putere un rol secundar*. Dacă ne închipuim înființat Statul mondial economic, în care interesele claselor muncitorești vor forma sufletul lui, atunci rivalitățile internaționale și enormul aparat diplomatic și militar vor dispărea treptat și înăuntrul statului *apropierea situației economice a tuturor va secă izvorul cel mai rodnic al conflictelor de putere*. Deaceea Statul muncii ar trebui să-și fixeze scopul activității sale într'un chip asemănător cu Saint-Simon, care s'a ocupat atât de des, firește sub alt nume, cu contrastul dintre Statul puterii și al muncii (*Le système industriel*). Intr'o polemică contra chartei franceze a lui Ludovic XVIII, Saint-Simon propune să se primească ca prim articol al unei nouă Constituții franceze dispozițiunea că scopul asociației Statului francez constă în bunăstarea membrilor ei obținută prin lucrări pașnice de folos real¹⁾.

¹⁾ Saint-Simon, *Oeuvres*, vol. 6, p. 96.

Firește, nu se poate contesta că contrastul dintre scopurile culturii și ale forței cuprinde și pentru Statul popular al muncii, primejdii foarte mari. Deoarece chiar și instituțiunile cu caracter democratic neîndoelnic au îndurat, foarte des în cursul istoriei, soarta ca din sânul masselor să se ridice o clasă privilegiată, care, după mersul general al lucrurilor omenești, să fie cuprinsă foarte curând de setea de putere și domnie. Astfel, la început, creștinismul a fost o organizație democratică cu scopul exclusiv de a satisface trebuințele religioase ale membrilor săi. Dar după ce urmașii lui Constantin I au făcut din creștinism, în veacul al patrulea al erei noastre, o religie de Stat, în ierarhia într'aceea dezvoltată s'au ivit foarte iute tendințele după putere și, cel puțin în sferile mai înalte ale bisericii, au împins în umbră scopurile religioase originale. Așa s'a făcut că, în evul mediu, papa stăpâniă popoarele creștine ca conducătorul lor cel mai înalt și că, și astăzi, el trece drept cel mai distins principe al creștinătății, pe când organele sale, cardinalii și episcopii, se întrec în rang și vază cu treptele cele mai înalte ale aristocrației de naștere. O precumpănire identică a intereselor forței se poate observa, deși în măsură mai mică, și la celelalte biserici creștine.

Dacă biserica creștină a sucombat în fața marelui seducătoare care este puterea, ar fi o prostie să trecem cu vederea primejdia că și Statul popular al muncii — căruia nu-i surâde perspectiva unei existențe supranaturale și căruia îi lipsesc îndemnul și încrederea împreunate cu ea — va cădea foarte ușor în aceeași soartă. Saint-Simoniștii chiar și-au închipuit doară că guvernarea Statului socialist va lua o formă modelată după a catolicismului¹⁾. Și totuși, după toate analogiile istorice, este sigur că, dacă în Statul muncii va exista vreodată o ierarhie independentă de popor, interesele puterii ierarhice vor împinge în lături, ca și în starea de astăzi, trebuințele culturale ale

---

¹⁾ *Exposition de la doctrine Saint-Simonienne* (1828—1830) în *Oeuvres* vol. 42 (1877), p. 326 și urm.

masselor populare¹⁾. Primejdia aceasta cu greu se va evita vreodată pe deplin. In contra evoluțiunilor mari istorice nu există nici un mijloc de apărare mecanică, precum liberalismul a încercat de-atâtea ori să-l creeze prin constituirea de tribunale și alte autorități de control. Asigurarea cea mai cu efect împotriva trufiei și setei de putere a stăpânilor o va forma o convingere populară, generală, că lucrările personalităților și sferelor conducătoare nu au, în fond, decât o valoare absolută foarte neînsemnată. Căci nu este exact numai faptul, că orice astfel de «personalitate providențială» este crescută cu mijloacele materiale ale tovarășilor săi din popor și că primește îndemnurile hotărîtoare din proviziunea intelectuală a timpului său; ci adevărat este și cestăalt fapt: chiar dacă personalitatea a ajuns în frunte, succesul activității sale atărnă, în toate punctele, de sprijinul unui popor *destoinic*.

Dar în vreme ce această concepție sobră despre condiționarea tuturor lucrărilor individuale este foarte mult răspândită în domeniul artei, literaturii și științei, masele crescute în tradițiile Statului individualist al forței sunt încă prea înclinate să atribuie faptelor diplomaților și comandanților o însemnatate prea mare. Și totuș tocmai aici este vorba mai ales de lucrări care, dacă le-ar lipsi succesul, ar fi batjocurite ca nebunii sau înfierate ca crime. Inșă un popor, la care acea judecată sobră este răspândită în toate păturile, nu va fi niciodată înclinat să exagereze meritele personalităților sale conducătoare sau chiar să le transmită și asupra urmașilor acestora!

---

¹⁾ Cu alte vorbe, Statul muncii va trebui să ducă o luptă perpetuă, legală și polițienească, ca nu cumva din nou să se ridice în el vreo nouă ierarhie. Inșă aceasta însemnează, că Statul muncii va fi de o mică întindere; deoarece Statele mari fără ierarhie nu se pot conduce (Rusia bolșevică!); și cei ce nu vor voi ierarhia, nu vor voi nici Statul mare. Dar obiecției noastre i se poate observa că, prin educația viitoare, ierarhia înșăș ar *putea să fie alta*, nu cea de acum, care este prea supusă patimilor omenești generale. (*Nota traducătorului*).

Deoarece aici este vorba de primele fundamente ale Statului popular al muncii, *aprecierea exactă a valorii lucrărilor omenești pentru societate și a condițiunilor de existență a lor va trebui să se numere între problemele cele mai însemnate ale învățământului și educației*. Și dacă o educație ca aceasta va alungă, printr'o tratare *critică* a istoriei politice și militare, oarbă adorație a eroilor din sferele cele mai largi ale poporului¹⁾, lumea se va convinge în curând că prin aceasta nu vor dispărea eroii, ci numai trufia lor, violența lor.

CAPITOLUL AL OPTULEA

DESPRE MOTIVELE STATULUI POPULAR AL MUNCII

După caracterul ei precumpănitor, ordinea noastră de drept actuală se razimă pe egoism. De sigur, nimeni nu poate avea îndoeli că ordinea proprietății noastre este stăpânită aproape exclusiv de acest motiv; ba chiar se poate afirma că proprietatea privată, care îngăduie îngrămădirea de avuții departe peste trebuințele proprietarului și fără nici o privire la natura obiectelor de proprietate, nu este numai expresia, ci chiar izvorul celor mai rele excese. Dar a doua instituție fundamentală a dreptului privat: familia; și mai departe, tot dreptul public este stăpânit, în sistemul nostru social, tot de principiile egoismului, cu toate că experiența ne arată că în aceste domenii se manifestează în măsură mare și motive de jertfire și devotament și că aici efectul lor este totdeauna

---

¹⁾ Compară de ex. Carlyle, *Heroes, hero-worshy and the heroic in the history* (1841); *passim*. — Nietzsche, *Also sprach Zarathustra*, ed. 2, (1893), p. 9 și urm. și *passim*. Pentru aceste personalități providențiale Nietzsche a creat chiar o specie de oameni deosebită: *supra-omul*, o descoperire, care a fost mult aplaudată, deoarece chiar și cei mai meschini indivizi își pot atribui, nu fără dreptate, putința de a deveni, cu oarecare noroc, personalități providențiale, ca atâți bărbați istorici.

presupus și de către legiuitori. Totuș, putem afirma cu motiv bun, că Statul actual contează mai cu seamă pe egoism ca cel mai sigur resort al mașinii sociale, pe lângă care se adaug apoi, în deosebite domenii, și sentimente de frățietate, de solidaritate și de iubirea deaproapelui ca izvoare de putere întregitoare, firește cu efect subordonat și prea adeseori nesigur.

Eu nu cred că față cu jocul pasiunilor și al tendințelor omenști, Statul popular al muncii poate să ia o poziție esențial alta decât a sistemului Statului actual. Câtă vreme fiecare om formează pentru sine, în marginele corpului său, o lume mică și simte nemijlocit propria sa plăcere, pe când bucuria și durerea celorlalte persoane îl ating numai foarte mijlocit, egoismul trebuie să rămâie totdeauna cel mai distins din toate motivele acțiunilor omenști. Nici introducerea Statului popular muncitoresc nu va produce, cum admit atât de mulți scriitori socialiști, minunea aceasta, deși, prin facerea sistemului proprietății, el va înlătură prilejul cel mai însemnat al acțiunii egoiste. Deaceea sistemul Statului socialist nu poate urmări scopul să stârpească egoismul din inimile oamenilor, ci numai să-l conducă bine și anume să înlătore degenerările sale.

Firește, este o dorință naturală, hrănită de școalele socialiste ale tuturor timpurilor, de a se folosi de introducerea statului popular al muncii, pentru a înlocui domnia egoismului prin acțiunea unor impulsii mai nobile. Propunerile din acest domeniu se mișcă în două direcțiuni. Întâi, sunt numeroase sisteme socialiste care cer ca instituțiile Statului popular al muncii să fie întemeiate imediat pe sentimentul iubirii de-aproapelui, al solidarității și al frăției, tocmai cum și Statul actual pornește dela idea că egoismul este instinctul fundamental al firii omenști¹). Firește, cerându-se aceasta,

---

¹) Morelly, *Code de la nature* (1755), p. 50, 158. — Mably, *Doutes proposés aux philosophes économistes* (1768), p. 15, 16; *De la législation* vol. 1 (1776), p. 49 și urm. — Saint-Simon, *Système industriel*

se presupune că toate instituțiile de Stat și în special învățământul și educația bine întocmită va înrâuri dezvoltarea acelor sentimente.

Altă grupă de socialiști trece, în direcția contrară, departe peste ideea susținută aici. Aceasta constă în convingerea, că Statul admite egoismul membrilor săi ca un fapt dat, dar că el caută să înlăture conflictul intereselor egoiste indicând fiecărui individ o sferă deosebită de acțiune liberă. Dimpotrivă, Fourier și școlarii săi cred că în sistemul social propus de ei, armonia și fericirea tuturor, va răsări din lucrarea liberă a înclinărilor omenești¹⁾. Și școalele anarhiste trebuie să primească cu necesitate același punct de privire, deoarece ele repudiază orice putere de Stat coercitivă.

Toate sistemele acestea pornesc, cu Rousseau, dela părerea că omul este bun dela natură și că numai stările sociale dominante l-au stricat, așa că, printr'o prefacere temeinică a sistemului social, această bunătate firească a oamenilor se va revela impulsiv²⁾. Dacă aceste idei au fost contestate chiar în timpul lui Rousseau, de atunci observarea multor popoare naturale a dovedit, că, în privința purtării

---

vol. 2, (1821), în *Oeuvres* vol. 6, (1869), p. 51, 52, 103, 104. — Saint-Simonismul: *Exposition de la doctrine Saint-Simonienne* (1828-1830) în *Oeuvres*, vol. 41 (1877), p. 113; vol. 42 (1877), p. 335 și urm. Louis Blanc, *Organisation du travail* (1840) în *Questions d'aujourd'hui et de demain* vol. 4, (1882), p. 27; *La révolution de février au Luxembourg* (1849) în *Questions* vol. 5 (1889), p. 31—32; *Le socialisme, droit au travail* (1848), în *Questions* vol. 4, p. 345, 352, 353.

¹⁾ Fourier, *Le nouveau monde*, (1829), p. 57 și urm., în *Oeuvres compl.* vol. 6, ed. 3 (1848), p. 47 și urm. — Considerant, *Destinée sociale* vol. 1, (1837), p. 43—45. — Renaud, *Solidarité* (1842) în ed. 6 (1878), p. 36.

²⁾ Rousseau, *Discours sur l'origine et les fondements de l'inégalité* (1755), p. 60—94, (contra lui Hobbes, *Decive*, cap. I). — Mirabaud (Holbach), *Système de la nature* vol. 1 (1771), p. 264—271; *Système social* vol. 1 (1773), p. 19—30. — Helvetius, *De l'homme* vol. 1 (1773), p. 228 și urm. și *passim*. — Owen, *A new view of society or essays on the principles of the formation of human character and the application of the principle to practice* (1813) tipărit în *The life of Robert Owen* vol. 1, (1857) p. 262, 292 și *passim*.

lor morale, acestea nu sunt deloc superioare națiunilor culturale. De sigur, civilizațiunea noastră suferă de mii de defecte, și «civilizații» merită cele mai multe obiecțiuni pe care Fourier le ridică împotriva lor într'o măsură așa de bogată; însă pe lângă egoismul, excesul, necredința și cruzimea omului natural, defectele acelea n'au de ce să se ascundă.

În general, ar fi o greșală periculoasă, dacă am voi să admitem, că chiar prefacerea cea mai mare a ordinii de Stat ar putea să schimbe esențial natura omenească. Sistemele socialiste, care pleacă dela această concepție, se bazează dintru început pe un teren șovăitor; din contră, teoria politică sobră trebuie să calculeze că pasiunile bune și rele vor dăinui și sub domnia Statului popular al muncii. Într'adevăr, nenumăratele experimente socialiste și comuniste din veacul al XIX-lea au dovedit, că renașterea morală a oamenilor, pe care întemeietorii lor o așteptau dela introducerea nouilor instituțiuni, nu s'a ivit chiar niciodată.

Această apreciere morală exagerată a socialismului eu am socotit-o totdeauna tot atât de greșită și fără rost sau scop, ca și draparea ei națională-economică la Thompson, Lassalle, Marx și Rodbertus. Tocmai socialismul nu are nevoie de astfel de himere, care trebuie să-i imprime în mod necesar un caracter utopist. Societatea actuală, în care masele cele mari ale poporului aduc cele mai grozave jertfe în favorul unor pături înguste, firește trebuie să le predice, celor ce se jertfesc, patriotismul, fidelitatea în serviciu și jertfa de sine. Nici Statul muncii populare nu va produce niciodată egalitatea deplină a tuturor cetățenilor; însă *poziția socială a tuturor, totuș, se va putea apropia atât de mult încât nouile instituții să facă fiecăruia cu puțință un traiu mulțămitor.*

Deaceea eu cred că în Statul popular al muncii se va vorbi mai puțin despre jertfire și frăție, decât despre o cumpănire rațională a intereselor. Și o parte mare din bărbații conducători ai mării revoluțiuni franceze s'au entuziasmat pentru

conviețuirea naturală, fără Stat, a lui Rousseau; dar și pe ei puterea împrejurărilor i-a silit foarte repede, să creeze actualul sistem administrativ al Franței și, în felul acesta, să sporească și să îndeplinească centralizarea întemeiată de regalitate.

CAPITOLUL AL NOUĂLEA

DREPTUL ȘI MORALA

În societatea noastră acțiunile indivizilor nu sunt determinate numai prin regulile de drept, ci și prin poruncile moralei; în numeroase domenii importante, dreptul nostru chiar presupune, ca întregire necesară, o ordine morală (I, 8). Acest raport va fi moștenit de sigur — și firește cu unele schimbări esențiale — și de Statul muncii populare. Căci chiar dacă sistemul socialist al dreptului se va întinde asupra unor domenii, care acum sunt stăpânite numai de norme etice, chiar și Statului socialist i-ar fi cu neputință, să stăpânească toată făptuirea omenească prin reguli de drept. Firește va fi, însă, ca efectul motivelor etice să sufere o prefacere însemnată în Statul socialist.

În societatea noastră actuală poruncile dreptului și ale moralei se deosebesc esențial prin faptul că cele dintâi pot fi executate cu forța, iar cele din urmă nu¹⁾. Dar nici poruncilor morale nu le lipsește sancțiunea; căci, în general, orice acțiune lipsită total de sancțiune nu-i decât o vorbă goală. Însă, în prezent, sancțiunea prescripțiilor morale este întâiu religioasă, întrucât după concepția creștinească Dumnezeu trimite asupra celui ce săvârșește acte nemorale pedepse vremelnice și veșnice. Apoi, al doilea, opinia pu-

---

¹⁾ Compară Thomasius, *Fundamenta juris naturae et gentium ex sensu communi deducta*, (1705), I, 4, 5, în ed. 4, (1718), p. 119 și urm. Kant, *Metaphysische Anfangsgründe der Rechtslehre*, (1797), *Einleitung in die Rechtslehre*, § D. — Menger, *System des österreichischen Civilprogressrechts*, vol. 1 (1876), p. 1, 2 și altele.

blică este un motiv însemnat al făptuirii morale, întrucât acțiunile imorale sunt urmate de critica publică și de urmările împreunate cu ea, privitoare la binele individului. Deaceea moralitatea, ca și dreptul, se bazează pe raporturi de putere, numai cât aici acestea nu sunt organizate nici atât de unitar, nici atât de evident ca în Stat.

Din această expunere se înțelege starea în multe privințe nemulțămitoare a moralității din timpul nostru: deoarece sancțiunea religioasă a poruncilor morale pierde mereu din putere și importanță, și pierde fiindcă stă într'o legătură indivizibilă cu credința într'un sistem bogat de dogme religioase, care dispar tot mai mult din inima popoarelor culturale.

De sus în jos critica tradițiilor religioase și răspândirea concepției empiriste despre lume sapă mereu terenul religiei, astfel că de pe acum o parte mare a oamenilor culți nu mai stă pe baza creștinismului pozitiv, ci are, în cel mai bun caz, o religie a rațiunii, care cu greu poate fi privită ca îndemn efectiv al moralității. Prin aceasta situația, și altfel atât de avantajată a claselor avute și culte în lupta cu mulțimile populare, este întărită considerabil, deoarece și astăzi libertatea de acțiune a mulțimilor este împiedicată de noțiuni religioase. Tot astfel este și atunci când clasele superioare se țin, prin excepție, de o morală filozofică, deoarece puterea obligatorie a acesteia este mult mai slabă decât a sistemelor morale religioase¹⁾. Deaceea și în sferile conservatoare,

---

¹⁾ Astfel, pentru a pomeni numai exemplul cel mai cunoscut, categoricul imperativ al lui Kant constă în fraza: «Făptuește numai după acea maximă, prin care tu totodată poți voi, ca ea să devie o lege generală». Compară Kant, *Grundlegung der Metaphysik der Sitten* (1785) în ediția Kirchmann (1870), p. 20, 44, 53. Această formulă cu totul goală de conținut a fost admirată de sigur numai din cauză că ea sună foarte sublim și sever, dar, în cele mai multe cazuri, ea lasă practicianului filosofator puțința, să facă ce pofteste. Tot astfel stă lucrul și în celelalte sisteme de morală autonomă, care nu este decât un anarhism moral și care, ca și acesta, nu poate garantă o conviețuire armonică a tuturor oamenilor (1, 2).

căroră de obicei le lipsește cu desăvârșire idealismul cultural al partidelor liberale, s'a răspândit în toate țările părerea, că poporului trebuie să i se păstreze religia, chiar dacă ea s'ar fi lepădat de orice urmă de credință dogmatică.

Din cealaltă parte, în *clasele de jos ale poporului* se răspândesc tot mai mult tendințele, de a-și alcătui viața pământească tot mai bogată și mai satisfăcătoare din punct de vedere material și sufletesc; expresia cea mai clară a acestor curente foarte lăpăte este socialismul. Dar prin aceasta conștiința masselor intră, în mod necesar, în conflict cu concepția fundamentală a creștinismului actual (I, 1), după care existența pământească este numai un pelerinaj trecător, care trebuie să ne pregătească și să ne conducă la scopul adevărat al omenirii, adică la veșnica viață a celeilalte lumi supranaturale.

În proporția scăderii treptate a motivelor religioase se întărește, ce-i drept, opinia publică, pe care mai sus am caracterizat-o ca îndemnul al doilea al acțiunilor morale. Dar nici acest al doilea îndemn nu se ridică, în timpurile noastre, la deplină influență, fiindcă până acum dojana și critica publică a faptelor nemorale nu au găsit nici o organizare suficientă.

Deaceea se poate prevedea că, dacă nu se vor înfăptui noi rândueli morale, prezentul nostru este amenințat de o decădere morală ca aceea care a lovit cultura antică după disolvarea religiunilor păgâne. Firește, tocmai din cauza legăturii religiilor cu morala, Statul popular al muncii nu li se va putea opune cu dușmănie; dar totodată el nu-și va putea ascunde faptul, că curente antireligioase ale timpului nostru nu se pot suprima prin măsuri de represiune și că deaceea, în cursul veacurilor, puterea motivelor religioase se va slăbi până la cea mai deplină lipsă de importanță (III, 8). Așadar, dacă Statul muncitorilor populari voește să creeze instituțiuni trainice, el trebuie să-și fixeze privirea mai ales pe acele motive morale, pe care le poate oferi o *opinie publică bine condusă și bine organizată*.

Trebuința aceasta, de a promova făptuirea etică prin lauda publică sau prin dojana publică, este satisfăcută, până la un anumit grad, chiar de acum prin desbaterile din corpurile legiuitoare și administrative și din societăți, dar cu deosebire din gazete. Nici nu se poate contesta că pretutindeni presa liberă s'a împotrivit cu efect voinței arbitrare și lăcomiei micilor potentăți, care au fost, în veacurile anterioare, biciul cel mai rău al națiunilor. Din contră, ea nu ofere nici o protecție contra exceselor morale ale suveranilor, guvernelor și parlamentelor, ale aristocrației de neam și ale finanței și ale altor persoane de acelaș fel, care au în mâinile lor o parte mare din puterea socială și care, deaceea, pot sau să nimicească gazete sau să le cumpere cu bani și cu favoruri.

Oricum, este lămurit că gazetele sunt un mijloc de a înainta moralitatea, efectiv și neatârnat de nici o credință dogmatică. Dar pentru aceasta se cer două condiții. Întâia ca, sub anumite premise, gazetele să stea la dispoziția oricui, ce nu se întâmplă astăzi, când numai sferele sociale cele mai influente pot să înrăurească, prin gazete, activitatea concetățenilor lor. A doua condiție este ca garanția aceasta a făptuirii morale să fie organizată prin legiuirea țării.

Organizația aceasta mi-o închipuiesc așa: Statul socialist publică, prin organe independente, gazete oficiale cu caracter local; drept ca să le întrebuițeze are fiecare cetățean, când este vorba de acțiuni imorale, îndreptate contra binelui public; altfel drept de a se folosi de ele are numai cel păgubit. Corespunzător cu firea moralei pure ar fi, ca să se publice numai fapta nemorală; altă pedeapsă pentru făptuitor n'ar trebui dată. Legile ar avea să decidă în amănunte, când ar fi necesară, înainte de publicațiune, o dovadă a adevărului, iar după publicare o dovadă a neadevărului.

Propunerile acestea își au prototipul lor în unele întocmiri ale prezentului, anume în dreptul, pe care și legiuirile mo-

derne li-l dau, în multe cazuri, celor păgubiți, de a pretinde publicarea sentinței în gazete. Eu cred că un astfel de sistem de publicitate ofere, pentru păstrarea moralității, garanții mai bune decât religiozitatea noastră roasă de mii de în-doeli. Fiește o astfel de moralitate s'ar întemeia pe motive egoiste; însă creștinul credincios, care așteaptă să fie răsplătit în lumea cealaltă cu pedepse sau remunerație, nu se conduce tot de motive egoiste? Fiește, pe lângă aceasta ar putea merge și o instrucțiune morală a tinerimii, căreia i s'ar recomandă să practice virtutea de dragul ei, însă fără ca Statul socialist să-și îngăduie a aștepta, pentru moralitatea practică, vreun folos mare dela prescripțiile morale lipsite — ca de ex. categoricul imperativ al lui Kant — de orice sancțiune.

CAPITOLUL AL ZECELEA

IDEEA LIBERTĂȚII

Libertatea este putința dată individului, să urmărească, fără piedici arbitrare, scopuri alese de el însuș. Dacă libertatea aceasta este dată unei grupe de persoane, care trăesc în condițiuni egale de viață, atunci se poate vorbi despre libertatea unei corporațiuni, unei clase, unui popor.

După scopurile urmărite de indivizi sau de grupări de persoane deosebim libertatea politică, economică, religioasă și științifică. La locul acesta avem în vedere numai libertatea politică și economică.

Foarte adeseori cuvântul sunător frumos: libertate, a fost aplicat unor instituții care au făcut cu putință ca unele sfere sociale influente să exploateze pe concetățeni politici și economicește. Astfel principii germani ai veacului al XVII-lea și al XVIII-lea au numit libertate germană putința, obținută după lupte de veacuri, de a-și slăbi și îmbucătăți patria. Tot astfel clasele bogate mai vorbesc astăzi despre

libertatea contractului și a dobânzii, deși amândouă sunt numai instrumentele cele mai potrivite de a supune pe cei săraci celor bogați. Firește, aici eu mă gândesc numai la acele forme ale libertății, care sunt compatibile cu independența politică și economică a întregului popor.

Privitor la libertatea politică este de amintit că, în limba noastră de astăzi, expresiunea aceasta are o însemnătate indoită. *Politicește liber este un popor sau un individ atunci, când și întrucât instituțiunile de Stat nu sunt o piedică pentru ajungerea scopurilor lor.* Libertatea politică, în acest înțeles, nu atârnă de Constituțiunea în vigoare; ea poate ființa și într'un Stat cu guvern absolutist, dacă puterea Statului nu intervine în viața individuală a cetățeanului decât numai în măsura cerută de binele general.

Sub libertatea politică se mai înțelege o stare, în care cetățenii iau parte, în măsură mai mare sau mai mică, la guvernarea Statului. Libertatea politică, în acest înțeles din urmă, domnește numai în monarhiile constituționale și în republici.

Statul popular al muncii poate să ofere cetățenilor săi, cu mult mai multă libertate politică decât actualul Stat individualist al forței; despre aceasta cu greu se va îndoi cineva. În special, libertatea politică individuală, care este lucrul de căpetenie pentru mulțimile populare, va primi un spor esențial. Deoarece, chiar din cauza caracterului său cu precumpănire economic, Statul popular al muncii sau va înlătură cu totul, sau va reduce foarte mult îndatoririle militare, care, în Statele militare continentale, împiedică tocmai partea cea mai puternică a populației și în timpul vârstei celei mai bune dela ajungerea scopurilor ei individuale. Și apăsarea poliției și a tribunalului se va putea micșora mult în urma apropierii situației sociale a cetățenilor.

Privitor la libertatea economică a cetățenilor chestiunea nu-i tot atât de neîndoioasă. Despre aceasta este evident vorba, nu de libertatea politică, atunci, când unii bărbați de Stat și scriitori înfățișează Statul popular al muncii ca

un Stat de pușcării ori de cazarme¹⁾. Dar și aici se ivește acea unilateralitate care nu-i în stare să contempleze Statul și economia națională, formele de viață ale tuturor, decât din punct de vedere al unor sfere sociale înguste.

Deoarece: într'adevăr, când se presupune că în Statul popular al muncii va interveni o scădere esențială a libertății economice, se are în vedere aproape exclusiv starea socială a bogaților. Acum bogatul, din punct de vedere al libertății economice, este, ce-i drept, așezat foarte favorabil. În împrejurările noastre actuale patria lui, a bogatului, este toată lumea. Pretutindeni unde apare toți se imbulzesc să-i împodobească, prin munca lor, lenesa lui existență, și dacă bogatul ia parte la munca poporului, efectul activității sale este sporit în nemărginit, prin averea sa. Adevărații regi ai timpului nostru sunt bogații, nu suveranii supraîncăreți de lucru și din ce în ce tot mai mult amenințați de clasele populare, în pozițiile lor, ba chiar în existența lor. Acest belșug de libertate economică va trebui să sufere o scădere însemnată în Statul socialist, cel puțin câtă vreme acesta nu se va abate, prin abuz, dela propriul său scop.

În vreme ce bogații posed, în drept și în realitate, libertate economică, independența economică a celor săraci, în sistemul nostru social, abia este ceva mai mult decât o părere. Nu-i vorbă, în drept și după suprimarea sclaviei și a iobăgiei, libertatea lor economică nu mai este mărginită; însă deoarece ei nu posed mijloacele de producțiune necesare susținerii vieții, săracii sunt în realitate avizați la prilejurile de câștig pe care voește să li le dea proprietarul de pământ sau capitalistul. «Libertatea personală actuală», zice cu drept cuvânt Rodbertus, «este pentru cei mai mulți numai o neîntre-

---

¹⁾ Compară de exemplu cuvântarea lui Bismarck în ședința dela 17 Sept. 1878 a Reichstagului german, tipărită în *Politische Reden des Fürsten Bismarck*, publicate de Horst Köhl, vol. 7 (1893), p. 259; mai de-arte cuvântările lui Stumm în Reichstag, la 3 Febr. 1893 și Eugen Richter la 4 Febr. 1893.

ruptă atârnare de voința individuală străină și de morala individuală străină, atârnare de voința și morala proprietarului de pământ, și a capitalistului, serviciu, supunere¹⁾. Deaceea nu încapе îndoeală că pentru masele mari ale poporului se va ivi, fără îndoeală, o mărire a libertății economice, când prilejurile de câștig, hotărîte acum de întâmplare și nevoie, le vor fi atribuite cu plan, de organele Statului popular al muncii.

Totuș ar fi greșit să înlăturăm deplin și scurt ideea care stă la baza acelor obiecțiuni. De sigur, cu Statul popular al muncii nu este legată necesar scăderea libertății economice a totalității poporului; dar există primejdia, ca și această formă de Stat să abuzeze de marile sale atribuții economice pentru a încătușa pe individ, precum și Statul actual, individualist, al forței a abuzat de supraforța sa politică. Deaceea organele Statului socialist, organizând puterile economice, vor trebui să practice o stăpânire de sine foarte mare. Pentru a mărgini libertatea individuală a fiecărui cetățean, nu-i de ajuns orice avantaj economic; acțiunea cetățenilor va putea să fie supusă constrângerii Statului numai acolo, unde va fi vorba despre scopuri economice însemnate ale cetățenilor. Altfel este de temut, că și în Statul popular al muncii, tocmai elementele cele mai puternice vor fi chiar repede cuprinse de un curent individualist, tocmai ca în timpul nostru, în care excesele individualismului au devenit impulsivitatea de căpetenie a dezvoltării socialismului.

---

¹⁾ Rodbertus, *Das Kapital*, (1884), p. 216. Compară și Saint-Simon, *Du système industriel*, (1821) în *Oeuvres* vol. 5 (1869), p. 14 și urm., 209 și urm., *Exposition de la doctrine Saint-Simonienne* (1828—1830) în *Oeuvres* vol. 41 (1877), p. 40, 88—89. — Fourier, *Traité d'association domestique et agricole* vol. 1 (1822), p. 104 și urm., în *Oeuvres* vol. 3 (1841), p. 136 și urm. — Louis-Blanc, *Organisation du travail*, (1840) în *Questions d'aujourd'hui et de demain*, vol. 4 (1882), p. 16 și urm.; *La liberté* (1850) în *Questions* vol. 3 (1880), p. 221 și urm. — Bebel, *Die Frau* (1883), în ediția 25 (1895), p. 357.

IDEEA EGALITĂȚII

Revoluțiunea franceză a fost dominată de idea egalității într'o măsură mult mai mare decât de lozincă libertății și a frățietății. Dar, corespunzător caracterului ei politic precumpănitor, ea nu a trecut peste așa zisa egalitate înaintea legii, sub care atunci se înțelegea cu deosebire suprimarea privilegiilor de bir și judecată și admisibilitatea generală în slujbe. Din contră, sferile conducătoare ale revoluției franceze nu s'au gândit niciodată să egalizeze pe concetățeni și în privința institutelor de drept civil, în special a proprietății, cu toate că unii bărbați eminenti exprimaseră destul de des păreri semisocialiste, și înainte de revoluție, și în cursul ei ¹⁾. În această formă trunchiată egalitatea înaintea legii trecu în constituțiile multor State culturale.

În contra acestei pocituri a egalității se ridică, la sfârșitul revoluției franceze, conjurațiunea egalilor (*Conjuration des Egaux*), sub conducerea lui Babeuf, care râvniă spre adevărata egalitate (*égalité de fait*), adică spre egalitatea educației, muncii și a foloaselor tuturor cetățenilor ²⁾. De atunci egalitatea economică a rămas un ideal puternic și foarte lătit al socialismului, care nu a meritat desconsiderarea lui Saint-Simon, care-l batjocoriă, numindu-l egalitate turcească ³⁾. Firește nu încapă, însă, îndoială că acest ideal

¹⁾ Brissot de Warville, *Sur la propriété et le vol* (1780) în ediția de Bruxelles dela 1872, p. 63. — Marat, *Les chaînes de l'esclavage* (apărută întâiu englezește în 1774), în ediția dela 1833, p. 78 și mai ales *Plan de législation criminelle* (1787) în ediția din 1790, p. 18—27. — Robespierre în *Défenseur de la constitution* No. 4 (1792) în *Oeuvres complètes* par Laponneraye vol. 1 (1840), p. 388 și cuvântarea din convent, din 24 Aprilie 1793, în *Oeuvres* vol. 3 (1840), p. 351—360. — Saint-Just, *Fragments sur les institutions républicaines* p. 58—60, 70—71 a ediției originale (An. III).

²⁾ Compară expunerile din capitolul al patrulea.

³⁾ St.-Simon, *Du système industriel* vol. 2 (1821) în *Oeuvres*, vol. 6 (1869), p. 17.

nu se poate ajunge decât cu îndepărtată aproximație, ca toate scopurile finale ale tendințelor omenești în general.

Intr'adevăr egalitatea economică deplină nu ar fi cu puțință decât într'o societate anarhistă; în Statul popular al muncii se vor găsi totdeauna contraste care să facă cu neputință egalitatea economică întreagă a tuturor cetățenilor. Aici trebuie considerat înainte de toate contrastul dintre domnitori și supuși, sau, dacă vom, dintre administratori și administrați, care, în Statul socialist, se va pronunța într'o formă și mai aspră, decât în actuala ordine socială, deoarece acest Stat își va întinde acțiunea sa și pe tot terenul economic. Inșă experiența tuturor timpurilor ne învață, că totdeauna stăpânitorii și-au întrebuintat puterea lor precumpănitoare, ca să-și asigure o vieață economică privilegiată.

Al doilea, și în Statul muncii populare se va dovedi că știința și cultura devin un izvor rodnic de neegalitate economică. Firește, niciodată învățații n'au înfățișat societății nici pe departe, pretențiuni economice așa de mari ca stăpânitorii; totuș, sub domnia oricărui sistem politic superioritatea științei și puținței va întemeia o forță, care va duce cu necesitate la o poziție economică privilegiată. Deaceea socialiștii cari cer în rândul întâiu realizarea egalității economice, ca de ex. Sylvain Maréchal ¹⁾ tovarășul lui Babeuf, au presupus ca necesară reducerea și chiar suprimarea vieții sufletești superioare, fără să se cugete că susținerea populațiilor dese ale Statelor europene pretinde progrese necentenite în știință și tehnică și că aceste progrese pot fi numai opera specialiștilor erudiți. Cuprinsul enorm al științelor, care se sporește zi cu zi și aparatul mare cerut în timpul nostru de științele naturale și tehnice, chiar și de știin-

¹⁾ Buonarroti, *Conspiration pour l'égalité* vol. 1 (1828), p. 115 nota, 281 și urm., 286 și urm. — Pentru o educație egală a tuturor cetățenilor s'au pronunțat și Proudhon, *Idée générale de la révolution au XIX-e siècle* (1851), p. 316—319. — Bebel, *Die Frau und der Sozialismus*, ed. 25 (1895), p. 357—360.

tele neologice ne fac să înțelegem din capul locului că este o himeră ideea (lui Bebel) că știința s'ar putea cultiva ca adaos pe lângă munca fizică sau că învățământul științific poate fi unit cu instrucția practică a meseriei (Proudhon).

Al treilea moment, care împinge spre neegalitatea economică este mulțimea și calitatea diferită a lucrului săvârșit de felurii cetățeni. Cine crede că, după introducerea sistemului socialist, sentimentul frățietății va înlocui îndemnurile egoiste de până acum, poate respinge această cauză a neegalității economice; dar cine nu crede într'un astfel de efect miraculos al socialismului (I, 8) va trebui să socotească drept indispensabilă oarecare proporționalitate între muncă și plată.

În sfârșit, al patrulea, nu putem uita că actuala mișcare socială pornește mai ales dela lucrătorii industriali, și anume dela membrii cei mai inteligenți și mai cu stare ai acestei clase. Și precum revoluțiile burgheze din veacul al XVIII-lea și al XIX-lea s'au sfârșit, în măsură precumpănitoare, în folosul burghezilor mari, de sigur tot astfel mișcarea socialistă, care încă nu este decât o mutare de putere, se va arăta cu deosebire favorabilă intereselor elementelor celor mai influente ale clasei lucrătorilor.

Și în Statul popular al muncii, chiar dacă într'un moment de eroică excitare se va fi hotărît egalizarea economică a tuturor cetățenilor, cele patru momente vor readuce foarte iute neegalitatea economică. Deaceea noul Stat socialist trebuie să ni-l închipuim ca o organizație ierarhică, care va trebui să aibă un caracter laic curat, nu teocratic ca al Saint-Simoniștilor ¹⁾. Ca pildă ne pot servi, din timpul nostru, marile întreprinderi de căi ferate, de navigațiune, care urmăresc numai scopuri economice și totuș lucrează cu o siguranță și o preciziune minunată. Pentru o astfel de pildă se potrivește mai puțin armata organizată tot ierarhic ori

---

¹⁾ *Exposition de la doctrine Saint-Simonienne* (1828-1830), în *Oeuvres*, vol. 42 (1877), p. 326 și urm.

funcționarismul Statului cultural modern, deoarece organizmele acestea se întemeiază mai ales pe patriotism, pe iubirea de glorie militară și pe alte asemenea sentimente determinate de istorie, care, în Statul popular al muncii, se vor re-trage foarte iute în umbră.

O astfel de organizație ierarhică face cu puțință și o soluție reală a două chestiuni însemnate, care în ordinea socială actuală au, ce-i drept, o însemnătate mai mică. În Statul popular al muncii, cine va căpăta mijloacele de traiu cele rari, produse de natură? Și, ce-i și mai important, cine va săvârși numeroasele lucrări scârboase și dăunătoare sănătății, care vor fi de nevoie și într'un sistem de producțiune produs numai de interesul popular? Fourier și școala sa au avut idea ciudată, ca în fiecare comună socialistă (Falansteriu) lucrările scârboase să fie atribuite unei grupe de copii îndrăsneți, nebunatici, care s'ar socoti onorați să le săvârșească¹⁾. Într'o societate organizată ierarhic aceste chestiuni nu ofer nici o greutate de neînvinș, mai ales că în Statul popular al muncii rangurile nu vor fi, nici pe departe, așa de înțepenite și imobilizate ca în actuala noastră ordine socială (II, 7).

Dar ordinea ierarhică a societății este de mare însemnătate nu numai cu privire la muncile scârboase și dăunătoare sănătății, ci și pentru toată activitatea materială și intelectuală. Nu trebuie să uităm că în Statul socialist vor dispărea numeroase iluziuni care astăzi sunt îndemnuri puternice pentru faptele oamenilor. Acum, dacă prin egalizarea economică a tuturor a s'ar pierde și puțința unei îmbunătățiri a situației economice, nu ar fi departe primejdia, ca masele populare să se lase pradă unui quietism complet și ca Statul popular al muncii să degenereze într'un Stat de hrănire și îngrijare. Primejdia aceasta se combate mai cu

---

¹⁾ Fourier, *Le nouveau monde industriel* (1829), p. 243 și urm., în *Oeuvres* vol. 6, ed. 3 (1848), p. 214 și urm. — Renaud; *Solidarité* (1842) ed. 6 (1877), p. 77—79.

efect printr'un sistem ierarhic, în care, necomparat mai mult decât în sistemul social actual, oricine să aibă putința de a se înălța până la rangurile cele mai de sus.

Aceste puncte de vedere hotăritoare niciodată nu au fost nerecunoscute. Printre socialiștii cari s'au pronunțat pentru neegalitatea economică, nu se numără numai St.-Simon, ci și școala sa, care a stabilit ca cel mai suprem principiu de distribuire celebra formulă, ca fiecare să fie răsplătit după capacitatea sa și după producția sa ¹⁾. Un punct de vedere asemănător are Fourier și școala sa, care mărturisesc expres, că o mare neegalitate de avere este necesară în sistemul social propus de ei ²⁾. Și mai târziu neegalitatea economică în Statul viitorului a fost proclamată de numeroși socialiști.

Din contră, printre reprezentanții egalității economice se numără nu numai aceia, cari o pretind nemijlocit, ca Babeuf și aderenții săi, ci și acei scriitori, cari proclamă ca criteriu suprem al distribuirii trebuințele individului ³⁾. Într'adevăr, apărătorii egalității economice se gândesc totdeauna la distribuirea orientată după trebuințe, deoarece o atribuire perfect egală a mijloacelor de traiu și a serviciilor este evident cu neputință, dacă nu se va ține socoteală de vârsta, sexul și sănătatea indivizilor cărora li se atribuie.

Dacă, așadar, socotim necesară o organizație ierarhică a Statului popular al muncii, se naște întrebarea: după ce criteriu să fie așezați cetățenii în diferite situațiuni? În societatea noastră actuală soluțiunea acestei chestiuni hotăritoare pentru soarta individului atârnă aproape exclu-

---

¹⁾ Compară manifestul publicat, imediat după revoluția din Iulie, de Bazard și Enfantin în *Not. hist.* vol. 2 (1865), p. 228, 229; mai departe *Exposition de la doctrine Saint-Simoniennes* (1828-1830), în *Oeuvres*, vol. 41 (1877), p. 437.

²⁾ Fourier, *Le nouveau monde industriel et sociétaire* (1829), p. 7, 135, 364 și urm., în *Oeuvres* vol. 6, ed. 3 (1848), p. 4, 5, 115, 309 și urm. Considerant, *Destinée sociale* vol. 1 (1837), p. 355—368. Compară despre această chestiune și Bebel, *Die Frau*, ed. 25 (1895), p. 367.

³⁾ Compară Menger, *Das Recht auf den vollen Arbeitsvertrag* (1886), în ed. 2 (1891), p. 8.

siv de întâmplarea nașterii și averii. În starea noastră socială vedem zilnic persoane foarte talentate învărtind m-nivela sau purtând plugul, pe când familiile mai bogate prăpădesc, destul de des în zadar, și osteneală și bani pentru educațiunea unor copii nepuțincoși. Deaceea cu drept cuvânt Saint-Simoniștii s'au declarat contra tuturor privilegiilor de naștere, considerate ca *răul fundamental al stării noastre sociale*. Deoarece în Statul popular al muncii deosebiriile de proprietate vor dispărea, atribuirea situațiunilor singuraticilor cetățeni va atârna anume de următoarele momente:

1. *Carierea părinților*. — Momentul acesta ofere avantajul că copiii se deprind dela sine, prin educație, cu cariera părinților; dar, de altă parte, se poate ca o considerare prea exagerată a acestei idei să ducă la o izolare de castă a specialității, cum aceasta se poate vedeă din istoria popoarelor orientale. În Statul popular al muncii distribuirea populațiunii la orașe și la țară și împărțirea indivizilor în diferite sfere de ocupațiune se va face, fără îndoială, mai ales cu considerare la situația părinților. Din contră, acest moment nu este potrivit pentru rangurile superioare, conducătoare, deoarece prin aceasta trebuie să se nască, în mod necesar, o nobilime de slujbe, care în curând ar întoarce Statul socialist în direcția anteriorului Stat individualist al forței.

2. *Desvoltarea sufletească superioară*. — Desvoltarea intelectuală și constatarea ei prin examene, lucrări științifice și alte probe este cu deosebire nimerită ca criteriu de diferențiere într'un Stat democratic, deoarece orice activitate spirituală puternică atârna de rari talente firești, cari sunt recunoscute când se află chiar și la cei mai puțin talentați. Totuș superioritatea științei este folositoare ca moment de diferențiere, mai cu seamă pentru vârstele fragede, dar numai în măsură mai mică pentru vârstele mai înaintate, când individul și-a făcut probele în vieța practică. Și mai puțin putem admite cererea lui Plato, Campanella, a Saint-

Simonismului și a lui Auguste Comte¹⁾, ca învățații și preoții cu carte să fie însărcinați cu conducerea Statului popular al muncii, deoarece conducerea cu succes a Statelor atârnă precumpănitor de energie și consecvență, pe care nu le poate garanta nici chiar o cantitate mare de cultură și cunoștințe.

3. *Alegerea din partea concetățenilor.*— Alegerea celor meniți rangurilor conducătoare constituie — ceea ce este de mare însemnătate într'un Stat democratic — oarecare garanție că alesul se pricepe să trateze masele populare; astfel alegerea este supusă, în mare măsură, demagogiei, cum ne-a dovedit-o experiența. În Statele individualiste, moderne, ale forții, întrucât ele au Constituții liberale, alegerea personalităților conducătoare are o însemnătate care crește mereu, deoarece aici într'adevăr este vorba mai ales despre înrâurirea politică asupra masselor populare. Și în Statul popular al muncii posturile superioare, cu caracter politic precumpănitor, pot să fie ocupate fără șovăire, prin alegere; din contră, ocuparea cuviincioasă a celor mai multe posturi conducătoare va atârna, într'un astfel de Stat aproape exclusiv economic, de cunoștințe și dexterități tehnice, pentru a căror constatare alegerea ar fi, natural, mijlocul cel mai nepotrivit.

4. *Numirea printr'o autoritate superioară.*— Pentru examinarea exactă a potrivirii ca specialist a celui ales, numirea este mai foavarabilă decât alegerea; din contră, aici există primejdia ca rolul hotărîtor în numire să-l aibă favoarea și interesul personal al celui ce muncește. Deaceea, în societăți în care interesul reprezentanților celor mai înalți ai puterii întrece toate celelalte considerațiuni, ca de ex. în Statul nostru militar-aristocratic și în biserica catolică, ocuparea posturilor conducătoare se face de obicei prin numire. Din

---

¹⁾ Plato, *De republ.* V, p. 473 C. — Campanella, *Civitas solis* (1623) în *Questiones super secunda parte philosophiae realis* (1637), p. 147. 149. — *Exposition de la doctrine Saint-Simonienne* (1828-1830) în *Oeuvres* vol. 42 (1877), p. 335, 338 și urm. — Auguste Comte, *Système de politique positive* vol. 4 (1854) p. 252 și urm., 307 și urm.

contră, în Statul popular al muncii, una din problemele cele mai importante ale politicei practice ar fi, să fixeze exact domeniul alegerii și al numirii și, în felul acesta, să aibă grijă atât de siguranța constituției democratice, cât și de capacitatea de specialist a personalităților conducătoare.

5. *Sortul*. — În republicile democratice ale antichității, anume în Atena, sortul jucă un rol foarte important la ocuparea funcțiilor publice, deoarece republicile acestea, având sclavia, erau în realitate niște aristocrații bine mărginite, ai căror membri își stăteau, din punct de vedere al culturii politice și al destoiniciei, mult mai aproape decât clasele superioare și cele inferioare ale sistemului nostru social. Deoarece stările acestea vor dură încă generațiuni întregi după introducerea Statului popular al muncii, sortul nu se va putea întrebuița la alegerea cetățenilor pentru posturi înalte și mărunte decât abia după ce deosebirile sufletești și economice dintre feluritele păтури ale populațiunii vor fi fost bine aplanate prin o lucrare îndelungată a nouilor instituțiuni.

Dacă rezumăm cele zise, atunci pentru formarea organizației ierarhice în Statul popular al muncii reies următoarele: împărțirea cetățenilor în diferite cariere s'ar face avându-se în vedere cariera părinților, dar dorințele contrarii ale indivizilor ar trebui considerate după putință. Intrarea în cariere superioare ar fi condiționată de o deosebită activitate intelectuală în tinerețe, pe când înaintarea s'ar face, după felul carierelor, prin alegere sau prin numire. În mersul ulterior al evoluției, după ce spiritul democratic va fi pătruns și în viața sufletească și în cea economică, nu numai în cea politică, s'ar mai putea întrebuița, pentru formarea organismului economic, sortul.

Dar chiar dacă neegalitatea economică o socotim necesară și în Statul popular al muncii, neegalitatea nu poate ajunge nici pe departe la acuitatea grozavă a contrastului actual dintre bogăție și sărăcie. Chiar și în societățile democratice ale prezentului situația economică a stăpânilor superiori

și inferiori nu este atât de deosebită ca în Statele militare aristocratice. Într'o societate democratică lipsită de proprietatea pământului și a capitalului, cum ar fi Statul popular al muncii, deosebirile dintre situațiile economice ar fi de sigur numai atât de mari, cât să poată stimula încă întrecerea cetățenilor, dar fără să producă ură și invidie în cei rămași în urmă.

CARTEA A DOUA

SISTEMUL VIEȚII ECONOMICE ȘI AL PROPAGĂRII ÎN STATUL POPULAR AL MUNCII

CAPITOLUL ÎNTĂIU

BINELE PUBLIC ȘI BINELE INDIVIDUAL

Sistemul dreptului nostru actual se împarte în drept public și drept privat. După concepția predominantă dreptul public cuprinde toate instituțiile de drept care servesc binelui public, iar dreptul privat ordonează scopurile individuale ale oamenilor ¹⁾.

Puține chestiuni sunt acelea pe care influența unor interese puternice să le fi întunecat, în știință și în practică atât de mult, ca pe aceasta: contrastul între binele public și scopul vieții individuale. Pentru că ceace noi numim

---

¹⁾ Impărțirea aceasta se întemeiază pe celebra formulă a lui Ulpian în L. 1 § 2, *Dig. de justitia et jure* (I, 1): *Publicum jus est quod ad statum rei Romanae spectat; privatum quod ad singulorum utilitatem. Sunt enim quaedam publice otitia quaedam privatim.* Compară Savigny, *System des heutigen römischen Rechts* vol. 1 (1840) p. 23. În Roma binele public eră, în timpul republicei, egal cu interesele politice și personale ale familiilor nobile stăpânitoare; mai târziu, în timpul principatului, cu interesul familiei imperiale și ale păturilor populare aliate cu acești doi factori de putere supremi. În Roma ca și în statele cuceritoare moderne (Rusia, Anglia) starea aceasta se vede mai bine din mersul politicei generale decât în statele naționale, în care simțuția adevărată este acoperită cu numeroase întocmiri decorative.

astăzi drept public este în realitate interesul personal și politic al unor persoane sau sfere sociale puternice (compară I, 3, 7) și de aceea trebuie trecut în domeniul scopurilor vieții individuale.

Și de-a întoarșele: scopurile servite de instituțiunile dreptului privat sunt de natură atât de generală și se referă atât de mult la toți indivizii, încât trebuie să le privim ca bine general sau public, ceea ce este egal cu binele tuturor. Căci oricât de deosebite ar fi tendințele omenești, fiecare urmărește două scopuri: întâiul este păstrarea existenței, al doilea propagarea familiei sale. Întâiului scop principal îi slujește proprietatea, celui de al doilea familia, iar de aceste două instituții fundamentale se leagă apoi, ca forme derivate, celelalte instituții de drept privat.

Această stranie sueire a noțiunilor trebuie explicată, în orice caz, prin cauze istorice. Statele culturale antice și moderne s'au născut aproape fără excepțiune din succese militare și de aceea, din capul locului, s'au înfățișat popoarelor ca organizațiuni strict ierarhice, ca o piramidă politică și socială al cărei vârf îl formau stăpânitorii, a căror bază erau stăpâniții. Și precum navigatorul vede întâiu vârfurile munților din insule și continente și abia mult mai târziu șesul întins, așa și popoarele s'au deprins să considere întâiu interesul vârfului acelei piramide și să-l socotească, pe deasupra scopurilor vitale ale masselor populare de jos, drept bine general sau public. De aci s'a derivat aproape neînțeleasa stimă exagerată, pe care și revoluția franceză — deși în punctul ei culminant a fost curat democratică — a dat-o controverselor politice și constituționale, dela a căror soluție, pe atunci, lumea se așteptă serios la mântuirea omenirii. Dela aparițiunea socialismului, care cade în primele decenii ale veacului al XIX-lea, se știe în sfârșit că binele general sau public îl constituie scopurile vieții individuale, adică conservarea individului și propagarea genului și că o prefacere populară a dreptului public nu poate fi considerată decât ca mijloc spre scopul, de a provoca și o prefa-

cere a proprietății și a familiei, tot în interesul masselor populare.

Deaceea eu voi înfățișa întâiu acele instituții de drept ale Statului popular al muncii, care corespund dreptului privat actual (cartea a doua) și numai după aceea voi trece la întocmirile privitoare la guvernul și administrația Statului (cartea a treia). Firește, făcând așa, nu trebuie uitat, că această înfățișare are numai scopul de a lămuri mai ușor, publicului mare, instituțiile noi prin apropierea lor de noțiunile moștenite. Pentrucă, dacă scopul cel mai însemnat al socialismului este să prefacă instituțiile noastre de drept privat în drept public (în sens modern), deosebirea dintre drept privat și drept public va pieri deodată cu sistemul Statului actual.

CAPITOLUL AL DOILEA PROPRIETATEA

Punctul central al controversei dintre aderenții sistemului vechiu și al celui nou îl formează averea și proprietatea, la care, ca instituțiuni complete, se adaugă celelalte drepturi privitoare la bunuri, al obligațiunilor și cel ereditar. Din contră, a doua întocmire fundamentală a dreptului privat, căsătoria cu instituțiile ei secundare, este, relativ, mai puțin amenințată de mișcarea socială. Intr'adevăr proprietatea este și izvorul contrastelor celor mai îngrozitoare, care despart pe oameni, pe când prin căsătoria unui bărbat cu o femeie foloasele și pagubele se împart cam egal între toți membrii societății, iar contrastele ce se ivesc și aici atârnă mai mult de firea individuală a soților.

Firește toate școalele socialiste trebuie să intervie pentru valoarea preponderantă a proprietății comune și pentru reducerea sau înlăturarea deplină a proprietății private. La comuniști, reprezentanții egalității economice, aceasta reiese dela sine, pentrucă distribuirea egală a lucrărilor și produselor lor nu poate fi garantată decât prin comunitatea

bunurilor. Dar și sistemele socialiste voiesc să desfacă proprietatea de către indivizi și să o treacă asupra asociațiilor, comunelor și asupra Statului; numai că lucrările și foloasele atribuite membrilor comunității au să fie, ca și oamenii, neegale. Prin raportul lor cu proprietatea, comunismul și socialismul se mărginesc de către terenul vast al simplei reforme sociale existente păstrând proprietatea privată.

Proprietatea noastră privată, de astăzi, se derivă din dreptul roman, în care ea se prezintă ca o stăpânire nelimitată, proprie individului, asupra unui lucru fizic. Firește chiar în dreptul roman s'au ivit unele restricțiuni prin așa numitele servituți legale, dar acestea erau relativ de puțină importanță. Apoi cel puțin la pământurile din Italia venitul i se lăsă complet proprietarului, deoarece, în primele patru veacuri după Hristos, ele erau libere de birul fonciar al Statului ¹⁾. În astfel de împrejurări s'au putut desvoltă ideea unei puteri nemărginite asupra unui lucru, pe care Romanii n'au formulat-o expres, dar care se află la baza întregului lor testament al proprietății private.

Dar în ultimele trei veacuri, această noțiune a proprietății a fost supusă unei revizuirii fundamentale în interesul stăpânitorilor și posesorilor. Înainte de toate libera dispoziție a proprietarului a fost îngădită prin desvoltarea progresivă a administrațiunii Statului; prin poliția câmpului, pădurii, muntelui, industriei, apelor, sănătății, construcției și a focului; exercitarea dreptului de proprietate a fost subordonată tot mai mult privegherii și aprobării Statului. Firește, această desvoltare a poliției buneistări, care încă nu s'a încheiat, a fost, în multe feluri, de folos și pentru clasele sărace; dar folosul cel mai de căpetenie eră totuș al stăpânitorilor și al proprietarilor.

Dar apoi, prin desvoltarea contribuțiunilor, venitul proprietății a fost scăzut proprietarului într'o măsură mereu în creștere și atribuit Statului. În unele State cu biruri mari

¹⁾ Mommsen, *Römisches Staatsrecht* II, 2 (1875), p. 944.

proprietarul de case și de pământuri trebuie să plătească cassieriei publice o treime, ba chiar și o jumătate din venitul curat; și în celelalte țări mai puțin împovorate de dări, se poate ca în orice moment acelaș efect să fie produs de un războiu nenorocit mai lung. Deoarece însă veniturile Statului se întrebuițează, precum am arătat mai sus (I, 7), în mare parte pentru interesele stăpânitorilor și posesorilor, folosul economic al proprietății private apare astfel considerabil alterat prin desvoltarea modernă a Statului și în favorul sferelor sociale mai mici ¹⁾.

Astfel însuș interesul stăpânitorilor și posesorilor au făcut ca proprietatea particulară modernă să devie numai o umbră a instituției de drept romane, și ca proprietarul tocmai al bunurilor celor mai însemnate să nu fie decât abia ceva mai mult decât un modest administrator al lor, care, exercitându-și dreptul, este legat, la fiecare pas, de consimțământul potențaților Statului și care trebuie să predeă Statului și creditorilor ipotecari chiar și o parte considerabilă din venit.

Acum a sosit timpul ca proprietatea să fie supusă unei prefaceri și în folosul claselor populare sărace. Pentru că nu-i vorba de o înlăturare deplină a proprietății — cum s'ar putea conchide din polemicele violente ale atâtor socialiști —, ci numai de o prefacere care, firește, va fi mai adâncă decât cea produsă în această instituție de drept în cursul ultimilor trei veacuri. Proprietatea este o noțiune veșnică, care nici odată nu va dispărea cu desăvârșire din viața socială a omenirii. Intr'adevăr toate scopurile esențiale ale claselor populare sărace se pot ajunge și prin păstrarea proprietății care, însă, acum va fi pusă și în slujba intereselor masselor populare.

---

¹⁾ Compară Menger, *Das bürgerliche Recht und die besitzlosen Volksklassen* (1890), nr. 32.

DREPTUL REAL ÎN STATUL
POPULAR AL MUNCII

Sistemul proprietății în Statele culturale europene se sprijinește și astăzi încă, în cele mai însemnate părți constitutive, pe luarea în posesiunea prin forță. Când, după lungi migrațiuni, Grecii, Romanii și Germanii au intrat în locurile lor statornice și când mai târziu le-au adaus pe acestea, ei au dat pretutindeni peste populațiuni așezate, cărora, după ce le-au învins, le-au luat cu puterea sau tot pământul, sau numai o parte¹⁾. Deaceea sistemul proprietății a fost dela origină întemeiat pe sabia învingătoare. Dar și mai târziu, foarte adeseori, răsturnări politice mari au fost însoțite de răsturnări violente ale sistemului proprietății. Pentru ca din nenumărate exemple să se distingă numai câteva dintre cele mai cunoscute, aduc aminte de cucerirea și împărțirea Angliei prin Normani (1066)²⁾, de secularizarea averilor

¹⁾ Cum procedară Grecii și Italienii la ocuparea preistorică a Greciei și Italiei, nu ne este cunoscut; dar atâta știm, că dreptul războiului grecesc și roman dintr'un timp mult mai târziu permitea învingătorului, să ia poporului învins tot pământul său și să omoare pe locuitori sau să-i vândă ca sclavi. Grecii și Romanii s'au folosit destul de des de acest drept. Juriștii romani din timpul imperiului (de ex. Gaius, II, 7) mai privesc încă tot pământul provincial, așadar partea cea mai mare a imperiului roman, ca proprietate a poporului roman sau a împăratului. În comparație cu această crudă asprimă a obiceiurilor războinice antice pare încă blând, că Germanii intrați în cursul migrațiunii popoarelor luau pentru sine, de regulă, numai una până la două treimi de pământ și că numai unele neamuri (de ex. Vandalii) omorau sau izgoneau pe proprietarii vechi însușindu-și astfel tot pământul țării cucerite.

²⁾ După lupta dela Hastings (1066) și pentru întărirea dominațiunii normanice li s'a luat Saxonilor învinși, cu puterea, o parte atât de mare din țarina lor, încât după câteva generațiuni s'a putut formă teza susținută și astăzi de juriști englezi, că regele este posesorul primordial al pământului și că toată proprietatea rurală a persoanelor private derivă dela el. Dealtfel la cucerirea Angliei în veacul al V-lea

bisericești prin reformație¹⁾, de enormele exproprieri din Boemia după lupta dela Muntele-Alb (1620)²⁾, în sfârșit de confiscarea moșiilor bisericesti și ale emigranților în urma revoluției franceze³⁾. La o parte însemnată a proprietății

---

Saxonii procedaseră tot astfel cu populația indigenă romană-britanică. Compară Gneist, *Englische Verfassungsgeschichte* (1882), p. 2 și urm., 106 și urm.

¹⁾ Pe lângă motivele religioase care au provocat reformațiunea a fost hotărîtoare și tendința curat materială a suveranilor, de a pune mâna pe averile bisericesti, astfel că împăratul Carol V a putut zice, că în reformațiune este vorba mai mult despre averea decât despre teoria bisericească. Și la introducerea reformației în Anglia prin Henric VIII a avut rol hotărîtor confiscarea nemărginitei averi a mănăstirilor, apreciată atunci la mai mult de o cincime a întregii averi a poporului. Aproape completă a fost secularizarea în Germania (1803) printr'o hotărîre în care multor episcopi și multor corporațiuni preoțești li s'a suprimat suveranitatea împreună cu drepturile de proprietate, împreunate cu suveranitatea; pentru a despăgubi staturile imperiului care trebuiseră să cedeze Franței posesiunile lor de pe țărmul stîng al Rinului; dar mai ales pentru a mări teritoriile acelor principii germani, cari își câștigaseră grația lui Napoleon I și a miniștrilor lui. Confiscări foarte mari de averi bisericesti s'au mai întîmplat: în Austria sub Iosif II (1782); în Franța în cursul marelui revoluțiuni; în Spania în timpul regenței Mariei Cristinei (1836); în Italia sub Victor Emmanuel II (1866, 1867).

²⁾ După lupta dela Muntele-Alb, fortificarea dinastiei habsburgice și reconstituirea credinței catolice, a pretins după propriile date ale împăratului Ferdinand II, în propozițiile dictate dela 1630, confiscarea a mai mult de o treime din regatul boem. Și averea mobilă și pretențiunile rebelilor au fost confiscate. Compară Gindely, *Geschichte der Gegenreformation in Böhmen* (1894), p. 1—82. — Grünberg, *Die Bauernbefreiung und die Auflösung des gutsherrlich-bäuerlichen Verhältnisses in Böhmen, Mähren und Schlesien*, vol. 1 (1894), p. 106.

³⁾ În ce măsură s'au confiscat și vîndut în Franța, de către Stat, în cursul revoluției, averile emigranților și cele bisericesti, din izvoarele cunoscute nu se poate hotărî nici măcar cu exactitate aproximativă. Romel, un scriitor financiar contemporan, evaluează numărul vînzărilor la 1.052.892, iar prețul vînzărilor la 2—16 miliarde. Chiar și din cifrele acestea reiese că acele confiscări, care au fost de folos mai ales claselor mijlocii și superioare, s'au întins asupra unei părți însemnate din teritoriul francez. Compară Minzès, *Die Nationalgüterveräußerung während der französischen Revolution* (1892), p. 63.

mari, care exercită, pretutindeni în Europa, o influență hotărâtoare asupra legislațiunii și administrației, legătura dintre forță și sistemul proprietății se poate dovedi direct.

Este drept că în ultimele decenii ale veacului al XIX-lea câștigarea de proprietăți prin forță a scăzut foarte mult. În această privință s'ar putea pomeni doar numai exproprierea forțată a aristocrației polone în anumite părți ale Rusiei, după revoluția dela 1863 și a Mohamedanilor din Statele balcanice după războiul ruso-turcesc (1877—78). În timpurile de față averile cele mari se câștigă mai cu seamă prin speculațiune, prin exploatarea protecțiunii Statului, deci nu prin forță, și prin violenție.

Astfel, deoarece sistemul proprietății noastre se razimă, dela origina sa, aproape exclusiv pe sabie, se poate, din capul locului, presupune că sistemul proprietății nu este determinat de motive economice, ci că el va dovedi numai egoismul și violența războiului și a clasei militare. Și într'adevăr vedem că cererile vieții economice nu sunt congruente cu conținutul sistemului nostru proprietăresc. În special, nici dreptul modern al bunurilor, nici acelaș drept al timpurilor trecute nu au avut grijă ca bunurile prezente să fie împărțite cetățenilor după trebuințele lor, sau ca ele să fie atribuite aceluia care le-a produs prin munca sa economică¹⁾.

Această desconsiderare a condițiunilor economice se descopere anume în faptul că în sistemul nostru de drept toate lucrurile sunt supuse, în acelaș fel, proprietății și drepturilor derivate din ea. Precum Statul militar are o tendință firească spre absolutism, tot astfel orice asociere militară va fi totdeauna înclinată să lase asociaților prada, fără privire la natura ei economică și spre nețărmită stăpânire. Chiar dacă proprietatea lucrurilor mobile și imobile este formată variat, ca în drepturile germanice, se consideră mai mult deosebiriile politice decât cele eco-

---

¹⁾ Menger, *Das Recht auf den vollen Arbeitsertrag in geschichtlicher Darstellung*, ed. 2 (1891), p. 2—4.

nomice. În opoziție cu aceasta, și cu privire la caracterul lor economic, Statul popular al muncii ar trebui să împartă bunurile reale în trei grupe mari și să decreteze pentru ele forme de drept deosebite.

Anume, printre lucruri se distinge mai întâiu o grupă, a căror caracteristică constă în faptul că ele nu-și pot oferi folosul menit fără o deplină distrugere sau cel puțin fără o scădere simțită a substanței lor. Dacă întrebuintarea lor normală nu este cu putință decât prin distrugere deplină, ca de ex. la mijloacele de hrană și la materialul de încălzit și luminat, atunci juriștii obișnuiesc să vorbească despre bunuri consumabile în înțeles restrâns; dar dacă întrebuintarea obișnuită nu are ca efect o sdrobire deplină, ci numai o scădere însemnată a substanței (de ex. la haine), atunci avem un bun uzabil. De hatârul scurtimii eu voi cuprinde amândouă grupele acestea sub noțiunea *bun consumabil* în înțeles larg (II, 4)¹⁾. Deoarece aceste bunuri nu pot să nu dea folosul lor normal fără de o înrâurire și o schimbare radicală a firei lor, și deoarece acestea presupun o stăpânire exclusivă asupra lucrului, trebuie să înțelegem că pentru atribuirea, către singuraticii cetățeni, a lucrurilor de consumat, forma proprietății private, în înțelesul ei tradițional, este forma care, din cauza aceasta, și pentru domeniul acesta ar trebui păstrată și în Statul popular al muncii.

A doua grupă de bunuri, care pretind un tratament juridic esențial deosebit, este a lucrurilor care ofer individului

---

¹⁾ Morelly, *Code de la nature* (1755), p. 190, art. 1. — Saint-Simonismul: *Exposition de la doctrine Saint-Simonienne*, (1828—1830), în *Oeuvres*, vol. 41 (1877), p. 247. — Cabet, *Voyage en Icarie* (1840), în ed. 5 (1848), p. 55, 60. — Dezamy, *Code de la communauté* (1842), p. 264 (art. 2). — Rodbertus, *Das Kapital* (1884), p. 212. — Dühring, *Kursus der National- und Sozialökonomie*, (1873), p. 401. — Kautsky, *Das Erfurter Programm* (1892), p. 149. — Noțiunea lucrului consumabil a fost dezvoltată de știința dreptului. Compară *Code civil français*, (1803, 1804) art. 1874, 1892. *Oesterreichisches bürgerliches Gesetzbuch*, (1811) § 301. *Cod. civile italiano*, (1865), art. 1819. *Deutsches bürgerliches Gesetzbuch* (1896), § 92.

un folos asemenea nemijlocit, însă fără ca întrebuintărea lor să aibă de urmare distrugerea sau vreo scădere remarcabilă a substanței lor. Această a doua grupă de bunuri reale le vom numi *utilizabile*¹⁾. Granția dintre lucrurile consumabile și utilizabile nu este totdeauna fixă și neîndoielnică; dar printre cele din urmă se pot socoti: casele de locuit, mobila, parcurile, grădinile artistice și locurile de plăcere asemănătoare, cărțile, giuvaerele și altele. Deoarece unele lucruri utilizabile, de ex. casele de locuit, sunt indispensabile pentru conservarea putinței de muncă a omului, unele sisteme socialiste le cuprind în noțiunea «mijloc de muncă» (*instruments de travail*), la un loc cu mijloacele de producțiune proprii²⁾.

Deoarece întrebuintărea normală a bunurilor utilizabile se petrece fără nici o înrâurire mai adâncă asupra substanței lor, din care cauză ele pot să fie întrebuintate și de mai multe persoane, fie simultan, fie una după alta, concedarea unei stăpâniri exclusive, la această grupă de bunuri reale, nu este nici necesară, nici rațională; ba nu încapă nici o îndoială că aglomerarea excesivă a acestor fel de bunuri în mâinile indivizilor face parte dintre părțile cele mai întunecoase și cele mai ușor de recunoscut ale sistemului de drept tradițional. Și cu greu se poate vedea că masele populare — care vor fi câștigat putere și pricepere în proporția de până acum — vor îngădui ca un singur bogat să aibă

---

¹⁾ Morelly, *Code de la nature* (1755), p. 192, art. 6. — Cabet, *Voyage en Icarie* (1840) în ed. 5 (1848), p. 63 și urm. — Dezamy, *Code de la communauté* (1842), p. 52—55.

²⁾ Compară *Expositon de la doctrine Saint-Simonienne* (1828-1830) în *Oeuvres* vol. 41 (1877), p. 236, 247. Expresia neprecizată «mijloc de muncă» sau «*instruments de travail*» s'a încetățenit în literatura socialistă mai târzie, până în zilele noastre. Vezi de ex. Louis Blanc, *Organ du travail* (1840) în *Questions d'aujourd'hui et de demain* vol. 4 (1882) p. 201. O expresie asemănătoare (*means of labouring*) se găsește dealtfel delà Thompson, *Inquiry into the principles of the distribution of wealth* (1824), p. 176.

pentru adăpostirea sa duzine de palate, în timp ce mii de oameni rătăcesc prin țară, fără adăpost ¹⁾.

Pentru a înfrânge în mod dăinuiitor aceste contraste, este necesar ca proprietatea privată a bunurilor utilizabile să fie schimbată într'un drept mai limitat, pe care eu l-aș numi drept de întrebuințare. Iar proprietatea bunurilor utilizabile trebuie rezervată Statului sau asociațiilor de Stat.

A treia grupă de bunuri, care de obicei se numesc, în literatura economică națională și în cea socialistă, *mijloace de producțiune*, sunt acelea a căror menire normală constă în producerea de bunuri noi, cu sau fără ajutorul omului sau în distribuirea cuvenită a bunurilor reale ²⁾. De grupa aceasta se țin tot felul de pământuri producătoare, cu acareturile lor, minele, fabricile și alte ateliere industriale, căile ferate și vapoarele, materialurile prime și altele.

Cât de în umbră a lăsat actualul nostru drept privat relațiunile economice și cât de aproape exclusiv se întemeiază el pe raporturi de putere, se vede lămurit din faptul, că mijloacele de producțiune sunt tratate, în sistemele de drept privat ale tuturor popoarelor, tocmai așa ca și toate celelalte lucruri. Este adevărat că drepturile noastre civile cunosc o categorie deosebită de «lucruri producătoare»; dar deoparte această categorie nu este de loc congruentă cu mijloacele de producțiune, și de altă parte ea este de puțină însemnătate pentru alcătuirea dreptului real.

---

¹⁾ După documentele conjurațiunii lui Babeuf, în caz de învingere, săracii erau să se adăpostească din prima zi în locuințele bogăților. *Copie des pièces saisies dans le local que Babeuf occupait lors de son arrestation* vol. 1 (An. V), p. 150. — Buonarroti, *Conspiration pour l'égalité, dite de Babeuf* vol. 1 (1828) p. 196; vol. 2, p. 284.

²⁾ Saint-Simonismul: *Expos. de la doctrine Saint-Simonienne* (1828—1830) în *Oeuvres* vol. 41 (1877), p. 247, 274 (*Fonds de production, instruments de travail*). — Engels, *Streitschrift gegen Dühring* (1877), p. 232—336. — Programul dela Erfurt al socialdemocrației dela 1891 și despre el Kautsky în scrierea cu acelaș nume (1892) p. 104 și urm. — Termenul «mijloc de producțiune» îl luăm din economia națională; dar în această știință el este foarte nehotărit și controversat.

Din contră, însușirea lucrului ca mijloc de producțiune ar avea în dreptul Statului socialist consecvența hotăritoare, că sistemul de drept nu ar putea recunoaște, asupra lui, un drept particular al indivizilor.

Deoarece: un sistem de drept, care îngăduie individului să producă cu ajutorul mijloacelor de producțiune, pentru propria socoteală, bunuri noi, ar trebui să revină, după puțin timp, la toate defectele stării de astăzi. Prin urmare, întrebunțarea și dispoziția asupra mijloacelor de producțiune sau, cum mai putem zice în stilul actual, proprietatea lor, ar trebui să fie rezervate Statului sau asociațiilor de Stat.

Proprietatea privată a bunurilor utilizabile și a mijloacelor de producțiune este, în sistemul social actual, fundamentul raporturilor celor mai însemnate de supunere la drept privat. Căci oricât de vaste ar fi îngrădirile puse de legiuire, chiriașul, arendașul, muncitorul tot rămâne atârănător de proprietar. Dar în vreme ce Statul și-a însușit, treptat, dela sfârșitul evului mediu încoace, toate drepturile de stăpânire de drept public, așa că astăzi nici un cetățean nu poate exercită asupra altuia, din propriu drept, atribuții ale justiției, administrației, militare sau financiare; raporturile de supunere de drept privat au rămas aproape neatinse de schimbările timpurilor. Deaceea, după ce drepturile de domnie publice și-au pierdut cu desăvârșire caracterul lor patrimonial anterior, problema *veacurilor* viitoare va fi să ne aducă trecerea asupra Statului și a acestor raporturi de supunere din domeniul dreptului privat¹⁾.

---

¹⁾ «Problema *veacurilor* viitoare!» Cei prea speriați de socialism se pot liniști: Prefacerea se va face treptat, dând timp de-ajuns adaptării sufletești și, în special, celei sentimentale la stările noului drept în naștere. (*Nota traducătorului*).

DESPRE LUCRURILE CONSUMABILE

Lucrurile consumabile sunt acelea care nu pot să furnizeze folosul normal fără o deplină distrugere sau fără o scădere simțită a substanței lor (II, 3). Normele întrebuițării se pot baza sau pe natura lucrului sau pe hotărîrea organelor de Stat. Astfel mijloacele de hrană pregătite pentru mîncare sunt, după natura lor, lucruri consumabile. Din contră, materialele de ars pot să fie lucruri consumabile sau mijloace de producțiune, după cum organele economice ale Statului au hotărît să fie întrebuițate de ex. la încălzirea unei odăi sau la focul unei mașini de aburi. Afară de aceasta, de sigur, din motive practice, legea ar declară multe lucruri drept consumabile, deși după firea lor nu sunt de acest fel, tocmai cum actualul nostru sistem de drept privat declară foarte adeseori, din motive de utilitate, ca imobile lucruri care sunt fără îndoială mobile.

Pentru bunurile consumabile ar trebui să se păstreze, în dispozițiunile sale esențiale, proprietatea privată actuală (II, 3). Însă proprietatea noastră privată conține o serie îndoită de atribuțiuni. Întâiu un drept de întrebuițare, întrucât proprietarul are voie să întrebuițeze lucrul după propria chibzuire sau să-l lase neîntrebuițat, ba chiar să-l și nimicească. Apoi, al doilea, un drept de dispunere, în puterea căruia proprietarul poate: să vînză altuia lucrul, să-l amanezeze, să-l părăsească sau să determine în alt chip soarta lui legală.

Acel drept de întrebuițare, privitor la bunurile consumabile, ar putea să fie păstrat și în Statul popular al muncii. Este drept că Statul ar avea un interes considerabil ca întrebuițarea lucrurilor consumabile să fie corectă, deoarece, în ultima instanță, tot el trebuie să îngrijească de conservarea individului (II, 7); însă exercitarea unui control, în această privință, ar încurcă organele Statului prea mult în amănuntele

vieții private. Risipa bunurilor consumabile și alte abuzuri ar putea să fie combătute printr'o scurtare corespunzătoare a perioadelor de distribuire.

Dreptul de dispunere al proprietarului asupra lucrurilor consumabile ar trebui, din contră, să sufere o îngrădire din cauză că în Statul popular al muncii raporturi de credit nu pot să existe decât între Stat și cetățeni, dar nu și între aceștia (II, 9). Acela căruia i s'a atribuit de drept un astfel de lucru, ar putea să-l dăruiască sau să-l schimbe, dar numai astfel ca din aceasta să nu rezulte nici o îndatorire, nici pentru ei, nici pentru primitor ¹⁾. Firește s'ar putea, ca consecință, ca unele persoane să grămădească în cantități mai mari lucruri consumabile de un caracter mai durabil, de ex. haine și materiale de ars, însă avându-se în vedere alcătuirea oricum trecătoare a acelor bunuri, prin grămădirea aceasta cu greu s'ar primejdui fundamentele de drept ale Statului socialist.

Câștigarea de bunuri consumabile în Statul popular al muncii s'ar face, precumpănitor, prin atribuire; aceasta trebuie să ne-o gândim ca un act pur de voință al organelor de Stat, fără să fie nevoie ca să se adauge o predare reală ²⁾. Dar pentru anumite cazuri excepționale ar trebui păstrate și cele mai multe feluri de a câștiga proprietate din actualul drept privat, deși felurile acestea nu recunosc vreo legătură între proprietate și muncă, și nevoile individului; dar discuția chestiunii, în amănuntele tehnicei juridice, ne-ar duce prea departe.

Afară de distribuirea absolută a bunurilor prin proprietatea privată, sistemele noastre de drept mai cunosc și o atribuire relativă a lucrurilor prin posesiunea recunoscută multiplu în mai multe grade. În caz de ceartă posesorul

¹⁾ Compară Bebel, *Die Frau* (1883), ed. 25 (1895), p. 362, 363.

²⁾ Compară nota 7 din capitolul 3. Decretul relativ la distribuirea și întrebuințarea bunurilor comune, publicat de Buonarroti, *Conspiration pour l'égalité* vol. 2 (1828), p. 310, 311; *De la distribution et de l'usage des biens de la communauté* pretinde în art. 1 predarea reală prin organele de stat.

nu triumfă contra proprietarului, ci contra aceluia care nu poate să dovedească nici o proprietate sau dovedește numai una mai rea.

Oricât de enigmatică li s'a părut de mult, juriştilor și filozofiei dreptului, această distribuire de bunuri relativă, ea se potrivește bine cu sistemul dreptului nostru întemeiat pe raporturi de putere. Căci, dacă proprietate nu există sau dacă ea nu este susținută, stăpânirea reală trebuie să fie suficientă pentru atribuirea provizorie a unui lucru.

Firește, sistemul posesiunii în Statul popular al muncii ar avea un caracter cu totul deosebit. Anume, dacă acest Stat nu voiește să părăsească unei nimiciri treptate chiar fundamentele de drept cele mai însemnate, el nu va putea privi distribuirea bunurilor ca o chestiune privată a părtaşilor, cum face sistemul nostru juridic actual, ci va trebui să realizeze oricând, din oficiu, drepturile asupra lucrurilor consumabile și utilizabile și asupra mijloacelor de producție, tocmai precum astăzi Statul adeseori cercetează și hotărăște, fără să aștepte propunerea părtaşilor, căsătoria și alte raporturi de drept (II, 16).

Firește cercetarea aceasta ar trebui să se îndrepteze nemijlocit asupra chestiunii de proprietate și, deoarece proprietatea lucrurilor consumabile se bazează de regulă pe atribuire din partea Statului, cercetarea s'ar face cu multă ușurință. Numai în cazuri rare, de stări reale sau de drept foarte confuze, Statul, care de altfel ar avea în mâinile sale o parte mare din bunuri, ar putea să ia în posesiunea sa lucrul consumabil, până la sfârșitul certei.

CAPITOLUL AL CINCILEA

LUCRURILE UTILIZABILE

Lucruri utilizabile sunt, precum am văzut mai sus (II, 3), acele bunuri, care oferă individului un folos nemijlocit, dar fără distrugerea, ba chiar fără vreo scădere remarcabilă a

substanței lor și care deaceea pot să și fie întrebuințate de mai multe persoane, sau deodată, sau una după alta. Aici, pentru individ, pentru satisfacerea trebuințelor sale, este suficient un drept de întrebuințare, pe când, după deosebirea dintre sistemele socialiste dominante, proprietatea ar fi rezervată comunei, județului, Statului sau chiar unor asociații și mai mari (III, 6).

Lucrurile utilizabile se împart — precum indică și definițiunea de mai sus — în două grupe deosebite. Mai întâiu aici au loc acele lucruri care pot fi întrebuințate simultan de un număr nedeterminat de persoane, fără ca acestea să trebuiască să se împiedice în cursul întrebuințării, ca de ex. străzile, piețele, parcurile publice, podurile, porturile. Atribuirea către anume persoane a unui deosebit drept de întrebuințare asupra acestor lucruri, care și în dreptul actual joacă un rol important, nu ar fi nici necesară, nici rațională. Din contră, privitor la aceste lucruri este suficient ca proprietarul să le închine uzului general, ca întrebuințarea lor să fie regulată prin prescripțiuni obligatorii pentru toată lumea.

Grupa a doua de lucruri utilizabile are proprietatea că, după firea lor, pot să fie întrebuințate exclusiv de unele persoane sau familii. Acestei grupe îi aparțin locuințele familiare (în opoziție cu clădirile publice), mobilele, cărțile, giuvaerele, ceasornicele de buzunar, etc. Dreptul de întrebuințare privitor la aceste lucruri ar trebui să fie dat individului totdeauna de către Stat sau de corporații de Stat în mod special și care ar putea să se refere numai la întrebuințare, nu și la consumarea fructelor, deoarece lucrul utilizabil, care produce fructe, trebuie privit ca mijloc de producțiune (II, 6). Deaceea noi nu putem aproba faptul că unele comune socialiste îngăduie membrilor lor să ia pentru propria lor socoteală fructele grădinilor de poame și de zarzavat împreunate cu locuințele lor. Astfel primordialul socialism agrar, care se ivește în comuna sătească, indică și rusească, are necontestat tendința să desfacă din pământurile

comune un pământ de curte, deosebit, al cărui venit nu mai este al comunei, ci al gospodarilor ¹⁾).

Despre lucrurile utilizabile (precum și despre mijloacele de producție) ar trebui să se poarte registre, care la lucrurile imobile ar avea firește un caracter durabil. Dar registrele acestea ar fi mult mai simple decât catastrul nostru, în care nenaturalul și complicația sistemului proprietății noastre se oglindește mai limpede decât în cele mai multe instituțiuni. În general, o alcătuire a dreptului real mai simplă, adecuată mai mult naturii bunurilor reale, ar oferi puțința de a dărâma, lăsând numai puține resturi, turnurile și basilioanele, pe care o dezvoltare seculară a dreptului le-a construit pentru apărarea proprietății.

CAPITOLUL AL ȘASELEA

MIJLOACELE DE PRODUCȚIUNE

Mijloacele de producție se numesc lucrurile a căror menire normală este, să producă lucruri noi sau distribuirea cuvenită a bunurilor, cu sau fără ajutorul omului. Acest termen este de preferit numirii asemenea des întrebuintate în literatura socialistă: mijloace de muncă (*instruments de travail*), deoarece, după limbajul tradițional, acestea din urmă cuprind în parte și lucrurile utilizabile (II, 3).

Între mijloacele de producție sunt de socotit în special următoarele lucruri cu anexele lor: 1. Pământurile care servesc la producerea de lucruri noi, așadar: câmpuri, păduri, mine, râuri și alte ape; 2. Fabrici și alte ateliere industriale; 3. Mijloacele de comunicație în înțelesul cel mai larg, printre care se află nu numai căile ferate, vapoarele, șoselele, râurile navigabile, ci și magazinele și alte întocmiri care slujesc

---

¹⁾ Compară Baden-Powell, *The Indian village-community* (1896), p. 347. — S. Simkhowitsch, *Die Feldgemeinschaft in Russland* (1898), p. 151.

la distribuirea cuvenită a bunurilor; 4. Materiile prime necesare producției.

Scopul ultim al producției este totdeauna producerea lucrurilor consumabile și utilizabile, care ne oferă un folos nemijlocit. Dar înainte de ajungerea acestui scop procesul de producție trebuie să treacă, din cauza tehnicii noastre complicate, prin multe stadii intermediare. Astfel agricultorul produce secara, morarul făina, brutarul pâinea. În Statul popular al muncii secara și făina ar fi de așezat între mijloacele de producție, pâinea între lucrurile de consumat.

Proprietatea particulară a mijloacelor de producție împreună cu dreptul creditului sunt acea parte a sistemului nostru juridic, care procură unei grupe de persoane deoparte mistuirea unui venit fără muncă și de altă parte stăpânirea economică asupra concetățenilor lor. Aceste întocmiri mai ales dau sistemului nostru social caracterul autoritar, pornit spre exploatarea omului prin om. Posesiunea lucrurilor consumabile și utilizabile nu poate exercita, ca regulă, o astfel de influență socială, din cauza naturii mai ales trecătoare a acestor bunuri. Numai banii gata și casele de închiriat pot să-i procure posesorului, prin contractul de împrumut și de închiriere, o situație socială și economică asemănătoare cu a proprietarului mijloacelor de producție.

Insemnătatea hotăritoare, pe care mijloacele de producție o au pentru sistemul economic și poate și mai mult pentru cel politic, are ca urmare necesară faptul că în Statul popular al muncii drepturi speciale asupra lor nu se pot concede nimănui. Așadar proprietatea tuturor mijloacelor de producție i se cuvine exclusiv Statului și corporațiilor de Stat, și este o neconsecvență, dacă unii semisocialiști exclud proprietatea privată numai cu privire la pământ ¹⁾.

---

¹⁾ Compară Mably, *Doutes proposés aux philosophes économistes* (1768) p. 37 și urm. — Thomas Spence, *Meridian sun of liberty* (1775) în ediția delà 1796, p. 6—11. — Ogilvie, *An essay on the right of pro-*

Felurile de drept privat ale câștigării proprietății, care până la un oarecare grad se pot susține relativ la lucrurile consumabile (II, 4) nu se pot aplica și mijloacelor de producție (ca și la lucrurile utilizabile). În special ar trebui să fie exclus și dușmanul cel mai primejdios al unei stări de drept raționale: și prescripțiunea în acest domeniu.

Însă individului nu ar trebui să i se conceadă nici un drept de întrebuițare a mijloacelor de producție; prin aceasta mijloacele de producție se pun într'un contrast ușor de recunoscut cu lucrurile utilizabile. Nu-i vorbă, mijloacele de producție ar avea și în Statul socialist scopul de a fi întrebuițate de oameni la producerea de lucruri noi; însă întrebuițarea ar fi — cum este astăzi la lucrătorii dintr'o fabrică sau de pe o moșie — un raport pur real și s'ar face totdeauna pe seama Statului sau a corporațiilor de Stat.

Prin urmare, mijloacele de producție, în raport cu singuratecele persoane, ar sta afară de orice circulație; și se poate zice că viitorul Statului popular al muncii va atârna de observarea exactă a acestei regule de drept. În altă parte (III, 6) se va discuta întrucât mijloacele de producție pot fi obiect de schimb între State și corporațiuni de Stat.

CAPITOLUL AL ȘAPTELEA

SISTEMELE SUBIECTIVE DE DISTRIBUIRE

Cum să se împartă între cetățenii Statului popular al muncii bunurile, întrucât în general împărțirea lor este ad-

---

perty in land (1782) în ediția dela 1891, p. 7 și urm., 92 și urm. — Henry George, *Progress and Poverty* (1880), cartea VIII, cap. 1 și urm. — Flürscheim, *Auf friedlichem Wege* (1884), p. 179 și urm. — Hertzka, *Die Gesetze der sozialen Bewegung* (1886) p. 156. — Compară și Menger, *Das Recht auf den vollen Arbeitsertrag*, § 12.

misibilă? Deoarece socialismul este cu precumpănire o problemă de distribuire, chestiunea aceasta formează punctul central al sistemelor de drept socialiste și răspunsul ce i se dă este hotărâtor pentru caracterul și valoarea practică a teoriilor socialiste. Firește, aici eu pot scoate la iveală numai sistemele de distribuire socialiste cele mai însemnate, împreună cu particularitățile lor normative.

Dacă întrebăm mai întâiu care-i opoziția între actuala noastră ordine a proprietății și sistemele de distribuire socialiste, atunci opoziția o putem determina, în general, astfel: acelea sunt cu precumpănire drept natural, acestea cu precumpănire drept reflectat (I, 5). Fundamentele esențiale ale sistemului proprietății noastre fuseseră de mult așezate prin luarea în posesiune și prin cucerire, înainte ca legiuirea și știința dreptului să apară pe scena istoriei; din contră, toate sistemele de distribuire socialiste sunt un rezultat al reflexiunii politice și științifice. Deaceia între ele există un contrast asemănător cu cel religios dintre religiile populare primordiale ale Arilor și Semitelor și învățătura, inventată de puține persoane, a creștinismului, budismului și islamismului.

Intre sistemele de distribuire socialiste trebuie să deosebim iarăș pe cele *subiective* de cele *obiective*. Esența celor dintâi constă în faptul că lucrurile consumabile și întrebuințarea lucrurilor utilizabile se distribuie între membrii dupăcum cer trebuințele lor; așadar aici, pentru împărțirea bunurilor, este normativ subiectul cu trebuințele sale schimbătoare după vârstă, sex și educațiune. Din contră, la sistemele de distribuire obiective împărțirea bunurilor se face tot după un principiu general, nu după întâmplările câștigării de proprietate din dreptul privat; dar criteriul împărțirii aici îl constituie certe fapte economice externe, anume cantitatea și felul lucrului săvârșit de individ. Problema distribuirii află de altfel o soluție completă numai prin sistemul proprietății dreptului privat și prin sistemele de împărțire subiective, pe când, până la un grad oarecare,

sistemul de împărțire obiectiv trebuie să fie totdeauna întregit din acela sau din acestea. Astfel orice sistem social, care fixează munca tovarășilor ca măsură de distribuire, trebuie să aibă, în vreo formă oarecare, grije de conservarea numeroșilor indivizi incapabili de lucru (II, 8).

Dar cum se raportează sistemul de distribuire subiectiv și obiectiv la contrastul dintre comunism și socialism expus mai sus? (I, 4) Comunismul se bazează totdeauna pe sistemul subiectiv al distribuției, deoarece aici trebuințele individuale formează criteriul distribuției, fără ca atribuirea mijloacelor de traiu să atârne de poziția omului în sistemul politic și economic. Din contră, socialismul propriu, care admite neegalitatea economică, poate primi drept bază atât sistemul de distribuire subiectiv, cât și cel obiectiv. Întâiu atunci, când criteriul împărțirii îl formează trebuințele individului, dar ele sunt satisfăcute neegal, după situația socială a membrilor; al doilea, când vreun fapt economic (de ex. lucrul predat de individ) este luat drept criteriu de distribuire, deoarece cu faptul este împreună necesar și neegalitatea economică.

Distribuția în sistemele subiective este sau independentă sau ea se face cu conlucrarea Statului și a corporațiilor de Stat.

I. Esența distribuției independente constă în faptul, că ea se săvârșește fără ajutorul niciunei autorități superioare, chiar de către tovarășii în drept. Cu alte vorbe: Sub dominația acestui principiu de distribuție fiecare membru al Statului sau al Corporației poate să-și însușească din lucrurile folositoare cât voiește. Chiar în sistemul proprietății actuale așa zisele lucruri libere joacă un rol însemnat; adică acele lucruri, care, ca aerul, marea și apa curgătoare sunt de față, de regulă, în cantități așa de mari, încât sunt lăsate la libera înclinare a tututor. Tot astfel fiecare poate întrebuința străzile, piețele, porturile, parcurile publice și alte lucruri destinate întrebuințării comune (II, 5) în anumite margini și după propria chibzuire. Acum ideea aceasta, rea-

lizată în dreptul privat actual, unele sisteme comuniste¹⁾ au aplicat-o la toate lucrurile folositoare și deaceia ele permit oricărui tovarăș să-și ia din ele cât voiește, fără ea între cantitatea de bunuri însușite și munca făcută de el să fie nevoie de o proporție anumită. Iar anarhismul comunist este silit de părerile sale principiale să susție sistemul distribuirii independente, deoarece în el nu există organismul de Stat, care ar putea să împărțească bunurile.

Nici un judecător sobru nu va contestă că o stare, în care fiecare să consume atât de mult cât voiește și să lucreze tot atât de puțin, este, pentru timpul prevăzut, cu desăvârșire neaplicabilă unor masse populare crescute în sistemul proprietății. O astfel de stare presupune o educație seculară a popoarelor spre frăție și devotament, o educație pe care creștinismul, asociat dela împărtatul Constantin I (306-337) cu clasele dominante, a lăsat-o cu desăvârșire în uitare. Totuș, și chiar fără să pericliteze rezerva bunurilor, Statul popular al muncii ar putea să lărgescă cercul lucrurilor libere, menite întrebunțării comune, punând de ex. în timpuri de belșug, la dispoziția liberă a tovarășilor, mijloacele de hrană cele mai ordinare, mijloace de încălzit și de curățit. Dacă apoi sistemul social al viitorului va introduce treptat sistemul locuinței comune și al meselor comune, care se află în direcția naturală a tendințelor lui, atunci dela sine se introduce o sporire considerabilă a distribuirii independente a bunurilor.

Sistemul distribuirii independente s'ar putea întinde și mai departe, dacă aceasta ar putea să fie îngădită, în mod potrivit, cu garanțiile publicității. Astăzi chiar, orientându-se după listele birturilor și pensiunilor, care prin locuința comună și prin mesele comune sunt, în multe privințe, proto-

---

¹⁾ Compară de ex. Morelly, *Naufrage des isles flottantes ou Basiade*, vol. 1 (1753), p. 5, 6; *Code de la nature* (1755), p. 194, art. 11. — Dezamy, *Code de la communauté* (1842), p. 264 în *Lois fondamentales*, art. 5.

tipice pentru viitoarea ordine socială, fiecare oaspe poate să-și ia din bucatele oferite cât voiește, însă chiar dacă este sobru ospătat, egoismul individului este ținut în frâu prin publicitatea mărginită a actului.

II. Al doilea sistem de distribuire subiectivă este distribuirea *Statului*. În acest sistem lucrurile consumabile și întrebuințarea celor utilizabile se distribuie, între membri, de către organele Statului și după măsura trebuințelor lor. Paralel cu acest sistem de distribuire merge datoria de a munci a tuturor cetățenilor capabili de muncă, însă fără ca lucrurile (și serviciile) atribuite individului să trebească să stea într'o anumită proporțiune cu lucrul săvârșit de el.

Dintre trebuințe importanța practică distinge pe acelea, de a căror satisfacere atârnă, pentru individ, ducerea unui traiu vrednic de om și care, din cauza aceasta, se pot numi trebuințe ale existenței. Când un sistem de drept recunoaște fiecărui membru al societății pretențiunea, de a i se pune la dispoziție, după norma mijloacelor existente, toate lucrurile și serviciile necesare pentru ducerea unui traiu vrednic de om, înainte ca trebuințele mai puțin urgente ale altora să fie mulțumite, atunci există *dreptul la existență*¹⁾. Iar acesta are, după vârsta celor în drept, conținuturi va-

---

¹⁾ Meslier († 1729 sau 1733), *Le testament*, vol. 2 (1864), p. 170. — Morelly, *Code de la nature* (1755) p. 190, art. 2. — Mably, *Doutes proposés aux philosophes économistes* (1768), p. 39. — Babeuf în *Tribun du peuple* dela 20 frimaire an IV (11 Dec. 1795), p. 112. — Buonarroti, *Conspiration pour l'égalité* vol. 2 (1828), p. 311 (*De la distribution et de l'usage des biens de la communauté*, Art. 2). — Fourier, *Le nouveau monde* (1829), p. 4, 333, 373; în *Oeuvres* vol. 6 (1848), p. 3, 4, 283, 317. — Saint-Simonismul: *Exposition de la doctrine Saint-Simoniennne* (1828—1830) în *Oeuvres*, vol. 41 (1877), p. 274. — Owen, *The revolution in the mind and practice of the human race* (1849), p. 72. — Cabet, *Voyage en Icarie* (1840) în ed. 5 (1848), p. 35. — Dezamy, *Code de la communauté* (1842), p. 265, în *Lois distributives et économiques*, Art. 4. — Weitling, *Garantien der Harmonie und Freiheit* (1842), în ed. 3 (1849), p. 170. Art. 6 și urm., p. 194, Art. 2. — Bellamy, *Looking backward* (1888), cap. 12.

riate. La minori el cere conservarea și educația lor; la adulți conservarea; la persoane, care nu pot lucra din cauza vârstei, boalei și altor defecte, o asigurare a vieții¹⁾. Dreptul nostru actual cuprinde câteva sărăcăcioase începuturi ale realizării dreptului la existență: sunt azilele de copii găsiți și de orfani, asigurările contra lipsei de lucru, boalei, accidentelor, bătrâneții și invalidității.

Satisfacerea trebuințelor existenței ar trebui să se orienteze mai întâiu după clădirile existente. Deoarece astăzi arhitectura noastră se bazează mai ales pe temelii individualiste, pentru la început ar fi rațional ca persoanelor căsătorite să li se atribue o gospodărie familiară deosebită (sistemul gospodăriei despărțite); iar bărbații necăsătoriți și femeile necăsătorite ar putea să fie adunați și adunate îndată în locuințe comune și la mese comune (sistemul gospodăriei unite)²⁾. Abia mai târziu, după ce s'ar dezvoltă arhitectura socialistă și s'ar schimba și obiceiurile familiare, s'ar putea ca și sistemul al doilea (al gospodăriilor unite) să fie răspândit treptat tocmai din cauza avantajelor sale economice mari.

Ca pilde pentru palatele grupelor și comunelor Statului popular al muncii ar trebui să se ia propunerile lui Owen și Fourier și clădirile comunelor socialiste americane.

---

¹⁾ Menger, *Das Recht auf den vollen Arbeitsertrag* ed. 2 (1891), p. 8—11. Dreptul la lucru, o completare semisocialistă a actualului sistem de drept privat, rămâne aici afară din discuție. Vezi Menger, *loc. cit.*, p. 11—26. — Singer-Sieghart, *Das Recht auf Arbeit* (1895), p. 75—79.

²⁾ În comunele comuniste americane există și gospodăria separată și cea unită; întâia în Amana (locuințe deosebite, mese comune), Harmony și Zoar (locuințe și mese separate); a doua la Shakers și în comunitatea Oneida (locuințe și mese comune). De atunci Zoar s'a disolvat (1898), Oneida s'a prefăcut într'o societate pe acții (1881), dar amândouă se aflau, la disolvarea comunității bunurilor, în stare foarte bună. Compară Nordhoff, *The communistic societies in the United States* (1875), p. 32, 88, 89, 111—136. 277. — Hinds, *American communities* ed. 1 (1878), p. 51, 109, 121, 131, 134, ed. 2 (1902), p. 118 și urm., 202 și urm.

Dupăce dreptul la existență al fiecărui individ va fi o realitate deplină, abia după aceea se vor putea satisface și trebuințele mai fine ale claselor superioare (I, 11). Firește o cercetare în amănunte a trebuințelor acestora nu s'ar putea face în mod practic; din contră, mijloacele de satisfacere ar trebui adunate în anumite categorii generale, putându-se ținea socoteală și de dorințele părtașilor. Caracterul democratic al Statului socialist va atârna de faptul că mijloacele de satisfacere a păturilor ierarhicești cele mai superioare nu vor depăși prea mult măsura simplei trebuințe a existenței.

Așadar, urmările economice ale sistemului de distribuire modern și viitor se pot determina cam așa: Deoarece sistemul proprietății noastre se sprijinește precumpănit pe raporturi de putere, el este *grosso modo* întocmit astfel, ca mai întâiu să fie satisfăcute trebuințele stăpânitorilor și posesorilor, cu primejdia ca masele mari ale celor mai ales oropsiți să fie lipsite chiar de mijloacele unui traiu vrednic de om. Din contră, în Statul socialist trebuințele mai fine ale păturilor superioare ar putea să fie satisfăcute numai după ce anterior s'ar fi asigurat tuturor cetățenilor o existență demnă de om. De un veac de zile mișcarea socială se învârtește împrejurul acestei reforme fundamentale, cea mai mare spre care a râvnit vreodată omenirea.

O cantitate hotărîtă de mijloace de satisfacere și un timp hotărît de muncă — acesta este principiul sistemului distribuirii de Stat subiective, a cărei rigiditate necontestată firește va fi îmblânzită prin pătrunderea progresivă a distribuirii independente a bunurilor. Precum mijloacele de satisfacere sunt deosebite la clasele superioare și inferioare, tot astfel nici timpul de lucru nu va fi egal pentru toate carierele. Pentru Statul socialist, în această privință, este necesară o libertate mare, dacă vrea să realizeze unele scopuri stringente, de ex. executarea cuvenită a lucrărilor neplăcute și antiigienice.

Dela acest tip general al distribuirii bunurilor prin Stat, motive practice ar impune abateri în două privințe. Mai

întâiu pentru că și în Statul popular al muncii, pentru individ, s'ar naște destule obligațiuni, pe care el ar trebui să le satisfacă din mijloacele atribuite lui. Astfel, pentru a oferi viitoarei ordine sociale aceleași garanții, ca dreptul privat actual, ar trebui să se recunoască, privitor la copiii lor, o datorie de alimentație a părinților (II, 13, 14). Tot astfel faptele nepermise ar trebui să producă pentru făptuitor îndatoriri de despăgubire de multe feluri (II, 9.) Toate îndatoririle acestea n'ar putea să fie îndeplinite decât prin sporirea timpului de muncă sau prin scăderea cantității de mijloace de satisfacere cuvenite individului făptuitor, dar fără ca acestea să poată scădea considerabil sub sfera trebuințelor existenței.

Apoi, în rândul al doilea, trebuie cercetată și întrebarea dacă Statul popular al muncii poate să convie la dorința individului de a-i hotări un timp de lucru mai lung decât cel fixat prin prescripții generale, pentru ca venitul adausului de muncă să satisfacă trebuințe mai fine sau mai întinse. Astfel, după propunerile lui Weitling, societatea trebuie îndatorită să dea, în schimbul unei munci cam de șase ceasuri, fiecărui membru, toate lucrurile și serviciile necesare și folositoare; dar fiecare să aibă dreptul de a-și procura, printr'un anumit număr de ore în plus, și produsele și serviciile numai plăcute ¹⁾. Acum este sigur că viitorul sistem social — semănând cu viața din hotelurile și pensiunile moderne — va produce, fără nici o îndoială, o mare conformitate de trebuințe și înclinări; oricum însă, până la un grad oarecare sistemul va trebui să satisfacă trebuințe sporite prin sporul muncii. De altă parte, administrația Statului socialist nu va putea să uite niciodată, că o consumație prea rafinată poate să devie, pentru caracterul său democratic, aproape

---

¹⁾ Weitling, *Garantien der Harmonie und Freiheit* (1842), în ed. 3 (1849), p. 193 și urm. Tot așa Pecqueur, *La république de Dieu* (1844) p. 294. — Renard, *Le régime socialiste* (1898) în ed. 2 (1898), p. 33. — Vandervelde, *Le collectivisme* (1900), p. 202, 203.

lot atât de fatală ca și îngrămădirea de pământ și capital în sistemul nostru social actual.

Sistemul de distribuire subiectiv descris acum este de sigur sistemul spre care se îndreptează evident mișcarea socială de astăzi. Într'adevăr el are avantajii foarte însemnate și pentru stările de tranziție și pentru stările fixate. În timpuri de tranziție sistemul acesta nu înlesnește numai Statului socialist legătura cu raporturile tradiționale de muncă și consumație, ci îi ajută să păstreze și prețurile tradiționale ale lucrurilor și lucrărilor cu modificări cerute de schimbarea proporțiilor de putere.

Conservarea prețurilor ar cruța lumii o refacere generală a valorilor tuturor lucrurilor și serviciilor, care ar fi necesară, dacă valoarea tuturor lucrurilor folositoare ar trebui să fie măsurată printr'un criteriu nou, de ex. prin cantitatea mijlocie de muncă (Timpul-monetă) întrebuințată la producerea lucrurilor ¹⁾. Refacerea generală a valorilor singură ar fi o

---

¹⁾ Munca-monetă a sistemelor socialiste se bazează de sigur pe părerea lui Locke, Adam Smith, Ricardo și alți numeroși economiști englezi, că lucrul este fundamentul precumpănitor al valorii. Deaceia, când Robert Owen a întemeiat în anul 1832 banca sa, fiecare deponent căpătă pentru articolele predate magazinului note de muncă (*labour notes*), nu bani, și anume pentru atâtea ceasuri câte-i trebuiau unui lucrător mijlocii la producerea mărfii predate. Acest lucru-monetă a trecut nu numai în numeroase sisteme socialiste, ca de ex. la Weitling, Rodbertus, Engels, Bebel și alții, ci a format și baza teoriilor valorii la Marx și Rodbertus. Compară Locke, *Two treatises of government* (1690) II, 40. — Adam Smith, *An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations* (1776), cartea I, cap. 5. — Ricardo, *The principles of political economy* (1817), cap. 1. — Owen, *Report to the county of Lanark* (1821), p. 19 și urm.; acelaș, *Report of the proceedings at the several public meetings held in Dublin* (1823), p. 127 și urm., *Crisis* (organul oficial al băncei lui Owen) vol. 1 (1832—33) p. 77—80, 108. — Gray, *The social system* (1831), p. 64; acelaș, *Lectures on the nature and use of money* (1848), p. 161 și urm. — Osiah Warren, *Equitable commerce, a new development of principles*, New-York, 1852, p. 82 și urm., 116. — Weitling, *Garantien der Harmonie und Freiheit* (1842) în ed. 3 (1849), p. 180. — Rodbertus, *Über den Normalarbeitstag* (1871) în *Kleine Schriften* (ediția M. Wirth) 1890, p. 342 și urm.; acelaș

revoluție economică enormă, însoțită de toate desbinările și confuziunile revoluționare, fără ca această prefacere să fie de vreun folos considerabil într'un sistem social care se întemeiază pe dreptul la existență.

Dar apoi, după ce s'ar înființa socialismul de grupe ori comunal, continuarea valorii prețurilor ar ușura esențial trecerea la noul sistem social, deoarece, în cazul acesta, între grupe și comune ar trebui să dureze dreptul privat și sistemul prețurilor condiționat de el (III, 5, 6). Iar dacă mai ales sistemul dreptului privat și cel socialist vor dura mult timp alături (IV, 4, 5), atunci o măsură comună a valorilor — moneda — ar fi indispensabilă. Firește între membrii Statului popular al muncii, în locul plății în bani gata, s'ar introduce creditarea și debitarea, ca la bănci.

Dar și după statornicirea lumii nouă, sistemul nostru de distribuire ar avea avantajul că, prin el, problema distribuției ar fi complet soluționată; o parte a valorilor produse s'ar întrebuința pentru capitalizare, tot restul pentru împărțirea la tovarăși. Afară de aceasta, păstrând prețurile tradiționale, Statul socialist ar putea să introducă modificările necesare treptat, cu mare precauțiune, pe când valoarea orientată după cantitatea de muncă medie, întrebuințată la producerea bunurilor, ar fi expusă, de pe urma prefacerilor tehnice neconținute, neconținut la alte revoluțiuni.

CAPITOLUL AL OPTULEA

SISTEMELE DE DISTRIBUIRE OBIECTIVE

Sistemele de distribuire obiective presupun o stare a societății, în care în mâinile Statului sau ale corporațiilor de Stat se află sau toată proprietatea pământului și a capitalului

---

Das Kapital (1884), p. 149 și urm. — Schäffle, *Die Quintessenz des Sozialismus* (1875), p. 42—48. — Engels, *Anti-Dühring* (1877), p. 259 și urm. — Bebel, *Die Frau* ed. 25 (1895), p. 361 și urm. — Menger, *Das Recht auf den vollen Arbeitsertrag*, p. 94—96.

sau cel puțin a pământului. Din contră, drept sisteme de distribuire socialiste proprii nu pot să treacă și acele propuneri care au de scop să împartă între membrii Statului, cât se poate mai egal, numai proprietatea privată, anume a pământului. Deoarece prin astfel de propuneri nu s'ar suprima proprietatea privată, ci, din contră, înlăturându-se părțile ei umbroase cele mai rele, ea s'ar asigura și întări¹⁾.

III. Sistemele de distribuire obiective, care presupun etatizarea pământului și a capitalului, au, firește, ca bază *dreptul asupra întregului venit al muncii*²⁾. Sub domnia acestui drept, un venit fără muncă (renta pământului și câștigul capitalului) nu este cu puțință; din contră, după scăderea sarcinilor Statului, tot produsul muncii se împarte între tovarășii muncitori. În locul monetei de metal se introduce moneta-muncă, dar măsură a valorilor nu este simplul timp de lucru, ci munca mijlocie. Deaceea lucrătorilor nu li se plătesc orele de lucru, care le-au întrebuințat în realitate pentru bunurile predate și servicii, ci numai acelea care a trebuit să le întrebuințeze un lucrător cu talent mijlociu și sânguință mijlocie. Pe temeiul acesta Statul ar avea datoria să tarifeze toate bunurile și serviciile în ore de muncă mijlocii și fiecare lucrător și-ar putea lua din magazinele Statului toate mijloacele de satisfacere, până la cuantumul orelor de muncă plătite lui³⁾.

¹⁾ Deaceea, cu toate că mesele comune (sisitiile) erau obiceiul, Constituția agrară a Spartei și a Cretei nu avea caracter socialist; tot astfel nu-l aveau legile agrare ale celor doi Grahi; nu-l avea nici planul, ivit de repetiți teorii în revoluția franceză, al unei legi agrare (*loi agraire*).

²⁾ Compară Menger, *Das Recht auf den vollen Arbeitsertrag*, ed. 2 (1891), p. 6—7 și *passim*; mai departe Foxwell în Menger, *The right to the whole produce of labour*, translated by Tanner (1899) p. XXVII și urm., și Andler, în Menger, *Le droit au produit intégral du travail, traduit par Bonnet* (1900), p. XXX și urm.

³⁾ Rodbertus, *Das Kapital* (1844), p. 109—160. După descripția lui Rodbertus, tot pământul și tot capitalul ar trebui să fie al statului. Și Marx, *Das Kapital* (1867) în ed. 3 (1883), p. 48 a admis, deși numai hipotetic, distribuirea pe baza timpului de lucru. Compară și Renard, *Le régime socialiste* (1898) în ed. 2 (1898), p. 157—176.

Este clar că acest sistem de distribuire nu rezolvă problema distribuirii decât numai pentru cei capabili de muncă; pentru cei ce nu pot lucra, din cauza tinereții, a boalei, a bătrâneții și din alte motive asemănătoare, ar trebui create, pentru susținerea lor, alte instituțiuni de drept privat sau socialiste. Afară de aceasta, tarifarea tuturor bunurilor în ore de lucru mijlocii este, chiar și pentru Statul cel mai desăvârșit, o problemă cu mult mai complicată, mai ales că, în urma schimbărilor în productivitatea muncii, tarifele ar trebui să fie revizuite neconținut. Doar Statul nu poate să apuce cu mijloacele sale decât mijlocia, evidența, grobianitatea lucrurilor; deaceia și sistemul subiectiv al distribuirii bunurilor Statului (II, 7) ar trebui să facă abstracție dela cercetarea trebuințelor individuale și să considere numai categoriile trebuințelor celor mai generale.

Aceia cari sunt de părere că egalizarea condițiilor vieții materiale a tuturor este o primejdie pentru țaria și durata Statului socialist, vor respinge acest sistem de distribuire și din cauză că, firește, el împinge spre deplina egalitate economică a tovarășilor lucrători. Dacă acest mod de distribuire este împlinit cu consecvență și fără rezerve mentale, atunci ora de muncă mijlocie a unui Raffael trebuie considerată ca egală cu ora unui simplu muncitor, ba adeseori muncitorul cu ziua va întrece, în privința economică, pe Raffael, deoarece ziua de muncă a artistului și a învățatului numără de cele mai multe ori mai puține ceasuri de lucru, decât ziua lucrătorului mecanic.

IV. În vreme ce distribuirea bunurilor după măsura muncii mijlocii are, din cauza intervenirii organelor de Stat, încă un caracter cu precumpănire socialist, sistemul de distribuire, care mai rămase de caracterizat, reprezintă trecerea la sistemul proprietății de drept privat. Esența sa constă în faptul că *proprietatea pământului este a Statului* sau, ceea ce este regulă, *a comunei*, pe când atelierele industriale, mijloacele de circulație și alte capitaluri se află în mâinile persoanelor private. Sistemul contrar, conform căruia capitalurile ar

aparține totalității, iar pământul singuraticelor persoane, nu s'a dezvoltat nici în realitate, nici în teoria socialistă. Este evident că pentru această dezvoltare a fost hotărîtor gândul că pământul este precumpănit un dar liber al naturii, iar capitalurile, în mod preponderant, un produs al mâinilor omenești.

Deoarece, în forma aceasta de distribuire, precumpănesc elementele de drept privat, pământul nu-i cultivat de comună, ci, împărțindu-l în parcele, comuna îl lasă periodiceste tovarășilor comunali, sau gratuit, sau pentru o arendă, care se întrebuițează la satisfacerea trebuințelor publice ale comunei. Tovarășii comunali se folosesc de parcella lor exact în formele sistemului dreptului privat, cam ca arendașii obișnuiți; ei își cumpără cele de nevoie și își vînd produsele la târg. De aceea, un astfel de sistem are toate notele caracteristice ale circulațiunii de drept privat actuale; numai că în el s'au luat măsuri ca pământul să fie împărțit în mod egal. Acesta este sistemul social al comunei rurale rusești (*mir*)¹⁾; aceeaș idee este însă și temeiul propunerilor unor socialiști²⁾.

Cele patru (Nr. I—IV) sisteme de distribuire trebuie să privească ca soluțiunile socialiste fundamentale ale problemei distribuirii; eu, firește, le-am expus mai mult pe temeiul dezvoltării socialismului, și mai puțin după o schemă logică. Între aceste forme de distribuire tipice sunt, firește, cu puțință felurite mijlociri și contopiri. Însă acestea, ca și trecerile încă și mai numeroase dela sistemele de distribuire obiective la sistemul proprietății noastre actuale, cad dincolo de marginile expunerilor mele.

---

¹⁾ Compară de ex. Simkhowitsch, *Die Feldgemeinschaft in Russland* (1898), p. 105 și urm.

²⁾ Thomas Spence, *The meridian sun of liberty* (1775), în ediția dela 1796, p. 8—11. — Charles Hall, *The effects of civilisation on the people in European states* (1805), cap. 38.

DREPTUL OBLIGAȚIUNILOR

Unul dintre vrăjmașii cei mai răi ai vieții de Stat cu adevărat democratice este dreptul obligațiunilor, în special dreptul contractului, învoielii. După acest drept, așa cum este orânduit în codicele civile ale tuturor națiunilor, patronul, concediindu-și în regulă lucrătorul, poate să-l pună pe acesta înaintea întrebării: cum va exista?, proprietarul casei poate să-l arunce și pe el, și familia, în stradă, chiar dacă muncitorul nu știe unde va găsi adăpost; și tot astfel proletarul este lăsat, fără nici o scutire legală reală, în prada exploatării arbitrare a micului negustor și a cămătarului. Unele dintre aceste dispozițiuni nu sunt decât o expresie istorică a vechei puteri precumpănitoare a claselor bogate, însă, în mare parte, sunt urmări necesare ale sistemului actual al proprietății. Deaceea este ușor de înțeles că mulți bogați privesc cu desconsiderare la săraci: bogatul se simte doar liber de miile de lanțuri nevăzute, care împiedică pe proletar în orice acțiune a vieții, pas cu pas.

Din acest material omenesc, deprins cu atât de mult arbitrar, scriitorii democrați ai veacului al XVIII-lea și mișcările populare politice, care le-au urmat, au încercat să construiască Statul popular. Dacă aceste încercări au rămas de regulă fără rezultat și dacă chiar și republicile cele mai liberale cuprind puțină vieață într'adevăr democratică, cauza evidentă este, că dela masele populare în zadar aștepți un devotament statornic pentru scopurile îndepărtate de ele, în vreme ce, în afacerile cele mai însemnate, care le interesează mai mult, ele, masele populare, sunt date pradă, zilnic și în fiecare ceas, arbitrarului indivizilor. Căci ce este pentru marile mulțimi populare chiar tirania unui Tiberiu sau Caligula, care le atinge numai de departe, sau poate le este chiar foloșitoare, în comparație cu tirania unui patron brutal sau unui proprietar de case sau în comparație cu exploatarea unui cămătar lacom și a micului negustor? Nimic nu dovedește

aşa de sigur strălucita deşteptăciune practică a poporului roman ca faptul că, din cauza certelor politice, niciodată plebea nu a voit să desfacă comunitatea politică cu patricienii, dar că, din cauza exploatării abuzive a contractului de împrumut din partea plutocraţiei, a părăsit de repeţite ori locuinţele ei din Roma. Deaceea trebuie să salutăm, ca un semn de pricepere sporită, faptul că democraţia politică pură se retrage tot mai mult din planul din faţă al ideilor şi dorinţelor naţiunilor culturale.

Dacă Statul socialist nu voieşte să creeze din capul locului stări trecătoare, el nu va putea să se sustragă dela o preferenţă fundamentală a dreptului contractual. În reforma aceasta, Statul socialist trebuie să urmărească scopul *ca nici un cetăţean să nu poată fi supus altuia numai în puterea unui contract de drept privat*. Dar şi aici, ca şi în dreptul bunurilor, nu este vorba despre o creaţiune cu totul nouă, ci, dimpotrivă, sămburii nouilor instituţiuni zac ascunşi în stările dreptului tradiţional.

Anume, dacă privim bine la întocmirile, prin care enorma mulţime de lucrări, necesare conservării societăţii, capătă rânduială şi legătură, vedem că această organizaţie a muncii sociale¹⁾ se săvârşeşte în două forme principale: întâiu prin *porunca* unei puteri supraordonate, al doilea prin *subordnarea contractuală* a unei persoane la voinţa alteia²⁾.

¹⁾ Expresia: Organizaţia muncii (*organisation du travail*) se găseşte întâia oară în *Exposition de la doctrine Saint-Simonienne* (1828—1830) în *Oeuvres*, vol. 41 (1877), p. 102; şi a devenit foarte cunoscută prin cartea lui Louis Blanc, *Organisation du travail*, apărută în 1840. Cei mai mulţi scriitori socialişti înţeleg prin aceasta o stare socială, în care lucrul social este condus dintr'un punct central sau din mai multe. Dar şi supunerea reciprocă a cetăţenilor pe temeiul actualului nostru drept contractual este tot organizaţie a muncii sociale, fireşte necompletă şi împrăştiată.

²⁾ Maine, *Ancient law* (1874), p. 168—170. — Herbert Spencer în *Plea for liberty, an argument against socialism and socialistic legislation* (1891), p. 6 şi urm. — Compară şi Steinbach, *Rechtsgeschäfte der wirtschaftlichen Organisation* (1897); *Genossenschaftliche und herrschaftliche Verbände* (1901).

Organizarea muncii prin *porunca* unei puteri supraordonate are în timpurile noastre o însemnătate mare, mereu în creștere. Mulțimea incomensurabilă de lucrări, pe care Statul modern le împlinește prin funcționarii săi și prin armate, își primește ordinea și consistența sa dela porunci, nu dela contracte. Lucrările economice ale membrilor familiei, asemenea, își primesc direcția lor dela porunca tatălui. Tot astfel se petrecea lucrul și în unele întreprinderi economice privilegiate; de ex. societăților de căi ferate, căpitanilor de corăbii dreptul actual le-a acordat asupra subordonațiilor lor o putere, care depășește până departe marginile unui simplu contract de drept privat. În general, în toate cazurile în care conducătorului unei asociații de muncă i s'a admis o putere penală sau disciplinară asupra tovarășilor de lucru, este îndreptățită și părerea că factorul organizator al unei comunități de acest fel este, cel puțin precumpănitor, porunca, nu subordonarea conformă contractului.

Pe lângă organizația socială prin poruncă, un loc însemnat, ba precumpănitor, are în sistemele noastre de drept și organizația prin *contract*. Un principiu unitar de organizațiune, cum este cel conținut în atribuția de stăpânire a conducătorului celui mai de sus, aici lipsește, afară doar de unele urme fără însemnătate, care s'au păstrat în dispozițiuni de drept reacționar, din timpurile iobăgiei (de ex. în unele regulamente pentru servitorime). Din contră, în domeniile pe care Statul actual le privește ca chestiuni pur private, munca socială capătă ordine și consistență prin faptul că un cetățean se obligă către altul, prin contract, la un serviciu, fie că învoiala se reduce nemijlocit la o muncă (contract al salariului), fie că are drept obiect un lucru, în care s'a fixat o muncă omenească (cumpărare, schimb, împrumut). Statul privește cu nepăsare la această organizație privată a muncii sociale; și oferă ajutorul său justiției numai dacă contractul nu a fost împlinit în mod cuviincios.

Aceste două forme de organizație atât de deosebite corespund complet aprecierii pe care societatea de astăzi o con-

sacră intereselor feluritelor pături de populație. Câtă vreme statul privește interesele unor clase privilegiate ca egale cu binele public, el, din oficiu, la va susține numai pe acestea și, în acest scop, va și crea organizațiile publice trebuincioase; iar realizarea tuturor celorlalte interese el o va lăsa liniștit pe seama propriei activități a celor interesați. Inșă îndată ce Statul socialist va socoti că un traiu economic, demn de om, al masselor populare este cel mai însemnat dintre toate scopurile Statului, că este adevăratul bine public (II, 1), *el va trebui să înlătore organizația privată a muncii sociale și s'o înlocuiască cu una publică*. Această mare prefacere devine inexorabilă anume atunci, când Statul va pune mâna pe lucrurile utilizabile și pe mijloacele de producțiune (II, 5, 6).

Dela sfârșitul evului mediu încoace, sistemele de drept ale popoarelor culturale ale Europei au suferit o astfel de schimbare în domeniul politic. În evul mediu și până încoace, în evul nou, justiția, administrația, armatele și contribuțiile, pe scurt aceea ce noi numim astăzi: puterea Statului, au fost un obiect de contracte de drept privat și de exploatare individuală (Statul patrimonial). Atunci niciochiicei mai prostesți nu puteau să nu vadă că puterea Statului nu servește binelui public, ci numai unor sfere înguste.

Mai târziu, câteva familii se ridicară peste ceilalți dinaști și celelalte corporațiuni, le smulseră din mâni puterea Statului și întemeiară, pentru exercitarea acesteia, un organism condus dintr'un punct central. Interesele unor certe pături populare formară încă scopul hotărîtor al Statului, cu toate că interesele de putere ale familiilor domnitoare ocupară tot mai mult rîndul întăiu și că sferile privilegiate suferiră treptat o lărgire considerabilă; însă o amăgire asupra scopurilor adevărate ale activității Statului eră acum cel puțin posibilă, deoarece, în cea mai mare parte, păturile privilegiate nu mai erau înșile cele stăpânitoare. Și, în acelaș chip, clasele muncitoare, care cresc neconținut în putere și pricepere, pot ridica pretențiunea, ca, treptat, Statul să creeze și pentru ele un organism asemănător, prin care vieața

economică, domeniul de interese care le privește aproape exclusiv, să fie condusă cu plan.

Dacă ne închipuim că actuala organizație privată a muncii sociale este înlocuită printr'una publică, atunci raporturi de debitor pot exista numai între Stat sau corporațiuni de Stat și singuratici cetățeni, nu între cetățeni. Multele puncte centrale, din care astăzi este condusă munca socială în mod independent, cum eră condusă în evul mediu, vieța politică — trebuie să dispară.

Fi-rește, prin faptul că individul ar fi pus în fața unui Stat arhiputernic, ar fi deschisă puțința abuzului și arbitrarului; însă într'un Stat democratic, ca Statul socialist, unei astfel de degenerări i s'ar opune tendința naturală de a spori răspunderea personalităților conducătoare și de a supune munca lor la legi și prescripțiuni administrative generale. Abia când și cel mai din urmă om va sta, cu activitatea sa economică, în fața unui conducător responsabil și când el va fi tratat de conducător după regule generale, abia atunci se va desvoldă în clasele de jos ale poporului acea nobleță de gândire și acel sentiment adânc al responsabilității lor depline, care de mult formează fundamentul cel mai sigur al tuturor Constituțiilor democratice.

Pe lângă această organizație publică a muncii sociale, și-ar păstră și actualul drept contractual o situație, ce-i drept, modestă. Deoarece în Statul socialist proprietatea privată asupra lucrurilor consumabile va dăinui (II, 4); prin aceasta se va păstră, în anumiite limite, și recunoașterea efectului obligatoriu al contractului. Ca principiu ar trebui admis acesta: Numai acele contracte au putere de drept, care se lichidează imediat și care, deaceea, nu pot pricinui, pentru viitor, subordonarea unui cetățean la voința altui cetățean. Dăruirea unui lucru, un serviciu gratuit sau remunerat îndată, schimbul făcut imediat la încheierea contractului, ar trebui să fie fapte recunoscute ca valabile. Din contră, contractele de credit, în special contractele de împrumut, ar fi, în toate cazurile, nevalabile, deoarece este în firea lor ca ele să inte-

meieze, pentru viitor, o obligație a datornicului. Și contractele societare, îndreptate spre câștig economic, care aproape niciodată nu pot fi lichidate imediat, ar fi, din cauza aceasta, lipsite de orice valoare, în marea regulă a cazurilor.

Prin urmare, ordinea muncii sociale din statul popular al muncii ar fi cu precumpănire problema organizației publice; inițiativei private i s'ar concede, cel puțin în domeniul dreptului, numai un spațiu mărginit. Inițiativa privată s'ar dezvoltă, firește, cu atât mai mult în domeniul moralității. Astăzi, chiar dreptul contractual este întregit și imblânzit, în măsură considerabilă, prin iubire familiară, amicitie, compătimire, convență socială, și alte asemenea sentimente morale; în Statul socialist, din care ar dispărea atât de multe contracte care sfâșie societatea de astăzi, efectul acestor resorturi morale s'ar potența, fără îndoială, extraordinar.

În sistemul dreptului nostru privat, actual, obligațiunile nu se derivă numai din contracte, ci și din acțiuni neîngăduite; de regulă, acestea obligă la o despăgubire. În Statul socialist, în care — prin proprietatea Statului asupra mijloacelor de producție și asupra lucrurilor utilizabile, precum și prin organizația publică a muncii sociale — suprafețele de ciocnire ale intereselor individuale s'ar scădea atât de mult, despăgubirile pentru daune ar putea să aibă numai un rol cu totul neînsemnat. De altă parte, în noua ordine a lucrurilor, realizarea acestor fel de obligațiuni ar fi împreună cu greutatea mai mari, din cauză că dreptul la existență nu s'ar putea strămtona prea mult prin reduceri (II, 7). Într'aceea, obiecțiunea aceasta ar putea să fie întâmpinată fără greutate cu precauțiunea, că acțiunile nepermise mai însemnate, care astăzi au numai urmări de drept privat, ar fi supuse dreptului penal și că, pentru ele, s'ar dezvoltă anume pedepse mai ușoare (de ex. avertismentul public), mai temeinic decât până acum. Acțiunile acestea au format, de altfel, în sistemele de drept ale tuturor timpurilor și popoarelor, regiunea de graniță între dreptul civil și cel penal.

DIFERITELE CONTRACTE

Proprietatea de Stat asupra lucrurilor utilizabile și a mijloacelor de producțiune, mai departe: organizarea publică a muncii sociale sunt cele două caractere mai sigure ale sistemului socialist. Deaceea, totdeauna, ele vor fi și scopul propriu al mișcării socialiste, care *singură* poate să garanteze mulțimii populare o existență demnă de ființa omenească. Însă, deoarece ajungerea acestui scop, presupune o prefacere deplină a formelor sociale tradiționale, numeroase sisteme sociale s'au mulțămît să păstreze dreptul real al obligațiunilor în vigoare și să modifice radical numai unele contracte. Contractele cele mai însemnate, de considerat aici, sunt următoarele:

I. *Contractul salariului*. Prin contractul salariului, lucrătorul vinde patronului, pentru un anumit timp (salariu de timp) sau pentru un anumit produs (salariu pe bucată), puterea sa de muncă, pe care apoi patronul o întrebunțează sau nemijlocit, pentru satisfacerea trebuințelor sale personale, ca la servitori, sau pentru producerea de bunuri, ca la muncitorii agricoli, forestieri sau industriali. Defectul principal al dreptului nostru de obligațiune, adică libertatea atât de des numai aparentă a părților contractante, se ivește, la contractul salariului, cu deosebită tărie, deoarece aici își stau față în față, aproape fără excepție, săracii și bogații; deaceea, în timpul mai nou, dezvoltarea mișcării sociale a pornit dela acest contract anume. Clasele avute, înființând protecția muncitorilor, care s'a întins mai întâiu asupra persoanelor juvenile și a femeilor, dar și asupra lucrătorilor adulți, au căutat să imblânzească asprimile cele mai rele ale contractului salariului la aparență liber, fără însă ca acele îngrădiri, mai mult polițieneste, să-l fi desbrăcat de caracterul său de pur drept privat. Acest efect nu intervine nici atunci, când Statul fixează, prin legi și prescripții administrative, ziua normală de muncă sau salariul minimal.

O însemnătate cu adevărat sôcială ar avea reforma contractului salariului abia atunci când el ar așeză pe lucrător într'o relație juridică dăinuitoare către mijloacele de producțiune întrebuițate de el. Acest scop ar fi servit mai bine de o dispoziție în înțelesul că patronul nu poate concedia pe lucrător decât din motive suficiente și că, având iarăș nevoie, trebuie să-l reprimească, chiar în cazul unei concedieri motivate. Firește, atât de departe în prefacerea contractului salariului nu a mers nici o legislație, cu toate că sindicatele din Anglia și de-aiurea urmăresc astfel de scopuri. Din punct de vedere juridic, în contra unei astfel de îngrădiri a patronului, nu s'ar putea obiecta mai mult, decât contra interzicerii alungării arbitrare a țăranilor de pe moșii, pe care Statul austriac și german a realizat-o într'adevăr, împotriva marilor proprietari, în cursul veacului al XVII-lea și al XVIII-lea. Firește, la muncitorii de astăzi, pentru sferele cele mai influente, nu există nici pe departe aceleași interese importante de bir și recrutare, care în timpurile anterioare au fost motivul propriu al protecțiunii țăranilor.

II. *Contractul cumpărării și al schimbului.* Prin contractul de cumpărare vânzătorul lasă cumpărătorului un lucru pe un preț fixat. Deoarece acest contract este cel mai des în circulația actuală, el caracterizează prin excelență sistemul nostru economic ca economie bănească. Deaceea unii reformatori sociali, cari exagerează influența sistemului monetar asupra sistemului nostru juridic și economic, au propus o prefacere a contractului de cumpărare în înțelesul că în locul monetei de metal să se introducă moneta-muncă. (Vezi nota ultimă din capitolul al șaptelea).

Printre aceștia se numără, înainte de toate, Robert Owen, care a întemeiat, în Septemvrie 1832, în Londra, banca schimbului muncilor (*Equitable Labour Exchange*). Fiecare membru al băncii putea să depună în ea bunuri folositoare, produse de el, care apoi erau apreciate, de organele băncii, în ore de muncă mijlocii, și i se plăteau producătorului în note de muncă (*labour notes*); din partea sa, producătorul putea

să ridice din proviziile băncii, spre satisfacerea trebuințelor sale, bunuri reale până la valoarea certificată lui în ore de lucru. Sistemul dreptului public și privat continuă să existe pe lângă această instituție. Banca de schimb de muncă a lui Owen urmăria, așadar, numai scopul de a pune pe producători în legătură directă, introducând totodată o măsură mai dreaptă a valorilor¹⁾.

Cu mijloace similare voește să obție și Rodbertus scopuri mult mai înalte. Precum știm (II, 8), Rodbertus a construit un sistem socialist fără proprietate de pământ și de capital; dar el face și a doua propunere, după care sistemul actual al proprietății să continue a exista. Numai că, după acest plan, Statul trebuie să creeze întocmiri, care să facă cu puțință aprecierea tuturor mărfurilor și serviciilor în ore de muncă mijlocii și să le plătească producătorului în moneta de muncă. Însă, deoarece această a doua propunere se referă la toată națiunea, nu numai la membrii unei bănci de schimb, este firesc ca, la distribuirea produsului muncii, să se ție seamă și de celelalte ramuri ale veniturilor naționale. Rodbertus își inchipuește distribuirea cam așa: ca. 10 procente din produsul muncii să se rezerve pentru trebuințele Statului, câte 30 de procente pentru renta pământului și câștigul capitalului, în sfârșit, restul de 30 de procente pentru munca proprie. Așadar, din zece ore de muncă mijlocie, lucrătorul și-ar vedea creditate numai trei și numai acestea le-ar putea întrebuința pentru satisfacerea trebuințelor sale.

Prin această organizație complicată Robert Owen nu voește numai să pună în legătură nemijlocită pe producători și să înlocuească moneda printr'un măsurător mai drept al valorilor, ci el mai voește să garanteze claselor sociale create de sistemul proprietății o parte fixă din tot venitul național.

¹⁾ Compară *Crisis*, organul oficial al băncii lui Owen, vol. 1 (1832—1833), p. 59. Înaintea lui Owen (în anul 1827), dar întemeindu-se pe principiile sale, făcuse Iosiah Warren acelaș experiment, în Cincinnati. Compară Iosiah Warren, *Practical details of equitable commerce*, New-York 1852, p. 14 și urm.

În special, dacă productivitatea lucrului s'ar mări prin invențiuni și alte îmbunătățiri, remunerarea lucrătorului ar crește în aceeaș proporție ca și venitul proprietarilor și capitaliștilor, pe când astăzi, chiar dacă productivitatea crește, remunerarea lucrătorului este reprimată, prin legea «de aramă» a salariului, până la măsura trebuințelor vitale necesare¹).

III. *Contracte de credit.* Natura contractelor de credit o determină faptul că creditorul lasă creditatului, cu sau fără răsplată, un lucru, pe un timp fixat, după a cărui trecere se înapoiază sau lucrul sau un echivalent (de ex. chirie, arendă, împrumut, ș. a.). Și astăzi, celui ce s'a priceput să deștepte încredere, creditul îi înlesnește puțința de-a întemeia întreprinderi economice fără avere proprie și de a se încunjură, astfel, cel puțin cu aparența exterioară a bogăției. Deaceea, de mult contractele de credit au atras atențiunea acelor reformatori sociali, cari voesc să săvârșească prefacerea actualului sistem social fără a întrebuiță violența și să transforme sărăcia masselor în tihnă și bună stare, oarecum ca prin vrajă. Printre acești amici ai omenirii trebuie reliefat, mai ales, numele lui Proudhon, din cauza însemnătății sale.

Proudhon, păstrând proprietatea privată și gospodăria individuală, voește să dea chestiei sociale o soluțiune care să pună pe fiecare în stare de a aveă un credit fără dobândă sau aproape fără dobândă. Cu această premisă, fiecare ar putea să întemeieze întreprinderi economice, fără avere proprie; și repede ar dispărea din viața noastră economică renta pământului și câștigurile capitalului. Deoarece, de sigur, nimeni nu ar mai plăti proprietarului chirie, arendă și celelalte genuri de venit fără muncă, dacă toți ar putea să-și procure înșiși mijloacele de producțiune și lucrurile utilizabile, oricând, pentru o sumă

---

¹ Rodbertus, *Über den Normalarbeitstag* (1871), în *Kleine Schriften* publicate de Moritz Wirth (1890), p. 337—359; și Menger, *Das Recht auf den vollen Arbeitsertrag* ed. 2 (1891), p. 88—91.

imprumutată fără dobândă. Pentru atingerea acestor scopuri Proudhon crede — în mod destul de ciudat — că este suficientă întemeierea unei bănci populare, care să libereze membrilor săi, în condițiuni din ce în ce mai ușoare, o monedă de hârtie (*bons de circulation*), pe care banca nu are nevoie să o schimbe în monedă de metal, dar pe care membrii se obligă să o primească, în afacerile lor, în loc de plată¹⁾.

Este clar, că prin această instituție, niciodată nu se va putea obține gratuitatea creditului sau chiar suprimarea venitului fără muncă. Pentru că, dacă banca populară liberă — ca și actualele institute de credit — moneda sa de hârtie numai persoanelor solvabile, aparținătoare claselor avute, atunci chiar din cauza acestei circulațiuni mărginite, nu se puteau ajunge acele scopuri sociale importante; iar dacă, din contră, bonurile de circulație se emiteau în masse mari, fără privire la solvabilitatea primitorilor, atunci valoarea bonurilor trebuia să cadă în curând prăpăstios și prin aceasta să se nimicească chiar puțința lor de circulațiune.

IV. *Contractele colective.* Prin contracte colective, munca sau averea mai multora se unește într'un scop comun. Deoarece, în asociație, supunerea unei persoane către alta, cu scopul unei exploatări economice, nu poate avea loc nici pe departe în măsura posibilă la celelalte contracte, asociația a atras, anume, dela începutul mișcării sociale, atenția acelor reformatori cari voiau să întemeieze noul sistem social numai prin liberă învoeală și fără apel la sila Statului. Dar fragedele forme de drept privat ale contractului colectiv s'au dovedit totdeauna ca nesuficiente pentru crearea unui sistem social nou. Deoarece intima comunitate a vieții, care trebuie să lege pe membrii Statului socialist, nu poate izvorî niciodată din simple contracte de drept privat, tocmai cum nici armatele,

---

¹⁾ Compară statutele dela 31 Ianuarie 1849 ale băncii populare în *Oeuvres complètes* de Proudhon, ediția lui Lacroix, vol. 6 (1868), p. 259—312, mai ales articolele 9, 16, 18, 31, 32.

nici bisericile nu se pot întemeia numai pe astfel de înțelegeri.

Între socialiștii cari voesc să întemeieze noul sistem social pe asociația voluntară sunt de socotit: Fourier¹⁾, Owen²⁾, Thompson³⁾, și comunele comuniste⁴⁾ din America nordică, cari toți aparțin începuturilor socialismului modern. Și Louis Blanc⁵⁾, și Lassalle⁶⁾ voesc să soluționeze problema socială prin întemeierea de asociațiuni. Însă, deoarece ei au în vedere sprijinirea asociațiunilor prin Stat și întinderea lor treptată în toate domeniile producțiunii economice, ei formează trecerea spre acei socialiști, cari voesc să întemeieze Statul socialist prin prefacerea actualului sistem de Stat cu

¹⁾ Fourier, *Le nouveau monde industriel* (1820), p. 119, în *Oeuvres* vol. 6 (1848), p. 100. — Considerant, *Destinée sociale*, vol. 1 (1837), p. 369 și urm.

²⁾ Robert Owen, *Letter published in the London newspapers of September 10, 1817*, retipărit în *Life of Robert Owen* vol. I A (1858), p. 119—138. Mai târziu Owen intervine și pentru prefacerea societății prin sila statului. Compară scrierea lui: *The revolution in the mind and practice of the human race* (1849), p. 56 și urm. și *passim*. Pentru formarea de asociațiuni contractuale intervine mult mai înainte de Owen: John Bellers, *Proposals for raising a colledge of industry* (1696), reprodus în *Life of Robert Owen* vol. I A p. 157 și urm.

³⁾ Thompson (școlar al lui Owen), *An inquiry into the principles of the distribution of wealth* (1828), p. 386 și urm.; *Practical directions for the speedy and economical establishment of communities* (1830), p. 11 și urm.

⁴⁾ Comunele comuniste americane sunt bazate toate pe contracte de drept privat, care sunt în parte reproduse în scrierile lui Nordhoff și Hinds. Acelaș caz se repetă în numeroase comunități întemeiate în America nordică după planurile lui Owen (dela 1826 încoace) și Fourier (dela 1843 încoace), dar care s'au stins. Compară Noyes, *Hist. of American social.* (1870), p. 13 și urm.

⁵⁾ Louis Blanc, *Organisation du travail* (1840), în *Quesitons d'aujourd'hui et de demain* vol. 4 (1882), p. 153. Asemenea, mai înainte, un anonim (Schuster?) în *Gedanken eines Republikaners*, Paris, 1835, p. 18.

⁶⁾ Lassalle, *Offenes Antwortschreiben* (1863) în ediția lui Bernstein vol. 2 (1893), p. 429, 434; *Arbeiterlesebuch* (1863), vol. 2, p. 557; *Herr Bastiat Schulze von Delitzsch* (1864), vol. 3 (1893), p. 220 și urm.

autoritatea lui și cu plenitudinea puterii câștigate în cursul mileniilor. Nu ar fi greu să mai cităm destui reformatori, cari voesc să vindece rănilile sistemului nostru social prin modificarea feluritelor contracte. Propunerile mai însemnate de acest fel le-am supus unei critice amănunțite în scrierea mea *Dreptul la produsul complet al muncii* (*Das Recht auf den vollen Arbeitsertrag*). Rezultatul final al criticii mele se poate rezumă astfel: Puterea proprietarilor și capitaliștilor din societatea noastră este prea tare, ca să poată fi sguduită prin efectul unui contract; iar dreptul nostru privat niciodată nu va putea să fie învins prin propriile lui instrumente și părți constitutive¹).

CAPITOLUL AL UNSPREZECELEA

DREPTUL EREDITAR

În sistemul nostru social de astăzi dreptul ereditar este aproape tot atât de important ca și dreptul proprietății, întrucât acesta determină construcția societății noastre în prezent, iar acela pentru viitor. Prin sistemul proprietății noastre, toată averea națională este atribuită, în măsură precumpănitoare, indivizilor și agonisirea de capitaluri o cultivă, aproape exclusiv, aceștia. Acum, dacă aceste persoane sunt strânse treptat de moarte, din sferele avute care le încunjoară, atunci interesul național, care întrece aproape toate celelalte chestiuni, pretinde ca acea masă enormă de bunuri pe care se sprijinește existența economică a întregii națiuni, să fie distribuită în mod rațional generațiunii următoare. Cine dispune astăzi de dreptul ereditar, dispune și de structura socială a generațiunii următoare, ca și cel care este domn pe școale și care, până la un grad oarecare, este și stăpânul curentelor intelectuale ale viitorului. Deaceea elementele aristocratice ale tuturor națiunilor, care, dealtfel, atribuiau

¹) Compară Vandervelde, *Le collectivisme* (1900), p. 232.

dreptului privat numai o mică importanță, au încercat din vechime să desvoalte dreptul ereditar în interesul domniei lor durabile ¹⁾).

Cu toată această importanță enormă a dreptului ereditar pentru sistemul nostru social, el a provocat critica socialistă într'o măsură necomparabil mai mică decât proprietatea privată. Dintre sistemele sociale care au consacrat acestei chestiuni o atenție deosebită, sunt de însemnat anume: conjurațiunea egalitară a lui Babeuf și Saint-Simonismul, care înlocuiesc dreptul ereditar familiar în vigoare prin dreptul ereditar al Statului și voesc să aducă astfel în mâinile Statului în mod treptat, fără interveniri violente, toată averea națională ²⁾. Firește, cei ce fac astfel de propuneri au obiceiul să treacă prea ușor cu vederea, că dreptul ereditar este numai o urmare a proprietății private și că, deaceea, îngrădirii dreptului ereditar, trebuie să-i premergea îngrădirea proprietății.

În Statul popular al muncii, importanța dreptului ereditar este mult mai mică decât în actualul nostru sistem de drept. În statul socialist mulțimea principală a bunurilor, anume mijloacele de producțiune și lucrurile utilizabile, se află în proprietatea Statului sau a corporațiilor de Stat; liber, individul poate să dispună numai de lucrurile consumabile trecătoare și de mai puțină valoare, în anumite limite. Deaceea aici există numai puține masse de avere, care să treacă dela o generație la alta prin dreptul ereditar.

Așadar, în Statul socialist, dreptul ereditar se poate aplica numai lucrurilor consumabile. Însă, deoarece acest drept este cea mai însemnată dintre toate instituțiunile, prin care astăzi cetățenii sunt împărțiți, fără privire la meritul lor

¹⁾ Compară Menger, *Das bürgerliche Recht und die besitzlosen Volksklassen*, mii 2 și 3 (1890), n-rul 56.

²⁾ Buonarroti, *Conspiration pour légalité* vol. 2 (1828), p. 305: *Fragment d'un projet de décret économique*, Art. 3. — *Exposition de la doctrine St. Simonienne* (1828—1830), în *Oeuvres* vol. 41 (1877), p. 236, 243, 247.

personal, în clase sociale superioare și inferioare, deaceea, și în forma aceasta mărginită, dreptul ereditar cu greu se va bucura de o apăsătoare mai favorabilă decât, de pildă, nobilimea ereditară în democrațiile politice de astăzi. Însă, în orice caz, Statul socialist trebuie să dea dreptului ereditar un caracter strict democratic. Massele ereditare mai mari, care se pot naște anume prin pretențiuni bănești ale testatorului către Stat și corporațiuni de Stat, trebuie reduse prin taxe mari asupra eredității. Dacă sunt copii sau alți urmași, ereditatea se împarte între ei, din puterea legii, egal; numai dacă ei lipsesc, testatorul are dreptul de dispozițiune finală¹⁾. Seria ereditară legală cuprinde numai pe copii, părinți și frați (surori); de aci înainte moștenește Statul sau corporația de Stat²⁾. Dacă moștenitorul stă cu testatorul numai într'un raport de înrudire mai depărtat sau dacă înrudirea lipsește cu totul, birul pe moșteniri trebuie ridicat în mod corespunzător și la testațiunile mici.

În sistemele obiective de distribuire a bunurilor (II, 8) sfera proprietății private și, împreună cu ea, și sfera dreptului ereditar, este sporită considerabil. Chiar în sistemul de distribuire obiectiv fără proprietate și capital privat, al cărui fundament este dreptul la produsul întreg al muncii (Rodbertus), individul poate câștiga și moșteni moneta-muncă în orice cantități. Cu atât mai mult în acele sisteme sociale în care proprietatea a Statului sau corporațiilor de Stat este numai proprietatea pământului; în acele sisteme tot capitalul rămâne obiect de proprietate și de moștenire.

¹⁾ Așa dispuse decretul conventului francez, din 7 Martie 1793 și din 17 Nivôse II art. IX.

²⁾ Saint-Just, *Fragments sur les institutions républicaines* (an. III) p. 58. Și scriitorii de mai târziu au cerut adeseori suprimarea completă sau cel puțin mărginirea radicală a dreptului ereditar al rudelor laterale, d. ex. un articol în *Globe* dela 23 Iulie 1831. — Louis Blanc, *Organisation du travail* (1840) în *Questions d'aujourd'hui et de demain*, vol. 4 (1882), p. 144. — Lange, *Die Arbeiterfrage* (1865) în ed. 4 (1879), p. 286, 287. — Menger, *Das bürgerliche Recht und die besitzlosen Volksklassen* (1890), n-rul 57.

Prin mărginirea radicală a dreptului ereditar în Statul socialist s'ar înlătură, fără îndoială, una dintre părțile cele mai umbroase ale stărilor noastre juridice actuale. Căci nici o întocmire nu tăgăduiește atât de principial corelațiunea dintre merit și remunerație și nici una nu părăsește atât de mult cursul sortilor omenești în seama întâmplării nașterii.

Firește, apărătorii acestei instituțiuni afirmă că, prin perspectiva de a-și procopsi copiii, activitatea părinților se potentează extraordinar; dar evidența nu dovedește contrariul? Tocmai clasele cele mai active ale societății: simbriașii, slujbașii particulari, învățații, artiștii, funcționarii Statului și militarii primesc numai în cursul vieții o remunerație, către care, în cel mai bun caz, se adaugă o asigurare sărăcicioasă a văduvelor și orfanilor lor. Numai întreprinzătorii economici sunt adeseori în stare să asigure moștenitorilor lor, prin agonisire de pământ și capital, un venit nemuncit pentru toate timpurile. Deaceea s'a văzut ciudatul fapt că nepotul lui Goethe a trăit în împrejurări foarte modeste, pe când, dacă sunt cumiști și cruțători, urmașii unui norocos fabricant de cisme pot să ducă veacuri întregi o viață fără muncă și fără griji. Dacă ar fi cu puțință să construim un sistem social ușor de realizat, care să-i asigure individului, numai pentru cursul vieții sale, posesiunea și folosirea averii câștigate de el, cu greu clasele de jos ar refuză o astfel de propunere; însă, cu forma actuală a dreptului ereditar, în mod durabil, ele nu se vor împrieteni niciodată.

CAPITOLUL AL DOISPREZECELEA

CĂSĂTORIA

Dupăce am expus, în capitolele anterioare (II, 3—11) acele instituții juridice, care servesc la conservarea individului, trec acum la expunerea instituțiilor, care organizează de drept propagarea speciei. Acestea formează, în actualul nostru sistem de drept privat, *dreptul familiar*, care cuprinde căsătoria, raportul de drept dintre părinți și copii, tutela,

și alte câteva forme secundare. Centrul instituțiilor drep-
tului familiar îl formează, firește, căsătoria, către care toate
celelalte se rapoartă numai ca consecințe și completări.

În Statele noastre culturale creștine, căsătoria se bazează
pe o înțelegere a soților, care este atât de liberă, cât poate fi,
în genere, într'o societate ca a noastră, stăpânită de avere
și putere. Pe lângă acest contract al soților, acționează și
Statul, în două direcții. Mai întâiu prin faptul că, pentru
încheierea căsătoriei, Statul prescrie forme severe, care,
pentru regula cazurilor, pune afară de orice îndoială legali-
tatea căsătoriei. Al doilea, însă, și prin faptul că urmările
juridice ale contractului căsătoriei încheiat — întrucât ele
nu privesc numai chestiuni de avere, ci relațiile personale
ale soților — sunt fixate exact prin lege și nu pot fi schimbate
prin voința arbitrară a interesaților. Dealtfel, această îngră-
dire nu este proprie numai dreptului căsătoriei; din contră,
legislația modernă are evident tendința de a sustrage dela
libera lor chibzuire contractele care ating viața personală
a părților care încheie contractul; sustragerea se urmărește
prin fixarea unui conținut nestrămutat al contractului¹⁾.

Deoarece căsătoria și proprietatea slujesc celor două scopuri
capitale ale omenirii, este ușor de înțeles că unii socialiști
voesc să adauge la prefacerea radicală a proprietății și o
prefacere a căsătoriei. Dar aceasta nu-i nici pe departe cazul
tuturor scriitorilor socialiști și al partidelor socialiste; și de-
aceea reformarea completă a vieții sexuale nu poate fi privită
ca un punct recunoscut de toți al programului socialist.
Propunerile acelor socialiști se pot reduce la trei puncte de
vedere principale.

O grupă de reformatori sociali voește să înlocuească căsă-
toria actuală prin *iubirea liberă*, adică printr'o stare în care,
în genere, legea nu prescrie relațiuni sexuale durabile între

---

¹⁾ Compară Menger, *Das bürgerliche Recht und die besitzlosen Volks-
klassen*, mîia 2 și 3 (1890), n-rul 41—49 și, în legătură cu acesta, *Deutsches
bürgerliches Gesetzbuch* §§ 544, 618.

bărbat și femeie, iar acestea atârnă, din contră, numai de înclinările celor interesați. Dacă iubirea liberă se reduce numai la membrii unui cerc îngust, de ex. ai unui neam sau ai unei comunități religioase, atunci avem o *căsătorie comună*, a cărei natură o constituie faptul că fiecare membru al unei astfel de comunități poate pretinde sub anumite premise, dela orice alt membru de sex diferit să intre cu el în relațiuni sexuale. Aici există, așadar, ca și la căsătoria noastră, o îndatorire continuă la raportul sexual, însă, deoarece îndatorirea privește o grupă mai mare de bărbați și de femei, prin aceasta căsătoria comună se apropie, din punct de vedere al efectelor practice, de iubirea liberă.

Pentru iubirea liberă s'au pronunțat, în timpul mai recent, socialistul August Bebel¹⁾ și cei mai mulți anarhiști²⁾. Căsătoria comună (*complex marriage*) a existat mult timp în comunele perfecționiștilor din Oneida și Wallingford, în America nordică³⁾. Amândouă formele raportului sexual

¹⁾ Bebel, *Die Frau und der Sozialismus* (1883), în ed. 25 (1895), p. 427—435. Compară însă și Meslier († 1729 sau 1733) *Le Testament* vol. 2 (1864), p. 226, 227. — Thompson, *Appeal of the one half of the human race, women, against the other half, men* (1825), p. 199. — De zamy, *Code de la communauté* (1842), p. 266. — Și Godwin și Owen cari voesc să păstreze căsătoria, se apropie foarte mult de iubirea liberă prin deslănarea prea mare a căsătoriei. Compară Godwin, *Enquiry concerning political justice* (1793), în ed. 3 vol. 2 (1798), p. 507—511. — Owen, *The marriage system in the new moral world* (1838), p. 66 și urm.; *Manifesto* (1840), p. 56—58; *What is socialism and what would be its practical effects upon society* (1841), p. 40 și urm.

²⁾ Morris, *News from nowhere* (1891) în ed. 6 (1899), p. 90. — Tucker, *Instead of a book* (1893) în ed. 2 (1897), p. 15. — Jean Grave, *La société future* (1795), cap. 22. — Charles Albert, *L'amour libre*, ed. 3 (1899), p. 191 și urm.

³⁾ În Oneida consimțământul celeilalte părți trebuia cerut prin mijlocirea unei a treia persoane, de obicei dintre membrii mai bătrâni ai societății; și până la anul 1869 se luaseră măsuri contra unei sporiri prea mari. Deoarece aceste întocmiri au pricinuit atacuri foarte energice, mai ales din partea proțimeii și se prevedeau chiar măsuri de represiune, după o existență de 30 de ani căsătoria comună a fost desființată în anul 1879, înainte de a se desființa comunitatea bunurilor

presupun, firește, că Statul sau comuna se însărcinează cu creșterea și educația copiilor.

A doua grupă de socialiști, al căror reprezentant principal este Plato, vrea să subordoneze relațiunile sexuale unei organizațiuni, care s'ar putea numi căsătorie de Stat. În republica sa, Plato nu a avut în vedere un raport sexual dănuitor între bărbații și femeile claselor stăpânitoare, dar nici iubirea liberă el nu o admite¹). Din contră, pentru a obține nașterea unor bărbați destoinici, Statul ar trebui să aleagă, după a sa chibzuire, pe femeile diferiților cetățeni și chiar să conducă și să supravegheze contactul²). Copilul nu trebuie să cunoască pe tatăl său, nici tatăl pe copil; din contră, Statul are să ia copilul, ca să-i dea o creștere de Stat pură³). Însă căsătoria de Stat se referă numai la păzitori, adică la clasa domnitoare a Statului, pe când la Plato, care este aristocrat veritabil, massa precumpânitoare a claselor muncitoare abia este învrednicită de o amintire. Mai târziu, în scrierea despre legi — dacă aceasta este într'adevăr a lui — Plato a părăsit punctul de vedere din Republica sa și s'a întors la căsătoria privată, cu câteva modificațiuni neînsemnate⁴).

Între socialiștii timpului mai recent *Enfantin* pare să fi avut asupra sistemului relațiunilor sexuale păreri, care stau cam la mijloc între căsătoria comună și un fel de căsătorie de Stat. *St.-Simon*, maestrul și dascălul lui *Enfantin*, deși are scrieri numeroase, nu ne descopere nicăiri, că el ar intenționa și o schimbare a organizării vieții sexuale. Până la

---

(1881); apoi, treptat, aproape toți membrii în vârstă potrivită au încheiat, între sine, căsătorii normale. Compară Nordhoff, *The communitistic societies of the United States* (1875), p. 275—277. — Noyes (căpetenia comunității *Oneida*). *History of American socialisms* (1870), p. 623—640; *Health of children* (1878), p. 2. — Hinds, *American communities*, ed. 2 (1902), p. 196 și urm.

¹) Plato, de republ. p. 458. Steph. Dar compară și p. 461.

²) Plato, *loc. cit.*, p. 459, 460. Compară și Campanella, *Civitas solis* (1623) în *Philosophiae realis pars sec.* (1637), p. 149.

³) Plato, *loc. cit.*, p. 460.

⁴) Plato, de leg., p. 773. D. E. 774 E.

ieșirea din școală a lui Bazard, a ținut și școala lui St.-Simon la căsătoria indisolubilă a creștinismului, precum reiese din manifestele ei din Iulie¹⁾ și Octomvrie²⁾ 1830; numai femeia trebuie să fie deplin egală cu bărbatul și în viitor individul social să fie format din bărbat și femeie, așa că orice carieră religioasă, științifică sau industrială să poată fi exercitată de o pereche, nu ca acum de o singură persoană³⁾. Dar mai târziu *Enfantin* ajunse, cum se pare, la ideea că între membrii comunei St.-Simoniste trebuie să existe o căsătorie comună și că perechea sacerdotală (*couple sacerdotal*), care ar fi condus și altfel comuna, trebuie să reguleze raporturile sexuale ale membrilor comunei³⁾. Cu toate că, în public, *Enfantin* nu s'a exprimat niciodată lămurit pe deplin despre părerile sale, cu toate că realizarea moralei sale o rezervă unui timp ulterior⁴⁾, simpla formulare a acestei teorii a fost de-ajuns, ca să producă o rupere incurabilă în școala St. Simonistică care înfloriă plină de speranțe.

---

¹⁾ Compară și *Notice hist.*, vol. 6 (1866) p. 43 de Olinde Rodrigues.

²⁾ Compară, afară de locurile citate în notele anterioare, *Notice hist.*, vol. 3 (1865), p. 113, 114, 185, 186; vol. 5 (1866), p. 46 și urm.

³⁾ Părerile lui *Enfantin*, care de altfel au fost respinse în unanimitate de consiliul superior al St.-Simonistilor, se pot cunoaște mai bine din polemica lui Bazard contra lor, în *Discussions morales, politiques et religieuses*, mai departe din Olinde Rodrigues, în nota sa *sur le mariage et le divorce*; mai puțin precise sunt vorbele lui *Enfantin* în adunarea din 19 Nov. 1831 a familiei Saint-Simoniste și o predică tipărită în *Globe* dela 19 Febr. 1832 (*enseignement*): *Sur les relations de l'homme et de la femme*; mai departe articolul lui Duveyrier în *Globe* dela 12 Ian. 1832: *De la femme*. Pe temeiul acestor două articole din urmă redactorul *Globe*-ului, Michel Chevalier, *Enfantin* și Duveyrier fură condamnați de jurivul parisian, în 28 Aug. 1832, pentru delict contra moralității, la câte un an închisoare. Compară Bazard, *Discussions morales, politiques et religieuses* (Ian. 1832), p. 1—8. — *Morale, Réunion générale de la famille* (Aprilie 1832), p. 5—17, 59-64. — *Globe* dela 12 Ian. și 19 Febr. 1832, p. 46 și urm. — *Procès en la cour d'assises de la Seine* (1832), p. 305.

⁴⁾ *Not. hist.*, vol. 6 (1866), p. 39.

În sfârșit, a treia grupă de socialiști voește să vindece nevoile organizației noastre sociale prin *căsătoria multiplă* (poliandrie, poligamie). Aceasta se deosebește de iubirea liberă și de căsătoria comună prin faptul că se înfățișează ca un raport sexual exclusiv între un bărbat și mai multe femei sau între o femeie și mai mulți bărbați, pe când de căsătoria de Stat se deosebește prin aceea, că întemeierea și formațiunea relațiunii atârnă numai de voința interesatilor. Poliandria și poligamia se numără printre cele mai răspândite instituțiuni juridice; n'avem decât să aducem aminte de islamism și, dintre sectele creștine, de Mormoni.

Printre aderenții socialiști ai căsătoriei multiple, trebuie anume pomenit Charles Fourier. Critica lui asupra stărilor sexuale existente este, cu drept cuvânt, celebră¹⁾; însă propunerile sale sunt bizare și imposibile. Fourier pleacă dela ideea că actualele întocmiri sexuale sunt o violentare a instinctelor naturale ale bărbaților și anume ale femeilor, și provoacă o ipocrizie generală în relațiunile sexuale. Deaceea, în scrierea lui mai mare, cea mai veche (*Théorie des quatre mouvements*, din anul 1808), el propune, pentru timpul de tranziție (perioada a șasea), ca tuturor fetelor mai mari de 18 ani să li se dea prin lege, dreptul la iubirea liberă²⁾, dar totuș, paralel, ar fi că continue căsătoria, care ar fi menită mai ales pentru persoane adulte, mai bătrâne³⁾. În perioada a șaptea, care însă încă nu ar însemna punctul culminant al evoluțiunii, fiecare femeie ar putea să ia, în acelaș timp, un bărbat, un genitor (*géniteur*), un favorit (*favori*), în sfârșit

¹⁾ Fourier, *Théorie des quatre mouvements* (1808), p. 147 și urm., și în *Oeuvres complètes* vol. 1, ed. 3 (1846) p. 110 și urm.; *Traité de l'association domest.-agricole* vol. 2 (1822), p. 365 și urm., 290 și urm., și în *Oeuvres complètes*, vol. 4, ed. 2 (1841), p. 51 și urm.; vol. 5 (1841), p. 210 și urm.; *Le nouveau monde industriel* (1829), p. 264 și urm., și în *Oeuvres compl.*, vol. 6, ed. 3 (1848), p. 225 și urm.

²⁾ Fourier, *Théorie des quatre mouvements*, p. 91, 183; și în *Oeuvres compl.* vol. 1, p. 52, 143.

³⁾ Fourier, *Théorie des quatre mouvements* p. 192, 193; și în *Oeuvres complètes*, vol. 1, p. 140, 141.

un număr nehotărît de posesori (*possesseurs*); dela cel dintâiu are doi copii, dela genitor unul, pe cînd favoriții au trăit cu femeia mai înainte și au păstrat mai târziu titlul acesta¹⁾.

Așadar, Fourier propune, în scrierea amintită mai sus, o combinație de căsătorie multiplă cu iubirea liberă; deaceea se și înțelege ușor pentru ce el nu stăruiește asupra consecvențelor de drept foarte încurcate, care ar trebui să rezulte din instituțiile plănuite. Tot astfel tace Fourier și despre reformele vieții sexuale pentru perioada a opta, în care ideile sale s'ar realiza complet. În scrierile sale de mai târziu, a lămurit mai deaproape unele puncte, însă, esențial, din propunerile sale reformiste nu a retras nimic²⁾.

Ideile stranii și confuze ale lui Fourier, relative la reformă vieții sexuale, au fost, pentru aderenții săi, un izvor nesecat de grele perplexități; și oriunde s'a încercat realizarea practică a sistemului său, ele au fost firește date la o parte³⁾. Mai târziu, chiar Fourier a așezat introducerea noilor stări sexuale într'un viitor atît de depărtat, încât această trimitere este egală cu deplina abandonare a ideilor sale⁴⁾.

Dacă cercetăm acum valoarea practică a tuturor reformelor acestora, cercetarea noastră nu poate considera decît numai iubirea liberă și căsătoria comună, nu și căsătoria de Stat

---

¹⁾ Fourier, *Théorie des quatre mouvements*, p. 169; și în *Oeuvres complètes*, vol. 1, p. 125, 126.

²⁾ Fourier, *Traité de l'association domestique-agricole*, vol. 1, p. 510 și urm. și *Nouveau monde industriel*, p. 264 și urm.; în *Oeuvres complètes*, vol. 5, p. 229 și urm.; vol. 6, p. 225 și urm.

³⁾ Compară de ex. *Bases de la politique positive. Manifeste de l'école sociétaire, fondée par Fourier* (1842), p. 128, 129. — Renaud, *Solidarité*, ed. 6 (1877) p. 160, 161. — Și Brisbane, *Social destiny of man* (1840) p. 8, 9. Scrierea aceasta este fundamentul mișcării fourieriste în America nordică; ea concepe ca scop final al tendințelor sale numai reorganizarea muncii; tot astfel falansteriile numeroase, întemeiate în America de Nord, nu au voit să resolve problema sexuală, ci numai pe cea economică.

⁴⁾ Fourier, *Le nouveau monde industriel* (1829), p. 182, 183; în *Oeuvres complètes* vol. 6, p. 154, 155. Compară și expunerea din *Oeuvres compl.* vol. 1, ed. 3 (1846), p. 103—106.

sau căsătoria multiplă. Căsătoria de Stat *nu*, deoarece, în contrast cu antichitatea, noi avem despre valoarea libertății personale o conștiință prea vie, ca să putem permite Statului o intervenire atât de adâncă în cea mai individuală dintre toate relațiunile omenști. Căsătoria multiplă *nu*, pentru că ea are toate cusururile căsătoriei monogame, fără să aibă însă și avantajele ei numeroase.

Dar în locul căsătoriei noastre actuale, ce trebuie pus: căsătoria liberă sau căsătoria comună? De sigur este o nedreptate, ca această reformă să fie respinsă atât de des din punct de vedere al moralității. O stare ca libera căsătorie sau căsătoria comună, o stare prin care au trecut, în cursul evoluțiunii lor, popoarele cele mai multe¹⁾, nu poate trece drept imorală. Dacă mișcarea socială se va întoarce la aceste instituțiuni și dacă atunci, treptat, s'ar întemeia pe majoritatea precumpănitoare a populațiunii, în curând ele li s'ar părea și fanaticilor realității actuale, ca unica ordine morală a vieții sexuale.

Mai însemnată este obiecțiunea, că soluția problemei sociale se îngreuiază și mai mult prin complicarea cu chestiunile sexuale. Și fără de acestea mișcarea socială are un program enorm, pentru a cărui realizare vor fi, probabil, de nevoie veacuri întregi: numesc aici numai mărginirea proprietății private, organizația de Stat a muncii sociale, prefacerea actualului Stat al forței în Statul popular al muncii. În comparație cu aceste probleme ce însemnează chiar o prefacere mare că aceea a introducerii creștinismului? Reforma vieții sexuale se va putea începe abia după ce renașterea juridică și morală a omenirii va fi fost realizată prin Statul popular al muncii.

Dar chiar dacă premisele generale ale acestei reforme vor exista, de sigur națiunile vor respinge căsătoria liberă și

---

¹⁾ Bachofen, *Das Mutterrecht* (1861), în ed. 2 (1897), p. 19, 22, 384 și urm. — Morgan, *Ancient Society* (1877), p. 498, 500—502. — Engels, *Der Ursprung der Familie, des Privateigentums und des Staates* (1884), p. 17. — Stein, *Die soziale Frage im Lichte der Philosophie* (1897), p. 68 și urm.

căsătoria comună și vor păstra căsătoria actuală¹⁾, care, firește, nu va fi indisolubilă, ca la catolici, ci disolubilă în înțelesul dreptului matrimonial protestant, adică din motive ponderoase. Căsătoria comună nu este realizabilă chiar din motiv că și în Statul socialist vor lipsi grupările religioase și de trib, la care s'ar putea anexa această instituție. Iar iubirea liberă suferă de atâtea defecte, încât masele populare ar trebui să o respingă chiar și atunci, când toate forțele politice și bisericești, care susțin monogamia, ar fi condamnate, prin desvoltarea evenimentelor, la tăcere.

Anume, dacă, pentru a găsi o măsură de apreciere, comparăm raporturile sexuale și cele economice, atunci putem zice, că prin căsătoria monogamică se produce, în domeniul vieții sexuale, o stare asemănătoare cu starea în care proprietatea ar fi împărțită egal și dreptul ereditar suspendat. Intr'adevăr, în căsătorie, plăcerile sexuale sunt împărțite cam egal; dacă totuș individul găsește în căsătorie o satisfacție foarte diferită, neegalitatea aceasta nu atârnă de instituția de drept, ci de firea individuală a soților, și ea s'ar produce în orice organizație a vieții sexuale.

De altă parte, iubirea liberă trebuie comparată cu concurența liberă, cu libertatea contractului și alte asemenea înțocmiri economice, care sub aparența libertății fundamentează domnia celor bogați și puternici. În lupta de concurență a iubirii libere, puterea, venitul, cultura, talentul vorbirii, frumusețea și forța corporală ar da celor preferiți atâta precum-

---

¹⁾ Morelly, *Code de la nature* (1755) p. 216. — Gray, *Social system* (1831) p. 194. — Cabet, *Voyage en Icarie* (1840) în ed. 5 (1848), p. 141 și urm. — Pecqueur, *Le république de Dieu* (1844), p. 194 și urm. — Engels, *Der Ursprung der Familie* (1884) în ed. 4 (1892), p. 71. — Belamy, *Looking backward* (1888), cap. 25. — Kautsky, *Das Erfurter Programm* (1892), p. 145 și urm. — Atlanticus, *Produktion und Konsum im Sozialstaat* (1898), p. 9. — Intre scriitorii cari voesc să păstreze, în esență, căsătoria actuală, se numără în mare parte și acei teoreticieni socialiști, cari nu s'au ocupat cu reforma relațiilor sexuale, ci numai cu chestiunile economice, de ex. Louis Blanc, Rodbertus, Marx Lassalle.

pănire, încât cei desconsiderați ar fi excluși dela deliciul sexual, nu de drept, dar în realitate. Deci, dacă chiar socialiștii și anarhiștii cei mai radicali predică iubirea liberă, ei râvnesc, privitor la viața sexuală, în mod inconștient, aceeaș stare, pe care, în domeniul vieții economice, o combat cu energie.

Dar prin căsătoria liberă ar crește repede, în infinit, și viața sexuală, care numai în margini strâmte este priincioasă binelui sufletesc și fizic al oamenilor. Variațiunea extraordinară în unire cu conștiința deplinei lipse de responsabilitate ar potența acest instinct, mai puternic decât toate instinctele naturale, departe peste limitele sale actuale. Firește, Statul socialist nu are motiv să combată instinctul social în sine, dar, de altă parte, el nu poate absolvi manifestațiunile lui de orice îngrădire și nu poate da, prin aceasta, întregii vieți sociale a membrilor săi, un caracter sexual brutal.

Este evident că părerile reprezentanților iubirii libere au fost influențate de contrastul cu creștinismul. Creștinismul care privește viața noastră pământească numai ca o pregătire scurtă pentru împărăția veșnică a cerului, predică omorirea cărnii și căsătoria o socotia numai ca un rău necesar. Statul socialist nu-și poate însuși tendințele acestea nenaturale și nereușite; dar, din cauza aceasta, nu trebuie nici să admită punctul de vedere al opoziției extreme. În general, este un defect al radicalismului, că, privind greșelile grosolane făcute de Stat și de biserică cu privire la clasele populare, de jos, el înclină cu prea multă ușurință să facă greșeli tot atât de grosolane, deși în direcția opusă.

Poate că, răsboindu-se cu căsătoria actuală, reprezentanții căsătoriei libere consideră prea mult comunitatea sexuală și astfel trec cu vederea peste comunitatea vieții soților, peste sprijinul reciproc, peste petrecerea împreună, peste învățătura reciprocă. Acest element sufletesc și moral al contractului uzual, care, deodată cu cultura în creștere a masselor, iese tot mai mult la iveală, nu poate să se desvolte până la însemnătatea sa deplină decât printr'o căsătorie du-

rabilă și bine organizată. În Statul socialist sprijinul reciproc al soților și membrilor familiei va fi și mai puțin dispensabil, deoarece aici, în urma suprimării servitorimii, lucrările casnice vor trebui să fie făcute de femei și de membrii mai tineri ai familiei, mai ales sub sistemul gospodăriei despărțite. (Vezi nota a patra a cărții 2, cap. 7).

Astfel, precum reiese din această expunere, nu este nici o nevoie să înlocuim căsătoria noastră actuală prin iubirea liberă sau prin căsătoria comună. De mult căsătoriile s'au încheiat, în cea mai mare parte, în mod potrivit cu stările sociale, adică între persoane egale prin rang, cultură și avere. Deaceea dreptul privitor la căsătorie este și lipsit de acea unilateralitate și nedreptate, care nu lipsesc în nici un domeniu juridic, în care interesele feluritelor clase populare se ciocnesc în mod regulat. În Statul socialist defectele cele mai grele, încă nedispărute, ale căsătoriei actuale s'ar suprima, deoarece în acest Stat interesele materiale n'ar putea să exerciteze nici pe departe aceeași înrâurire ca în sistemul social de astăzi. Afară de aceasta, este întemeiată și speranța că, drept urmare a deosebirilor economice relativ neînsemnate din Statul socialist (I, 11 și II, 7), prostituția ar trebui să dispară, afară de unele cazuri rari, care și-ar avea rostul în stările fizice și sufletești particulare ale indivizilor, nu în nevoi materiale, ca acum.

După drepturile civile actuale, soțul este dator să procure soției sale o întreținere conformă cu starea ei socială. Această îndatorire nu s'ar putea primi în sistemul de drept al Statului socialist. În acest Stat soția are un drept independent la existență; dacă, din punct de vedere al cantității și al calității mijloacelor de satisfacție, dreptul bărbatului și al soției aparține la categorii diferite (I, 11; II, 7), atunci firește este ca poziția bărbatului să fie hotărîtoare pentru amândoi soții. În schimb, soția este supusă datoriei generale de a munci (II, 7), al cărei obiect este, în rândul întâiu, îngrijirea casei, însă, după împrejurări, pot fi și lucrări de împlinit afară din casă.

În Statul socialist, femeile ar fi, în realitate, egale cu bărbații abia prin participarea la dreptul independent la existență. Câtă vreme soțiile sunt susținute de bărbații lor și fetele de părinții lor, ca în sistemul nostru social, așadar câtă vreme mulțimea cea mare a femeilor atârnă, în privința materială, de bărbați, cu greu ne putem gândi la o egală îndreptățire deplină a celor două sexe.

Firește, această egalizare, ca orice succes însemnat, femeile nu o vor obține decât cu prețul îndatoririi generale la muncă. Deoarece femeile claselor sărace săvârșesc și acum, în măsură mare, lucrări casnice proprii, și în familii străine, situația lor socială nu va suferi nici o schimbare radicală prin introducerea datoriei generale a muncii. Din contra, dintre toate păturile poporului, înnoirile Statului socialist ar lovi mai aspru pe femeile bogate, deoarece acestea nu se ocupă de loc cu lucrări externe și chiar și cele din casa lor le pun la cale mai ales prin clasele sărace.

Precum cade datoria de alimentațiune a soțului, așa trebuie să cază, în Statul socialist, și tot dreptul privitor la bunurile căsătoriei, deoarece, în această privință, soții își stau față în față, ca două persoane independente cu drept independent la existență. Bărbatul și femeia își păstrează așadar averea lor privată, care dealtfel, în sistemul juridic socialist, are numai o sferă foarte îngustă; și tot ce părinții sau terțe persoane dăruiesc vreunui dintre soți cu prilejul căsătoriei, trebuie privit ca o donațiune, din care, conform principiilor expuse mai sus (II, 9), nu poate reieși nici un raport de datorie pentru nici un interesat.

CAPITOLUL AL TREISPREZECELEA

RAPORTUL DINTRE PARINȚI ȘI COPIII LEGITIMI

Dupăcum, cu privire la căsătorie, Statul popular al muncii se va dovedi fără îndoială conservator, tot astfel el va con-

servă și rânduiala tradițională a raportului juridic dintre părinți și copiii legitimi, întrucât dreptul la existență nu va cere și aici schimbări esențiale.

După sistemele noastre de drept privat tatăl, iar în al doilea rând mama, are datoria de a susține și a educa copiii legitimi; la nevoie această îndatorire trece asupra bunicilor și asupra altor rude în linie ascendentă. Dar tot astfel sunt și copiii datori ca, la nevoie, să ofere părinților, bunicilor, etc. toată întreținerea. Însă în actualul nostru sistem de drept, de mai mare importanță socială este numai datoria de creștere și educație a părinților, către care celelalte cazuri se rapoartă numai ca excepțiuni rare. Cu atât mai mult în Statul socialist, în care oricine are un drept independent la existență și deaceia nu este avizat nici la sprijinul privat, nici la cel public; în acest Stat, în genere, poate fi considerată numai îndatorirea părinților.

În anii cei dintâi ai vieții, hrana copilului o dă mama și deaceia acesta trebuie să se aple în îngrijirea părinților. Firește, starea aceasta nu atârnă de forma sistemului social. Numai obiceiul doicelor ar trebui să dispară, deoarece, în fiecare Stat cultural mai mare, el duce în fiecare an mii de copii proletari, fie la o moarte prematură, fie la o mizerie fizică nesfârșită ¹⁾.

Susținerea și creșterea copiilor de aici înainte până la majoritate — cam între anii 2—14 — ar atârnă de forma generală a vieții sociale. Dacă Statul socialist sau comuna se va hotări pentru sistemul gospodăriilor despărțite (II, 7), la care va fi silit să se decidă pentru mult timp încă, din cauza felului locuințelor existente, atunci creșterea și educația copiilor se va putea face, ca până acum, în casa părintească.

Dar și sub această premisă ar trebui să intervină schimbări însemnate în două privințe. Întâiu, copiii părinților,

---

¹⁾ Menger, *Das bürgerliche Recht und die besitzlosen Volksklassen*, mîia 2 și 3 (1890), n-rul 18.

pe cari lucrul îi împiedică de a și-i priveghia sau care în genere doresc aceasta, ar trebui să fie primiți în azile publice de copii. Una din umbririle cele mai rele ale sistemului juridic actual este tocmai aceasta: că, în această privință, Statul se încrede în caritatea particulară și că, din cauza aceasta, o mulțime de copii de proletari cresc fără nici un control efectiv și devin pușcăriași, cu toate că problema aceasta s'ar putea rezolvi bine și în Statul actual. Firește ar fi apoi că o parte mare din hrănirea și îngrijirea copiilor s'ar anexa învățământului public și că, în comparație cu viața familiară, acesta ar avea o însemnătate și mai mare decât până acum.

Dacă Statul sau comuna se va hotări pentru sistemul gospodăriei comune, unite, atunci va fi mai rațional ca creșterea și educația să fie încredințată unor organe publice în clădiri separate. După cum, în genere, în Statul socialist tot dreptul privat se preface în drept administrativ, tot astfel s'ar decide și chestiunea: cine are să îngrijească de binele intelectual, moral și fizic al copiilor în prima epocă a vieții lor.

De însemnătate socială mare este întrebarea, dacă creșterea și educația copiilor trebuie să se facă pe cheltulala părinților sau a Statului. Firește, orice copil are față de Stat un drept independent la existență, ori are părinți, ori nu are. Dar cu aceasta se poate uni bine ideea, ca Statul să-și încasseze cheltuelile de creștere și educație dela părinți, fie că îi mută pe aceștia într'o categorie mai inferioară la distribuirea mijloacelor de traiu, fie că le va spori peste măsura generală datorita muncii, cum probabil va fi, de regulă, cazul (II, 7).

Reprezentanții iubirii libere sunt, firește, și de părerea că creșterea și educația copiilor trebuie să se facă pe socoteala Statului¹⁾. Dar părerea aceasta o susțin și unii socialiști,

---

¹⁾ Compară Meslier, *Le Testament*, vol. 2 (1869), p. 226—229. — Dezamy, *Code de la communauté* (1842) p. 266. — Bebel, *Die Frau* (1883), în ed. 25 (1895), p. 406. Pentru anarhism chestiunea: cine să îngrijească,

care voesc să păstreze căsătoria ¹⁾. Din contră, eu cred că, cel puțin pentru mult timp Statul socialist va trebui să primească în sistemul său juridic îndatorirea părinților spre creșterea și educația copiilor.

Se știe că Malthus a formulat teza, că în general populația are tendința să crească peste măsura mijloacelor de hrană produse în țară ²⁾. Părerea aceasta a fost contestată de mulți economiști și socialiști ³⁾; și într'adevăr în unele țări culturale, de ex. în Franța, creșterea populațiunii, în comparație cu posibilitatea de hrănire în țară, este chiar nesuficientă, necum să fie abundentă. Însă pentru cele mai multe popoare culturale ale Europei legea lui Malthus poate fi privită ca exactă câtă vreme obiceiurile sexuale nu vor suferi o schimbare deplină.

Cea mai importantă dintre toate piedicile contra sporirii exagerate a populațiunii, întrucât acestea atârnă de siste-

---

să susție și să educe copilul, este aproape insolubilă, deoarece aici lipsește o putere de Stat, care să primească însăși acele probleme sau să silească pe părinții recalcitranți să le rezolve. Deaceea scriitorii anarhiști se mulțumesc cu rezultate cu desăvârșire neadmisibile sau nu trec peste anumite vorbă goale. Compară Tucker, *Instead of a book*, ed. 2 (1897), p. 134—149. — Jean Grave, *La société future* (1895), cap. 23. — Charles Albert, *L'amour libre* ed. 3 (1899), p. 216.

¹⁾ Morelly, *Code de la nature* (1755), p. 220: *Lois d'éducation*, art. 4.— Conjurațiunea egalității; compară Buonarroti, *Conspiration pour l'égalité*, vol. 1 (1828), p. 282. — Owen, *The revolution in the mind and practice of the human race* (1849), p. 78—82.

²⁾ Malthus, *An essay on the principle of population* (1798), p. 13—17. Tot astfel și în edițiile ulterioare ale acestei opere.

³⁾ Godwin, *On population, an inquiry concerning the power of increase in the numbers of mankind* (1820), p. 507 și urm. — Owen, *Report of the proceedings at the several meetings held in Dublin* (1823), p. 100, 107 și urm. — Gray, *Social system* (1831) p. 178 și urm. — Proudhon, *Système des contradictions économiques* vol. 2 (1846) p. 397 și urm. — Leroux, *Malthus et les économistes* (1846) în ediția dela 1849, p. 212, 213. — Marx, *Das Kapital* vol. 1 (1867) în ed. 3 (1883), p. 637, 638. — H. George, *Progress and poverty* (1880) cartea II, cap. 4. — Bebel, *Die Frau* (1883) în ed. 25 (1895), p. 441—463. — Bernstein, *Zur Geschichte und Theorie des Sozialismus* (1901), p. 72.

mul social, este însă, în tot cazul, obligarea părinților de a-și susține și crește copiii până la o vârstă capabilă de lucru. Dacă Statul socialist cuprinde în legile sale această obligație a părinților, el construiește contra creșterii exagerate a populației o barieră socială tot atât de efectivă ca și sistemul dreptului actual, fără ca să se poată zice că într'adevăr a fost problema populației rezolvită complet de cutare formă de Stat, sau de cealaltă.

Firește mulți socialiști citează enormele suprafețe încă neîntrebuințate din feluritele continente, din care aducem mijloace de hrană sau către care putem trimite emigranți, în cazul unui prisos de populație¹⁾. Dar este oare sigur, că în schimbul produselor pământului vom putea oferi obiecte de schimb acceptabile, când enorma contradicție a forțelor economice va provoca, foarte iute și pretutindeni în Statul socialist, o industrie înfloritoare? Și privitor la emigrare, este sigur că, pentru cetățeanul statului socialist, care are totdeauna un drept independent la existență, strămutarea într'o țară depărtată, cu altă climă, altă limbă, altă religie și alte moravuri va fi o hotărîre foarte grea, a cărei împlinire mai atârnă și de întrebarea, dacă țara străină voește să primească pe emigranții noștri. Pe scurt, acest fel de sfaturi amintesc foarte mult pe economiștii liberali, cari cu ușurință dau lucrătorilor, a căror meserie se pierde, sfatul să se apuce de alt lucru, deși foarte adeseori o astfel de trecere nu se poate face și chiar făcându-se însemnează destul de des o catastrofă pentru lucrători.

Unii reprezentanți ai iubirii libere mai cred, că îmbunătățirea traiului și cultura intelectuală sporită a masselor Statului socialist vor rări deliciul sexual, scăzându-i astfel rodnicia²⁾. Dar chiar dacă socotim exactă această corelațiune cauzală într'un domeniu al vieții sociale, care se sustrage

---

¹⁾ Godwin, *On popul.* p. 444 și urm. — Bebel, *Die Frau*, ed. 25, p. 445 și urm.

²⁾ Bebel, *Die Frau* p. 449.

aproape complet dela observațiunea precisă, totuș efectele bănuite ale noiei ordine sociale s'ar ivi, în cel mai bun caz, abià după mai multe generațiuni.

Datoria părinților de a crește și educà copiii aparține acelor instituțiuni limitative însemnate, care pot să fie în-lăturate mai ușor decât reintroduse. Ea este atât de efectivă din cauză că lovește egoismul chiar dela izvor, întrucât cu necugetata plăcere sexuală unește nemijlocit poveri personale și economice ¹⁾. Abià după ce speranțele teoreticianilor socialiști vor fi fost confirmate prin experiența mai multor generațiuni sau după ce, în urma unor invenții ale viitorului, va fi fost cu puțință să se extragă mijloace de hrană, în mod eftin și nemijlocit din materii minerale sau din bogăția plantelor (lemne, frunze, etc.), abià atunci va fi sosit timpul, sau de a suprimà acea barieră însemnată sau de a-i îmblânzi efectele.

CAPITOLUL AL PATRUSPREZECELEA COPIII NELEGITIMI

Relațiunea de drept a mamei nelegitime și a copiilor ei este un criteriu pentru moralitatea vie și efectivă a unui

---

¹⁾ Chestiunea: prin ce mijloace societatea se poate împotrivi spolului exagerat al populațiunii, a fost discutată de socialiștii mai vechi, mai des decât în prezent, când discuțiile socialiste au fost mărginite prin influența lui Marx, Lassalle și Rodbertus la puține chestiuni economice, iar discuția problemelor sexuale a fost lăsată neo-malthusianilor. Compară Robert Dale Owen (fiul), *Moral physiology or a brief and plain treatise on the population question* (1830) în ed. 8 (1832), p. 47, 50. — Oneida-Community: Noyes, *Essay on scientific propagation* (pe la 1873); *Male continence*, 1872, în Alice Stockham, *Karezza, Ethics of marriage* Chicago, p. 120—127; *Dixon and his copyists* (1874), p. 32 și urm.; *Health of children in Oneida community* (1878), p. 2; *History of American socialisms* (1870), p. 366. — Nordhoff, *The communistic societies of the United States* (1875), p. 276. — George Noyes Miller, *Zugassent's discovery*. Chicago (1901), p. 63 și urm., 80 și urm. — Kautsky, *Der Einfluss der Volksvermehrung auf den Fortschritt der Gesellschaft* (1880) p. 156 și urm.

popor, care trebuie deosebită de fraze morale și alte asemenea drapări exterioare. Bărbații claselor avute, în ale căror mâni se află exclusiv legislațiunea, au un interes stringent să-și completeze viața lor sexuală, înainte de căsătorie și după aceea, prin iubirea liberă cu femei din clasele sărace, dar fără jertfe prea mari. Acestei tendințe — în tot cazul mizerabile din punct de vedere al ordinii morale actuale — i s'au împotrivit cu seriozitate și aplomb dreptul bisericesc medieval¹⁾, obiceiul judecătii dreptului german comun²⁾, ba chiar și mult criticatul product al epocii raționaliste: dreptul prusian (*Landrecht*)³⁾. Abia în veacul al XIX-lea tendința aceea a învins complet în legile Franței, Austriei, Italiei și Germaniei⁴⁾. Pentru tăria intereselor sexuale în viața omenească este foarte caracteristic, că numeroase teze juridice, pe care eu le-am susținut în alte domenii ale dreptului civil, în interesul claselor sărace, au fost într'adevăr admise de codul civil german⁵⁾, dar că dintre propunerile

¹⁾ După dreptul canonic, care s'a orientat după legea mozaică, seducătorul unei fecioare trebuia să o ia și să o înzestreze. Dacă el se opunea sau dacă tatăl nu voia să-i dea fata, seducătorul era pedepsit cu bătaia corporală, cu excomunicarea și cu trimiterea la mănăstire. Dacă împreunarea nelegitimă avea urmări, tatăl era dator să îngrijească de susținerea copilului. Compară c. 1, 2 X *de adulteriis et stupro* (5, 16); c. 5 X *de eo qui duxit in matr.* (4, 7).

²⁾ Obiceiul judecătii germane a primit în esență, dispozițiile dreptului canonic, dar a scăzut severitatea acestuia prin faptul că oferia seducătorului dreptul de alegere: să se căsătorească cu fata sau să o înzestreze.

³⁾ Compară Menger, *Das bürgerliche Recht und die besitzlosen Volksklassen* (1890), n-rul 22.

⁴⁾ *Code civil français* (1803, 1804) Art. 340. — *Oesterreichisches bürgerliches Gesetzbuch* (1811) § 163 și urm. — *Codice civile italiano* (1865), Art. 189. — *Deutsches bürgerliches Gesetzbuch* (1896), §§ 1708—1718.

⁵⁾ Astfel codicele civil german s'a alăturat la critica mea asupra proiectului în următoarele privințe: Privitor la urmările necunoașterii dreptului, la aplicarea analogă a dreptului, la extinderea noțiunii rametei asupra tuturor afacerilor de drept (§ 138), la protecția vieții, sănătății și moralității față cu patronul și închirietorul (§ 618, 544) etc. Compară Menger, *Das bürgerliche Recht und die besitzlosen Volksklassen*, mii 2 și 3 (1890), nr. 8, 9, 38, 39—48, 49.

mele foarte moderate relative la copiii nelegitimi nu a trecut, în acel cod, nimic, afară de excepții neînsemnate ¹⁾.

În Statul socialist deosebirea de avere și putere, care produc, în societatea de astăzi, stări morale și juridice atât de triste, s'ar reduce foarte considerabil și prin aceasta s'ar crea și o bază pentru un tratament drept al mamelor neligitime și al copiilor neligitimi.

Privitor la mamele neligitime, trebuie să deosebim, dacă coitul nelegitim a fost sau nu obținut prin forță, amenințare, violență (anume: promisiunea căsătoriei) sau prin abuzarea de un raport oarecare de dependență.

În cazul întâiu, împotriva celui ce a realizat împreunarea într'un mod cu deosebire contrar dreptului, ar trebui să se dea o pedeapsă criminală ²⁾. Sub pedepse criminale codicele penale moderne au pus și în prezent unele cazuri crase prin excelență, de ex. dacă violata a fost amenințată cu o primădie actuală pentru viață, dacă de ea s'a abuzat într'o stare lipsită de voință și de conștiință sau într'o vârstă minoră ³⁾; și așa mai departe; însă onoarea femeii, care este supremul bun personal al ei și care în Statul aproape fără proprietate ar trebui să ocupe locul întâiu, ar primi o apărare penală suficientă numai printr'un astfel de codice penal general. Din același motiv această protecție penală ar

---

¹⁾ Deși propunerile mele de îmbunătățire a situației sociale a copiilor nelegitimi se sprijineau în mare parte pe *landrecht*-ul prusian general, codul civil german tot nu a primit decât o unică dispoziție: Mama poate să-i ceară judecătorului, înainte de naștere, o hotărâre provizorie, că seducătorul are să avanseze cheltuelile facerii și de întreținere pe trei luni. Compară Menger, *loc. cit.*, n-rul 26 și codicele civil german § 1716. În special, în interesul claselor de sus, s'au păstrat — deși este evident nedreaptă — considerația că mama nelegitimă a avut contact sexual și cu alți bărbați, în timpul concepțiunii. Compară Menger, *loc. cit.*, nr. 19—27 și codicele civil german § 1705—1718.

²⁾ *Codicele civil german* § 825 oferă în cazurile acestea numai o penitență de drept civil la despăgubire.

³⁾ *Cod. civ. german* § 176.

trebui să intervină și atunci, când coitul provocat în mod contrar dreptului nu a avut ca consecință o însărcinare a femeii.

Pedepsirea criminală ar trebui cassată, dacă bărbatul se declară gata să îndrepteze fapta sa antilegală prin căsătorie. Dar și dacă el nu ar putea sau nu ar voi pe acea femeie, acesteia ar trebui să i se recunoască situația unei soții divorțate fără vina ei, iar copilului ei situația unui copil legitim.

Dacă împreunarea s'a săvârșit fără vreo modalitate deosebit antilegală, atunci bărbatul ar avea de împlinit anumite datorii numai în cazul nașterii unui copil nelegitim. Pretenția de despăgubire a defloratei, care este foarte îndreptățită în actuala noastră ordine socială, ar putea lipsi în Statul socialist, deoarece aici fiecare are un drept la existență.

Fără îndoială copilul născut dintr'o împreunare nelegitimă are față cu Statul, ca și copilul legitim, un drept la existență în acel grad de viață, care i se cuvine mamei nelegitime. Dar și în acest caz Statul are față de părinți o pretențiune de despăgubire; aceasta i se va impune, în parte mai mare, bărbatului, deoarece el nu are de suportat poverile personale ale căsătoriei și ale educației copilului. Copilul nelegitim poartă numele mamei sale, în a cărei îngrijire și educație rămâne, întrucât întreținerea și educațiunea nu i se dă în institute publice (II, 13); un drept ereditar se recunoaște numai între mamă și rudele ei (II, 11) deoparte și copil de altă parte. Drept tată nelegitim trece acela care s'a împreunat cu mama în timpul în care copilul putea să fie conceput: dacă sunt mai mulți din aceștia, atunci despăgubirea trebuie împărțită asupra lor, după criteriul gradelor de viață.

Propunerile acestea trebuiesc privite ca un minimum, la care mamele nelegitime și copiii nelegitimi au drept în Statul socialist. Legislația revoluționii franceze, care a ținut consecvent la proprietatea privată, în unele direcțiuni a depășit bine aceste limite; anume pe copiii nelegitimi, recunoscuți de bună voie de tatăl lor, revoluția aproape i-a egalizat cu cei legitimi în privința situației în viață și îndreptăririi la

ereditare ¹⁾; și astfel într'un Stat socialist s'ar impune foarte iute trebuința, ca situația mamelor și copiilor nelegitimi să fie apropiată și mai mult de căsătorie.

Abià o prefacere de felul acesta ar aduce treptat în viața familiară a masselor acea curățenie și acea integritate, care corespund unei ordine de Stat, în care nu mai domnesc bogații, ci mulțimile populare. Nimic nu este mai necorect, decât să vezi cum unui socialist, ca de ex. Bebel, voesc să întindă în tot poporul, ca instituții în vigoare generală, moravurile ușoare ale păturilor superioare, care apar întrucâtva suportabile numai prin forme de viață mai fine. Din contră, istoria revoluțiunii franceze ne învață, că în epoca teroarei, în care el într'adevăr pusese mâna pe cârmă, proletariatul s'a împotrivit cu asprime, poate cu prea mare asprime imoralității sexuale ²⁾. Propunerile mele țin poate calea de mijloc între o desfrânare prea mare a moravurilor și o teroare a virtuții care nu se poate susține în mod durabil.

Incheerea la aceste discuții despre instituția familiei facă-o câteva observații relative la tutelă. În ordinea socială actuală tutela urmărește mai ales scopul de a asigura copiilor orfani din familiile avute o administrație rațională a averii lor; copiii orfani ai claselor sărace nu au nici o parte din îngrijirea tutelară ³⁾. În Statul socialist averile orfanilor ar avea o mărime foarte mică și chiar de o administrație a averii, în sens propriu, abià ar putea fi vorba; deaceea îngrijirea tutorelui s'ar referi mai ales la binele personal al orfanului; în special, tutorele ar trebui să colaboreze și la

---

¹⁾ Compară legile din 4 Iunie 1793; 12 brum. II; 3 vend. IV; 26 vend. IV; 15 therm. IV; 2 vent. VI.

²⁾ Se știe că herbertistul Chaumette, fiind procurator al comunei Paris, a persecutat cu severitate extremă prostituția și literatura obscenă. Compară decretul din 4 Oct. 1793 al comunei Paris, publicat după propunerea lui Chaumette, în *Moniteur univ.* dela 6 Oct. 1793; ordonanța lui Chaumette din 17 nivôse II în *Moniteur*, 10 Ian. 1794.

³⁾ Menger, *Das bürgerliche Recht und die besitzlosen Volksklassen* (1890), n-rul 28.

afaceri însemnate ale tutelatului, d. ex. la alegerea carierii și la încheierea căsătoriei. La copii, ai căror părinți trăiesc încă, ar fi natural ca aceștia să aibă dreptul la afaceri mai însemnate.

CAPITOLUL AL CINCISPREZECELEA

DREPTUL PENAL

În sistemul nostru juridic dreptul penal, procedura penală, și civilă, aparțin dreptului public și deaceia ar trebui tratate în cartea a treia a acestei scrieri despre natura și organizația Statului popular al muncii. Însă, deoarece în acest Stat și dreptul privat se va schimba tot în dreptul public și deoarece, de veacuri, atât dreptul penal cât și procedura sunt mânuite de aceleași organe ale Statului ca și dreptul privat (tribunalele), este potrivit ca acele două domenii ale dreptului să fie discutate aici, în legătură cu instituțiile privitoare la dreptul real și familiar.

Garanția cea mai sigură pentru realizarea drepturilor rămâne totdeauna pedeapsa. Deaceia de mult grupele de interese hotărâtoare și-au înscris pretențiunile lor, pe față sau acoperit, în dreptul penal; și din drepturile penale se pot cunoaște adevăratele raporturi de putere, ale timpurilor lor, mult mai sigur decât din constituții, legi administrative și codice civile pline de atât de multe drepturi pe hârtie. Totuș, pe lângă dispozițiuni numeroase, care își au rădăcinile în instinctele cele mai primordiale ale naturii omenеști, codicele noastre penale cuprind și adausuri secundare, pe care le-au depus, în ele, întâmplătorul curs al istoriei și al oscilațiunilor raporturilor de putere. Deaceia aici eu pot zugrăvi numai în contururi foarte sumare schimbările devenite necesare prin noul sistem social.

Delictele (crimă, delict și transgresiune) se îndreptează: sau direct contra persoanei și atunci sunt independente de sistemul social dominant (delicte personale); sau ele conțin

încălcări ale drepturilor recunoscute de sistemul juridic și deaceea, deodată cu prefacerea drepturilor, trebuie să sufere și ele schimbări radicale (delicte de drept).

I. De grupa întâia se țin delictele contra vieții și a inviolabilității corporale, în special omorul, lovitura mortală, violarea corporală. Mai departe: acțiunile penale contra libertății personale, de ex. răpirea omului și răpirea libertății; crimele morale îndreptate direct contra persoanei, pentru care am propus, mai sus, o completare considerabilă (II, 14); în sfârșit crimele contra onoarei.

Nu se poate pune la îndoială, că, în orice stare a societății, aceste crime contra persoanei și contra intereselor personale celor mai apropiate vor pune în mișcare mâna pedepsitoare a Statului. Chiar acest motiv singur zădărnicește deșarta nădejde a anarhiștilor, că Statul ar putea să dispară vreodată cu totul (I, 2); dar tot atât de neîntemeiată este și părerea unor teoreticieni socialiști, că socialismul va prefaca Statul actual, domnitor și poruncitor, într'un organism exclusiv administrativ și economic. Pentru că poate sosi vreodată un timp, în care un popor cultural va părăsi întâmplării pedepsirea omorului¹⁾ sau în care Statul cultural va pedepsi crima aceasta numai pe cale administrativă? Față cu crima nici Statul socialist nu va putea să pună sabia în teacă. Siguranța și demnitatea personală, împreună cu un traiu economic vrednic de omenire și cu o vieață familiară rânduită vor forma totdeauna cele trei scopuri de frunte ale vieții omenești; ba, după ce odată existența economică a individului va părea asigurată prin prefacerea ordinii sociale, siguranța și demnitatea personală vor trece cu necesitate la locul întâiu.

II. O schimbare mult mai adâncă va trebui să îndure, în Statul socialist, legislația și practica dreptului relativ la

¹⁾ Contra pedepsei pentru omor în societatea anarhistă s'au pronunțat totuș: Proudhon, *Idée générale de la révolution au XIX siècle* (1851), p. 289, 301.— Morris, *News from nowhere* (1891) în ed. 6 (1899), p. 90 și altele.

acele delictе, pe care eu le-am numit delictе de drept. Acestea păcătuiesc sau direct contra Statului și atribuțiunilor sale, sau contra drepturilor reale, sau însăfârșit contra drepturilor familiare.

1. Dintre delictеle contra Statului și atribuțiunilor lui sunt de seos mai la iveală: Trădarea de patrie, ofensa suveranului, împotrivirea contra puterii Statului, în special revoluțiunea și tumultul. Obiectul nehotărit și labil al acestor delictе și pedespirea lor severă arată lămurit, că aici este vorba de a asigură puterea persoanelor celor mai influente în Stat în contra atacurilor motivate și nemotivate.

În timpul tranșiției, cu luptele lui violente de partid și cu stările lui șovăitoare de drept, nici Statul socialist nu se va putea lipsi cu ușurință de astfel de mijloace. Dar după ce starea de permanență se va fi înființat, una din problemele lui cele mai însemnate va fi micșorarea considerabilă a pedepselor pentru delictе de Stat. Chiar și în democrațiile politice acestea sunt judecate mult mai blând decât în monarhii; iar Statul socialist chiar va fi în stare să circumscrie mai sever faptul penal și să reducă în mod considerabil pedepsele. Deoarece, o consecință a prefacerii suveranității Statului, despre care se va vorbi mai târziu (III, 2) ar slăbi foarte mult contrastul dintre dominanți și dominați. Atunci Statul socialist s'ar și înfățișă ca un organism cu precumpănire administrativ și economic, care în mod firesc ar provocă atacul și împotrivirea membrilor săi mult mai puțin decât sistemul nostru politic stăpânitor în forță și splendoare.

2. Din grupa a doua a delictelor de drept, care se îndreptează împotriva *drepturilor relative la avere* (delictе de proprietate) seot la iveală: furtul, defraudarea, răpirea, violarea domiciliului, înșelarea și deteriorarea lucrurilor. Prin perspectiva pedepsirii acestor delictе sistemul proprietății este apărat de atacuri cu mult mai bine decât prin intentare de acțiune civilă și prin procedura civilă. Însă, după caracterul ei precumpânitor, protecțiunea penală se referă numai la

partea exterioară a raporturilor de proprietate — singura parte pricepută de masse, anume la posesiunea și stăpânirea lucrurilor; din contră, realizarea, în parte, a dreptului real este încredințată procedurii civile.

Puterea precumpănitoare a claselor avute ale societății noastre reiese anume atunci, când comparăm pedepsele delictelor personale și de proprietate mai însemnate. Astfel, după codicele penal german¹⁾ rănirea ușoară este pedepsită numai la cerere (§ 232 cod. pen.) cu pușcărie până la trei ani sau cu amendă până la o mie de mărci (§ 223), iar furtul simplu din oficiu, totdeauna cu pușcărie până la cinci ani (§ 242). Rănirea grea se pedepsește cu închisoare până la cinci ani sau cu pușcărie de cel puțin un an (§ 224), furtul greu cu închisoare până la zece ani sau cu pușcărie de cel puțin trei luni (§ 243); astfel celce strică, într'o casă, un loc de păstrare și fură din el un lucru este de regulă pedepsit mai aspru decât autorul unei răniri, prin care rănitul a pierdut un picior, o mână, vederea sau auzul. Iar prădarea, care firește este negațiunea directă și hotărîtă a sistemului proprietății, este egalată din punct de vedere al pedepsii cu uciderea intenționată, deși nu premeditată, a unui om, așadar cu lovitura mortală (§ 249, 212). O astfel de stare juridică nu poate să pară suportabilă decât numai prin obișnuința cu străvechea privilegiare a claselor bogate în toate domeniile vieții sociale.

Nu încapе îndoeală că Statul socialist va judecă delictele de proprietate mult mai blând, nu numai pentru că atunci vor fi dispărut pe deplin condițiile de forță a claselor dominante, ci și pentru că, prin recunoașterea și înființarea dreptului la existența convenită a fiecărui cetățean, îndemnul cel mai însemnat spre acțiuni primejdioase pentru proprietate va fi încetat.

---

¹⁾ Pentru scurttime citez numai codicele penal german; dar tot astfel stau lucrurile și în celelalte State culturale, deoarece în toate țările, raporturile de forță socială sunt cam egale, cu toate că Constituțiile politice sunt deosebite.

Din contră, ideea complimentară a dreptului la existență: datoria generală de a munci (II, 7) ar deveni baza unei noțiuni noi de delict. Nu-i vorbă, în sistemul nostru social lenevirea bogaților nu se pedepsește în nici un fel; din contră, ea constituie semnul cel mai sigur al unui traiu nobil. Inșă dacă săracul fuge de muncă, el își atrage o pedeapsă criminală sau polițienească (§ 361, 362) și poate să fie silit să lucreze într'o casă de muncă obligatorie. Din contră, în Statul socialist o astfel de pedeapsă s'ar da fiecărui cetățean, fără deosebire de poziție, dacă ar contesta fundamentele Statului prin refuzul antilegal de a munci.

3. Delictele cele mai însemnate contra drepturilor familiei sunt: bigamia, adulterul, răpirea. Deoarece căsătoria și raportul juridic dintre părinți și copiii lor legitimi se vor conserva și în Statul socialist, aceste delictes ar trebui să treacă și în noul sistem de drept. De altfel ele sunt tratate și în codicele penale în vigoare în mod nepărtinitor, deoarece în această privință deosebirea între clasele bogate și sărace nu este considerată.

Privitor la relațiunile sexuale afară de căsătorie, eu am arătat într'un capitol anterior (II, 14) că o pedeapsă criminală trebuie să se dea în toate cazurile în care împreunarea nelegitimă a fost pricinuită de forță, amenințare, violenție, sau abuz de un raport de dependență. În limitele acestea s'ar putea pedepsi, fără șovăire, și codoșeria. Actualul tratament penal al codoșeriei (§ 180, 181) fundamentează una din cele mai rare neegalități între sărac și bogat, întrucât codoașa, de cele mai multe ori săracă, suferă pedepse infamante, pe când clienții ei nobili, autorii intelectuali proprii ai făptuirii penale, scapă de orice pedeapsă, ba poate apar chiar ca martori în procesul contra codoașei.

Din vremurile vechi amicii omenirii visează visul, că deodată cu îndreptarea stărilor politice, la urma urmelor crima va dispărea din corpul social, ca o boală vindecată. O con-

cepție ca aceasta este aproape inevitabilă anume atunci, când, împreună cu numeroși filozofi ai epocii raționaliste, privim racilele morale ale omenirii numai ca urmări necesare ale stărilor sociale dominante¹⁾. Însă speranța aceasta nici Statul socialist nu o va împlini niciodată, cum n'au împlinit-o nici alte forme de Stat. Din contră, noi trebuie să ne mulțumim cu atâta. Prefacerea Statului individualist al forții în Stat popular al muncii și mărginirea proprietății private vor scădea în mod considerabil delictele politice și de proprietate; și delictele contra persoanelor și drepturilor familiare vor deveni treptat tot mai rari de pe urma culturii ascendente a masselor.

CAPITOLUL AL ȘASESPREZECELEA

PROCEDURA

Sistemul dreptului actual face deosebire între procedura civilă și procedura penală și administrativă; întâia ne servește *grosso modo* la realizarea drepturilor private, iar celelalte două la a celor publice. Procedura civilă se deschide de regulă pe temeiul unei pări a celui interesat și, după cele mai multe legiuri, rămâne în atârnare de voința părților și în cursul ei; din contră, în regula cazurilor, drepturile publice sunt susținute și împlinite de organele Statului, din oficiu.

---

¹⁾ Dintre socialiști, Robert Owen a susținut în numeroase scrieri și cuvântări, că direcția voinței omului este aproape exclusiv rezultatul împrejurărilor externe. Deosebindu-se însă de cei mai mulți aderenți ai determinismului, Owen trage și concluzia că Statul și societatea au datoria de a împresură pe membrii lor cu instituțiile cele mai favorabile dezvoltării lor, ceea ce, în sensul lui Owen, este egal cu introducerea sistemului social comunist. Privitor la persoanele care apoi au crescut sub domnia comunismului, s'ar desființa și orice pedeapsă. Compară Owen, *Essays on the formation of charakter* (1813) în *Life of Owen* vol. 1 (1857) p. 253 și urm., și *passim.*; *The revolution in the mind and practice of the human race* (1849), p. 113. Vezi și Dezamy, *Code de la communauté* (1842), p. 184.

Fundamentul acestor deosebiri atât de însemnate pentru întreaga urmărire a dreptului este vechea eroare privitoare la contrastul între scopurile individuale ale vieții și binele public (II, 1). Pentru că, deoarece, după această concepție, drepturile private trebuie să promoveze numai binele personal al individului, este firească și consecința de-a lăsa urmărirea lor la chibzuirea liberă a celui interesat. Starea aceasta a fost influențată, fără îndoială, și de intenția, de-a face din dreptul privat un domeniu juridic special; în granițele întregului sistem de drept, oarecum un «drept în drept» și a-l sustrage, după putință, dela intervenirea guvernământului. Din contră, din acest punct de vedere, trebuiau să fie realizate, din propriu îndemn, de către organele Statului, toate drepturile și obligațiunile, care se referă la: păstrarea ordinii publice în Stat, în biserică și în viața publică; la formarea armatei, la conducerea finanțelor, cu o vorbă, la poziția identificată cu binele public a marilor și micilor satrapi.

În Statul socialist, în care vor domni masele populare, interesele lor ar influența hotărâtor și părerile despre binele public. Dar interesele vitale ale claselor inferioare se pot reduce la trei puncte principale: siguranța persoanei, un traiu economic vrednic de om, o viață familiară ordonată; cele două dintâiu se referă la conservarea individului, al treilea la propagarea speciei (II, 1). Deaceea, dacă Statul socialist recunoaște ca bine public aceste scopuri vitale ale celor mai mari sfere populare, atunci el trebuie să secularizeze sistemul dreptului privat, să prefacă drepturile private în drepturi administrative și să le realizeze din oficiu, prin organele sale. Deaceea toate relațiunile de drept real și familiar — chiar și proprietatea privată a lucrurilor consumabile (II, 4) — trebuiesc rânduite pe cale administrativă. Din contră interesele speciale ale satrapilor mari și mici, în Statul socialist, se vor retrage foarte adânc în umbră.

Dacă Statul popular al muncii rezervă calea administrației pentru raporturile de drept privat, care astăzi își primesc

rânduiala lor parte dela inițiativa individuală, parte dela judecătoria civilă, aceasta nu însemnează că trebuie înlăturat definitiv ajutorul judecătoresc, cu ale cărui forme greoaie, dar solide popoarele s'au deprins de mii de ani. Din contră, dacă cetățeanul se socotește jignit în drepturile sale reale sau familiare de vreo dispoziție a autorităților economice (III, 5), el trebuie să aibă dreptul de-a cere dela autorități de ordine revizuirea hotărârii, tocmai precum astăzi se poate invoca ajutorul tribunalelor administrative contra hotărârilor administrației. Firește — precum se va arăta mai la vale (III, 5) — Statul socialist va suprima deosebirea actuală dintre tribunale și autorități administrative și le va contopi într'un singur organism: autorități de ordine. Dar aceasta nu constituie nici o piedică contra păstrării elementelor folositoare ale vechei proceduri în cazuri penale și la revizuirea hotărârilor privitoare la drepturi reale și familiare.

Cu aceasta cade bariera cea mai importantă, care mai există încă între procedura civilă și cea penală și administrativă. Toate trei procedurile se contopesc într'o singură procedură, care ni se înfățișează, în întregime ca o cercetare din oficiu ¹⁾. Totodată ar dispărea din practica dreptului și cea din urmă particularitate caracteristică a vastului și însemnatului domeniu juridic, pe care îl numim astăzi drept privat.

---

¹⁾ Chiar și pentru starea actuală a dreptului am recomandat — în scrierea mea *Das bürgerliche Recht und die besitzlosen Volksklassen* (1890), n-rul 12 — aplicarea procedurii din oficiu. Ideea aceasta a trecut și în procedura civilă austriacă din anul 1895, pe când legiuirea germană, ocupându-se de procedură cu prilejul noului codice civil, a păstrat prejudecățile vechi și atât de priincioase claselor superioare.

CARTEA A TREIA

ORGANIZAȚIA STATULUI POPULAR AL MUNCII

CAPITOLUL INTĂIU

SCOPUL STATULUI¹⁾

Dela scopurile generale ale omenirii trecem acum la interesele speciale ale celor puternici, care sunt satisfăcute de actualul Stat individualist al torței (I 3. 7). Firește precumpănirea factorilor puternici asupra intereselor reale o putem constata și în alte domenii ale vieții sufletești în știință, în artă, în religie. Dar nici unei comunități cei puternici nu-i prescriu, cu atât succes, direcțiunea lor ca Statului, deoarece acesta nu are nici un scop întemeiat în esența sa. Căci statele, ca state, nu au nici un scop, ci numai potențații lor au.

Ce-i drept părerea aceasta este împărțită de puțini²⁾. Statul este o colecțiune de oameni cari trăesc pe acelaș teritoriu sub domnia unui suprem potentat. Dar societățile, corporațiunile publice și în general comunitățile de orice fel au un scop, la a cărui observare pot să fie constrânse de

¹⁾ Compară Jellinek, *Das Recht des modernen Staates* (1900), p. 205—238.

²⁾ Schelling, *Vorlesungen über die Methode des akademischen Studiums* (1803) în *Sämtliche Werke*, I Abteilung, vol. 5 (1859), p. 316.—Adam H. Müller, *Die Elemente der Staatskunst* vol. 1 (1809), p. 67—69. Preuss, *Gemeinde, Staat, Reich als Gebietskörperschaften* (1889), p. 260 280.

tribunale și autorități administrative. Din contră Statului îi lipsește o astfel de putere superioară, care ar putea să privegheze urmărirea scopului Statului și să o forțeze chiar; și de aceea în realitate scopurile activității statului atârnă de voința potențailor politici.

Firește în cuvântările și scrierile bărbaților de Stat politici, se vorbește destul de des despre necesitatea Statului, binele poporului sau binele Statului ca despre scopul propriu al lor¹⁾. Inșă aceea ce într'adevăr formează binele general, siguranța persoanei, un traiu vrednic de om și o viață familiară cu rânduială în masele populare, toate acestea Statul actual, care se bazează pe succesele militare ale unor potențați, nu poate și nu voește să le ajungă decât într'o măsură foarte mărginită. Din contră, scopurile grupelor de interese mai puternice într'un anumit moment sunt înfățișate ca egale cu binele Statului și ridicate la rangul de scopuri de Stat. Drept astfel de grupe de interese, care au primit, prin dezvoltarea istorică a Statelor europene, un caracter statornic se pot socoti cam următoarele:

1. Potențații cei mai înalți ai Statului; acestei grupe îi aparțin în monarhie principele și familia lui, în republică președintele. Deoarece vaza Statului condus de ei este vaza

---

¹⁾ Ce nehotărîtă și goală este formula despre «binele poporului» ca scop al Statului și cum ea capătă adevărată importanță abia prin grupele de interese dominante în Stat, ne-o dovedește lămurit împrejurarea că constituțiile celor mai deosebite state proclamă binele poporului ca scop al lor. Un Stat militar și aristocratic, ca imperiul german, proclamă ca scop al statului bunăstarea poporului, exact ca și republicile burgheze ale Elveției și Americii nordice. Acelaș principiu se găsește și în Constituția revoluționară a Franței teroristice (1793), ba chiar și în conjurația radical-comunistă, egalitară a lui Babeuf. Compară: Constituția imperiului german din 16 Aprilie 1871, introducere. — Articolul 2 din constituția Federației elvețiene dela 28 Maiu 1874. — Introducerea la Constituția Statelor-Unite ale Americii nordice din 17 Septemvrie 1787. — Constituția republicii franceze din 24 Iunie 1793: Declarația drepturilor umane Art. 1. — *Analyse de la doctrine de Babeuf*, în Buonarroti, *Conspiration pour l'égalité, dite de Babeuf*, vol. 2 (1828), p. 137, Art. 10, p. 244, 248 și altele.

lor proprie și deoarece ea determină valoarea lor în sfere de viață egale cu ei, aproape toată tendința lor este îndreptată spre puterea și strălucirea Statului. Deaceea este firesc ca ei să se silească a păstră și a lărgi teritoriul Statului și populațiunea lui, precum și a întări mijloacele militare și financiare cerute de acest scop. Din acest punct de vedere tendințele culturale ale popoarelor sunt considerate, prin excelență, ca mijloace de înaintare ale propriei puteri. Dacă voim să rezumăm aceste scopuri într'un cuvânt, atunci putem zice că râvna conducătorilor supremi ai Statului se îndreaptă regulat spre *putere și splendoare*.

2. A doua grupă durabilă de interese este, în cele mai multe State europene, nobilimea, la care poate fi socotit și clerul superior. Deoarece acum clasa aceasta are puțin temeiu în popor, ea caută pretutindeni să intre în legături strânse cu curțile și este gata să împărtășească și să sprijinească tendințele spre putere și strălucire ale curților. În schimb ea nu cere numai o poziție socială eminentă, ci vrea să și trăească în măsură largă, pe socoteala societății, fie că primește posturile cele mai bune civile și militare, fie că i se asigură un venit nemuncit prin scutiri de biruri, prin vămi și monopoluri. Nobilimea râvnește așadar, în esență, spre *favorizare*.

3. Grupa a treia de interese o formează cetățenimea și țărănimea, care cam coincid cu clasa mijlocie. Clasa mijlocie stă mai ales în fruntea producțiunii economice și, din această poziție, urmărește, ca scop principal, câștigarea de avuții. Afară de aceasta, în prezent, burghezimea mai urmărește, în mod precumpănitor, știința și arta. Prin avere și cultură, clasa mijlocie obține o poziție privilegiată, ca și nobilimea, iar pozițiunea ei mai este întărită și prin faptul că acele avantagii nu atârnă nici de curte, nici de Stat. De altă parte, este însă răspândită și în păturile cele mai înalte ale clasei mijlocii tendința de a se pune în relațiuni cu supremii potențați și de a se înălța în sferele nobilitare. Râvna esențială a clasei mijlocii tinde însă totdeauna spre *avere materială și spirituală*.

4. A patra grupă de interese, cea mai numeroasă dintre toate, se compune din clasele populare sărace, care în esență sunt congruente cu muncitorimea. Interesele lor sunt congruente cu scopurile generale ale omului și deaceia sunt îndreptate spre siguranța personală, spre traiul vrednic de om și spre o viață familiară ordonată. Deoarece clasele sărace cuprind tot poporul — cu excepția unei fracțiuni relativ neînsemnate —, ele pot râvni numai la o existență sigură, nicidecum bogată sau chiar strălucită; din contră, potrivit întregii lor pozițiuni sociale, ele nu sunt de loc favorabile puterii și splendorii stăpânitorilor, privilegiilor nobilimii și burghezimii. Ele râvnesc spre *asigurarea condițiilor de existență*.

Aceste scopuri le-au fost indicate celor patru mari grupări de interese, prin dezvoltarea lor istorică și cu necesitate. Nimic nu este mai nedrept decât ca lucrătorii să le impute, atât de des, stăpânitorilor încilnațiunile militare, nobilimii trufia, burghezimii furia câștigului. Dar tot atât de greșit este, să acuzăm muncitorimea de lipsă de patriotism, fiindcă ea nu împărtășește tendințele de putere și glorie ale curților, sau de lăcomie, fiindcă voește să înlăture sau să scază privilegiile nobilimii și burghezimii.

Cu cât o grupă de interese este mai tare, cu atât este mai sigur că ea își va preface scopurile sale proprii în scopuri de Stat. Până la mijlocul veacului al XVIII-lea, politica externă și internă eră hotărâtă, în rându-l întâiu, de interesele puterii principilor: întrucât astfel de interese nu existau, administrația interioară eră condusă aproape exclusiv în interesul nobilimii și al clerului. De atunci încoace, și anume dela revoluțiunea franceză, burghezimea a reușit să-și asigure pentru multe dintre scopurile sale de clasă, activitatea Statului, dar fără ce această epocă să poată fi caracterizată, cum se întâmplă adeseori, ca o perioadă a influenței burgheze precumpănitoare. Doar burghezimea nu a fost în stare să împiedece nici măcar înarmările militare enorme, care se neutralizează reciproc. Iar scopurile speciale ale claselor

sărace au fost descoperite de conducătorii Statelor abia în jumătatea a doua a veacului al XIX-lea și au fost realizate abia ca începuturi sărăcăcioase, deși casele sărace alcătuiesc majoritatea preponderantă a tuturor popoarelor. Deaceea, în ciuda atâtor revoluții și a atâtor schimbări complete ale constituțiilor, nu ne putem lăuda că, în timpul ultimelor veacuri, am fi făcut progrese mari, privitoare la dezvoltarea și prefacerea scopului Statului.

Dacă ne întrebăm acum care este cauza, că și după schimbări atât de enorme scopurile Statului sunt determinate încă tot de grupe de interese înguste, ca răspuns ni se va înfățișa, ca determinant, mai ales un motiv teoretic și unul practic. Cel teoretic constă în faptul că Statului i s'a atribuit o personalitate independentă și că astfel s'a creat din el o ființă mitică, deosebită de a poporului, atribuindu-i apoi, acestei ființe, fără șovăire, tot felul de calități și de scopuri. Cel practic constă în faptul că enorma dezvoltare a puterii potențatilor capătă o motivare și un pretext de existență prin amenințarea reciprocă a popoarelor, iar aceasta nu poate fi înlăturată decât printr'o organizație internațională, pentru care dreptul nostru internațional nu oferă încă mijloace suficiente.

Astfel, privitor mai întâiu la ipoteza unei personalități independente a Statului, este de observat că ea desparte Statul de membrii săi și de scopurile lor și îl înfățișează ca o ființă deosebită cu scopuri și tendințe proprii. Prin aceasta, se face cu puțință, ca scopurile grupelor de interese mai eminate să fie atribuite acestei personalități de Stat inventate și ca scopurile arătate să fie prefăcute, într'un anume înțeles, în scopuri ale tuturor. În modul de concepție și de expresiune al masselor puține noțiuni de drept au trecut atât de intim ca ipoteza aceasta a unei personalități independente a Statului. Chiar dacă le lipsește orice concepție teoretică despre Stat, totuș multe persoane ne surprind cu vorba că puterea și gloria Statului pretind anumite jertfe; și persoanele acelea nu au conștiința că la spatele acestor pretențiuni

stau niște sfere înguste de interes¹). La o apreciere corectă a activității Statului și a succeselor ei nu se poate ajunge decât prin comparația perpetuă a scopurilor Statului cu scopurile individuale ale vieții masselor populare.

În direcția arătată, servicii chiar mai bune decât ipoteza unei personalități independente a Statului face teoria politică teocratică (1, 3), deși, de pe urma scăderii convingerilor religioase, teoria pierde în mod firesc și treptat din aderenți. Sâmburele teoriei constă în ideea că Dumnezeu trebuie privit ca adevăratul stăpânitor al omenirii și că principii și oamenii de stat guvernează popoarele în numele lui și din însărcinarea lui. Firește, deoarece despre ideile politice ale lui Dumnezeu nu se știe nimic sigur, lui i se pot substitui, fără teamă de desmintire, toate scopurile grupelor de interese precumpănitoare, mai ales dacă publicul este un public evlavios. Astfel, Julius Stahl²), reprezentantul principal al teoriei politice teocratice în Germania, susține, în *Filozofia dreptului*, consecvent părerea că în chestiunile politice cele mai însemnate Dumnezeu este de părerele proprietarilor mari dela Estul Elbei; iar strania lui ipoteză noi nu o putem combate prin fapte istorice documentate.

---

¹) Aceste păreri populare foarte răspândite își primesc expresia lor științifică în numeroase teorii, care-i atribuie Statului o existență independentă, fie că ele îl concep ca o persoană colectivă asemănătoare cu omul fizic, fie că îl privesc ca un organism sau ca o comunitate independentă. Compară despre aceasta Jellinek, *Das Recht des modernen Staates* vol. 1 (1900), p. 125—152.

²) Compară Stahl, *Die Philosophie des Rechts* II, 2, ed. 3 (1856), p. 176—185 și *passim*. Aici Stahl se avântă până la fraza următoare: «Însă acea instituție dumnezeiească (a Statului) nu însemnează numai că Statul este în genere porunca lui Dumnezeu, ci și că pretutindeni o *anume* Constituție și *anume* persoane ale autorităților sunt poruncile lui Dumnezeu». Această teorie politică teocratică Stahl o aplică în interesul monarhiei și al aristocrației; și ea trece, în Germania și aiurea, ca probă de convingeri conservatoare; însă literatura politică a întâiei revoluțiuni engleze, care eră mișcată de impulsuni încă deplin religioase, dovedește că lui Dumnezeu i se pot atribui și idei foarte democratice.

Cauza a doua care are drept efect constanța scopurilor Statului în mijlocul unei schimbări atât de mari a stărilor politice, este imperfecțiunea organizațiunii noastre internaționale (I, 6). Deoarece înarmările fiecărei țări sunt ajunse și întrecute foarte iute de ale națiunilor rivale, acea dezvoltare de putere progresivă a căpeteniilor Statelor este fără însemnătate chiar și pentru siguranța externă a Statului. Totuș, dacă, în contrazicere cu interesele lor cele mai însemnate, sfere largi de burghezi și țărani consimtesc la creșterea în infinit a scopurilor de putere ale grupelor înguste de interese, starea aceasta o determină deoparte frica de crize de Stat (III, 2), iar de altă parte amenințarea reciprocă a Statelor individualiste ale forței și vecine, contra căreia, în cadrul actualei noastre conviețuiri internaționale, nu se poate descoperi nici un mijloc efectiv. Este drept că, la propunerea Rusiei, s'a întrunit în anul 1899 conferința de pace dela Haga, care trebuia să reducă sau chiar să înlăture amenințarea reciprocă; dar eșecul instituțiilor create de ea a fost pecetluit din capul locului, în mod neîndoios. Însă câtă vreme Statul individualist al forței, cu Rusia în frunte, va reține în cercul său și contra voinței lor, popoare întregi; mai departe, câtă vreme va socoti că, în interiorul său scopul cel mai însemnat al său este conservarea raporturilor de putere tradiționale, atâta vreme nu va dispărea din viața popoarelor nici acea amenințare reciprocă a lor.

CAPITOLUL AL DOILEA

SUVERANITATEA

Sistemul juridic este suma raporturilor de putere recunoscute *durabil* într'o țară. La început, aceste raporturi trăesc numai în conștiința și în obiceiul popoarelor; mai târziu sunt fixate și în scris, în legi. Însă acest drept pe hârtie este tare departe de icoana completă a relațiunilor de stăpânire și de subordonare din Stat. Chiar cetățeanul care voește să cunoască dreptul propriei țări, trebuie să întregască

pretutindeni conținutul legilor din experiența sa personală și istorică; și mai ales, dreptul țărilor străine nu poate fi cunoscut niciodată numai din legile în vigoare acolo. Cu toate acestea, este neîndoios că Statele moderne au tendința de a înmagazina toate relațiunile de putere, recunoscute de ele, în legi scrise; ba există și destule raporturi de putere întemeiate abia pe astfel de baze de hârtie. Dar oricât de bucuros ar înbălsămă legiuirile moderne toate raporturile de putere și oricât le-ar depune, ca pe niște mumii, în colecțiuni de legi: o noțiune de drept, noțiunea cea mai însemnată din tot dreptul politic, se sustrage dela această mumificare și nu se lasă să fie strânsă în cadrul unei foi tipărite. Această noțiune este *suveranitatea*.

Suveranitatea este puterea reală cea mai înaltă din Stat. Chestiunea: cine este suveran într'un Stat, poate fi hotărîtă numai printr'o observare precisă a tuturor stărilor politice și cu considerare la experiențele istorice, iar niciodată numai din legi, în care, de altfel, un fapt de atâta greutate va fi lăsat și urmele sale clare. Pentru că adeseori toți au atribuit puterea supremă a Statului unei anume persoane sau unei corporațiuni și totuș supoziția aceasta a fost dovedită în cursul istoriei ca o supoziție greșită. Cu suveranitatea este împreunată, ca consecvență imediată, independența suveranului față de străinătate; și demnitatea și valoarea cea mai mare înlăuntrul statului (majestatea), care, de altfel, în mod firesc, în statul socialist, n'ar mai însemna mult.

Dela sine se înțelege că suveranul are un interes stringent, ca puterea reală, câștigată de el, să fie întărită prin legi și determinată mai cu deamănuntul; însă de mult juriștii, determinând noțiunea de suveranitate, au pus prea mult temei pe această decorație de hârtie. Deoarece, în realitate, suveranitatea poate fi câștigată și pierdută, fără să se schimbe nici o literă din lege. În seara lui 14 Iulie 1789, după succesul cuceririi Bastiliei, suveranitatea a trecut dela regele francez la popor; însă fixarea în scris și amplă a acestei transmiteri a puterii reale supreme s'a săvârșit abia în constituția anului

1791. La 9 Noemvrie 1799 (18 Brumaire, an. VIII) generalul Bonaparte puse mâna pe puterea supremă a Statului francez, însă constituția consulară s'a publicat abia la 13 Decemvrie 1799 (22 Frimaire an. VIII)¹⁾.

Deoarece destul de des nu este sigur, cine exercită în Stat puterea reală-supremă, lumea a căutat, ca răspuns la această chestiune, o notă caracteristică de valoare generală. S'a zis, că suveranitatea Statului i se cuvine acelei persoane sau corporațiuni, care poate să-și determine singură, după propria chibzuire, marginile acțiunii sale sau care este în drept să declare și să conducă războiul²⁾. Cine crede serios, că și raporturile cele mai înalte de putere se pot formulă, ca dreptul cambial, în cadrul câtorva duzine de paragrafi, acela n'are încotrò și va căută și astfel de note caracteristice legale ale suveranității. În realitate, pentru posesiunea puterii reale, supreme, nu este hotărîtoare distincțiunea, dacă suveranul este în drept să exercite anume atribuțiuni constituționale, ci tocmai faptul opus, dacă el este în stare să-i impună Statului, la nevoie, voința sa, chiar în contra dreptului. Chestiunea mult discutată, dacă, în monarhii, este suveran capul Statului sau poporul, în această formulare generală nici nu poate fi hotărîtă. Din contră, principele este suveran atunci, când raportul puterilor în Stat este alcătuit astfel, ca, la nevoie, el să poată săvârși cu succes o lovitură de Stat; poporul este suveran atunci, când el poate să facă cu succes o revoluțiune.

Astfel, în Germania, există³⁾ fără îndoială suveranitatea principilor (ca și în Austria germană), deoarece în ultimul secol aproape toate revoluțiunile au dat greș, și toate loviturile de Stat au fost încoronate de succes. Numai în deceniile

---

¹⁾ Un tablou foarte bun al stărilor produse prin transmiterea puterii supreme în urma loviturii de Stat dela 18 Brum. se află în decretul dela 19 Brum. an. VIII, prin care consiliul celor cinci sute și al bătrânilor încredințează unei comisii consulare puterea.

²⁾ Treitschke, *Politik* vol. 1, ed. 2 (1899), p. 30 și urm.

³⁾ Cartea a fost scrisă pe când, din grația istoriei, *existau*. (Traducătorul).

din urmă chestiunea aceasta a fost clătinată întrucâtva de neîntrerupta creștere și strânsa organizație a socialdemocrației, apoi de prefacerea progresivă a armatelor în armate de proletari (I). Din contră, mult discutata chestiune: dacă suverane sunt organele supreme ale imperiului german sau suverani sunt principii, nu se poate decide încă astăzi. Dacă împăratul ar avea, în vreo chestiune vitală, un conflict cu principii, ca suverană va ieși din conflict partea care s'a dovedit mai tare.

În Anglia, puterea reală supremă este în mâinile poporului, fiindcă acolo, în contradicție cu Germania, revoluțiile ultimelor veacuri au reușit, iar loviturile de Stat au dat greș. Însă dacă, de pe urma politicii imperialiste, armata de carieră englezească se va spori considerabil, chestiunea de putere între popor și principe s'ar putea pune din nou. În Franța, în țara revoluțiunilor reușite și a loviturilor de Stat, domnește suveranitatea poporului, dar centralizarea strânsă a administrației și armata numeroasă sunt premise ale suveranității principelui. Și în Elveția, și în Uniunea Americii de Nord, este suveran poporul; dar aici lipsesc și mijloacele externe, prin care un individ ar putea să pue mâna pe suveranitate.

Să nu se creadă că această stratificare a raportului puterilor de Stat este considerată numai în perioade de criză și de luptă; pentru acțiunea factorilor supremi, raporturile de putere sunt de însemnătate hotărîtoare și în timpuri pașnice, la «caz extrem». Clasa mijlocie a veacului trecut nu ar fi îngăduit niciodată ca scopurile forței să câștige asupra celor culturale acea precumpănire care primejduiește toată ordinea socială, dacă la spatele chestiunilor militare și diplomatice mai însemnate nu ar pândi aproape totdeauna lovitură de Stat. Și tot atât de puțin s'ar fi realizat vreodată legile pentru protecțiunea muncitorilor și asigurarea lor, dacă stăpânitorii nu ar fi avut scopul să zăgăzească curente revoluționare din clasele muncitorești.

Este limpede, că această concepție a suveranității ne prezintă Statul ca o societate, care este agitată de lupte și con-

traste puternice, nu numai în adâncimile sale, ci și pe înălțimi. Deaceea aderenții sistemului constituțional actual, anume juriștii, au făcut încercarea să desfacă noțiunea suveranității de popoare și de potențaii lor supremi și să o atribuie unității organice a amândurora: Statului (suveranitatea Statului). Dar este cu puțință ca în atâtea monarhii complet absolutiste sau semi-absolutiste masele pasive, numai ascultătoare și plătitoare, să fie înfățișate ca coproprietare a puterii supreme? Pentru chestiunile internaționale suveranitatea Statului poate fi suficientă, deoarece aici este vorba numai de chestiunea, dacă un stat poate hotări cu libertate în raporturile sale cu alt Stat; dar privitor la distribuirea puterii înăuntrul Statului concepția aceea a noțiunii de suveranitate este de bună seamă cu totul nesuficientă.

Existența unei puteri reale supreme nu este atârănătoare de constituția în vigoare; ea firește va dăinui și în Statul socialist. Inșă tăria cu care puterea suverană intervine în viața Statului este foarte diferită, după diferența formelor de Stat. Deoarece Statul nostru actual a fost întemeiat și păstrat aproape fără excepție prin succese militare, noi ne-am deprins să-l privim ca o comunitate care este susținută la un loc numai prin forța extremă și care nu se poate sdrobi decât numai printr'o catastrofă. Deaceea, din capul locului noi așteptăm, ca întrucât este vorba de chestiuni vitale suveranul să-și îplinească voința sa în contra oricărei opoziții. Acest caracter decisiv al noțiunii de suveranitate, așa cum Bodin a abstras-o din contemplarea regalității absolutiste și centralizatoare a Franței ¹⁾ s'a păstrat în teorie și practică în cursul celor din urmă trei veacuri, în condițiuni politice esențial asemănătoare.

Toate acestea se pot spune și despre minoritățile care se opun suveranului din cauza intereselor politice naționale, religioase și economice contrare, chiar dacă locuesc pe acelaș teritoriu și posed, din cauza aceasta, condițiile necesare

¹⁾ Bodin, *Six livres de la république* (1775), I, 1 și 11; p. 1—7, 190—215.

alcătuirii unei comunități de Stat independente (III 1). După concepția actuală, ele au să se supună, fără șovăire, suveranului. Chiar Rousseau, care dealtfel este un apărător necondiționat al suveranității populare și îngăduie poporului chiar și destituirea principilor și autorităților sale¹⁾, pleacă dela părerea că totdeauna majoritatea cetățenilor poate să impună minorității voința sa²⁾. Și totuș populațiunea atribuită unui Stat, așadar, în sensul lui Rousseau corporația suverană, atârnă într'o măsură deosebit de mare de toanele norocului războiului și de sfârșitul întâmplător al negocierilor diplomatice. Destule State germane n'ar există astăzi, dacă, în cursul războaielor revoluționare, n'ar fi jertfit Franței patria germană sau dacă n'ar fi găsit patroni influenți la congresul din Viena.

Această severă practicare a suveranității, care aduce lămurit aminte de originea ei militară, ține într'o stare de apăsare și dependență o parte însemnată a popoarelor culturale, în ciuda formelor constituționale libere. Fîrește, în timpuri de pace, massa aceasta enormă de silă și neplăcere nu iese la iveală, deoarece guvernele au grijă de pacea exterioară, la suprafață, aducând legi aspre contra crimelor de Stat. Dar se poate afirmă, cu bune temeieri, că nici un Stat cultural, nici republicile cele mai vechi și mai liberale, nu și-ar putea păstră teritoriul de pînă acum, dacă populația ar avea dreptul să se desfacă de Stat, fie și numai în masse mai mari³⁾, sau dacă ea ar fi avut acest drept din vechime.

¹⁾ Rousseau, *Du contract social* (1762), III, 18.

²⁾ Rousseau, *Du contract social* (1762), IV, 2. Rousseau a dezvoltat și aiurea idei foarte exagerate despre firea și efectele suveranității; ideile acestea numai cu greu se pot împacă cu părerile sale populare despre guvernamentul popoarelor; în cursul revoluției franceze aceleași idei au contribuit mult la tratamentul violent al partidelor cu idei federaliste. Compară *Du contract social* I, 7; II, 1, 2, 4.

³⁾ Cu acest pasaj să se compare cele două anteriorae despre atitudinea socialistă față de unitățile naționale. Aici se descoperă motivul istoric-psihologic mai adânc al piedicelor întâmpinate de tendințele spre unitate națională. Compară și alineatele următoare! (*Nota traducătorului*).

Nu încapă îndoială, că în Statul socialist, o astfel de practică a suveranității nu s'ar putea susține. În acest Stat, îngrozitoarea splendoare a Statului individualist, al forței, ar dispărea împreună cu războaiele și luptele sale, cu părăzile sale burgheze și militarești; și astfel s'ar face loc unei constituții corespunzătoare cugetării modeste a masselor populare. Deoarece, în Statul popular al muncii, activitatea de stăpânitori poruncitori ar fi pe deplin strămtorată de tendințele economice și culturale, Statul ar trebui să ia treptat forma unei întreprinderi culturale cu caracter în precumpănire economic, având chiar astăzi, ca prototipuri bune, administrația căilor ferate, a poștei și a telegrafului.

Însă un astfel de Stat cultural și economic de bună seamă n'ar putea gândi să rețină în limitele sale, în contra voinței lor, masse mari de populațiune. Această slăbire a suveranității Statului are, dealfel, un prototip în dezvoltarea bisericii catolice, care în evul mediu putea să împiedece dela defecțiune pe credincioșii izolați sau popoare întregi, prin mijloacele cele mai violente ale puterii sale, pe când astăzi părăsirea individuală și în massă a confesiunilor creștine este îngăduită aproape pretutindeni fără periclitarea vieții religioase.

Prin urmare, o fracțiune de populație s'ar putea despărți de Statul socialist numai printr'un vot al majorității persoanelor adulte, dacă fracțiunea ar dispune de popor și țară în cantitate suficientă, pentru ca să alcătuească un Stat nou sau să se unească cu un alt Stat mai vechiu¹⁾. Pentru a se opune pripelilor mulțimii oscilatoare și pentru a înlesni guvernului de până acum îndreptarea greșelilor sale, ar trebui

---

¹⁾ Și astăzi despărțirile de acest fel nu sunt rari, firește prin ajutorul revoluțiilor; deoarece până acum nu există o formă de drept recunoscută pentru astfel de schimbări. Astfel s'au despărțit Belgia de regatul Țărilor-de-jos (1830—1839) și districtele rurale de republica Basel (1830—1833); pe când mișcarea *Sonderbund*-ului elvețian (1847) și secesiunea Statelor sudice ale Americii nordice (1861—1865) au fost suprimate cu armele.

ca asupra separațiunii să se voteze de mai multe ori, la termine mai lungi (cam de trei ori la câte cinci ani). Votările ar fi conduse de organizația internațională a statelor de muncă (I, 6), care ar fi datoare să elaboreze și amănunțele dispozițiilor de procedură.

Numai după o astfel de mărginire a suveranității — pe care, firește, Statul socialist ar putea s'o ofere abia după așezarea stabilității sale — Statele s'ar schimbă în comunități de oameni cu adevărat liberi. Pentru că: ce valoare au chiar Constituțiile cele mai libere, câtă vreme dreptul ginților și dreptul constituțional recunosc, fără nici o excepție, teza că, până ce va fi liberat printr'o nouă catastrofă sângeroasă, învingătorul poate reține sub stăpânirea sa, cu toată puterea extremă, poporul pe care i l-a predat o zi norocoasă de luptă? Ba o parte mare din garanțiile constituționale privitoare la abuzul de puterea guvernamentală va fi de prisos, dacă odată practica Statului socialist va fi stăpânită de convingerea că și o fracțiune a poporului trebuie să aibă dreptul să întoarcă unui Stat nedrept și anticultural spatele, dacă ea dispune de premisele exterioare ale unei întemeieri de Stat nou.

CAPITOLUL AL TREILEA

F O R M E L E D E S T A T

Statele se deosebesc unele de altele, parte prin scopurile activității lor, parte prin forma Constituției lor. Contradicția cea mai însemnată, care se naște din varietatea scopurilor Statului sau, mai exact, din scopurile grupelor de interese precumpănitoare în Stat (III, 1), este contradicția între actualul Stat individualist al forței și Statul popular al muncii. Expunerea acestui contrast a fost problema unei părți mari din scrierea de față.

Din punct de vedere al formei Constituțiunii deosebim: monarhia, aristocrația și republica. Aristocrația nu mai apare acum nicăieri ca formă de Stat deosebită și este considerată numai ca appendice al monarhiei, cu care trebuie să stea și

să cază. Așadar, vorbă nu poate să fie decât despre una din două: Pentru Statul popular al muncii forma de Stat republicană este esențială?¹⁾ ori el poate să se împace și cu monarhia, deși cu o prefacere radicală a ei?²⁾

a toate chestiunile mari ale politicii principilor și popoarelor, așa este și aceasta o chestiune de putere. Răspunsul la întrebare atârnă de lămurirea: Cât de mare este puterea revoluționară a unui popor, și ce putere și-a câștigat monarhia în cursul evoluțiunii sale istorice. De aici reiese că la popoarele romanice Statul socialist se va consolida în formă republicană. Din contră, la Englezi, Germani și celelalte națiuni germanice dinastiile pot să facă o politică rațională,

---

¹⁾ Pentru introducerea republicii deodată cu prefacerea sistemului social se pronunță Meslier (†1729 sau 1733), *Le Testament* vol. 3 (1864), p. 378 și urm. — Morelly, *Code de la nature* (1755), p. 211 și urm. Godwin, *Political justice* (1793), în ed. 3, vol. 2 (1798), p. 6, 31 și urm. Conjurațiunea egalitară a lui Babeuf, care nu avea ca scop numai introducerea sistemului social communist, ci și restabilirea Constituției republicane radicale din 1793. Compară Buonarroti, *La conspiration pour l'égalité*, vol. 2 (1828), p. 244: *Acte d'insurrection* Art. 2, 3. — Owen, *The revolution in the mind and practice of the human race* (1849), p. 66, dar și p. 70 și urm. — Dezamy, *Code de la communauté* (1842), p. 268, 269. — Weitling, *Garantien der Harmonie und Freiheit* (1842) în ed. 3 (1849), p. 178.

²⁾ Pentru păstrarea stărilor politice actuale (și a monarhiei) se pronunță: Saint-Simon, *L'industrie*, vol. 2 (1817), în *Oeuvres* vol. 3 (1869), p. 20, 21; *Du système industriel*, vol. 1 (1821), în *Oeuvres* vol. 5 (1869), p. 26 și urm., 206 și urm., 239 și urm.; *Du système industriel*, vol. 2 (1821), în *Oeuvres*, vol. 6 (1869), p. 29 și vol. 7 (1869), p. 56. Altfel: *Exposition de la doctrine Saint-Simonienne* (1828—1830) în *Oeuvres de Saint-Simon et d'Enfantin* vol. 41 (1877), p. 48 și urm., 447. — Fourier, *Traité de l'association domestique-agricole*, vol. 1 (1822), p. 116—143, în *Oeuvres complètes de Ch. Fourier*, vol. 3 (1841), p. 151 și urm. — *Bases de la politique positive. Manifeste de l'école sociétaire, fondée par Fourier* (1841), în ed. 2 (1842), p. 119 și urm., 194 și urm. — Considerant, *Manifeste de la démocratie au XIX siècle*, ed. 2 (1847), p. 68-72. — Cabet, *Voyage en Icarie* (1840), în ed. 5 (1848), p. 537, 538, dar și 361. — Rodbertus, *Über den Normalarbeitstag* (1871) în *Kleine Schriften* publicate de Moriz Wirth (1890), p. 359. — Atlanticus, *Produktion und Konsum im Sozialstaat* (1898), p. 9, 10.

încât și după introducerea noului sistem social monarhia să fie asigurată încă pe timp mai îndelungat, poate chiar pentru un timp nedeterminat.

Capacitatea revoluționară a popoarelor romanice întrece mult pe a popoarelor germanice. Studiind istoria popoarelor romanice, fiecărui German trebuie să-i bată la ochi cât de ușor se obțin la ele, prin mișcări revoluționare, chiar scopurile politice cele mai mari. Eu îmi aduc aminte numai de unanimitatea entuziasmului, cu care Italia s'a ridicat în anii 1860—1870 pentru realizarea unității sale politice, pe când, în același timp, unitatea germanilor a trebuit să le fie impusă acestora cu armele în mâni. În mijlocul acestor popoare mișcate de curente revoluționare de orice fel, de un veac încoace nici monarhia nu a putut prinde teren niciodată. Deaceea se poate prezice cu siguranță, că exemplul Franței va fi imitat de celelalte națiuni romanice cel mai târziu deodată cu introducerea Statului socialist.

Actuala republică aproape exclusiv politică este, firește, o formă de Stat plină de contradicții, care, în mod natural, oscilează neconținut între plutocrație și cesarism. Pentru că masele populare sărace, care abia trăiesc de pe o zi pe alta și care sunt lăsate pradă, pas cu pas, voinței arbitrare a bogăților, ca cetățeni, nu vor dovedi decât în împrejurări cu deosebire favorabile acel *sentiment* tare și jertfitor pentru libertate și egalitate, care este fundamentul cel mai sigur al tuturor Constituțiilor democratice (II, 9). Forma de Stat republicană nu-și va garantă existența sa nepericlitată decât abia atunci când Statul socialist va echilibra drepturile politice și economice ale masselor. Atunci și viața popoarelor romanice, care a avut până acum salturi multe și nepregătite, se va mișca mai departe în cadrul unei evoluțiuni nefrânte, liniștite. Inșă, judecând după toate analogiile istorice, această schimbare favorabilă, produsă prin statul socialist, se va ivi abia după ce acesta va ajunge la starea propriei statornicii, pe când, în timpul de tranziție, forma de guvern precumpănitoare va fi, probabil, dictatura pe față sau mascată.

[Esențial diferită va fi soluțiunea pe care o vor da acestei chestiuni Englezii, Germanii și celelalte popoare germanice. Spiritul conservator al acestor națiuni înlesnește probabilitatea, că însăș cea mai mare dintre toate schimbările politice, adică: prefacerea Statului individualist al forței în Stat popular al muncii și mărginirea radicală a proprietății private, le va reuși fără o ruptură completă a continuității de drept, și fără o nimicire netrebuincioasă a formelor politice tradiționale.

Privitor mai întâiu la Anglia, este de zis: Fără nici o in-doiială, Anglia este astăzi țara în care felul de producțiune capitalistă este desvoltat mai mult. Deaceea, după părerile lui Marx și Engels, ar trebui să așteptăm ca Anglia să aibă și partidul social-revoluționar cel mai numeros și ca acolo să fie aproape exproprierea expropriatorilor. Dar aici se vede lămurit că politica popoarelor este determinată, ca și a principilor, de impulsuni economice mult mai puțin decât de cele politice pure. De mai mult de două veacuri în Anglia nu s'a încercat nici o lovitură de Stat; dorințele cele mai radicale ale poporului au fost realizate pe cale parlamentară. Apăsarea militară și polițienească de pe continent acolo nu este cunoscută de loc. Cu mândrie îndreptățită Englezul poate spune că în patria sa credința către legi nu li se pre-tinde numai claselor populare de jos, ci este practică și de cei mai puternici și că libertatea personală a masselor nu poate să fie atinsă de dragul intereselor curții sau aristocrației. Deaceea este probabil, că în Anglia și chestiunea socială va fi hotărâtă printr'o evoluție înceată, legală și admini-strativă, și cu păstrarea monarhiei. Zicând aceasta admit că întinderea politiceii imperialiste nu va produce și acolo curente revoluționare, după cum în Irlanda s'au produs stări asemănătoare cu cele continentale, de pe urma numeroa-selor categorii de legi neispășite, neîmpăcate.

Mult mai nefavorabilă este toată situația politică în Ger-mania. Germanii sunt poporul cel mai conservator din Eu-ropa, dar au totodată și partidul social-revoluționar cel mai

numeros și cel mai bine organizat din lume. Contradicția aceasta se explică prin cursul istoriei germane în veacul trecut.

Pentru soliditatea conștiinței de drept în Germania a fost fatală împrejurarea, că după căderea lui Napoleon I rigiditatea imutabilă a politicii de curte a făcut necesară revoluția anului 1848. Eșuarea tendințelor populare spre unitatea națională în contradicție au atâtea făgădueli, mai departe numeroasele lovituri de Stat reușite aproape în toate Statele germane trebuiau să sguđue sentimentul de drept al popoului german. Apoi urmă unirea dinastică a Germaniei prin conflictul militar prusian cu ale lui numeroase călcări ale Constituției; prin ridicarea Prusiei contra *Bund*-ului german, care, cu toate slăbiciunile sale, reprezintă Constituția legală a Germaniei; în sfârșit prin înlăturarea celor trei principii legitimi și a orașului Frankfurt. Indată după întemeierea imperiului german a început lupta contra bisericii catolice; și după aceea lupta contra social-democrației; amândouă au fost duse în forme legale, dar au avut un caracter de violență dușmănos intereselor sferelor populare celor mai largi. Pe lângă acestea s'a adaus apăsarea în creștere a miliției și poliției, prin care libertatea personală a masselor populare a fost mărginită de dragul unor scopuri depărtate și mai ales neînțelese de ele. Aceste și alte influențe au provocat în poporul german curente revoluționare într'un grad în care nici cei mai răi fanțaști revoluționari din anii 1830—1840 și 1840—1850 n'ar fi îndrăznit să creadă.

Cu toate acestea, eu nu cred că clasele sărace vor cere înlăturarea monarhiei, dacă vreodată soarta politică a Germaniei va sta în mâna lor¹⁾. Puterea revoluționară și patima revoluționară a germanilor este mică. Dintre cele trei revoluțiuni germane, dela sfârșitul evului mediu încoace, cele două populare, anume războiul țărănesc (1525) și mișcările anului 1848 au eșuat. A treia: reformația a fost însoțită de un

---

¹⁾ A cerut-o totuși (*Traducătorul*).

succes mare, însă numai pentrucă a fost întreprinsă cu concursul principilor lacomi după averi bisericești.

Dacă proletariatul va consimți — ceea ce la popoarele germane este probabil — ca la introducerea Statului socialist să se păstreze monarhia, aceasta s'ar putea întâmpla numai sub anumite condițiuni. În tot cazul, condiția cea mai însemnată ar fi, ca claselor sărace să li se defere puterea hotărîtoare la curte, în armată și în administrație și ca aceste instituțiuni să fie, prin urmare, modificate temeinic. Apoi curțile ar trebui să-și reducă și pretențiunile lor economice până la un grad potrivit cu caracterul simplu al Statului popular al muncii. Timpul pentru un astfel de compromis va sosi cel mult atunci, când armatele și marinele, sporite la infinit de nebunia cifrelor militare, se vor dovedi instrumente nesigure în mâinile conducătorilor lor¹⁾.

Să nu se creadă, că o astfel de înțelegere a claselor desmoștenite cu monarhia este imposibilă. Este adevărat că partidele monarhice și muncitorești din Germania și Italia (nu și din Anglia) stau, în mare parte, pe picior de războiu fără cruțare. Dar un astfel de duet la vrajbei nu a durat între păgâni și creștini în cele trei veacuri dela începutul erei noastre? Însă aceasta nu a putut împiedică pe împăratul Constantin I să treacă la creștinism, să facă din el religia predominantă din imperiul roman și ca urmașul său să răsplătească persecuțiunile creștinilor printr'o tratare tot atât de neomenescă a păgânismului.

CAPITOLUL AL PATRULEA

PUTEREA LEGISLATIVĂ

Organismul Statelor culturale moderne constă din puterea legislativă și executivă; cea executivă se împarte în juridică

---

¹⁾ Se știe că revoluția germană a început cu o revoltă a flotei! (Traducătorul).

și administrativă. Legislațiunea, care nu este exercitată numai de corpurile legiuitoare, ci, prin ordine, și de organele puterii executive, prescrie cetățenilor direcția acțiunilor lor, pe când puterea executivă realizează în viață aceste acțiuni prescrise de legi. Inșă relația aceasta dintre puterea legiuitoare și executivă este exactă numai în liniamente principale, deoarece raporturile de putere reale, anume așa cum străbat în administrație, calcă pretutindeni granițele de hârtie ale legilor.

Anarhismul socotește că și puterea legiuitoare și cea executivă sunt nefolositoare și dăunătoare; acțiunii tovarășilor din societatea anarhistă i se va fixa direcția, exclusiv, prin contracte între indivizi și grupe (I, 2). Și monarhia curat absolutistă nu cunoaște nici o leguire veritabilă, ci numai o putere executivă bazată pe voința arbitrară a monarhului. Filmer, de sigur reprezentantul cel mai naiv și cel mai sincer al monarhiei absolute, înaintează fără șovăire părerea că monarhul poate să decidă toate afacerile după voința sa și că legile date de el au numai sensul că informează pe cetățeni despre voința sa, în cazurile în care el însuș nu are timpul cerut, ca să le hotărască singur¹⁾.

Dar și în Statele noastre culturale de astăzi, în republici și în monarhii moderate, hotărîrea afacerilor publice trebuie să urmeze destul de des după chibzuirea autorității competente, așadar fără prescripțiune legală de mai înainte determinată. În stările de evoluție inițiale ale Statelor, pe când încă nu existau legi scrise, acțiunea Statului eră purtată, în general, în mare parte, după libera chibzuire a organelor Statului. Romanii au fost cei dintâi cari au supus unor reguli prealabil fixate de drept: proprietatea privată, familia și relațiunile de drept privat în legătură cu ele; iar regulile lor le-au moștenit, ca drept privat, popoarele culturale care

---

¹⁾ Filmer (†1653) *Patriarcha or the natural power of Kings* (1680). p. 92. Contrar Locke *Two treatises of government* (1690), I, 8 și urm.

le-au urmat lor. Din contra, originea dreptului administrativ modern cu greu s'ar putea data dincolo de inceputul veacului al XVI-lea; si prefacerea deciziei libere de lege intr'o decizie data dupa prescriptie legala, in acest domeniu al dreptului, nici pe departe nu este atat de dezvoltata ca in dreptul privat roman. Si astazi inca putem observa zilnic, in toate Statele, procesul cum decizia libera de lege a autoritatilor administrative este necontenit ingustata si supusa la prescriptii administrative noi.

Prin introducerea Statului socialist hotarirea afaceilor publice dupa *libera chibzuire* trebuie reinviata intr'o intindere mare. Aceasta reiese mai intaiu din imprejurarea, ca atunci tot dreptul privat se va schimba in drept public, si anume in drept administrativ, fara ca noul drept administrativ sa fie deocamdata mai clar, decat doar in liniamentele cele mai generale, exterioare. Dar si acele domenii de drept, care apartin de-acum dreptului constitutional si administrativ, vor suferi o prefacere radicala din cauza retragerii scopurilor economice ale Statului. Acest domeniu enorm, deocamdata prea putin dominat de regulile de drept, trebuie sa cada, in mod firesc, in sarcina activitatii statului inca nefixate in legi. Dar putem fi siguri ca vesnic agitata masina legiuitoare va sari foarte iute in ajutorul acestui defect; si anume, la inceput, prin prescriptiuni administrative, iar mai tarziu prin legi si prin voluminoase codice de legi.

Legislatiunea Statului popular al muncii va trebui sa considere cu deosebita ingrijire *raporturile de putere existente in societatea viitoare*. Legiuitorii nostri actuali se afla, in aceasta privinta, intr'o situatie foarte favorabila, deoarece sistemul juridic in vigoare ei il pot privi ca o cladire solida, bine fundamentata, la care, de cele mai multe ori, legile lor nu voesc sa indrepteze decat cateva arabescuri neinsemnate sau cel mult cate un mic balcon. Din contra, legiuirea Statului popular al muncii trebuie sa reconstruiasca o mare parte din toata cladirea. Atunci ea nu va putea sa uite niciodata ca esenta legilor sunt raporturile de putere din societati,

raporturi așezate în forme durabile. În această lucrare va interveni ca sprijin bun considerația: dacă interesele unei legi ar putea să constrângă la primirea reformei propuse a raporturilor de putere chiar pe dușmanii legii și fără intervenirea Statului sau a legislațiunii. Multe încercări nereușite de ex. legile *Kulturkampf*-ului prusian și legile germane contra socialdemocrației, nu s'ar fi întreprins niciodată, dacă bărbații de Stat hotărâtori ar fi făcut prealabil, în mintea lor, această probă de calcul.

În țările în care domnește suveranitatea poporului (III, 2) este regulă, ca sistemul guvernului parlamentar să fie împreunat cu corpurile legiuitoare. Acest sistem și aberațiunile sale stau în legătură cu ființa internă a Statului nostru cultural de astăzi, care este îndreptat aproape exclusiv spre acțiuni de putere. Precum un monarh absolutist sau semi-absolutist nu-și va părăsi niciodată dreptul de a-și concedia miniștrii săi după toane, tot astfel nici un parlament puternic nu va renunța la răsturnarea miniștrilor. Puterea are nevoie de activitate vizibilă, poate chiar și nemotivată, dacă este ca să rămâie durabil simțită de masse.

Deaceea, în Statul socialist s'ar putea supune sistemului guvernului parlamentar numai acele organe supreme ale Statului, a căror sferă de acțiune constă precumpănitor în susținerea raporturilor de putere dominante, așadar, dacă pot întrebuița expresiile actuale la caracterizarea unei stări cu desăvârșire deosebite: președintele consiliului de miniștri, ministrul de interne, de războiu, marină, justiție și poate și cel de instrucție. Șefiile supreme ale diferitelor ramuri economice: agricultură, mine, industrie, comerț și comunicație ar trebuiesc din vâlmășagul parlamentar fie că ar fi organizate ca «colegii», fie că funcționarii tehnici supremi ar fi subordonați miniștrilor responsabili într'un mod potrivit scopului.

Teoreticienii tuturor direcțiilor politice s'au ocupat însă cu forma legislațiunii mult mai mult decât cu conținutul ei; în special s'a discutat numărul și compozițiunea corpu-

rilor legiuitoare. Chiar și cei doi publiciști populari ai timpului mai nou: Locke și Rousseau, s'au ocupat aproape exclusiv cu forma legislativă. Deaceea, privitor la această chestiune mult tratată, eu mă pot mulțumi cu puține observațiuni.

Și în Statul socialist va fi de preferat sistemul celor două camere, ca în republicile politice actuale. Monarhia și democrația, aici în opoziție cu aristocrația mai ales prudentă, sufer de aceeași înclinare spre pripire; monarhia, fiindcă este dominată atât de mult de influențe și scopuri personale, democrația, fiindcă masele se pot înțelege numai cu greutate și sunt atât de ușor de câștigat pentru extreme. Dar în Statul popular al muncii fiecare pripire este îndoit periculoasă, deoarece în el va fi vorba, în mod preponderant, de probleme sociale, nu politice. Inșă experiența istorică ne învață că și cele mai mari schimbări ale puterii politice pot fi întoarse înapoi cu foarte mare ușurință, dar că prefacerile sociale creează aproape totdeauna fapte irevocabile. Deaceea este rațional ca și legislațiunea Statului socialist să fie săvârșită prin două camere: de o cameră aleasă, care totdeauna va fi expusă curentelor democratice și de o cameră a aristocrației, care nu va cuprinde, firește, elementele cele mai nefolositoare, ci într'adevăr pe membrii cei mai buni ai Statului.

Pentru camera aleasă, întrucât se bazează pe votul universal, pot fi modele bune parlamentele republicilor și monarhiilor. Cu deosebirea că în Statul socialist femeile trebuie să aibă dreptul de a alege și de a fi alese. Chiar și acum excluderea femeilor dela aceste drepturi politice este o nedreptate cu toate că economicește ele atârnă, în cele mai multe cazuri, de părinții și soții lor, deoarece, după părerile noastre constituționale actuale, dependența economică nu exclude îndreptățirea politică (II, 9). Dar încă în Statul socialist, în care femeia are drept egal la existență și îndatoriri egale de muncă (II, 7); egalizarea politică a femeii cu bărbatul nu poate fi pusă la nici o îndoială.

În Germania primele camere (senatele) sunt¹⁾ dominate de nobile și, în parte, de marea burghezie. Această întocmire a fost împrumutată, cu oarecari modificări, din dreptul englezesc, fără să se considere deosebirea enormă dintre nobilimea germană și engleză. Obținând anume în senatul prusian o tribună, dela care a putut să-și reprezinte în mod constant și unilateral și dur interesele sale de castă, nobilimea germană a colaborat la revoluționarea claselor mijlocii și inferioare chiar într'un timp, în care socialdemocrația încă nu există sau în care ea nu avea nici o influență deosebită.

Deoarece, în statul socialist nu va exista proprietatea mare, prima cameră (*senatul*) se va forma — ca și senatul roman al ultimelor timpuri republicane și imperiale — numai din funcționarii Statului cei mai înalți, încă în funcțiune sau retrași. Ar fi indiferent, la ce s'ar referi competența funcționarilor, la păstrarea raporturilor de putere din Stat sau la conducerea vieții economice (III, 5). Și reprezentanții cei distinși ai științei, artei și literaturii ar trebui să aibă loc în senat, fie aleși, fie numiți. Într'o legiuire astfel organizată camera poporului ar reprezenta voința și puterea poporului, iar senatul știința lui și destoinicia.

După pilda Constituției franceze dela 24 Iunie 1793, în Elveția, cu legiuirea prin corpuri reprezentative este împreunat așa zisul *referend*. Anume, sau orice proiect de lege votat de corpurile reprezentative trebuie să fie supus întregului popor, pentru a fi admis definitiv (*referend obligatoriu*) sau această trimitere la popor se face numai la cererea unui anume număr de cetățeni (*referendul facultativ*). Această legiuire directă prin popor, pentru popor n'a dat nici pe departe rezultatele favorabile în care nădăjduiau Rittinghausen și Considerant²⁾; din contră, în multe cazuri s'a

¹⁾ Acum: erau...

²⁾ Rittinghausen, *La législation directe par le peuple ou la véritable démocratie* (1850); *La législation directe par le peuple et ses adversaires* (1852), p. 252, 253; *Sozialdemokratische Abhandlungen*, Heft 3 (1868): Über die Notwendigkeit der direkten Gesetzgebung durch das Volk.

dovedit ca element de regres. Acest fenomen stă în corelațiune cu opoziția în care astăzi se află pretutindeni atârănarea de drept privat și îndreptățirea politică (II, 9).

Deoarece statul socialist nu-și va putea începe activitatea sa înainte ca acest contrast să fi fost înlăturat cel puțin în măsură mare și reală, Statul va putea primi între instituțiile sale și referendumul, fără șovăire. Dacă noua formă de Stat este organizată federalistic, se poate practica referendumul obligatoriu; însă dacă voința va fi, ca Statele naționale mari ale prezentului să fie susținute, atunci votului general al poporului i se vor putea supune numai afacerile publice cele mai însemnate¹⁾. Referendumul este compatibil și cu o monarhie în felul unic, cum poate fi admisă în Statul socialist.

Mult mai importantă decât aceste schimbări mai mult formale ar fi lărgirea dreptului legislativ asupra declarației de războiu. Pe când în republicile antice declarația de războiu

---

Considerant, *La solution ou le gouvernement direct du peuple* (1851), p. 25 și urm. Contra legiurii directe s'au pronunțat: Louis Blanc, *Le gouvernement direct du peuple par lui-même* (1851) în *Questions d'aujourd'hui et de demain*, vol. I (873), p. 45—200. — Proudhon, *Idée générale de la révolution au XIX siècle* (1851), p. 162 și urm.

¹⁾ După Constituția franceză dela 24 Iunie 1793, dacă un număr hotărât de cetățeni cereau (Art. 59), legile următoare trebuiau să fie supuse votului adunărilor populare: Legile de drept civil și penal; relative la administrația generală a veniturilor și cheltuelilor ordinare ale Statului; despre domeniile naționale; despre monetă și contribuții; declarațiile de războiu; legile despre noua împărțire a Franței, despre instrucția publică și despre onorurile de dat memoriei bărbaților mari (Art. 54). Mulți scriitori politici și istorici din veacul al XIX-lea socotesc aceste diozisipțiuni ca culme a exagerării revoluționare și a seducerii demagogice a poporului. Cu toate acestea, sunt decenii, de când în Elveția există întocmiri mult mai radicale; și totuș ele au slujit mai mult intereselor conservatoare, decât celor radicale. În Elveția întâia oară, s'a cerut votul poporului asupra Constituției dela 20 Maiu 1802; în forma lui de astăzi referendumul a fost introdus în cantoane și în federațiune prin mișcările poporului dela revoluția lui Iulie (1830) încoace. Compară Curti, *Geschichte der schweizerischen Volksgesetzgebung* (1882), p. 109, 128 și urm.

avea nevoie de o hotărîre a poporului¹⁾, acest drept, în monarhii, îl are astăzi suveranul, iar o corporație bine limitată îl are în republice și în State federative. În sistemul Statului nostru consimțământul corpurilor legiuitoare este necesar și la cea mai neînsemnată lege juridică; dar de regulă o singură persoană poate declara războiul, prin care, față de Statul dușman, se suspend toate stările de drept cu excepția puținelor regule ale dreptului de războiu. Și totuș istoria ne învață că războaiele cele mai pustiitoare au fost aprinse de toanele unui monarh, de perplexitățile unui ministru sau chiar de influențele confesoriilor și metreselor.

Pentru Statul popular al muncii politica păcii este necesară, fiindcă orice desvăluiri de putere în afară au ca urmări necesare interne evoluțiuni de acelaș fel. Într'adevăr, războiul și primejdiile războiului au determinat națiunile să dea scopurilor puterii precădere asupra scopurilor culturii.

Un mijloc pentru împiedicarea războiului — firește, nu cel mai însemnat și cel mai sigur — constă în legarea începutului războiului de condițiuni îngreunătoare. Acum, la izbucnire, provocatorii războaielor stau înaintea îndoitei posibilități, de-a câștiga, printr'un sfârșit victorios, o situație de semizeii, pe când urmările unei înfrângerii îi ajung numai în măsură neînsemnată, dar cad cu toată greutatea pe mulțimile populare. Abia în ultimele decenii și grație alcătuirii partidelor revoluționare mari, sfârșitul nenorocit al războiului a devenit și pentru provocatori ceva mai nepriincios. Și, din contră, pentru interesele păturilor populare mari, chiar și războiul victorios are efecte fatale.

Deaceea putem fi convinși, că, dacă o educație exactă le lămurește asupra intereselor lor adevărate, masele se vor

---

¹⁾ Astfel în Atena și Sparta declarațiile de războiu erau decise de adunarea poporului (Ecclesia), în Roma de comițiile centuriate. Și Constituția republicii franceze dela 24 Iunie 1793, Art. 54, 59, 60 pretindea pentru declararea de războiu o lege, care trebuia să fie supusă votului poporal, dacă votul era cerut de un număr fixat de adunări populare.

decide totdeauna pentru o politică pașnică. Deaceea Statul popular al muncii va trebui să rezerve hotărîrea asupra războiului și păcii întîiu organelor legiuitoare, iar după intervenirea stărilor statornice referendului, votului poporului. Printr'o astfel de întocmire nu se poate periclită siguranța Statelor, deoarece acea stare de stabilitate va interveni numai după ce toate Statele se vor fi transformat în State socialiste.

CAPITOLUL AL CINCILEA

PUTEREA EXECUTIVĂ

Puterea executivă este exercitată în Statele noastre culturale parte de tribunale, parte de autorități administrative; aceasta face deosebirea între justiție și administrație. Opoziția aceasta ar trebui să sufere prefaceri adânci prin introducerea Statului socialist. Pentru a lămuri această chestiune destul de complicată, voi expune în contururile cele mai generale, întîiu starea de drept actuală (I), apoi instituțiile Statului popular al muncii după intervenirea stabilității (II), însfârșit formele de tranziție dela o stare la alta (III).

I. Destul de des s'a făcut încercarea ca marginile dintre acțiunea justiției și administrației Statului actual să fie determinate printr'o formulă teoretică; dar niciodată formulele acestea nu au voit să se potrivească, nici măcar aproximativ, cu bogăția de fenomene opuse. Firește, la originea Statului nostru și a instituțiilor noastre de Stat nu a stat doar teoria, ci întîmplarea istorică hotărîtă de sație. Astfel, pentru a aminti numai una dintre părerile cele mai lăpăte, Iulius Stahl¹⁾ crede că acolo unde dreptatea este unicul scop, trebuie să intervie justiția, iar acolo, unde ea este numai limitare, îngrădire, nu motivul determinant al deciziunii, trebuie să intervie administrația. Dar noi știm (III, 4) că,

¹⁾ Stahl, *Die Philosophie des Rechts* II, 2, ed. 3 (1856), p. 609, 646.

deodată cu evoluția progresivă a dreptului administrativ, administrația se preface tot mai mult în simplă aplicare a dreptului, așadar într-o acțiune deplin asemănătoare justiției. Și invers: Adeseori, de ex. în chestiuni de tutelă și alte afaceri de justiție la libera lor voință, tribunalele au să decidă în mod precumpănitor după considerațiuni de utilitate, așa că dreptul este numai îngrădire, nu motiv hotărîtor al deciziunii lor. Pe scurt, formula lui Stahl nu este numai greșită în punctele ei principale, ci prin cursul evoluției istoric eea pierde tot mai mult din adevărul ei mărginit.

Însă cu puțință este, să arătăm scopurile generale, care, cu mare asemănare, au îndemnat elementele domnitoare din toate Statele culturale, să confere hotărîrea afacerilor publice la două sisteme de autorități cu organizație și activitate atât de diferite. Din acest punct de vedere se poate zice că problema de căpetenie a *autorităților administrative* este, să împlinească în viața reală scopurile de putere ale domnitorilor Statelor. Deaceia de mult punctul central al activității administrative l-a format, în toate țările, finanțele, puterea armatăă, păstrarea liniștei și ordinii publice (poliția).

Abia mai târziu, la această problemă principală a administrației s'a adaus și satisfacerea unor interese culturale, de ex. conducerea învățămîntului primar, secundar și universitar. Dar și interesele economice ocupă, în cadrul administrației moderne, un spațiu destul de larg, fie că însuș Statul este activ economic, fie că el conduce și priveghează activitatea cetățenilor săi. Pomenesc numai grija de străzi, canale, căi ferate și alte mijloace de comunicație, de întrebuințarea și regularea apelor, de zidirea spitalelor, etc. Dar pentru Statul nostru individualist, al forței, este caracteristic, că înaintarea acestor interese culturale și economice — care și altfel joacă, în comparație cu scopurile puterii, numai un rol modest — este lăsată foarte bucuros în grija comunei și a altor corporații cu administrație autonomă.

Precum administrația este mai ales organul dominatorilor, așa sunt *tribunalele* organul dominaților. Cele trei mari

scopuri vitale ale oamenilor: siguranța personală, un trai vrednic de ființa omenească și o viață familiară ordonată, precum și instituțiile bazate pe ele stau sub scutul tribunalelor penale și civile. Astfel protecțiunea siguranței personale este o problemă a justiției penale, cu care însă concurează, în numeroase cazuri, și tribunalele civile. Proprietatea și familia împreună cu toate instituțiunile derivate, prin care ordinea de drept în vigoare urmărește realizarea celorlalte două scopuri, sunt realizate de tribunalele civile, cu toate că protecțiunea penală a sistemului de drept privat este în unele direcțiuni, mult mai efectivă (II, 15).

La aceste probleme principale ale tribunalelor și, asemănător ca la organele administrative, cursul evoluțiunii istorice a adăos unele părți secundare, care întrec acea limită. Astfel crimele de Stat sunt judecate mai ales de tribunalele comune; controversile asupra drepturilor private ale domnitorului și Statului aparțin, în țările cele mai multe, tribunalelor civile. Și a. m. d.

Activitatea autorităților administrative și judecătorești este esențial diferită. Organele administrative sunt cu totul atârătoare de suveran; realizarea intereselor încredințate protecțiunii lor se face de regulă din oficiu; procedura este repede, fără formă, completă. Din contră, tribunalele au oarecare independență, care firește este mărginită întrucât înaintarea judecătorilor se află aproape pretutindeni în mâinile domnitorului. În certele familiare și pentru avere, care alcătuiesc acum partea fundamentală a activității judecătorești, tribunalul rămâne de regulă pasiv până ce interesatul cere ajutorul lui printr'o pără; procedura este lungă, costisitoare, înconjurată de formalități complicate. Se observă imediat că *acolo* este vorba despre interesele celor mari, iar *aici* de ale celor mici și ale celor mai mici.

Din expunerea aceasta reiese, că între sfera de acțiune a tribunalelor și a autorităților administrative nu există, propriu vorbind, o deosebire principială, ci amândouă au, după caracterul lor precumpănitor, menirea să conserveze

raporturile de putere existente. Ultimul scop al despărțirii aceleia a acțiunii Statului în justiție și administrație constă, fără îndoială, în intenția ca, printr'o oarecare independență a tribunalelor, cele mai însemnate interese vitale individuale ale cetățenilor să fie asigurate în contra încălcărilor abuzive ale potențailor supremi. Aceasta coincide și cu înțelesul teoriei politice vechi, care are în vedere în mod capital protecția supușilor împotriva suveranului, pe când în prezent, dela ivirea socialismului încoace, vorba este ca și volnicia claselor superioare contra celor inferioare să fie îngădită.

II. După ce Statul socialist va fi intrat în stadiul stabilității și va fi tras și cele din urmă consecințe din ființa sa, organele sale ar trebui să se despartă în organe de ordine și organe de economie. Cele de ordine ar avea de păstrat raporturile de putere existente și cu acestea liniștea și ordinea exterioară; cele economice ar îngriji de conducerea afacerilor economice: producțiunea, distribuirea și consumația bunurilor reale și serviciile. Organizarea autorităților de ordine s'ar putea orienta, din cauza sferei de acțiune esențial egală, după tribunalele actuale și autoritățile administrative actuale, pe când autoritățile economice ar găsi un prototip bun în șefiile marilor întreprinderi economice (poștă, telegraf, căi ferate, etc.), apoi și în comunele actuale cu problemele lor economice precumpănitoare.

*Autoritățile de ordine*¹⁾ ar avea de împlinit, în general,

---

¹⁾ Chestiunea, dacă sistemul de Stat socialist trebuie să păstreze și autorități de ordine pe lângă cele economice, este de natură constituțională și de aceea teoreticienii socialiști o tratează de cele mai dese ori foarte neclar și destul de des cu contradicții. Ca aderenți ai păstrării acestor organe ar fi de numit. Conjurația lui Babeuf: Buonarroti, *Conspiration pour l'égalité*, vol. 2 (1828), p. 301 (Décret de police) și p. 305 (Décret économique). — Saint-Simon, *L'Organisateur* (1819, 1820) în *Oeuvres*, vol. 4 (1869), p. 200-202. — St.-Simonismul: *Exposition de la doctrine Saint-Simonienne* (1828—1830) în *Oeuvres*, vol. 41 (1877), p. 271 și urm., 252, vol. 42 (1877), p. 352. — Fourierismul: *Bases de la politique positive. Manifeste de l'école sociétaire, fondée par Fourier* (1841), în ed. 2 (1842), p. 207 și urm. — Gray, *The social system*

problemele cu care se ocupă acum tribunalele și autoritățile administrative; însă interesele culturale și economice, care, în sistemul Statului modern, sunt numai o parte modestă a administrației, s'ar desface din sfera ei de acțiune și ar fi atribuite autorităților economice. Deaceea autoritățile de ordine ale Statului socialist s'ar putea compara cu autoritățile locale mai vechi, care până în veacul al XVIII-lea, au împreună într'o mână partea cea mai mare și a justiției, și a administrației.

Dar, în raport cu acele autorități locale, sfera de acțiune a autorităților de ordine ar trebui să scază extraordinar, deoarece crimele astăzi atât de dese, privitoare la proprietate și politice, s'ar vedea numai foarte rar (II, 15), iar justiția civilă, care formează astăzi partea principală a acțiunii judiciare, s'ar preface într'un control administrativ cu o sferă relativ îngustă (II, 16). Dar poliția, care dela sfârșitul evului mediu încoace și de pe urma pretențiunilor mereu în creștere ale Statelor către cetățenii lor, a fost dezvoltată fără măsură; dar poliția, care treptat ne-a prefăcut, în comparație cu bărbații energici ai renașterii, în niște slăbiciuni dependente și veșnic având trebuință de scutul Statului, poliția ar putea să dispară în mare parte.

Deaceea autoritățile de ordine ar putea să-și întindă activitatea lor asupra unor domenii mult mai vaste decât autoritățile economice. Și deoarece activitatea lor — întrucât privește și chestiunile de administrație — ar servi interesele tuturor, n'ar fi loc la șovăială, ca garanțiile neatâr-

---

(1831), p. 171 și urm. — Louis Blanc, *Organisation du travail* (1840), în *Questions d'aujourd'hui et de demain*, vol. 4 (1882), p. 152. — Rodbertus, *Das Kapital* (1884), p. 102, 103, 123 și urm., 158. — Atlanticus, *Produktion und Konsum im Sozialstaat* (1898), p. 87 și urm. — Renard, *Le régime socialiste* (1898), în ed. 2 (1898), p. 23 și urm., 80 și urm. — Vandervelde, *Le collectivisme* (1900), p. 176. — După St.-Simoniști, autoritate de ordine ar fi o preoțime organizată ierarhic; ca autorități economice un sistem de bănci. Fourierismul și Louis Blanc pretind un minister al muncii și al progresului, care să îngrijească de problemele economice alături de autoritățile politice.

nării judecătorești să fie întinse asupra tuturor membrilor lor.

Partea precumpănitoare a activității Statului ar trebui să le cadă — conform rânduelii Statului socialist — *autorităților economice*¹). Acestea ar avea să prescrie fiecărui individ sfera și felul lucrului de săvârșit și să-i hotărască fiecărui cetățean cantitatea de bunuri reale și de servicii. Din considerație către această sferă de acțiune, autoritățile economice ar trebui să se afle la fața locului; ca organul cel mai inferior s'ar oferi, firește, comunele (III, 6), care de mult privesc problemele economice ca scop principal al lor și care în timpul din urmă au dezvoltat chiar un fel de socialism municipal. Cu tot caracterul lor precumpănitor economic, autoritățile economice ar trebui privite ca organe de Stat, la ale căror dispozițiuni fiecare membru are să se supună provizoriu, fără a-și prejudicia dreptul de a se plânge autorității economice superioare sau autorităților de ordine (II, 16).

Pentru stratificarea instanțelor autorităților de ordine și economice pot servi ca prototip instituțiile noastre actuale. Autoritățile economice, a căror întâia treaptă o va alcătui în tot cazul comuna, s'ar urcă, în Statele mai mari, până la autoritățile centrale în patru instanțe; în State de mărimea mijlocie, în trei; în State urbane mici, în două. La autoritățile de ordine, având în vedere sfera lor mică de acțiune, numărul instanțelor s'ar reduce cu câte una.

Din punctul său de vedere, anarhismul trebuie să respingă

---

¹) Intre socialiștii cari cred că în sistemul societății socialiste vor dispărea dela sine toate conflictele serioase și că deaceea autoritățile de ordine se vor contopi cu cele economice, se pot număra următorii teoreticieni: Owen, *The revolution in the mind and practice of the human race* (1830), p. 130 Law 31 (compară și Law 36). — Cabet, *Voyage en Icarie* (1840), în ed. 5 (1848), p. 129, 130, 133, 134. — Dezamy, *Code de la communauté* (1842), p. 145. — Engels, *Streitschrift gegen Dühring* (1877), p. 234, 235; *Die Entwicklung des Sozialismus von der Utopie zur Wissenschaft* (1882), p. 43. — Bebel, *Die Frau in der Vergangenheit, Gegenwart und Zukunft* (1883), în ed. 25 (1895), p. 336, 340, 396, 397.

și autoritățile de ordine, și cele economice (I, 2). Și unui socialist pleacă dela părerea că Statul socialist se va mărgini la activitatea autorităților economice, pe când autoritățile de ordine vor trebui să dispară; ceea ce Engels exprimă foarte pieziș așa: după introducerea sistemului socialist, Statul nu va fi înlăturat, însă va muri dela sine. În realitate, în prima zi după introducerea Statului popular al muncii ne-am convinge că nevoie de conducere nu au numai procesele de producțiune, ci și oamenii, dacă trebuie să fie ordine. Dar altfel putem admite, împreună cu St.-Simon, că activitatea autorităților de ordine va rămâne considerabil în urma activității autorităților economice.

III. Trecerea dela instituțiunile actuale la cele viitoare ar trebui căutată în modul acesta: Treptat *tribunalele s'ar preface în autorități de ordine, iar organele administrative în organe economice*. În tribunale procesul de prefacere nu ar întâmpină greutăți remarcabile. Nu-i vorbă, din motive politice o parte mare din personalul superior al tribunalelor ar trebui schimbat; însă, deoarece tribunalele sunt și astăzi autorități de ordine, organizația lor, în special pregătirea și selecțiunea membrilor tribunalelor, s'ar putea păstra și în viitor. Deaceea ar trebui numai ca afacerile relative la păstrarea raporturilor de putere să fie luate treptat dela autoritățile administrative și deferite tribunalelor.

În epoca de tranziție tribunalele ar avea de exercitat jurisdicțiunea penală și administrativă în măsura indicată mai sus (II, 16). Mai departe, dacă ne închipuim deocamdată comunele și districtele ca purtătoare ale proprietății și ale gospodăriei (III, 6), atunci între aceste forme societare trebuie să se nască un schimb de bunuri și servicii ca și cel de astăzi între persoane izolate; schimbul — din cauza caracterului de drept public al întregului sistem de drept — l-ar regulă organele administrative prefăcute treptat în autorități economice. Dar și contra acestor fel de decizii trebuie să rămână deschis apelul la tribunale (autorități de ordine). Dacă socializarea societății s'ar face deocamdată numai

parțial, cum este probabil (IV, 4), tribunalele, având în vedere traiul, așezat pe dreptul privat, al cetățenilor, ar trebui să practice dreptul civil în însemnătatea lui de astăzi.

Schimbări mult mai adânci trebuie să sufere *administrația* în cursul prefacerii ei treptate într'un organism de autorități economice. Administrația, care în sistemul nostru politic îi servește puterii cu mult mai fără considerații decât tribunalele, ar trebui să abdică la problema aceasta și să ia un caracter tehnic-economic într'o măsură mereu în creștere. Cu aceasta stă în legătură și faptul că pregătirea funcționarilor administrativi n'ar mai trebui să fie juridică, ci în mod precumpănitor tehnică. Membrii autorităților economice s'ar alege mai bine prin numire în instanțele superioare, prin alegere în cele inferioare. Dar în cursul timpului de tranziție se va dovedi ca necesară o concentrare strânsă a puterii politice, deoarece la introducerea Statului socialist nu va fi vorba de un experiment politic, care să atingă numai puțin vieța masselor, ci de o prefacere cu caracter social a Statului, a cărei eșuare ar pune națiunile în fața întrebării de a fi sau a nu fi.

Statele Grecilor, Romanilor și Germanilor s'au născut fără excepție din succese militare și aveau de scop să servească scopurile unor sfere înguste. Aici sistemul ierarhic sever al Statului reieșiă dela sine din originea și scopul Statului. La introducerea Statului socialist se va întâmpla întâia oară ca interesele politice și economice ale masselor să fie adevăratul scop al marelui prefaceri. Deaceea nu este exclusă primejdia ca, din cauza luptei mari a popoarelor pentru libertatea politică și economică, ordinea să sufere un naufragiu durabil. Deaceea nici un prejudiciu popular nu are voie să abată pe puternicii noului sistem politic dela asigurarea unui guvern puternic printr'o organizație rațională a autorităților politice. Și dacă analogiile întâiei revoluții franceze nu ar înșelă, atunci partidele inimice, care de obicei se nasc deodată cu fiecare prefacere mare, vor fi de-ajuns ca să apere statul popular al muncii de exuberanți democrație-filantropice.

C O M U N A

Idealul tuturor școalelor socialiste cu caracter precumpănit or internațional (I, 6) este o stare, în care tot genul omenesc formează un organism politic și economic; și în care războiul și concurența economică dintre indivizi și popoare va încetă (socialismul mondial). Acest ideal nu este lipsit de valoare practică, întrucât ne arată scopul final și prin acesta direcția generală a luptei noastre. Inșă ar fi o neghiobie să credem că starea aceea finală și că chiar numai o apropiere serioasă de ea pot să fie scopuri proxime ale tendințelor sociale. Dar până acum n'am reușit nici măcar să organizăm cel puțin relațiunile politice dintre popoarele creștinești ale Europei! Dar *a amână introducerea Statului socialist până când toată omenirea va fi devenit matură pentru marea reformă, ar însemna să trimitem în depărtări infinite realizarea ideilor sociale.*

Mult mai practică și mult mai sobră este râvna de a preșchimbă în reprezentanți ai proprietății și ai activității economice singuraticile State, care se vor desvoldă istoricește până aici, nu toată omenirea (socialism de Stat)¹⁾. Centralizarea aceasta a tuturor puterilor economice în mâinile Statului este de sigur cu puțință, precum a fost de ex. cu puțință, ca și Statele culturale moderne să strângă într'un singur punct central, în mod treptat, toată puterea politică. Inșă deoarece în prezent individul este în măsură preponderantă

---

¹⁾ Morelly, *Code de la nature* (1755) p. 190, art. 1; p. 196, art. 1 și urm. — Conjurațiunea egalității a lui Babeuf, în Buonarroti, *Conspiration pour l'égalité*, vol. 2 (1828), p. 305 art. 1; p. 313 art. 1. — Saint-Simonismul: *Exposition de la doctrine Saint-Simonienne* (1828—1830) în *Oeuvres*, vol. 41 (1877), p. 271. — Dezamy, *Code de la communauté* (1842), p. 31. — Rodbertus, *Das Kapital* (1884), p. 114, 115, 212. — Kautsky, *Das Erfurter Programm in seinem grundsätzlichen Teil* (1892), p. 121 și urm.

subiectul proprietății și economiei, ar fi imposibil ca aceste funcțiuni să fie trecute nemijlocit și imediat asupra Statelor enorme ale timpului nostru; zăpăceala ar putea primejdui existența popoarelor. Din contră, concentrarea activității economice trebuie să apuce acelaș mers circumspect ca și puterea politică, care cuprinse întâiu familia și neamul, apoi comuna, în sfârșit, cercuri mereu mai largi, până ce la urma urmelor reuși întemeierea imperiilor antice, medievale și moderne.

Deaceea, pentru început, Statul socialist trebuie să se mulțumească cu prefacerea comunei¹⁾ în reprezentantă regulată a proprietății și economiei (socialismul comunal²⁾). Prin excepție, districtului (județului), provinciei, Statului i s'ar putea atribui acele activități economice, care se referă cu necesitate la teritorii mai mari, precum și obiectele de avuție necesare acelor activități, tocmai precum și în prezent șoselele locale sunt încredințate județului, sau poștele și telegraful și căile ferate Statului în întregimea lui. Cu atât mai mult acele lucruri, ale căror sfere sau a căror însemnătate economică depășește granițele unui Stat, de ex. marea, canalul de Suez și altele, care ar trebui date în administrația unor autorități economice mondiale.

Socialiștii aceia, cari nu voesc să introducă socialismul prin volnicia Statului, ci prin liberă înțelegere (Fourier, Owen, Thomson și alții) propun comune cu întindere mică, cu un număr de membri cam de 2.000 de suflete. Unii socialiști se pronunță chiar principial contra orașelor mari, pe care le consideră ca cuiburi de imoralitate³⁾. Firește este

---

¹⁾ De actuala economie individuală socialismul de grupă este și mai apropiat decât socialismul comunal.

²⁾ Buonarroti, *Conspiration pour l'égalité* vol. I (1828) p. 221—223. Tot așa și alți scriitori socialiști de mai târziu.

³⁾ Meslier, *Le Testament*, vol. 2 (1864), p. 210 și urm. — Fourier, *Le nouveau monde* (1829), p. 118 și urm. în *Oeuvres*, vol. 6 (1848), p. 99 și urm. — Renaud, *Solidarité*, ed. 6 (1877), p. 56—109. — Owen, *The revolution in the mind and practice of the human race* (1849), p. 42, 117.

că statul socialist s'ar putea începe numai cu împărțirea actuală a populațiunii, care are în timpul nostru o tendință lămurită spre formarea de orașe mari. Dealtfel experiența ultimelor decenii a dovedit, că imoralitatea din orașele mari are, ce-i drept, alt caracter, dar că ea nu este mai mare decât la țară, și că stările igienice cele mai nefavorabile din centrele de comunicație sunt mai mult decât compensate prin instituțiuni igienice îmbunătățite. Comunele mici, moștenite dela sistemul feudal și care destul de des nu pot corespunde nici cererilor politice modeste ale Statului modern, ar trebui împreunate după necesități.

Socialismul comunal, ca întâia treaptă de râvnit, ar oferi foloase foarte considerabile. Defectul principal al sistemului economic actual constă fără îndoială în faptul, că lucrătorul capătă numai un salariu fix și că niciodată el nu are parte la produsul real al muncii sale. Dar socialismul comunal este o formă economică, care pune în evidență, mai bine decât socialismul mondial sau de Stat, legătura dintre muncă și remunerație, anume chiar pentru ochiul nedepins al lucrătorului. Dar apoi, al doilea: socialismul comunal ofere și puțința, ca viața lucrătorilor din feluritele teritorii ale Statului, ținându-se în legătură cu împrejurările existente, să nu fie unificată pe deplin, cel puțin nu în epoca de tranziție. Aceasta este de mare însemnătate anume pentru lucrătorii dela oraș (I, 11), deoarece traiul lor, în unele cazuri, nu s'ar înălța, ci poate, în mod excepțional, chiar s'ar reduce, dacă pentru traiul lor s'ar decretă media din tot Statul.

Dacă facem din comună reprezentanta regulată a proprietății și economiei, atunci este aproape și ideea de a-i trece ei suveranitatea și puterea legiuitoare. Totuș eu socotesc că o măsură ca aceasta ar fi pe deplin greșită, deoarece ea

---

Thompson, *An inquiry into the principles of the distribution of wealth* (1824), p. 386 și urm.; *Practical directions for the speedy and économical establishment of communities* (1830), p. 11 și urm. — Bebel, *Die Frau* (1883), ed. 25 (1895), p. 349.

ar însemna o recădere în dărăburirea medievală a Statului. Unitatea legislațiunii pentru teritorii mari, care de altfel nu trebuie să coincidă cu Statele noastre naționale prea mari, este una din moștenirile cele mai bune, pe care actualul Stat individualist al forței o va lăsa viitorului sistem social. În țările în care, pe lângă legislația Statului, există și una provincială, aceasta trebuie conservată și întinsă încă în Statul socialist.

Comuna parisiană din anul 1871 a făcut de sigur o greșală, când în declarația către poporul francez, din 19 Aprilie 1871, a pretins pentru sine, nu numai funcțiunile economice, ci și autonomia absolută și dreptul de legiuire privitor la finanțe, instrucție, justiție, chiar și, în parte, la armată¹⁾. Firește, aceasta a fost numai un subterfugiu, deoarece bărbații conducători ai comunei știau foarte bine, că niciodată poporul francez și adunarea națională aleasă de el nu va aproba reformele socialiste pentru tot teritoriul Statului. Deci dacă, în această situație, acei bărbați nu s'au dat în lături nici dinaintea desăvârșitei îmbucătățiri a Franței, din faptul acesta reiese că, având în vedere relațiunile de putere existente, mișcarea comunalistă a fost cu totul prematură.

Comunele Statului socialist, înzestrate cu probleme economice, și-ar sta față în față, până la un grad oarecare, ca individualități independente. Totuș ar fi deplin fals, să identificăm raportul dintre ele cu raportul dintre indivizii economi din Statul actual. Firește, întrucât bunurile reale și serviciile se produc și se consumă în aceeaș comună, este natural ca comuna să fie independentă, neatârnată. Dar orice schimb de mărfuri și servicii între două comune ar trebui să fie pus sub controlul sau conducerea autorităților economice superioare lor. După cum ar fi și teritoriile de comunicație ale obiectelor de schimb, autorități superioare

---

¹⁾ *Déclaration au peuple français de la Commune de Paris* din 19 Aprilie 1871, în *Journal officiel de la république française* din 20 Aprilie 1871, p. 271.

sau inferioare ar servi ca organe conducătoare, ca oficii de contabilitate și ca bioururi statistice.

Transmiterea proprietății și a gospodăriei dela indivizi la comună ar avea cu necesitate urmarea că în Statul socialist calitatea de membru al comunei și al Statului ar avea o însemnătate necomparat mai mare decât în sistemul nostru politic actual. Conținutul esențial al drepturilor de cetățean îl formează în prezent așa zisele drepturi politice, adică: cu anumite condiții (de ex. censul) și în contradicere cu străinul, cetățeanul are drept să colaboreze în persoană sau prin reprezentanți la conducerea afacerilor de Stat. Calitatea de membru al comunei dă în unele țări, pe lângă drepturile politice, și dreptul la întreținerea în caz de sărăcire, pe când în alte State acest drept este condiționat de simpla petrecere într'un loc oarecare (localitate de ocrotire). De aceea, în timpurile noastre, scopurile vitale fundamentale ale indivizilor sunt puțin influențate de dreptul de cetățean al comunei sau al Statului. Cel ce nu voește să facă politică și cel ce nu are nevoie de sprijinul acordat săracilor, poate petrece în străinătate veacuri de om, fără ca lipsa acelor drepturi să-i turbure conștiința.

Din contră, în Statul socialist, calitatea de membru al comunei formează pentru toți cetățenii baza existenței lor economice. Căci dreptul de cetățenie socialist dă cetățeanului, față de comuna sa, drept la existență și la îndatoriri de muncă unite cu acel drept (II, 7). Persoanele care lucrează direct pentru județe, provincii sau pentru Stat, ar avea drept de existență față de aceste asociații. Pentru a evita deosebiri exagerate între situațiile economice ale comunelor, autoritățile economice superioare lor ar trebui să aibă puterea de a da unor persoane drept de cetățenie provizoriu sau definitiv într'o comună mai bine întocmită, chiar și fără consimțământul ei.

Dreptul de cetățenie al Statului socialist nu se poate întemeia pe actualul drept de cetățenie politic, decât numai cu mari restricțiuni, deoarece, de pe urma enormelor migra-

șuni în lăuntru Statelor, mulțimi mari populare ar locui și lucră în alte comune, nu în comunele cărora aparțin. La întâia fixare a dreptului de cetățenie socialist ar trebui să se considere mai ales domiciliul real al persoanelor și al familiilor lor, exact cum s'a făcut la început și privitor la cetățenia politică în Stat și comună. Dreptul de cetățenie socialist, odată întemeiat, s'ar întinde apoi, în anume împrejurări, și asupra altor persoane, cum se face și astăzi cu dreptul politic. Astfel soția și copiii legitimi s'ar bucură de dreptul comunal al tatălui, iar copiii nelegitimi de al mamei. Persoanele, al căror drept de origine nu se poate constata, ar fi prevăzute cu lucru și mijloace de existență de către corporațiile mai mari (județ, provincie, Stat).

Și libera circulație din actuala noastră ordine de drept, ar trebui să fie mărginită considerabil în Statul socialist. În sistemul nostru social, în care lucrătorul atârnă complet de proprietarii mijloacelor de producțiune, poate cel mai însemnat drept economic al lor este, că la nevoie pot să-și caute alt stăpân; o parte din acest drept este libera schimbare a locului de domiciliu. Din contră, sub imperiul socialismului comunal fiecare membru, reprezentant al dreptului la existență, ar sta alături cu ceilalți tovarăși comunali ca egal-îndreptățit, și prin voința sa ar influență chiar activitatea economică a autorităților comunale. Deaceea trecerea în altă comună va fi, de regulă, admisibilă numai dacă comuna părăsită va descărca de îndatoririle sale de muncă pe tovarășul care pleacă și dacă comuna în care intră îi va conferi dreptul la existență. Dar și dacă n'ar fi toți interesații de acord, autoritățile economice superioare ar trebui să aibă dreptul de-a admite propuneri relative la schimbarea domiciliului comunal.

Dacă cumpănim acum starea teoriilor sociale și, chiar mai mult, puterile care mișcă societatea actuală, atunci ajungem la convingerea că socialismul comunal va fi moștenitorul direct al sistemului politic și social în vigoare. Dar ar fi deplin greșit, să credem că scopul final al tendin-

țelor sociale este această formă politică și economică. Din contră, dacă sistemul economic actual a fost comparat, foarte corect, cu anarhia în domeniul politic, socialismul comunal cu a sa împărțire a puterilor economice, cu neegalitatea condițiilor de viață și cu alcătuirea federalistă a întregii vieți economice poate fi privit ca un fel de ev-mediu economic. Deaceea socialismul comunal poate fi privit numai ca o treaptă mai înaltă a conștiinței sociale a omenirii, dela care înainte ochiul poate să fixeze iarăși depărtări nefârșite. Și în fondul cel mai întunecat al acestei zări de vedere, în negurile depărtate ale viitorului, ochilor cercetători li se arată o stare socială, în care tot neamul omenesc va forma o alianță de frați cu drepturi egale și fără opozițiuni politice sau economice.

CAPITOLUL AL ȘAPTELEA

GRUPA DE LUCRĂTORI

Comunele Statului socialist, a căror populațiune se poate evalua, în mijlocie, cam la 3.000 de persoane, vor putea să îngrijească direct, de regulă fără mijlocitori, de conducerea producțiunii și consumațiunii. Dar acolo, unde este vorba de comune mijlocii sau mai mari sau chiar de orașele enorme ale prezentului, dela care noua societate trebuie să pornească în tot cazul, ordinea vieții economice este o problemă de o întindere și complicare atât de mare, încât între indivizi și comună vor trebui să se intercaleze cu necesitate formațiuni mijlocitoare.

Astfel, mai întâiu se va dovedi că este absolut necesar, ca pentru înlesnirea activității economice orașele mai mari să fie împărțite în cercuri (colori) separate local. Din acelaș motiv va fi de nevoie, ca fiecare comună mare, în care viața economică ofere o varietate greu de cuprins cu ochii, să unească în grupe de lucrători pe cei ce aparțin aceleiaș cariere. Amândouă formele, cercurile comunale și grupele

de lucrători, trebuiesc privite ca simple instituții administrative; subiect al proprietății și al activității economice rămâne totdeauna comuna. Deaceia membrii grupelor au, față de comună, drept la existență, dar ei nu pot cere, ca produsul muncii câștigat de grupa de muncitori să fie împărțit între ei după vreun criteriu oarecare.

Grupa de lucrători poate fi privită cam ca breasla Statului socialist, însă fără tonul uricios, pe care o evoluție seculară de egoism și de exclusivism l-a lipit de acest cuvânt. Corespunzător tipului general al Statului socialist, grupa de lucrători ar avea pretutindeni un caracter de drept public. Grupa se constituie și se dizolvă pe temeiul unei hotărâri a comunei; tot ea decide și despre membrii grupei și hotărăște mijloacele de muncă atribuite grupei. Prin aceasta instituția se deosebește de seria sistemului fourierist, care nu se bazează pe o autoritate externă, ci numai pe un fel de înclinare pasionată a membrilor¹⁾. Tot astfel grupa de lucrători se deosebește și de asociațiunile de lucrători ale lui Louis Blanc și Lassalle, deoarece acestea se alcătuiesc numai prin înțelegerea de bună voie a tovarășilor²⁾.

Căpeteniile grupei de lucrători sunt numite și concediate de comună. Ele răspund de munca grupei; dar trebuie să aibă și puterea de a conduce lucrările membrilor și de a supune la pedepse disciplinare pe tovarășii leneși sau recalcitranți, cărora le rămâne deschis apelul la autoritățile de ordine. Aceleași dispoziții s'ar putea aplica firește și atunci, când comuna ar conduce lucrările membrilor ei fără intercalarea grupelor de lucrători.

---

¹⁾ Fourier, *Le nouveau monde industriel et sociétaire ou les séries passionnées* (1829), p. 57 și urm., în *Oeuvres*, vol. 6 (1848), p. 47 și urm.— Considerant, *Destinée sociale*, vol. 2 (1838), p. 26, 75 și urm. Tot astfel și grupa de lucrători a anarhiștilor.

²⁾ Louis Blanc, *Organisation du travail* (1840) în *Questions d'aujourd'hui et de demain*, vol. 4 (1882), p. 89, 90. — Lassalle, *Offenes Antwortschreiben* (1863), în ediția lui Bernstein a cuvântărilor și scrierilor, vol. 2 (1893), p. 429, 443; *Herr Bastiat-Schulze von Delitzsch* (1864), tot acolo, vol. 3 (1893), p. 224.

Constituția grupeii de lucrători se va putea preface cu multă circumspecțiune, în sens democratic, numai după ce Statul socialist va fi intrat pe deplin în stadiul de stabilitate. Dar și până atunci un abuz serios de constituția autoritară a grupeii n'ar fi de temut, deoarece însuș comuna, dela care derivă autoritatea, va fi organizată democratic.

Eu știu foarte bine, că o astfel de Constituție autoritară numai cu greu va corespunde tendințelor democratice ale lucrătorilor¹⁾. Dar constituția Statului și constituția muncii trebuiesc judecate după un criteriu cu totul deosebit. Relațiunile politice ating numai puțin vieța internă a popoarelor; și acestea au suportat destul de des schimbările cele mai acute ale Constituțiilor de Stat, fără ca interesele vieții lor să fi fost păgubite esențial. Astfel s'a putut întâmpla, ca în Franța, în câțiva ani, regalitatea absolutistă să fie înlocuită cu constituțiile democratice ale marelui revoluții și acestea iarăș prin despotismul întâiului imperiu.

Din contră, prin fiecare schimbare radicală a Constituțiunii muncii, națiunile sunt puse chiar în fața întrebării: a fi sau a nu fi? Și într'adevăr, cu toate că sclavia antichității a fost înlocuită mai târziu prin șerbie și în veacurile din urmă prin sistemul salariului, constituția muncii tot și-a păstrat totdeauna, chiar și sub dominațiunea democrației pure, caracterul său autoritar sever. O trecere iute, nemijlocită la forme de muncă democratice, în contradicere cu această tradițiune multimilenară, de sigur s'ar dovedi fatală vieții economice a popoarelor. Chiar și comunele comuniste, organizate democratic, care au fost întemeiate în număr respectabil în cursul veacului al XIX-lea, în Anglia și în America, au dat foarte des greș din cauza lipsei de disciplină a membrilor, cu toate că erau alcătuite în mare parte din bărbați de o tărie de caracter rară și cu simț de jertfire. O prosperare durabilă s'a observat numai acolo unde convin-

---

¹⁾ Compară Bebel, *Die Frau* (1883), în ed. 25 (1895), p. 343.

gerea religioasă puternică a tovarășilor a înlocuit sau a întărit autoritatea ¹⁾).

Din această expunere reiese, că grupa de lucrători corespunde mai mult vederilor autoritare ale Saint-Simonismului, decât propunerilor lui Louis Blanc și Lassalle, cari pot trece drept reprezentanți de căpetenie ai socialismului de grupă. Acesta constă, în esență, în faptul că în calitate de subiect al proprietății și al acțiunii economice apare grupa de lucrători, corporația lucrătorilor sau atelierul social, nu Statul sau comuna. Inșă, deoarece de regulă lucrătorii actualului sistem social nu dispun de nici un capital, cei doi teoreticieni socialiști propun, ca Statul să dea asociațiunilor creditul necesar pentru procurarea mijloacelor de producțiune.

Asociația de lucrători, corporația, nu se întemeiază numai prin liberă înțelegere, ci se și conduce în mod democratic, după voința tovarășilor. După propunerea lui Louis Blanc, în anul întâiu după întemeierea atelierului social, guvernul ar împărți tovarășilor serviciile superioare și inferioare; mai târziu lucrătorii ar alege singuri pe funcționari. Dar Statul are, ca creditor, un interes considerabil, ca corporația să prospere; deaceea Statul va exercită asupra administrațiunii ei un control în direcția aceasta: Sumele creditate sau mijloacele de producțiune se vor întrebuiți conform destinațiunii lor, iar statutele asociației vor fi respectate. Produsul lucrărilor asociației se va împărți între membri, în măsură covârșitoare ²⁾.

Pentru teoria politică, care doar nu este altceva decât o teorie a raporturilor mari de putere, cea mai însemnată întrebare este poate aceasta: grupele de lucrători de aceeași specialitate trebuie să fie unite prin organizațiuni superioare întinse asupra întregului Stat sau numai asupra unor di-

¹⁾ Noyes, *History of American socialisms* (1870), p. 656.

²⁾ Louis Blanc, *Organisation du travail* (1840), în *Questions d'aujourd'hui et de demain*, vol. 4 (1882), p. 152—154. — Lassalle, *Offenes Antwortschreiben*, vol. 2, p. 429, 435, 445; *Arbeiterlesebuch*, vol. 2, p. 556; *Bastiat-Schulze von Delitzsch*, vol. 3, p. 220 din ediția Bernstein.

stricte locale? Eu aş răspunde negativ. După toată firea Statului socialist, dezvoltarea de puteri mari nu va fi printre întâiele lui însușiri; și de aceea nu ar fi rațional, dacă el ar voi să adune în organizații mari tocmai interesele particulare-economice cele mai tari. Legătura indispensabilă dintre grupele de lucrători de aceeaș specialitate se poate face prin comune și prin autoritățile economice superioare, care, în calitatea lor de organe ale economiei complete, vor fi mai puțin înclinate să se pue în serviciul unor interese economice unilaterale.

A unii grupele de lucrători prin organizațiuni superioare, în corpuri mari, ar fi și mai primejdios sub domnia adevăratului socialism de grupă, sub care traiul fiecărui membru atârnă de succesele economice ale asociațiunii sale. Aceasta ar fi egal cu o organizare a celor mai puternice interese economice particulare în tabere dușmănite, fie că, urmând pe Louis Blanc, am pune în fruntea asociației un atelier central sau că, ascultând de Lassalle, le-am uni într'o federație de credit și asigurare ¹⁾. Puțini teoreticieni au descris efectele dăunătoare ale concurenței economice cu atâta agerime ca Louis Blanc. Însă, dacă ar fi trăit să vadă o întrupare a socialismului său de grupă, repede ar fi ajuns la convingerea că duhul egoismului și al exclusivismului, care formează laturea cea mai rea a concurenței, și-ar fi găsit orgalul lor de căpetenie tocmai în asociațiile organizate unitar, propuse de el.

CAPITOLUL AL OPTULEA

R E L I G I U N E A

Până la începutul epocii raționalismului, așa darcam până la începutul veacului al XVIII-lea starea socială a po-

¹⁾ Louis Blanc, *Organisation du travail* (1840), în *Questions d'aujourd'hui et de demain* vol. 4 (1882), p. 98—100. — Lassalle, *Offenes Antwortschreiben* (1863), în ediția Bernstein, vol. 2 (1893), p. 435; *Herr Bastiat-Schulze* (1864), tot acolo vol. 3 (1893), p. 227.

poarelor europene eră întemeiată pe o supunere aproape sclavică a masselor populare către regi, nobilime și preoțime, dar altfel starea socială aveă un caracter unitar, economic. Apărarea Statului și a ordinii legale eră incredințată, în evul mediu, nobilimei militare, mai târziu armatelor de carieră: amândouă stăteau într'o opoziție conștientă și durabilă cu mulțimile populare stăpânite. Mulțimile acestea trăiau într'o neștiință adâncă; institute generale pentru învățătura lor nu existau. Este drept, că dela Copernicus, pe lângă concepția religioasă despre lume, știința începuse să desvolte și o concepție empirică; însă învățații își scriau cărțile lor în limba latină și se păziau cu cea mai mare grijă, să nu tragă cumva consecințele practice ale teoriilor lor. Și în legătură cu aceasta stăteă răspândirea generală a convingerilor religioase adânci și tari, care deschideau săracilor și slabilor, în cealaltă lume, perspectiva unei drepte răsplătiri a existenței lor pământești pline de dureri. Astfel vieața interioară și cea exterioară a popoarelor erau în deplină concordanță. Nu eră o stare îmbucurătoare, dar eră viabilă, eră o stare fără contrazicere internă.

Din acest mecanism artificial, care de veacuri garantase slugărnicia claselor populare de jos, s'au seos, în veacul al XVIII-lea și al XIX-lea, roată după roată. În Franța, în timpul revoluțiunii celei mari, se introduse, într'un moment de excitare eroică, serviciul militar general, și mai târziu faptul fu imitat de multe State cu scopuri și constituțiuni deosebite total; prin aceasta sabia de apărare a sistemului juridic a fost incredințată acelora, care sunt mai mult nedreptățiți de acest sistem. Invățământul obligatoriu general se lăși din Germania în cele mai multe țări culturale, împărțâși poporului de jos o știință considerabilă și, ce este și mai mult, îi dete puțința unei continuări proprii a educației sale. Știința își lepădă haina străină și deveni astfel accesibilă unor sfere largi. Și ce este poate mai însemnat decât orice și ce trebuie să ne preocupe aici mai întâiu: necredința religioasă, pe care și Voltaire și alți protagoniști ai raționa-

lismului o priviseră ca un privilegiu al bogaților și nobililor, pătrunse cu putere elementară de sus în jos, până în păturile populare cele mai largi și abătă atențiunea lor dela mângâierile lumii de-apoi spre suferințele și nevoile vieții pământesti.

Această slăbire a sentimentelor religioase are drept efect adeseori simțit acea duplicitate și acea lipsă de adevăr, a Statului, care de altfel rezidă mai mult în lucruri decât în persoane. Creșterea enormă a populațiunii și a trebuințelor lor pretinde și o desvoltare continuă a științei empirice și a tehnicei; un popor, care rămâne înapoi în aceste direcțiuni hotărîtoare, trebuie să cadă și politicește, și economicște. De altă parte Statul nu poate să nu vază, că contrastele acute și nemotivate ale societății noastre niciodată nu pot fi argumentate pe deplin cu motive lumești, dacă religiunea nu le prezintă ca rânduieli voite de Dumnezeu și dacă nu promite celor oropsiți o compensație dreaptă pe lumea cealaltă. Astfel, pentru actualul Stat cultural, religia și știința empirică sunt de egală necesitate, deși în evoluțiile lor logice amândouă se exclud desăvârșit.

Această stare discordantă Statul caută să o stăpânească protejând atât religia cât și știința empirică, și numind ca reprezentanți ai celor două domenii numai persoane care se sfiesc să tragă și ultimele consecvențe din concepția lor despre lume. Relațiunea aceasta primește o expresie aproape burlescă în faptul că în foarte multe State administrația superioară a cultului și învățămîntului se află în aceleași mâni, astfel că, într'un anume înțeles, aceeaș persoană este în acelaș timp și ministru al credinței, și ministru al necredinței. Cu drept cuvânt și de mult acest hibridism a trezit neplăcere mare bărbaților cu sentiment religios adânc sau cu convingeri științifice tari.

Și într'adevăr planurile pentru schimbarea raportului dintre Stat și biserică nu lipsesc; dar dintre ele eu voiu pomeni numai pe cele ce au un caracter popular hotărît. În această direcție mai departe decât oricine merge anarhismul, ai că-

rui. cei mai de frunte reprezentanți propun suprimarea deplină a religiei și a cultului¹). Dacă vulturului cu două capete (Statul și biserica), care reprezintă simbolic actuala noastră ordine socială, trebuie să i se taie un cap (Statul), atunci firește nici celălalt nu mai poate exista. Și printre socialiști se găsesc unii scriitori, cari intervin pentru o înlăturare cu sila a religiei²). Dar în literatura socialistă s'au găsit câțiva reprezentanți și pentru părerea contrară, anume că, după introducerea noului sistem social, religia va dispărea fără silă, fără violență, dela sine³). Inșă chiar dacă nu ne întemeiem decât pe exemple moderne, tot se vede din istoria comunelor comuniste ale Americii nordice, că religia este compatibilă cu socialismul cel mai consecvent, ba chiar că și comunități mici și atinse puțin de curentele intelectuale, pot să ajungă la înflorire durabilă pe temeluri religioase.

Altă grupă de politicieni și socialiști, cu Rousseau în frunte, voiește să păstreze viața religioasă, dar să-și așeze în locul credinței revelate o religie rațională compusă din teze puține. Dogmele ei, indicate de Rousseau⁴), sunt: Existența unei Dumnezeiri atotputernice, înțelepte, binefăcătoare, atotștiutoare și pretutindeni de față; o viață viitoare; răsplata celor drepți; pedepsirea celor răi; sfințenia contractului social și a legilor. Cine nu vrea să recunoască aceste teze trebuie izgonit din țară; iar cel ce le-a recunoscut în public, dar

---

¹) Proudhon, *Idée générale de la révolution au XIX siècle* (1851), p. 287. — Bakunin, *Fédéralisme, socialisme, antithéologisme* în *Oeuvres*, ed. 2 (1895), p. 64, 68. — Tot asemenea și Godwin, *Enquiry concerning political justice* (1793), în ed. 3, vol. 2 (1798), p. 238, 239, care se exprimă însă numai contra sprijinului de Stat al bisericii.

²) Compară de ex. Meslier, *Le Testament*, vol. 3 (1864), p. 380, 381 și *passim*. — Weitling, *Garantien der Harmonie und Freiheit* (1842), în ed. 3 (1849), p. 122.

³) Engels, *Streitschrift gegen Dühring* (1877), p. 266. — Bebel, *Die Frau* (1883), în ed. 25 (1895), p. 398 și urm.

⁴) Rousseau, *Du contract social* (1762) IV, 8, p. 319 a ediției originale.

apoi dovedește prin fapte necredința sa, trebuie pedepsit chiar cu moartea. Părerii asemănătoare, firește fără amenințările cu pedespse așa nemăsurat de severe, au avut și Morelly, Robespierre, conjurațiunea egalității a lui Babeuf, St. Simon și Saint-Simoniștii, Owen, Cabet și alți mulți socialiști ¹⁾. Numai Fourier a fost răpit de direcția bizară a spiritului său spre părerii religioase, care pot concura cu dogmele cele mai sucite ale religiunilor revelate ²⁾.

Planurile acestea și altele ca ele cu greu pot fi privite ca posibile de împlinit. Deoarece desrădăcinarea credinței vechi și introducerea religiei raționaliste abia s'ar putea închipui fără violențe mari și generale; însă, cu tot bagajul său mic de dogme și chiar din momentul întemeierii sale, noua religie ar avea să lupte cu aceeaș concepție empirică despre lume ca și credința tradițională a revelațiunii. De altă parte, noua religiune ar fi lipsită complet de efectul mângâios pe care religiunile revelate îl exercită în mod evident asupra credincioșilor lor, în nevoile vieții, deoarece pretutindeni efectul acesta se bazează pe supoziția întemeiată printr'o colaborare de întâmplări istorice, că întemeietorul religiei

---

¹⁾ Morelly, *Code de la nature* (1755), p. 184-188. — Robespierre în cuvântarea din convent dela 7 Maiu 1794, în *Oeuvres complètes* de Laponneraye, vol. 3 (1840), p. 607—642 și decretul conventului din aceeaș zi despre existența lui Dumnezeu și nemurirea sufletului în *Moniteur univ.* din 8 Maiu 1794. — Buonarroti, *La conspiration pour l'égalité*, vol. 1 (1828), p. 254, 255. — St.-Simon, *Lettres d'un habitant de Genève à ses contemporains* (1803), în *Oeuvres*, vol. 1 (1868), p. 48—57; *Le nouveau Christianisme* (1825), în *Oeuvres*, vol. 7 (1869), p. 113, 117, 163, 164, 173, 177. — Saint-Simonismul: *Exposition de la doctrine St.-Simonienne* (1828-1830), în *Oeuvres*, vol. 42 (1877), p. 293, 294. — Owen, *The revolution in the mind and practice of the human race* (1849), p. 90—100 și în nenumăratele scrieri și cuvântări, care tratează *System of rational religion*. — Cabet, *Voyage en Icarie* (1840), în ed. 5 (1848), p. 171. — Pecqueur, *La république de Dieu* (1844), p. 1-159.

²⁾ Fourier, *Traité de l'association domestique-agricole*, vol. 1 (1822), p. 231 și urm., în *Oeuvres*, vol. 3 (1841), p. 404; *Le nouveau monde* (1829), p. 537 și urm., în *Oeuvres*, vol. 6 (1848), p. 454 și urm. — Renaud, *Solidarité* (1842), în ed. 6 (1877), p. 165 și urm.

și tovarășii lui au fost provocați și împuterniciți direct de Dumnezeu, să întemeieze religiuena. Dar o religie votată de o majoritate parlamentară și apoi introdusă cu ajutorul poliției și tribunalului, nu poate deșteptă niciodată aparența unei autorizări supranaturale.

Din această expunere se vede ușor pentru ce Saint-Simoniștii nu au putut dărui lumii o religie nouă, deși s'au nevoit deajuns să-și modeleze secta lor ca copie intrucâtva diformată a bisericii catolice. De o vieață ca a lui Saint-Simon, pe deasupra trăită într'o țară și într'o epocă de critică aspră și de publicitate foarte mare, nu se putea legă întemeierea cu succes a unei religii. Iar dogma Saint-Simonismului, care este un teism confuz, o contopire de spirit și materie, fiind sărăcăcioasă și sobră, de sigur nu ar fi mulțumit niciodată sufletele pioase doritoare de însuflețire și mântuire.

[Firește, în Statul socialist religiuena ar jucă un rol ne-comparat mai neînsemnat decât în sistemul social actual. Este adevărat: Boalele, moartea, decăderea morală, cu o vorbă răul fizic și moral vor există totdeauna și vor provocă trebuințe religioase în sufletele pioase. Inșă neegalitățile sociale, pentru a căror domolire, în Statul modern, se întrebuințează mai ales religia în noua formă de Stat, se vor reduce până la o măsură suportabilă. Dacă deosebirea de traiu dintre cei mai mari și cei mai mici va fi relativ mică și dacă toți vor putea hrăni speranța că prin talent și muncă vor putea ajunge în slujbe înalte, atunci și Statul se va putea lipsi de aparatul voluminos și pentru el adeseori primejdios, care a fost desvoltat anume de religia creștină a diferitelor confesiuni.

Această pozițiune mai liberă față cu problema religioasă face cu puțință ca Statul socialist să ia drept bază a tuturor manifestațiunilor vieții sale concepția empirică. Până acum Statul și societatea au trebuit să susțină punctul de vedere că metoadele de cercetare științifică și rezultatele lor, în toată întinderea lor, se potrivesc numai pentru clasele de sus și că «poporului» și «omului de rând» trebuie să i se con-

serve religia. Într'adevăr un caracter științific are numai învățământul superior; învățământul primar are un caracter cu deosebire religios. Din contră, școalele Statului socialist vor predă, în orice învățământ, numai adevăruri științifice, pe când *învățământul religios va trebui lăsat în grija corporațiilor religioase.*

Prin aceasta se înlătură tratarea neegală a bogaților și săracilor în domeniul vieții sufletești, acea tratare care jignește masele populare și mai mult decât contrastul economic și care, crescând cultura mulțimii, de sigur nu se va mai putea susține, deoarece mulțimea știe foarte bine, că multe plăceri materiale nu pot fi împărțite în mod egal între cetățeni; dar ele cred cu dreptate că adevărul și știința pot să fie pentru toți o moștenire comună, ca și lumina solară.

Făcându-și trecerea la concepția empirică a lumii, Statul socialist, chiar fiind atotputernic trebuie să se pregătească de întrebuițarea directă sau indirectă a puterii contra mărturisitorilor religiunilor revelate. Firește, după ce a învins în imperiul roman sub Constantin I (311 d. H.), creștinismul a întrebuițat pentru afirmarea și întinderea sa mijloacele cele mai violente; și în tot cursul evului mediu aceasta a fost practica constantă a bisericii, până ce treptat Statul i-a luat din mână mijloacele cele mai urâte, cam din secolul al XVIII-lea încoace.

Dar Statul socialist, care nu voește să le impuie cetățenilor săi nici o dogmatică nouă, nu poate să imiteze acest exemplu. Reprezentantii săi nu au voie să uite niciodată, că sistemele dogmatice ale religiunilor revelate sunt de puțină importanță pentru aderenții concepției empirice, dar că credincioșii atribuie acestor păreri o valoare veșnică. Afară de aceasta, dacă li se va retrage în mod serios protecțiunea unilaterală de până acum a Statului, religiunile revelate se vor retrage treptat din fața concepției empirice a lumii. Fenomenul va semăna cu cel fizic, când fluidele, pe care nici o putere nu le poate comprimă, se împrăștie imediat, dacă nu mai sunt cuprinse de vasul protector.

Această atitudine a Statului nu este de loc egală cu formula repetită atât de des de scrierile și programele socialiste, că în sistemul socialist religiunea va fi o chestiune particulară a celor interesați ¹⁾. Deoarece proprietatea particulară va avea în Statul socialist numai o sferă foarte mică, acesta ar putea face imposibilă orice lucrare a religiilor prin simplă refuzare a mijloacelor materiale. Dar în chestiuni de conștiință, noul sistem nu poate să întrebuițeze astfel de mijloace de siluire mecanică; ci din contră, satisfacerea trebuințelor religioase, care sunt inexorabile pentru credincioșii religiilor revelate, trebuie privită ca o parte din dreptul la existență (II, 7). *Statul socialist trebuie să le dea așadar tuturor bisericilor bunurile și serviciile necesare cultului lor*; dar în schimb el are și dreptul să le organizeze și să le influențeze.

Dimpotrivă nu-i nicio temere, că Statul socialist prepară triumful concepției empirice prin mijloacele intelectuale care-i stau la dispoziție din belșug. Statul actual dă masselor populare, din tinerețe, o educație cu preponderanță religioasă și le lasă apoi pe deplin influenței bisericești, fiindcă în cursul vârstelor următoare el nu se mai interesează de masse decât atunci când le cere birul în bani și birul de sânge. Din contră, conform organizației sale, Statul socialist va însoți pe individ în cursul vieții întregi cu măsurile sale de educație științifică, estetică și morală. Chiar și sub dominația gospodăriilor separate (II, 7), dar și mai mult după introducerea celor comune, Statul socialist va satisface, prin conferințe științifice, prin reprezentații cu adevărat artistice și prin discuțiuni etice pe bază empirică, toate trebuințele sufletești ale masselor care, din cauza pasivității Statului, se ascund astăzi destul de des sub aparența falsă a tendințelor religioase.

---

¹⁾ Compară de ex. programul congresului din Erfurt al partidului social-democrat din Germania (14—20 Oct. 1891), alin. 6. Dar declararea religiei ca chestiune particulară este dintre acele numere de program care trebuiesc râvnite mai întâiu, adevă și sub domnia sistemului de drept actual. Părerii asemănătoare a exprimat și Godwin.

Dacă Statul socialist reușește, să întemeieze predominanța concepției empirice în Stat și în viață, fără să întrebuințeze violența, atunci el va da o soluție uneia dintre cele mai mari, poate celei mai mari probleme istorice. În lumea Grecilor vechi și a Românilor opoziția dintre biserică și Stat, dintre religie și viața civilă se observă relativ puțin. Dar dela ivirea creștinismului a intrat în conștiința națiunilor creștine o adâncă discordanță, care în evul mediu a fost punctul central al evoluțiunii istorice și care și astăzi apasă destul de greu asupra soartei popoarelor. La câte tendințe culturale trebuie să renunțe chiar și Statul modern și de câte ori nu trebuie să părăsească linia dreaptă a evoluțiunii culturale, pentru a apucă pe drumuri de ocol, ca să nu stârnească mânia religiilor puternice! Abia după ce va fi învins concepția empirică, abia atunci fața de Janus a conștiinței omenești actuale va lua iarăș trăsăturile naturale ale unei fețe omenești unitare. Și deoarece cugetarea empirică-științifică nu iscodește niciun nou sistem dogmatic, ci exprimă numai direcția naturală a percepției și gândirii omenești, acest progres va putea fi considerat ca definitiv.

CAPITOLUL AL NOUĂLEA

CULTURĂ ȘI ȘTIINȚĂ

Pentru sănătatea vieții popoarelor și pentru siguranța Statului ideile mari naționale sunt necesare, deoarece nemulțămirea caracteristică oamenilor ar distruge foarte des instituțiile în vigoare, dacă această simțire nu ar fi îndreptată spre viitor prin ideale vrednice de râvnit și dacă ea nu ar deveni, prin această îndreptare, un impuls folositor al evoluțiunii progresiste. În această privință, în Statul socialist se va opera cu necesitate o schimbare mare. În noul sistem social râvna după mărimea și puterea patriei, al căror punct central este gloria militară, va fi împinsă tare înapoi de toată organizația cea nouă. Și ideile religioase de pe

acum ni le răpește tot mai mult progresul științelor empirice. Aceste ideale care dispar și care acum mai ales înalță încă acțiunile popoarelor peste marginile înguste ale egoismului, trebuie să fie înlocuite, în viitor, prin alte scopuri populare.

Aici trebuie să ne aducem mai întâiu aminte, că concepția istorică materialistă (IV, 1), pe care mulți o privesc ca punct central al marxismului, poate deveni fatală Statului socialist. Este adevărat, că concepția istorică materialistă nu privește viitorul, ci trecutul, când admite că evoluțiunea popoarelor și instituțiile politice și religioase create de ele atârnă de împrejurările economice și tehnologice contemporane. Dar fără îndoială este evident și că națiunile, care își privesc toată activitatea lor trecută numai ca urmare a motivelor economice, își vor fixa și pe viitor numai scopuri economice și că astfel mișcarea socială, care va fi dezvoltat puteri sufletești și fizice enorme, se va sfârși, în ciuda lor, cu un mizerabil Stat de hrănire și îngărășare. O schimbare similară, deși în altă direcție, a avut și biserica creștină după victoria ei asupra păgânismului, la începutul veacului al IV-lea.

Idealul Statului popular al muncii nu poate fi altul afară de: *perfectiunea gândirii, simțirii și activității masselor populare, educația lor intelectuală, morală și estetică.* În acest capitol eu voi considera numai situația culturii și științei în mediul noului sistem; deoarece raportul dintre Stat și moralitate a fost discutat mai sus (I, 9). Și arta împodobește vieța, dar nu are nici o influență considerabilă asupra raporturilor dintre puterile sociale.

Cu atât mai însemnată este influența culturii și științei asupra totalității stării sociale. Într'adevăr, în prezent cetățenii se împart în clase sociale superioare și inferioare, după două momente: aceste două momente sunt cultura și averea. Dar pe când regularea rațională a stărilor de posesiune formează chiar problema principală a socialismului, literatura socialistă s'a ocupat numai puțin cu distribuirea corectă a culturii și științei în Statul socialist. Și totuș, pentru o societate democratică milionarii culturii nu

sunt mai puțin periculoși decât avuția materială prea mare ¹⁾.

Problema s'ar putea soluționa în modul cel mai simplu așa: Toți cetățenii capătă, din tinerețe, o educație și o dezvoltare egală, de Stat. Propunerea aceasta au făcut-o unii socialiști mai vechi, care, sub influența epocii raționalismului, predicau un socialism cu puține trebuințe și cu un traiu simplu, un socialism care părea cu puțință în veacul al XVIII-lea, înainte de dezvoltarea industriei mari și a mijloacelor moderne de comunicațiune ²⁾. Dar populațiunile îndesate și pretențioase ale Statelor culturale moderne nu ar putea să-și continue existența lor potențată, dacă nu ar avea învățați, tehnicieni, medici, juriști și alți specialiști. Dar la o distribuire egală a științei speciale, care de pe acum are o întindere și o varietate enormă și care mereu se sporește în infinit, firește nu ne putem gândi nici chiar în împrejurările cele mai norocoase ³⁾. Astfel deosebiriile mari de cultură specială vor exista și în Statul socialist fiind un element primejdios de neegalitate și de pretențiuni de dominare a unor persoane sau grupe.

De altă parte este drept că, privitor la cultura generală, Statul socialist nu poate râvni la o egalitate perfectă, ci la o *apropiere a tuturor cetățenilor*, ca și în domeniul vieții economice (II, 7). Sfera și conținutul culturii generale sunt, după timp și loc, foarte deosebite; mai ales sfera ei a crescut, dela sfârșitul evului mediu și la toate națiunile culturale,

---

¹⁾ Compară Menger, *Einheit der Volksbildung* în «Zukunft» din Berlin (1 Aprilie 1899).

²⁾ Morelly, *Code de la nature* (1755), p. 220: *Lois d'éducation* Art. 4, 7, 12. — Mably, *De la législation*, vol. 1 (1776), p. 64, 65. — Buonarroti, *Conspiration pour l'égalité*, vol. 1 (1828), p. 280, 281.

³⁾ Și Saint-Simoniștii disting un învățământ destinat tuturor, care ar avea mai ales un caracter moral ca și școala noastră primară; apoi un învățământ secundar pentru cei dotați bine, cari după aceea ar trece în școale speciale (*écoles d'application*) pentru medicină, tehnică, etc. Compară *Exposition de la doctrine. Saint-Simonienne* în *Oeuvres*, vol. 41 (1877) p. 395—397.

foarte mult. In prezent, sub cultură generală se înțelege cam: științe elementare (citire, scriere, aritmetică), dexterități în întrebuintărea limbii naționale și a limbilor străine, în sfârșit cunoștințe fundamentale în domeniul istoriei, științelor naturale, vieții de drept și de Stat. In codul acestei materii de cultură mărginite, o modificare potrivită a învățământului poate aduce o mare echilibrare a deosebirilor culturale actuale, așa ca să se prepare o situație în care toți naționali să poată comunica cel puțin aproximativ pe picior de egalitate intelectuală. Acest scop trebuie privit de bună seamă ca idealul cel mai frumos, dar totodată și ca garanția cea mai sigură a unei societăți cu adevărat democratice.

Apropierea tuturor cetățenilor, care astăzi își stau față în față, în toate Statele culturale, ca culți și incuți, se poate face în două feluri. Întâiu, prin simplificarea materiei de cultură generală, înlăturându-se toate părțile nefolositoare sau chiar stricăcioase. Al doilea, prin îmbunătățirea și lărgirea instituțiilor de predare a materiei culturale astfel reduse.

O simplificare importantă a materiei culturale generale se poate obține mai întâiu prin eliminarea religiei din învățământul primar și așezarea acestui învățământ pe bazele concepției empirice despre lume. Despre aceasta s'a vorbit mai sus (III, 8), în altă ordine de idei. Căci poate nicio altă deosebire nu înăsprește, în timpul nostru, opoziția dintre culți și incuți atât de mult, ca faptul, că cei culți primesc o educație cu precumpănire științifică, iar cei incuți alta, cu precumpănire religioasă.

Poate că un mijloc și mai efectiv, spre acelaș scop, ar fi eliminarea studiului limbilor și literaturilor antice din cursul nostru general de cultură. In societatea noastră, care chiar și sub domnia democrației politice este construită mai mult aristocraticește, cunoștința sferei culturale greco-romane trece drept nota cea mai sigură a omului cult, și deaceea Statului actual i-ar fi cu greu să renunțe vreodată la învățământul clasic.

Din aceeaș cauză Statul socialist trebuie să șteargă studiul antichității din programa institutelor de cultură generală, pornind anume dela convingerea că din punct de vedere teoretic și practic cultura greco-romană rămâne departe în urma culturii noastre moderne. Din punct de vedere teoretic, pentru că cultura antică este stăpânită aproape fără excepție de cea mai grobiană credință în minuni; și pentru că ei îi lipsește acea direcție critică, examinatoare îngrijită a faptelor și tradițiilor, pe care noi am numit-o concepția empirică. Din punct de vedere practic: deoarece instituția sclaviei, care niciodată nu a fost contestată cu succes, a împiedecat pe cei antici să depășească, în concepțiile lor juridică și politică, limitele egoismului aristocratic acut. Deaceea Statul socialist va trage, din chiar intimitatea firii sale, numai o consecință necesară, dacă va introduce în locul învățământului clasic studiul limbilor și literaturilor moderne și va așeza studiul clasicității în cadrul culturii speciale.

! Dacă eliminăm aceste cunoștințe și alte de acelaș fel, pe care numai tradiția și interesul celor tari le-au timbrat ca părți constitutive de cultură generală, atunci ne rămâne o materie culturală de o mică întindere, care se poate populariza în sferile cele mai largi ale poporului. Și întinderea unui astfel de curent de cultură generală asupra poporului întreg va reuși cu atât mai sigur, cu cât mai potrivit se va modifica învățământul nostru modern, în vederea acestui scop.

Privitor mai întâiu la cultura tineretului, numeroși socialiști propun, ca copiii să fie luați dela părinți din cea mai fragedă tinerețe și să fie crescuți în institute de Stat, pe când alți teoreticieni se pronunță pentru educația actuală în familie. După părerea mea, aici nu-i vorba despre o chestie de drept, ci mai mult despre o chestie de finalitate. Cu sistemul gospodăriei familiare este firește legată și educația familiară, pe când traiul comun al tovarășilor comunali va avea repede ca urmare și educația de Stat. În amândouă cazurile învățământul propriu va fi public, ca și astăzi.

Însă Statul socialist nu se poate mulțumi cu această cultură a tinerimii masselor, care ar fi puțintică și ar dispărea în scurt timp aproape fără urmă. Din contră, chiar și pentru a-i lua bisericii apa dela moară, opera culturală a Statului va trebui să se întindă asupra vieții întregi a cetățenilor săi. Și într'adevăr aspirațiunile la o cantitate oarecare de mijloace culturale, care firește va atârna totdeauna de stările economice și tehnice, trebuiesc privite ca o componentă necesară a unei existențe vrednice de ființa omenească. Printre aceste mijloace de cultură sunt de așezat, afară de conferințele și producțiunile pomenite mai sus (III, 8), cărțile, ziarele și revistele. Și pentru a evita unilateralitatea producțiunii intelectuale, la alegerea mijloacelor de cultură trebuie să se lase cetățenilor deplină libertate în chibzuirea lor individuală.

Orice putere politică prea tare va primejdui dela o vreme independența învățaților în acele domenii științifice, care ating cu deosebire interesele ei. Astfel monarhia absolutistă sau semi-absolutistă influențează în mod hotărîtor științele istorice, juridice și politice; tot astfel o biserică prea puternică face cu neputință o filozofie neprevenită sau științele naturale. Și nu-i de nevoie, să credem, cum se întâmplă atât de des în masele populare, că învățații își calcă conștiința credința către adevăr; dar forțele dăinuitoare creează o atmosferă intelectuală, căreia indivizii nu i se pot sustrage cu ușurință. Afară de aceasta, adeseori se întâmplă că părerile științifice, susținute de spirite originale din egoism personal, se schimbă la elevii lor în teorii, iar la urmașii lor de mai târziu în convingeri politice, sociale și religioase. Deaceea cu bun temei putem afirma că puternic în țară este acela pentru care scriu învățații și vorbesc tribunalele.

Un exemplu apropiat va lămuri și mai bine această idee. Din motive istorice cunoscute, în Germania protestantă biserică este foarte slabă, dar regalitatea foarte tare. Deaceea ideile religioase sunt criticate fără milă de știința germană, pe când concepția politică a atâtor învățați germani, în

domeniul juridic, istoric și politic abia trece dincolo de un semi-absolutism mai mult sau mai puțin acoperit. Stratificarea puterilor produce așadar consecința aproape burlescă, de-a se vedeă cum știința germană proteje pe Dumnezeu mai puțin decât pe regi! Dovada s'ar putea scoate din mii de opere științifice; dar aici vreau să citez numai doi cugetători, care, față de tradiția filozofică și teologică, au avut poate mai mare libertate decât toți filosofii și teologii.

Se știe că în a sa *Kritik der reinen Vernunft*, Kant a combătut toate dovezile teoretice despre existența lui Dumnezeu, însă în teoria dreptului, care s'a scris și s'a publicat în anul 1797, sub domnia unui Friedrich Wilhelm II, el vrea să oprească pe supuși să «rezoneze» activ despre originea guvernelor și admite în general punctul de vedere al unui absolutism cras ¹⁾. David Strauss, care în «Vieța lui Iisus» (1835—36) și, chiar mai mult, în «Dogmatica creștină» (1840—41) a sdrențuit toate misterele religiei creștinești, nu admite ca misterul monarhiei să fie atins ²⁾. Cu toate că în cazul acesta este vorba despre cei mai mari critici științifici ai poporului german, tot trebuie să admitem că amândoi nu aveau conștiința concordanței exacte a teoriilor lor cu raporturile de putere în ființă.

Nu este nicidecum o întâmplare că David Strauss și Kant întâmpină puterile cerului și ale pământului cu o măsură așa de diferită de respect. Și Goethe, Schopenhauer, v. Hartmann, Häckel și alți numeroși cugetători germani se mișcă în domeniul vieții religioase cu multă libertate și independență, pe când cercetările lor se opresc înaintea porților celor bogați și puternici. În Anglia raporturile de pu-

---

¹⁾ Kant, *Rechtslehre* (1797), § 49. In contra părerilor absolutistice ale lui Kant polemizează P. I. Anselm Feuerbach într'o scriere acum pe nedrept uitată: *Anti-Hobbes* (1798), p. 83 și urm.

²⁾ David Friedrich Strauss, *Der alte und der neue Glaube* (1872) nr-ul 81. Această operă a criticului necruțător a tuturor tradițiilor creștine arată lămurit că în Germania, dintre instituțiile bazate pe autoritate, monarhia este superioară religiei, și ca putere, și ca vază.

tere sunt inversate, așa că acolo un atac în contra Dumnezeirii este mai primejdios decât unul în contra regelui.

Un proverb englez zice: Știința este putere. Cu același drept s'ar putea zice: Puterea este știință. Într'adevăr, influența puterii asupra elementelor fundamentale ale științei omenеști abia se poate exagera. Și anume, această influență nu se arată numai în faptul, că învățații și cercetătorii atirmă fapte false, ci mai mult într'un mod de gândire și de înțăișare, pe care eu l-aș numi adevărul unilateral. Acesta constă în faptul că faptele favorabile unui interes personal sau de partid sunt așezate în față, iar cele nefavorabile sunt trecute cu totul sub tăcere, sau cel puțin împinse în fund, în umbră.

Adevărul unilateral este, în domeniul științei, un dușman infinit mai primejdios decât minciuna. Astfel natura monarhiei se poate studiă aproape numai pe corpul dinastiilor stinse, iar despre o religie cu greu vei află adevărul întreg, dacă te vei adresă altuia, nu adversarilor ei.

Dar relele acestea nu se vor întoarce toate și sub domnia Statului socialist? De sigur, și această formă de Stat va produce raporturi de putere, al căror efect asupra științei va fi inevitabil. Inșă deoarece, după toată organizația sa, Statul socialist nu este pornit pe desfășurări de putere, ci pe muncă economică și culturală, acea putere va rămâne totdeauna relativ mică. În cadrul noului sistem social nu se va găsi niciodată nici un învățat, care ar putea să caracterizeze pe reprezentanții cei mai eminenti ai științei ca regiment de gardă intelectual al unui potentat. Și astfel se dovedește că formele politice, care corespund mai bine interesului masselor populare, sunt și cele mai favorabile căutării adevărului.

CARTEA A PATRA

TRANSIȚIA LA STATUL POPULAR AL MUNCII

CAPITOLUL ÎNTĂIU

DESPRE MOTIVELE MIȘCĂRII SOCIALE M O D E R N E

În multe direcții mișcarea socială a prezentului este un fenomen unic. De nașterea creștinismului, cu care are asemănarea cea mai mare (I, 1) ea se deosebește, conform caracterului său preponderant, prin lipsa fondului religios. Față de revoluțiunile sociale mai vechi, în special față de războaiele sclavilor antichității și de răscoalele țărănești ale evului mediu și ale celui nou, mișcarea socială modernă se contrastează, într'un mod ușor de văzut, *prin faptul că aceasta se întemeiază pe o vastă teorie economică și de filozofie a dreptului și că are totodată un caracter internațional*. De aceea fără abatere ni se impune întrebarea: Ce cauze speciale au dat naștere acestei mișcări care nu are pildă în cursul istoriei de până acum? Răspunsul la această întrebare va arunca o lumină tare și asupra trecutului, și asupra viitorului mișcării sociale.

Funcțiunile sufletești ale corpului omenesc, sau, cum se mai zice în înțelesul unor vechi prejudecăți, activitatea su-

fletească a omului se împarte în trei ramuri stăpânite de legi esențial deosebite: inteligența, voința, sentimentul. Legile, care stăpânesc gândirea omenească și sentimentele, precum și suprema lor înflorire în știință și artă, cad afară de domeniul expunerilor mele. Aici pot observa numai atât, că știința și arta se călăuzesc de propriile lor legi incomparabil mai mult și sunt mai neatârnatore de influențe exterioare, decât voința și acțiunile oamenilor, care sunt determinate pretutindeni de mediul și de voința tovarășilor conviețuitori. Deaceea nimic nu violentează faptele mai mult, decât această viață sufletească atât de deosebită în lăuntruul său și reducerea transformărilor ei la o singură cauză, de ex. la stările economice și tehnologice (Marx)¹. Cu acelaș drept s'ar putea afirma că mersul istoriei universale, schimbările astronomice și geologice sunt supuse aceuiaș principiu de interpretare².

Privitor la voința și acțiunea omului trebuie scoasă în relief mai întâiu constatarea că acțiunile omenești sunt stă-

¹ Marx, *Misère de la philosophie* (1847), p. 99 și urm., 11 și urm. — Marx-Engels, *Das Kommunistische Manifest* (1848), alineatul I. — Marx, *Zur Kritik der politischen Oekonomie*, fasc. 1 (1859), p. V. — Engels, *Streitschrift gegen Dühring* (1877), p. 9 și urm.; *Die Entwicklung des Sozialismus von der Utopie zur Wissenschaft* (1882), p. 26.

² Pe când socialiștii veacului al XVIII-lea puneau încă temelii foarte mare pe formele de Stat, sistemele sociale posteroare revoluțiunii, ale lui Saint-Simon, Fourier și ale școalelor lor vorbesc cu cea mai mare desconsiderare despre chestiunile politice și voesc să le subordoneze pretutindeni intereselor economice și sociale. Dar într'aceea experiențele acelei mari răsturnări dovediseră, că instituțiile politice singure nu sunt deajuns, ca să vindece metehnele omenimii. Deaceea la unii școlari ai lui Saint-Simon și Fourier se gădesc expresiuni, care coincid aproape verbal cu expresiile lui Marx despre concepția istorică materialistă. Compară de ex. Brisbane (Fourierist), *Social destiny of man* (1840), p. VIII: We assert therefore, that the greatest and most important problem which can be proposed to Society... is a reorganization of industry, or a reform in our whole system of labour. It is here — in the foundation of the social edifice, that a reform should commence — and not in the superstructure, in the administration, or the political power. Mai departe, p. 6 și urm. și *passim*.

pânite sever, ca și alte fenomene naturale, de legea cauzală, dar că efectul și cauza nu sunt niciodată de aceeași însemnătate. Din contră, aici ca și în domeniul fenomenelor naturale se întâmplă destul de des, ca o cauză mică să producă un efect mare. Scânteia este un fenomen în sine neînsemnat, care trece de cele mai multe ori fără să lase urmă; dar când cade într'un butoiu de pulbere, ea poate să nimicească un oraș întreg. Și un comandant, care este bolnav în ziua bătăliei decisive și de aceea întârzie să dea la momentul potrivit poruncile necesare, poate să pricinuească pieirea Statului, răsturnarea sistemului său juridic și social. Inșă de oarece în mișcările populare cauzele mici nu pot fi înregistrate atât de exact ca în istoria curților și a cabinetelor, se înțelege de ce așa de des mișcările i se înfățișează scrutatorului ca evenimente elementare întâmplătoare, țâșnitoare din sânul întunecos al soartei.

Pe când, privitor la chestiunea tocmai tratată, procesele naturii și acțiunile omenești se comportă foarte asemănător, cauzele care le determină au un caracter esențial deosebit. Cauzele din natura exterioară lucrează orbește, fără ca fenomenele să fie însoțite de conștiință, precât știm până acum din experiență. Din contră, acțiunea omenească este determinată de cauze externe numai atunci, când ele pot fi schimbate, printr'o activitate intelectuală, în motive personale ale omului activ, întrucât acesta înțelege starea actuală și o compară cu o stare viitoare mai bună, pentru a cărei realizare trebuie să fie săvârșită fapta, acțiunea. Acum, dacă acest proces de gândire este adeseori destul de greu chiar în afacerile mici ale vieții zilnice, când este vorba de chestiunile politice și sociale cele mari, el presupune masselor populare o dezvoltare a culturii și a inteligenței, care unor rase li s'a refuzat pentru totdeauna, iar tuturor raselor cel puțin în anii cei dintâi ai dezvoltării lor. Dacă în fabricile germane ar lucra Negri sau Culi chinezi, desigur niciodată nu s'ar fi născut nici o social-democrație, chiar dacă premisele economice ar fi existat toate. De aceea un despot ca

Napoleon I a creat în sens disprețuitor cuvântul: ideologie ¹⁾, dar un conducător al poporului ca Karl Marx nu a avut dreptate să privească factorii ideologici drept simple consecințe ale stărilor economice și tehnologice.

La voința și acțiunea omenească se refer acum marile instituțiuni practice: religia și moralitatea, Statul și dreptul, în sfârșit economia națională. Religia, Statul și economia națională trebuiesc privite ca sisteme primordiale ale acțiunii omenești, care, dacă luăm mijlocia timpurilor și a popoarelor, au aceeaș importanță și se influențează reciproc și neconținut în vieța reală. Deaceea este total arbitrar, ca Marx și marxismul să prezinte religia și Statul ca simple consecințe ale stărilor economice, cu toate că acestea abia de vreo două veacuri au devenit obiect de cercetări științifice mai adânci și că abia din acelaș timp guvernele și popoarele le iau ca bază conștientă a acțiunii lor. Din contră, la toate popoarele, în epocile lor mai vechi, religia a ocupat o poziție hotărîtoare și chiar astăzi Statul influențează economia națională cu mult mai mult decât economia Statul. Și în veacul al XIX-lea gelozia dintre familiile de Habsburg, Hohenzollern și Bonaparte, așadar un factor politic pur, s'a dovedit ca un resort mult mai efectiv în cursul istoriei, decât schimbările contemporane din economia popoarelor.

Intre cele trei mari instituțiuni practice religia ocupă o poziție particulară, aproape neatârnată de Stat și economie. Vorba este ca prin religie oamenii să fie aduși într'un raport direct cu Dumnezeu și ca prin aceasta să fie înălțați deasupra nevoilor vieții și spaimelor morții. Deaceea în contrazicere cu Statul și cu economia, religia urmărește scopuri esențial supranaturale, care aproape niciodată nu sunt congruente cu scopurile Statului și economiei, ba destul de des li se opun acestora în modul cel mai aspru. Deaceea religiile

---

¹⁾ Aulard, *Histoire politique de la révolution française* (1901), p. 475, 753.

mondiale: creștinismul, islamismul și budismul au putut să cucerească popoare numeroase cu stări juridice și economice cu totul diferite.

Deci dacă Marx și dacă mai cu seamă marxismul privește și viața religioasă ca o simplă consecință a stărilor economice, dacă din acest punct de vedere Engels înaintează de ex. afirmațiunea că părerile lui Calvin relative la predestinațiune sunt expresia religioasă a faptului că în lumea comercială a concurenței succesul sau falimentul nu atârnă de activitatea sau dibăcia individului, ci de împrejurări independente de individ ¹⁾, astfel de părerii ating de aproape domeniul ridiculului. Cine cunoaște istoria creștinismului știe că fiecare sentință mai importantă a lui Hristos sau a apostolilor au avut asupra conștiinței religioase a creștinilor o înrâurire incomparabil mai mare decât toată evoluția economică. Abia după ce concepția empirică va fi luat locul religiei revelate, în înțelesul părerilor susținute de mine (III, 8), după ce toată moralitatea va fi fost laicisată (I, 9) și Statul forței va fi fost înlocuit prin cel socialist (I, 7), abia atunci motivele economice vor trebui să iasă cu putere la iveală, însă fără ca ele să domnească vreodată exclusiv asupra acțiunii omenești.

O relațiune mult mai strânsă există firește între sistemul juridic-politic și cel economic, deoarece amândouă urmăresc numai scopuri lumesti, deoarece Statul și dreptul sunt ordinea puterilor, economia națională ordinea producției și distribuirii bunurilor și serviciilor. Dar nimic nu ar fi mai rătat, decât a admite, din cauza aceasta, cu Marx și Engels că sistemul juridic este numai o continuare juridică a clădirii, expresia juridică a relațiunilor economice întâmplătoare. Dimpotrivă, în rândul întâiu în domeniul dreptului decide puterea; abia în rândul al doilea trebuința economică, întrucât aceasta este, în genere, cunoscută și recunoscută

---

¹⁾ Engels, în *«Neue Zeits»*, Anul 1892/93, vol. 1, p. 43.

de potențați. Cu o armată credincioasă și cu o poliție bună se pot întemeia și se pot susține, veacuri întregi, sisteme de drept, care stau în contradicția cea mai acută cu relațiunile economice. Câteva exemple vor lumina mai deaproape acest fapt de altfel curent pentru orice cunoscător al istoriei dreptului.

Înainte de toate o parte mare din actualul sistem de drept se întemeiază cel puțin indirect pe violență. Când Romanii, Grecii și Germanii intrau cucerind în țări străine, ei luau locuitorilor vechi o parte mare din proprietatea lor și o împărțeau armatei cuceritoare sau o declarau domeniu de Stat. Această fundamentare a unui sistem nou de drept prin expropriere violentă s'a repetat mai târziu de sute de ori. Aducăm în minte numai de împărțirea teritoriului englez după cucerirea normanică, de secularizările în massă a averilor bisericesti din veacul al XVI-lea încoace, de confiscarea unei părți mari a Boemiei după lupta dela Muntele-Alb și de confiscarea averilor naționale în cursul revoluțiunii franceze (II, 3). Chiar și aderentul cel mai inspirat al concepției istorice materialiste nu va putea afirma că aceste deposedări în massă, ale căror consecințe durează până astăzi, ar fi o urmare a modului de producțiune de atunci sau a altor stări economice.

Dar și dacă lăsăm la o parte aceste catastrofe universal-istorice, și dacă cercetăm numai mersul regulat al evoluțiunii dreptului, pretutindeni ni se arată destul de limpede independența dreptului de către stările economice, și tocmai în chestiuni hotărâtoare. Astfel sistemul feudal, care a stăpânit desvoltarea dreptului medieval aproape în toată Europa, a rânduit o parte mare a proprietății și a moștenirii ei în preponderanță din puncte de vedere militare. Dreptul roman, a cărui recepțiune Engels voește s'o folosească ca dovadă pentru concepția istorică materialistă, i-a fost impus poporului german, la sfârșitul evului mediu, contra voinței sale și contra trebuințelor sale, de principii absolutiști și de juriști absolutiști; acestei impuneri i s'au opus nu numai

nobilimea și țărănimea, ci și orașele¹⁾. Legislația franceză, așadar dreptul unui popor foarte dezvoltat intelectualmente, politicește și economiceste, a fost răspândit de pe urma victorioaselor drapele ale lui Napoleon I în țări care atunci abia trecuseră de stările juridice și economice medievale, d. ex. în Polonia și Neapole²⁾. Și după căderea lui Napoleon unii principii rechemăți la congresul dela Viena, de ex. principiele elector de Hessen și regele Sardiniei — parcă ar fi

¹⁾ Compară Stobbe, *Geschichte der deutschen Rechtsquellen*, vol. 1 (1860), p. 616 și urm.; vol. 2 (1864), p. 49 și urm. — Moddermann, *Die Rezeption des römischen Rechts*, în traducerea germană (1875), p. 96 și urm. După ce recepțiunea dreptului roman absolutist s'a împlinit, în contra opunerii păturilor celor mai vaste, prin potențații Germaniei — însă nu în Anglia! — n'au lipsit firește nici învățații, cari au încercat să-i construească acestui eveniment tot felul de motive politice, juridice și economice. Compară de ex. Moddermann, *loc. cit.*, p. 1—14; Engels, *Ludwig Feuerbach und der Ausgang der klassischen deutschen Philosophie* în *«Neue Zeit»* (1886), p. 205.

²⁾ Din corespondența lui Napoleon I reiese lămurit că el privia publicarea codului napoleonian ca o afacere de ambiție personală, fără să ia în considerare stările politice, juridice și economice ale țărilor respective. Într'o scrisoare din 31 Oct. 1807, către fratele său Joseph, pe atunci rege în Neapol, Napoleon spune că nu știe dacă codul lui este introdus (!) în Neapole, dar că în tot cazul el trebuie să se introducă dela 1 Ianuarie 1808. Și relativ la celelalte țări, pentru care codul se plănuia și în care s'a și introdus în parte, Napoleon avea exclusiv puncte de vedere politice. Este ciudat că, după căderea lui Napoleon, codul a fost păstrat cu puține modificări, tocmai în țările cele mai înapoiate, de ex. în Neapole și Polonia, pe când în Statele germane mult mai înaintate de pe malul drept al Rinului a fost suspendat. Compară Case, *Supplément à la correspondance de Napoléon I* (1887), p. 63; *Correspondance de Napoléon I* vol. 16 (1864), p. 149, 190, 206; vol. 17 (1865), p. 304 ș. a. Cine ține cu Marx și consideră dreptul civil ca expresie directă a stărilor economice, poate conchide ceva din aceste scrisori intime ale lui Napoleon, în care el refuză orice discuție asupra cuprinsului codului și prin care numai poruncește publicarea lui; poate conchide că în domeniul legiurii civile stările economice se retrag foarte mult din fața factorilor forței. Compară Marx, *Misère de la philosophie* (1847), p. 17, 67. — Engels, *Ludwig Feuerbach und der Ausgang der klassischen deutschen Philosophie* în *«Neue Zeit»* (1886), p. 205.

voit să înfrângă anticipativ concepția istorică-materialistă — restabilirea cu o iscălitură stările juridice și administrative din ziua detronării lor, ca dovadă limpede că, în opoziție cu toate relațiunile politice, juridice și economice înființate într'aceea, toanele unui mic despot pot răsturnă un sistem de drept întreg, dacă el dispune de forța necesară ¹⁾.

Dar și din prezentul nostru se pot cită exemple numeroase împotriva concepției istorice-materialiste. Astfel rânduețile juridice ale țărilor coloniale europenești, din Asia și Africa, care împreună alcătuiesc o parte a pământului (Indiile, Siberia, Algeria, etc.) de sigur n'au isvorât din împrejurările economice ale acestor teritorii, ci cu preponderanță din interesele politice și economice ale potențaților lor din de-părtare. Aceeaș părere privește, natural, sistemele juridice ale tuturor popoarelor, care sunt ținute în contra voinței lor, sub stăpânirea unui Stat străin. Și chiar și marile State naționale moderne al căror ideal politic este unitatea și puterea popoarelor lor, au obiceiul să dea legile lor cele mai multe pentru tot teritoriul lor, deși în mod firesc populațiunile din imperii așa de mari se află pe treptele cele mai diferite ale evoluțiunii economice.

Deoarece, precum reiese din această expunere, vieța juridică și politică este determinată prin oscilarea în sus și în jos a puterilor, se poate presupune de pe acum, că mișcarea socială a prezentului a fost provocată printr'o schimbare a distribuirii de forțe sociale, care a fost priincioasă claselor sărace. Și într'adevăr vedem, că întâia oară în timpul nostru marile curente istorice se adună oarecum într'un

---

¹⁾ Despre răsturnarea completă a întregii stări sociale în Kurhessen după lupta dela Lipsca compară ordonanțele hessane din 31 Dec. 1813; 4, 14, 18 Ian., 4, 12, 21 Februarie, 7, 31 Martie, 20 Aprilie, 11 Iunie, 7, 22 Iulie, 19, 29 August, 2, 23 Sept., 11 Oct., 27 Dec. 1814 și pe lângă ele Alfred Stern, *Geschichte Europas seit den Verträgen von 1815 bis zum Frankfurter Frieden 1871*, vol. 1 (1894), p. 358; mai departe, despre restaurațiunea asemănătoare din regatul Sardiniei: Stern, vol. 2 (1897), p. 66.

punct, pentru ca să poarte spre o soartă mai fericită tot proletariatul țărilor culturale. Schimbările acestea ale stărilor de putere, în mare parte pomenite mai înainte, le voi scoate aici încăodată la iveală, într'un rezumat:

1. În ultimele două veacuri soliditatea tuturor stărilor de drept de pe continentul european a fost sgduită puternic printr'o serie lungă de revoluțiuni și lovituri de Stat (III, 3).

2. Dela începutul epocii raționaliste convingerile religioase ale masselor populare sunt strămtorite tot mai mult de științele empirice, fără ca potențații lumești și popești să le poată nimici pe acestea, deoarece ele sunt indispensabile pentru conservarea populațiunii îndesate (III, 8).

3. Și în cazul unor înfrângeri locale, caracterul internațional al mișcării sociale (I, 6) îi garantează o evoluțiune neîntreruptă, ca și în cazul creștinismului și budismului, care au fost religii nimicite în locurile de origine, dar au înflorit în alte teritorii.

4. Puterea reală a claselor sărace este sporită considerabil prin conviețuirea în masse mari a lucrătorilor industriali și în parte rurali. La aceasta se adaugă efectele votului universal și ale și mai importantului serviciu militar general, a căror însemnătate pentru distribuirea puterii sociale o va arăta abia viitorul (I, 6; III, 2).

5. Desvoltarea intelectuală a masselor populare a fost potențată prin învățământul obligatoriu și prin alte mijloace de cultură populară atât de mult, încât ele au câștigat puțința de a-și însuși teorii sociale (III, 8).

Clasele sărace trebuie să caute a spori neconținut, prin muncă serioasă, puterea lor și acum destul de însemnată. Nimic nu ar fi mai greșit decât ca ele — admițând concepția istorică-materialistă — să se lase în voia unui fatalism economic, care va aduce singur noua ordine socială, când ceasul va fi sunat. Dacă, în ciuda mediocrității mijlocii a reprezentanților ei, monarhia a devenit totuș formă de guvern predominantă, cauza neîndoelnică este, că ea s'a priceput,

mai bine decât aristocrația și democrația să pregătească neîntrerupt, generație după generație, puterea necesară pentru scopurile politice hotărâtoare. Și istoria ne învață, că până la cea mai mare glorie s'au înălțat tocmai dinastiile acelea, care și-au pregătit mijloacele lor politice, militare și economice în curs de veacuri întregi și fără privire la trebuințele culturale ale popoarelor lor. Dacă clasele desmoștenite vor imita aceste exemple, ele pot nădăjdui că-și vor realiza scopurile lor sociale fără de o răsturnare a sistemului social care să fie primejdioasă pentru existența lor, deoarece puterii neîndoelnice lumea i se prostorne și fără de violență, precum se vede lămurit din victoria creștinismului în veacul al IV-lea al erei noastre.

CAPITOLUL AL DOILEA

MODUL INTRODUCERII STATULUI POPULAR AL MUNCII

În drept și în religie schimbările cele mari se realizează sau de jos în sus prin hotărârea liberă a celor interesați; sau de sus în jos, prin puterea Statului. Modul cel mai firesc, cu care se înființează trebuința de forme noi de viață, este evident acesta: Începătorii direcției nouă caută să-și realizeze tendințele lor mai întâiu în cadrul sistemelor tradiționale; și abia mai târziu, când în trebuința aceea se descopere o putere de viață durabilă, se adaugă recunoașterea din partea Statului și a legislațiunii. Dar și celălalt caz este cu putință: Legislațiunea prescrie noile instituțiuni fără nici un astfel de îndemn din partea celor interesați și în acest chip ea exercită într'un sens oarecare o influență educativă în domeniul dreptului și al religiei. Forma întâia este anume caracteristică pentru prefacerile juridice, religioase și sociale ale evoluțiunii culturale europenești mai vechi; iar a doua formă a devenit foarte obișnuită în cele

două veacuri din urmă, de când cu fortificarea puterii Statului prin absolutismul principilor și prin revoluțiunea franceză.

Precum se știe, creștinismul a fost organizat de apostoli și urmașii lor în primele trei veacuri ale érei noastre, în opoziție fățișă contra Statului roman. Până la anul 311, când interveni recunoașterea oficială a religiei creștine prin împărații Constantin I și Licinius, creștinismul nu va fi fost admis de mai mult decât zece procente din populațiunea imperiului greco-roman¹⁾; dar fracțiunea aceasta relativ mică alcătuiă, din cauza organizațiunii sale tari, o putere politică enormă. Puțini ani mai târziu (325 după Hristos) erau adunați la conciliul general din Nicea mai mult de 250 de episcopi²⁾. Este drept că în cursul veacului al IV-lea și al V-lea majoritatea precumpănitoare a populațiunii imperiului a fost băgată în biserica creștină printr'o serie lungă de măsuri violente; dar biserica, având o organizație fixată, tot eră în situație, să primească astfel de masse enorme de popor, fără să turbure ordinea exterioară.

Socialiștii mai vechi, în special Fourier, Owen și Saint-Simoniștii voiau să procedeze tot așa; adică să introducă noua ordine socială, fără siluire politică, prin întemeierea benevolă a comunelor socialiste. Și asociațiunile lui Louis Blanc și Lassalle s'ar fi întemeiat pe înțelegerea liberă a tovarășilor, cu toate că la întemeierea lor aceste asociații pretindeau sprijinul material al Statului. Dar numeroasele încercări practice, care s'au făcut anume cu propunerile lui Owen și Fourier în cursul jumătății întâia a veacului al

---

¹⁾ Evaluarea numărului creștinilor de pe la anul 311, așadar dinainte de începutul convertirilor violente, oscilează între 5 procente (Gibbon) și 16 procente (Schultze) din toată populația imperiului. Compară Gibbon, *History of the decline and fall of the Roman empire* cap. 15, în ediția dela Basel (1787), vol. 2, p. 306. — Schultze, *Geschichte des Untergangs des griechisch-römischen Heidentums*, vol. 1 (1887) p. 23.

²⁾ Eusebius, *De vita Constantini III*, 8.

XIX-lea în Europa și America, au eșuat aproape fără excepție. În câteva cazuri, putere de viață trainică au dovedit numai acele comune socialiste, care se bazau pe o convingere religioasă tare, ca de ex. shakers-ii, inspiraționistii cei adevărați din Amana ș. a. ¹⁾. Și comunele comuniste ale Fraților morari, care s'au format în legătură cu reformațiunea (pe la 1533) și au avut tot caracter religios, s'au ridicat la o stare durabilă de înflorire, până când, în anul 1685, au fost nevoite să-și suspendeze comunitatea bunurilor, în parte din cauza decăderii interne, dar mai mult din cauza persecuțiunilor popești și lumești și din cauza nenorocirilor războinice de tot felul ²⁾.

De sigur nimeni nu trebuie să se mire, că creștinismul și-a desăvârșit organizația sa, în mod preponderant, în opoziție cu puterea Statului, pe când, *grosso modo*, socialismul actual își așteaptă înființarea sa practică dela Stat. Deoarece într'adevăr primirea unei religii noi atinge condițiunile de viață ale individului incomparabil mai puțin decât intrarea într'o comună socialistă. Anume, viața religioasă se exprimă exterior numai în acțiuni izolate: rugăciune, cercetarea bisericii, jertfă, care ating mai puțin cursul general al vieții omenești. Din contră, *trecerea la socialismul practic presupune într'adevăr o renaștere deplină a omului*, deoarece aici prefacerea completă o suferă tocmai ce alcătuște materia proprie a vieții omenești, anume: munca economică și consumarea de bunuri economice. Astfel și sentimentul religios potențat al comunității primordiale creștine din Ierusalim a fost destul, ca să formeze punctul de plecare al întemeierii unei religii a lumii; însă încercarea

---

¹⁾ William Rufus Perkins, *History of the Amana society, Iowa city* (1891), p. 64 și urm.; *A brief history of the Amana society* (1900), p. 22 și urm. — Hinds, *American communities*, ed. 2 (1902), p. 26 și urm., p. 263 și urm.

²⁾ Beck, *Die Geschichtsbücher der Wiedertäufer in Oesterreich-Ungarn* (1883) p. 549. — Loserth, *Der Kommunismus der mährischen Wiedertäufer in 16. u. 17. Jahrhundert* (1894), p. 11 și urm., 156, 157.

paralelă a unei comunități de bunuri între mărturisitorii religiei noi nu a reușit. De repețite ori apostolul Pavel a trebuit să adune pomeni pentru comunitatea săracă din Ierusalim și s'a ferit să întreprindă un astfel de experiment social în tovărășiile creștine întemeiate de el.

Acest contrast acut între sistemul actual de drept privat și socialismul practic trebuie să exerciteze o influență dăunătoare asupra încercărilor socialiste atât de numeroase din veacul al XIX-lea; și anume în două direcțiuni. Întâiu: pentru membrii comunelor socialiste, crescuți sub domnia dreptului privat, a fost mult mai greu, să se obișnuască cu o viață cu desăvârșire deosebită, decât cu o nouă comunitate religioasă; și deaceia ei au recăzut destul de des în individualismul tineretelor lor. Dar apoi și lumea trebuie să se izbească mult mai aspru de comunele socialiste, care intenționau o prefacere deplină a ordinii vieții exterioare, decât de o religie nouă sau o comună religioasă. Și în realitate, deși erau compuse din membri în mare parte capabili și entuziasmați de formele noi ale vieții, cele mai multe comune socialiste, întemeiate prin contract, au și pierit din cauza acelor opuneri.

Dacă chibzuim acum, că biserica creștină a fost recunoscută de Statul roman abia în anul 311 și că păgânismul, ca putere politică, eră nimic în primele decenii ale veacului al V-lea, atunci devine evident faptul că introducerea creștinismului în imperiul roman poate servi în general ca model pentru prefacerea treptată a sistemului social. Numai cât și începuturile socialismului practic trebuie să fie regulate tot prin legiuirea Statului (VI, 4), deoarece socialismul se potrivește mai puțin cu introducerea prin aderarea liberă a tovarășilor.

Al doilea: Și dacă vreodată puterea politică va fi completă în mâinile sale, Statul socialist va trebui să evite asprimile și cruzimile întreprinse la apăsarea păgânismului în veacul al IV-lea al erei noastre și să se mulțumească cu o realizare a scopurilor sale mai ales prin mijloace indirecte (VI, 5),

cu primejdia ca triumful deplin al socialismului să se întârzie, din cauza aceasta, chiar câteva veacuri (I, 3, 7)¹⁾. Căci, ce-i drept, fiii despotici ai lui Constantin și ai împăratului Teodosiu I au contribuit fără îndoială mult la pieirea grăbită a păgânismului, dar în acelaș timp ei au imprimat bisericii creștine, în mod durabil, caracterul de intoleranță, care le-a lipsit religiunilor anterioare ale antichității și care stă în contradicere indelebilă chiar cu învățăturile lui Hristos.

---

¹⁾ Politica de convertire violentă a păgânilor se ivește chiar sub Constantin I (306—307 după Hristos), pe care unii istorici îl socotesc protector al libertății religioase; a interzis o parte însemnată din cultul păgănesc, divinația, a prădat templele, a interzis restaurarea celor ruinate și ridicarea de statui zeești; poate că și interzicerea jertfelor trebuie așezată în ultimii ani ai domniei lui (Eusebius, *De vita Constantini* II, 45; IV, 25). În tot cazul această acțiune de cult păgân foarte importantă, care s'ar putea compara cu messa catolică, a fost interzisă sub pedeapsă de moarte, de fiii lui: Constantius și Constans, prin câteva legi din anii 341, 346, 353, 356 după Hristos; în acelaș timp se porunci închiderea templelor (c. 2, 4—6 din *Cod. Theod. de paganis* XVI, 10). Iar sub Theodosiu I (379-395) aceste porunci au fost înăsprite și întinse și asupra serviciului divin principal: jertfele pentru lari și penai (c. 9—12 *C. Th. de paganis* XVI, 10); ba împăratul trimise pe favoritul său intim Cynegius în Egipt și Siria, ca să combată după propria lui chibzuire păgânismul acolo încă în floare și conștient și în special să dărâme templele. Urmarea a fost că în teritorii mari ale imperiului roman s'au format bande conduse de clerici, care îngrijeau, pe propria răspundere, de dărâmarea templelor. În comparație cu aceste violențe revoluționare atacurile de atâtea ori criticate ale Hebertiștilor și mai de curând ale anarhiștilor contra bisericii creștine sunt palide. O lege în favorul protecțiunii templelor păgănești s'a dat iarăș abia în anul 399, după ce opera de distrugere fusese săvârșită în mare parte (c. 18 *C. Th. de paganis*, 10). Această tratare teroristică a păgânismului lămurește de ce, ca factor politic, acesta a dispărut din imperiul roman din primele decenii ale veacului al V-lea. Compară c. 22, 23, *C. Th. de paganis*, XVI, 10, din anul 423.

PRINCIPII GENERALE PENTRU INTRODUCEREA STATULUI POPULAR AL MUNCII

Pe când sistemul juridic al Statului socialist reiese cu mare claritate din firea mișcării socialiste, mijloacele pentru ajungerea acestui scop sunt în multe privințe nelămurite și atârănătoare de întâmplări. Aici, ca și în toate prefacerile istorice, interesele personale ale bărbaților conducători, compoziția corpurilor legiuitoare și sentimentele națiunilor exercită o influență, care întrece destul de des efectul principiilor. Deaceea drumurile pe care omenirea va pătrunde spre un sistem social nou se pot indica numai cu bănueli și în contururile cele mai generale.

I. Poate că întrebarea cea mai însemnată este aceasta: Statul socialist trebuie înființat prin reformă ori prin revoluție? Practica universal-istorică, ca și teoria socialistă, au răspuns la această întrebare în diferite sensuri. Precum știm, creștinismul a fost impus populațiunii imperiului roman în mod violent, dar totuș precumpănind formele exterioare ale dreptului (VI, 2). Din contră prefacerile reformăției și ale revoluțiunii franceze au fost realizate printr'o serie lungă de încălcări patente ale dreptului.

Dintre socialiștii teoretici, St.-Simon și școala sa, Fourier și fourierismul, Rodbertus și cei mai mulți socialiști englezi sunt pentru o întrupare pașnică a noului sistem social¹⁾,

¹⁾ Saint-Simon, *L'industrie* (1817, 1818), în *Oeuvres*, vol. 3 (1869), p. 159; *Du système industriel* (1821) în *Oeuvres*, vol. 6 (1869), p. 12 și urm., 32, 67, 106, 124, 127; *Le nouveau Christianisme* (1825) în *Oeuvres*, vol. 7 (1869), p. 178. — *Exposition de la doctrine Saint-Simonienne* în *Oeuvres*, vol. 41 (1877), p. 279, 281. — Fourier, *Traité de l'association domestique-agricole*, vol. 1 (1822), p. 37, în *Oeuvres*, vol. 3 (1841), p. 47, 48 și *passim*. — *Bases de la politique positive. Manifeste de l'école sociétaire, fondée par Fourier* (1841) în ed. 2 (1842), p. 195 și urm. —

pe când conjurațiunea lui Babeuf, cei mai mulți socialiști francezi, în sfârșit Lassalle, Marx și Engels admit punctul de vedere revoluționar¹⁾. În legătură cu această formație și teorie o parte mare din social-democrația continentului european voește să introducă Statul socialist prin revoluțiune, pe când cel puțin majoritatea covârșitoare a muncitorimii engleze intervine pentru o îmbunătățire treptată a situației sale economice pe cale legală.

În contra introducerii Statului socialist prin revoluție nu se poate cită, cum se întâmplă atât de des, sfințenia sistemului juridic existent, care interzice nimicirea în mod violent a drepturilor câștigate. Pentru că niciodată familiile și partidele domnitoare n'au șovăit să nimicească în momente hotărâtoare chiar drepturile cele mai bine câștigate, dacă vorba eră ca să-și întemeieze domnia lor sau să și-o întărească trainic. Astfel, dela sfârșitul evului mediu încoace, principii europeni și-au însușit drepturile Staturilor lor printr'o serie de încălcări de drept și prin aceasta au pregătit Statul absolutist al veacului al XVII-lea și al XVIII-lea. În timpul revoluțiunii franceze, principii germani mai mari nu au șovăit să răpească, cu ajutorul străinilor, colegilor lor popești și lumești acele drepturi suverane, pe care firește

---

Rodbertus, *Der Normalarbeitstag* (1871) în *Kleine Schriften*, ediția lui Wirth (1890), p. 359. — Bellamy, *Looking backward* (1888), cap. 5. — Sombart, *Sozialismus und soziale Bewegung im 19. Jahrhundert* (1896) în ed. 4 (1901), p. 64 și urm., 84 și urm.

¹⁾ Conjurația lui Babeuf: *Acte d'insurrection* în *Copie des pièces saisies dans le local que occupait Babeuf lors de son arrestation*, vol. 2 (An. V), p. 244 și în Buonarroți, *La conspiration pour l'égalité, dite de Babeuf*, vol. 2 (1828), p. 244. — Proudhon, *Idée générale de la révolution au XIX siècle* (1851), p. 35, 77. — A. Blanqui, *Critique sociale*, vol. 1 (1885), p. 201 și urm. — Marx-Engels, *Kommunistisches Manifest* (1848), în ediția din 1872, p. 19, 27. — Marx, *Das Kapital* (1867), în ed. 3 (1883), p. 790. — Lassalle, *Arbeiterprogramm* (1862) în ediția Bernstein, vol. 2 (1893), p. 24; *Die Wissenschaft und die Arbeiter* (1863) în aceeaș ediție, vol. 2, p. 104 și urm.; *Die indirekte Steuer und die Lage der arbeitenden Klassen* (1863), vol. 2, p. 382 și urm.

și aceștia le storseseră, în cursul veacurilor, dela regii germani, mai ales prin revoluție. Cât de des au fost nimicite și drepturile private, în măsuri enorme, în mod violent și în folosul intereselor politice ale familiilor și partidelor dominante, s'a arătat mai sus (II, 3; VI, 1). Și totuș la aceste mari prefaceri erà vorba numai de interesul unor sfere înguste, pe când introducerea Statului socialist privește binele poporului întreg, ba pe al omenirii întregi.

Așadar nu nedreptatea trebuie citată în rândul întâiu contra introducerii Statului socialist prin revoluție, ci lipsa de rațiune și scop, ba și imposibilitatea. Firește, foarte adeseori Constituțiile politice ale popoarelor din timpurile vechi și noi au fost răsturnate, de sus sau de jos, prin revoluțiuni, și aceasta va fi îndemnat pe atât de mulți teoreticieni socialiști, să recomande aceeaș procedare și la realizarea noului sistem social. Inșă revoluțiile politice abiã ridică mai mult decât spuma de pe fluviul vieții popoarelor, deoarece ele urmăresc mai ales numai scopul de a transmite puterea politică dela o coterie la alta. Din contră, introducerea Statului socialist implică necesitatea, ca toți cetățenii să-și schimbe complet tot modul lor de a lucrà sau a nu lucrà; introducerea aceasta presupune o renaștere morală a oamenilor, pe care eu o socotesc cu puțință, dar care în tot cazul poate să reiasă numai dintr'o îndelungată educație populară. O subită ridicare în masă socialistă și-ar ajunge scopul tot așa de puțin, ca de pildă o lege care ar hotări că dela un timp oarecare toți cetățenii trebuie să fie înțelepți și virtuoși.

Pe lângă aceasta se adauge împrejurarea că o revoluție în sensul prefacerii depline a societății trebuie să arunce pe mult timp în neorânduială organismul producției și consumării economice. Firește și revoluțiunile politice și religioase au avut totdeauna aceleași efecte, în acele domenii ale vieții; însă experiența ne convinge că popoarele pot trăi mai mult timp și foarte bine fără religie și fără Stat. Dar ele nu pot trăi fără o înzestrare neîntreruptă a populației cu

hrană, îmbrăcăminte, combustibil și alte asemenea necesități economice; deaceia o stagnare mai îndelungată în producție, printr'o revoluțiune socială, ar aduce mari pături populare chiar înaintea chestiunii de a fi sau a nu fi.

Respingând așadar realizarea Statului socialist prin mijlocul revoluțiunii, nu trebuie să se creadă că masele populare trebuie să aștepte introducerea noului sistem social numai dela priceperea și bunăvoința domnitorilor și proprietarilor. Din contră, actualul Stat militar, această logică desăvârșire a Statului individualist al forței, ascunde în interiorul său un element de disolvare prin faptul că eșecurile militare scad considerabil valoarea domnitorilor și trebuie să provoace în masele populare curente radicale. Până acum aceste curente urmăreau mai ales ideale politice, însă este în firea lucrurilor, ca, în proporția creșterii organizației partidelor sociale, înfrângerile din războaie să aibă ca efect mișcări socialiste tot mai mari. Dacă introducerea noului sistem politic ne-o închipuim ca pe a creștinismului, nu ca un proces de ani sau decenii, ci de veacuri, atunci pe rând toate Statele culturale se vor vedea puse în fața necesității, de a-și reface din temelii sistemele sociale, însă în formele exterioare ale dreptului.

Dacă înlăturăm idea unei revoluții sociale violente, răsturnătoare repede a tuturor relațiilor, atunci se deschide imediat putința, ca introducerea noului sistem social să se desăvârșească în strânsă legătură cu noțiunile tradiționale despre drept și Stat ¹⁾. Intr'adevăr modelele pentru alcătuirile viitorului sistem social se găsesc de pe acum în stările noastre juridice, anume în societățile de drept privat, în

---

¹⁾ Astfel s'a introdus în Rusia nordică *mir*-ul, așadar o formă a socialismului comunal, printr'un simplu ordin al ministerului de finanțe din Petersburg, din anul 1829, fără nici o catastrofă universal-istorică. Și nu erà vorba de iobagi, ci de țărani liberi, deoarece nicio-dată iobăgia nu a pătruns în Rusia nordică. Compară Simkhowitsch, *Die Feldgemeinschaft in Russland* (1898), p. 1, 22.

comune cu socialismul lor municipal înaintat și în celelalte întreprinderi economice ale Statului. Și guvernele veacului al XVIII-lea și al XIX-lea chiar s'au întrecut să deprindă popoarele cu intervenirea violentă a legislației în sistemul juridic moștenit prin mijloace ca acestea: suprimarea privilegiilor nobilimei, suprimarea iobăgiei și confiscarea averilor bisericesti, numeroasele falimente de Stat și alte asemenea măsuri revoluționare. Deaceea un guvern socialist cuminte, introducând Statul socialist, nu are nevoie să se depărteze mult dela tradițiunile de până acum, nici cu privire la formele juridice, nici cu privire la mijloacele realizării.

II. A doua regulă însemnată, care trebuie observată la introducerea Statului socialist, constă în ideea ca puterea guvernelor centrale să nu fie întărită peste măsură prin întinderea acțiunii Statului asupra problemelor economice. Prefacerea actualului Stat individualist al forței în Stat popular al muncii, introducerea socialismului comunal, care va formă poate treapta proximă în evoluția socială a omenirii (III, 6), mai curând vor micșora decât vor mări concentrarea puterii politice în mâinile câtorva persoane. Dar și mai târziu (una dintre problemele cele mai însemnate ale politicii socialiste va fi), să împartă problemele economice între organele superioare și inferioare ale Statului cu atâta potriveală, încât niciodată puterea centrală să nu poată degenera în *pater familias* atotputernic al popoului întreg.

Din contră, ar fi cu totul greșit, ca Statul socialist să se folosească de introducerea socialismului comunal, pentru a sparge centralizația politică moștenită și pentru a încredința comunelor și administrația militară, financiară, judiciară și a învățământului. O astfel de întoarcere la evul mediu ar jigni fără motive sentimentul național, care se bazează în esență pe conștiința unității naționale-politice. În această privință comuna parisiiană din anul 1871 a greșit, fără îndoială, când nu și-a asumat numai problemele economice, ci și administrația independentă a acelor ramuri de

administrație politică ¹⁾. Firește prin această îngrădire introducerea socialismului comunal se amână pentru atât de mult timp, cât îi va trebui ca să ia în mâni puterea politică din tot Statul sau aproape din tot Statul.

III. A treia regulă de căpetenie la introducerea Statului socialist pretinde, ca diferitele măsuri să se ia într'o serie atât de rațional așezată, încât seria să producă pentru clasele sărace foloase economice imediate. Fiecare sistem politic, care renunță la motivele religioase, are avantajul că nu poate fi sguđuit neconținut și combătut prin progresul științei; dar de altă parte sistemul acesta nu poate promite aderenților săi acele exuberante avantagii din viața de-apoi, cu care religiunea și politica întemeiată pe religiune poate să fie așa de darnică.

Dar nici foloasele lumești, la care Statul socialist este firește mărginit, nu pot fi așezate în depărtări prea mari. Dacă atât de multe revoluțiuni politice nu au reușit, cauza principală este fără îndoială aceasta: Masele populare, care au fost totdeauna subiectul activ al revoluțiunilor, au ajuns foarte repede la convingerea, că ele nu se pot aștepta la o răsplată imediată pentru jertfele făcute. Statul socialist poate să ofere acum claselor muncitoare avantagii economice, a căror însemnătate să întrecă mult toate prefacerile politice; dar el nu va putea să uite niciodată, că, de pe urma întregii lor pregătiri, marile mulțimi populare sunt mai puțin menite să aprecieze combinațiuni cu perspective depărtate și că din cauza situației lor precare ele sunt avizate la un ajutor imediat.

CAPITOLUL AL PATRULEA

EXPROPRIEREA MAREI PROPRIETĂȚI

Intr'un capitol anterior (IV, 2) am arătat că introducerea Statului socialist, prin alcătuire liberă de comune socialiste,

¹⁾ Vezi mai sus, capitolul despre comună.

cu greu se poate pregăti în sfere mai mari și că, din contră, chiar și măsurile inițiale trebuie să se hotărască pe cale legislativă. Este firesc ca la alegerea acestor măsuri de pregătire să domnească prevederea cea mai mare. Deoparte, în chestiuni economice, ele nu pot să treacă peste puterea modestă a sistemului politic actual și trebuie să pornească, pe cât se poate, dela tradiția istorică. Apoi, al doilea, raporturile de putere existente trebuie să se modifice, prin aceste măsuri, astfel încât sistemul politic să fie împins cu necesitate spre Statul socialist și ea orice revenire la stările trecute să fie făcută imposibilă. Mijlocul care corespunde mai bine acestor pretențiuni este exproprierea mării proprietăți prin Stat.

Chiar Machiavelli, cu puterea sa fină de înțelegere, a observat că un Stat cu adevărat liber nu este cu puțință în țările, în care se află mulți cetățeni, care nu trăesc din munca lor, ci din venit nemuncit¹⁾. Intr'adevăr, în astfel de State vedem o luptă continuă între raporturile de putere create de proprietatea privată și sistemul dreptului constituțional, o luptă care în formele de Stat democratice și artificiale altoite abia se pot susține contra stăpânirii naturale a celor bogați. Cu atât mai mult va fi de nevoie, ca Statul socialist să se opună chiar dela întâiele începuturi oricărei aglomerări de venituri nemuncite. Căci niciodată munca economică nu va obține acea vază și acea valoare generală, pe care se bazează tot Statul socialist, dacă aceia care lucrează mai puțin sau nu lucrează deloc pot să comande numeroșilor lucrători, în puterea averii lor. Dela acest punct decisiv trebuie să înceapă, în mod firesc, prefacerea socială.

Exproprierea mării proprietăți cu greu s'ar putea privi ca o problemă care întrece puterile Statului actual. Din contră, în toate timpurile și în toate țările s'au realizat confiscări enorme de proprietăți mari, fără ca ordinea ex-

---

¹⁾ Machiavelli († 1527), *Discorsi sopra la prima deca di Tito Livio* (1531), libr. I, cap. 55.

terioară să fi fost turburată considerabil (II 3; IV 1). Firește, în actualul sistem juridic, marea proprietate pare mai puternică și mai apărată decât proprietatea mică, deoarece puterea Statului stă mai mult la spatele aceleia decât la ale acesteia; dar din punct de vedere universal-istoric proprietatea mare este totuși numai un drept foarte neperfect. Căci, în mod firesc, marele proprietar trebuie să-și exerciteze dreptul sau prin persoane străine, cu interese personale foarte deosebite, și de aceea față de o putere de Stat inamică numai rareori își poate apăra cu succes dreptul, pe când la proprietarul mic dreptul și puterea de obicei se acoperă chiar și în viforul catastrofelor istoriei universale. Așa se explică și surprinzătoarea ușurință cu care confiscarea mării proprietăți a fost executată așa de des în dimensiuni enorme, pe când exproprierea directă a proprietății mici, în măsură egală, a fost încercată cel mult contra dușmanilor învinși ¹⁾. Firește și mai puține greutăți de neînving s'ar naște, când ar fi vorba numai de expropriere, nu de confiscare.

Firește iarăș nu trebuie să ne închipuim că disolvarea proprietății mari se va desăvârși cu mijloacele expropriării forțate moderne. Defectul cel mai esențial al sistemului nostru de proprietate constă în tot cazul în faptul, că lucrurile atribuite individului de sistemul dreptului nu au nevoie să stea în vreun raport oarecare nici cu trebuințele lui personale, nici cu munca economică săvârșită de el (II, 2, 3). Așadar, deoarece proprietatea privată este un raport de forță deplin desfăcut de temeiurile sale economice, legislația tuturor țărilor a putut să-l declare drept sfânt, inviolabil; și inviolabilitatea aceasta nu se suprimă nici prin expropriere, deoarece de pe urma despăgubirii complete, oferite celui expropriat, distribuirea valorilor economice printre cetățeni nu suferă nici o schimbare. După o idee foarte răs-

---

¹⁾ Compară: Menger, *Das Recht auf den vollen Arbeitsertrag* (1886) în ed. 2 (1891) p. 125, 126.

pândită, legiuitorul nu poate să intervie direct în această distribuire nici chiar atunci, când ea sguđuie chiar toate bazele Statului, de pildă printr'un contrast prea acut între săraci și bogați.

Disolvarea proprietății trebuie să aibă cu totul alt caracter, când ea se va executa ca măsură inițială la introducerea Statului socialist. Aici nu mai poate fi vorba de o despăgubire completă a valorii sau și numai a venitului nemuncit de până acum, deoarece altfel raporturile dintre puterile sociale ar continuă neschimbate. Din contră, corelațiunea dintre proprietate și trebuințele omenești ar trebui stabilită astfel, că, în schimbul proprietății cedate, proprietarilor mari și urmașilor lor momentan în viață li s'ar recunoaște pe toată viața o rentă moderată, care să fie suficientă pentru satisfacerea trebuințelor lor îndreptățite. Prin aceasta s'ar crea, fără asprime inutilă, o stare socială, care implicit ar conține și evoluțiunea spre Statul socialist, ca necesitate istorică.

Disolvarea ar trebui firește să se întindă asupra întregii proprietăți mari, fără privire la calitatea sa economică, în special și asupra posesiunii de pământ, industrie, negoțuri, case și hârtii de valoare. Chestiunea cea mai însemnată ar fi natural aceasta: Cât de departe trebuie să întinse granițele mării proprietăți și, prin aceasta, și ale exproprierii? Această chestiune ar decide-o, fără îndoială, în rândul întâiu, raporturile de puteri politice din feluritele țări. Ca criteriu ar trebui să slujească, prin excelență, suma venitului nemuncit, numărul lucrătorilor ocupați în diferite întreprinderi, suprafața terenului și contribuțiunea plătită de proprietate. Deoarece, acum cele mai multe hârtii de valoare poartă numele proprietarului, răscumpărarea ar trebui să vie după o procedură de lichidare, prin care s'ar stabili averea fiecărei persoane. Dacă proprietarul își trage venitul său din mai multe izvoare, precum se întâmplă acum atât de des, atunci normativă ar fi suma generală.

În modul acesta guvernul ar pune la dispoziția sa liberă o

mulțime de mijloace de producție, de lucruri utilizabile și consumabile, împrăștiate pe toată suprafața Statului, fără să fie de nevoie ca sistemul juridic în vigoare să fie izbit de vreo intervenire, care să nu se fi văzut des în cursul istoriei, și chiar în forme mai aspre. Această enormă masă de bunuri ar da apoi puterii de Stat posibilitatea să întemeieze pretutindeni comune socialiste, de început în formă autoritară (III, 6) și astfel să țeară în sistemul dreptului privat elemente socialiste, tocmai precum în evul mediu sistemul alodial a fost strămtorit, redus tot mereu de sistemul feudal. Pe lângă marea proprietate supusă sistemului juridic socialist ar există proprietatea mijlocie și cea mică în formele dreptului privat. Abia după ce formele juridice socialiste se vor fi dovedit bune printr'un îndelungat exercițiu și după ce vor fi fost desvoltate în amănunte, va fi de dorit ca și proprietatea mijlocie și cea mică să fie socializată (IV, 5).

Dar Statul socialist nu se poate mulțami, să-și acopere teritoriul cu o rețea de organizațiuni comunale socialiste, ci el va trebui să tragă și consecințele politice ale acestor prefaceri mari. În evul mediu și în timpurile mai noi, până adânc în veacul al XVIII-lea și al XIX-lea, latifundiarul, pe atunci aproape singura formă a proprietății mari, a exercitat, de pe urma puterii sale economice, și justiția și administrația, ca instanța cea mai inferioară. Dela revoluțiunea franceză încoace, jurisdicțiunea celor mai multe țări a fost încredințată tribunalelor organizate de Stat; și, dacă facem abstracție dela Statele cele mai înapoiate din punct de vedere politic, și administrația comunală a fost încredințată aproape pretutindeni organelor comunale alese. Totuș legile alegerii, la comună mai ales, dar și alte măsuri au îngrijit că administrația afacerilor comunale, ca și a celor politice, în instanța cea mai inferioară, să rămână tot în mâinile proprietății mari.

Deoarece proprietatea mare ar trece la comunele socialiste, comunelor ar trebui să li se treacă, în continuarea stărilor

actuale, și puterea politică de gradul cel mai inferior. Deci comunele nu ar fi organizate numai ca autorități economice, ci din ele ar trebui să se desvolte și autoritățile de ordine de prima instanță (III, 5). Este indiferent, dacă puterea aceasta politică s'ar cedă direct organelor comunei socialiste, sau dacă s'ar căuta ca acelaș scop să fie ajuns prin numiri sau printr'un sistem corespunzător de alegere. Proprietarii mici și mijlocii, trăind încă pe baza dreptului privat, cu greu s'ar putea plânge de nedreptățire, dacă în administrația comunei — întrucât aceasta nu privește numai interesele economice ale asociației comunale socialiste — li s'ar deferi numai acel rol modest de colaborare, la care clasele sărace sunt mărginite prin regulamentele comunale moderne.

CAPITOLUL AL CINCILEA

TRANSIȚIA LA STATUL POPULAR AL MUNCII

Prin coexistența sistemului socialist și al celui de drept privat în Stat și comună s'ar naște cu necesitate un contrast acut, poate cel mai acut din toată istoria universală. Pentru soluția acestui contrast, tradiționalul nostru Stat individualist al forței cu greu ar găsi alt mijloc afară de sabie. Pentrucă din punct de vedere al Statului forței este de sigur foarte exact, ca Machiavelli, marele cunoscător și teoretician al acestei forme politice, să exprime părerea, că fiecare putere de Stat întemeiată din nou, fie monarhie, fie republică, se poate susține numai prin teroare¹⁾. Inșă, deoarece Statul socialist va avea, în interesele materiale ale masselor populare, o bază neasemănat mai tare, decât orice formă de guvern numai politică; mai departe, deoarece măsurile violente întreprinse la înființarea unui Stat îi imprimă acestuia cu necesitate și în mod durabil caracterul Statului

¹⁾ Machiavelli, *Discorsi sopra la prima deca di Tito Livio* (1531) *libr. III. cap. 3.*

autoritar; va fi de nevoie, ca în cursul acelei tranziții puterea Statului să renunțe, după putință, la aplicarea directă a forței și să se mulțamească cu măsuri indirecte, chiar cu primejdia ca, prin aceasta, triumful desăvârșit al ideilor socialiste să fie amânat într'un viitor depărtat.

O înfățișare mai amănunțită a măsurilor acestora cu greu ar avea o valoare mai mare, decât un plan de războiu elaborat în amănunte, deoarece în politică, ca și în războiu acțiunea personalităților conducătoare este determinată tot atât de mult de atitudinea adversarului cât și de propriile hotărâri. Observările următoare pot să pretindă că au poate o însemnătate mai mult decât numai ipotetică:

1. Prin disolvarea proprietății mari Statul ar căpăta o masă mare de bunuri, care ar avea o valoare foarte variată din cauza variației de venit și datorie. Pentru a nu îngădui ca dela început să se desvolte o neegalitate prea mare în situația economică a lucrătorilor, ar trebui ca comunelor favorizate să li se impună plătirea în bani, lucruri sau muncă a unei rente, care să compenseze aproximativ acea deosebire. Veniturile, de sigur foarte mari, care i-ar curge Statului din acest izvor, s'ar întrebuițâ firește în rândul întâiu pentru satisfacerea trebuințelor Statului; restul ar putea să fie întrebuițat pentru răscumpărarea averilor supuse încă dreptului privat.

2. În toate direcțiile sistemul juridic socialist ar trebui să aibă precădere asupra celui de drept privat; el ar trebui privit ca constituția socială normativă. Deaceea ceceea va fi intrat într'o comună socialistă, n'ar mai avea voie să se întoarcă la sistemul dreptului privat. Intre aderenții socialismului și ai dreptului privat nu s'ar putea să existe raporturi de debitori decât numai întrucât activitatea celor dintâiu nu ar fi legată prin ele (II, 9). Moștenirile, testațiunile și donațiile atribuite unui socialist ar putea să devină efective numai în marginile capacității lui de proprietar (II, 3, 4), așadar numai cu privire la bunurile de consumat; mijloacele de producțiune și lucrurile utilizabile ar trebui

să se atribuie acelor comune socialiste, cărora li se cuvin după situația și după rostul economic.

3. Prin atingerea sa neconținută cu socialismul, în toate domeniile vieții omenști, ar suferi și dreptul privat o prefacere considerabilă. Chiar de pe acum, fiind îngrădit, în exercitarea dreptului său, de toate părțile, prin poliția și prin legile de contribuție, proprietarul mai are numai o umbră din puterea sa de odinioară (II, 2). Această subminare și dezertare a conținutului proprietății va fi de sigur grăbită și sporită prin influența socialismului. Din contră, într'un Stat cu caracter în preponderanță socialist, protecțiunea lucrătorilor va trebui să fie potențată într'un mod necesar și mult deasupra limitelor de până acum; dar aceasta va înrăuri și mai mult situația economică a averilor mijlocii, care și altfel ar fi greu primejduită prin fuga la socialism a lucrătorilor. În sfârșit dreptul ereditar, anume dreptul ereditar legal al rudelor laterale, va suferi de sigur îngrădiri considerabile în favorul comunei socialiste.

4. Marea organizațiune socialistă, pe care Statul social ar trebui să o întemeieze în urma răscumpărării proprietății mari, i-ar înlesni foarte mult problema de a lăți treptat domeniul sistemului socialist al vieții și printre cetățenii trăitori încă în sensul dreptului privat. Aici s'ar luă în considerare, în rândul întâiu și fără nici o îndoială, etatizarea distribuțiunii bunurilor, anume a lucrurilor consumabile; de o parte, pentrucă Statul nostru, care încă mult timp nu-și va lepădă formele sale militare-biurocratice, va putea să practice distribuțiunea mult mai ușor decât producțiunea, din cauza caracterului cu precumpănire mecanic al distribuiri; dar apoi și din motiv că de-acum chiar o parte considerabilă din distribuirea bunurilor se află în mâinile organelor Statului. Intr'adevăr chiar și în actuala noastră constituție socială monopolizarea negoțului cu grâne a fost propusă de repetite ori. Din contră, ar fi mai consult ca etatizarea producțiunii, întrucât aceasta este îngrijită de proprietatea mijlocie și cea mică, trăitoare pe baza dreptului

privat, să fie amânată până când formele juridice ale Statului socialist s'ar încuibă în conștiința popoarelor.

Poate că și mai importantă decât aceste instituții legale ar fi favoarea pe care în mod firesc Statul socialist ar închina-o elementelor socialiste. Dela revoluțiunea franceză începe multe principii democratice aparțin inventarului neclintit al artei politice europenești, însă firește cu rezerva ca în practică ele să fie slăbite sau chiar întoarse în chiar contrarul lor, parte prin aplicare, parte prin măsuri legale indirecte. Astfel egalitatea tuturor cetățenilor privitoare la funcționarism și contribuții este recunoscută de toți; însă în realitate unele sfere total mărginite, de ex. nobilimea, este favorizată în amândouă direcțiile. O continuare a politicii acesteia, deși în direcție schimbată, ar contribui poate cel mai mult la răspândirea socialismului.

În general și fără nici un optimism exagerat se poate admite că, după ce se va fi făcut întâiul pas prin răscumpărarea proprietății mari, lămurirea dintre socialism și drept privat se va desăvârși mult mai repede, decât a creștinismului cu păgânismul. Păgânii și creștinii imperiului roman se combătură, în primele cinci secole ale erei noastre, aproape exclusiv din cauza chestiunilor supranaturale, pentru care ne putem certă, dar asupra căroră niciodată nu ne vom putea înțelege. Chestiunea principală: Jupiter sau Hristos, nu putea să fie decisă cu mijloacele experienței omenești și din punct de vedere al intereselor omenești.

Din contră opoziția dintre socialism și drept privat aparține întreagă domeniului intereselor pământești, pentru care de mult masele au avut o pricepere fină. Deaceea, dacă în țările hotărîtoare și la momentul cel exact, socialismul va reuși să producă oameni de Stat cu pricepere și cu moderațiune, atunci nu este exclusă puțința ca și chestiunea cea mai însemnată a omenirii să capete o soluție tot atât de dreaptă, pe calea evoluțiunii organice, ca și înlăturarea sclaviei prin iobăgie sau a sistemului feudal prin proprietatea privată.

INCHEIERE

Poate că acel defect de gândire, pe care l-am numit adevărul unilateral (III, 9) nu se ivește în nici un domeniu al cunoștinței istorice cu atâta claritate, ca în critica concepțiunii socialiste despre lume. Nu numai istoricii și oamenii de Stat, ci chiar și masele populare judecă prefacerile religioase și dinastice din puncte de vedere politice, ba chiar confesionale și patriotice, nu din cel economic. Astfel nimic nu este mai sigur, decât că printr'o urmare a ei, prin războiul de treizeci de ani, reformațiunea a nimicit înflorirea economică a Germaniei pentru două veacuri; dar cine va condamna, din cauza aceasta, acea mișcare universal-istorică? Războaiele pe care Friedrich II le-a purtat în primele decenii ale domniei sale, iar republica franceză în cursul mării revoluțiuni, au păgubit foarte grav binele economic al Prusiei și al Franței; cu toate acestea, în Prusia și în Franța, pentru pături populare numeroase, războaiele acelea sunt încă obiecte de mândră amintire. Tocmai în cazurile acestea și în alte, numeroase cazuri asemănătoare eră vorba despre ajungerea unor scopuri religioase și politice și lumea cercează numai, dacă puterea a fost suficientă pentru ajungerea lor; dacă alegerea mijloacelor a fost potrivită.

Numai când vorba este despre interesele politice și economice ale masselor populare — și acesta este semnul cel mai sigur al unei pozițiuni încă puțin probate și întărite prin fapte — numai atunci chestiunea de putere se retrage bine din fața chestiunii de utilitate. Căci aici nu se întrebă numai reprezentanții stărilor sociale actuale despre efectul socialismului asupra claselor sociale acum favorizate, ci chiar și numeroși teoreticieni socialiști voesc să dovedească, că toate clasele — avute și sărace — vor profita din prefacerea socială. Dacă ar fi vorba despre acțiunile mari ale dinastiilor și ale altor puteri recunoscute, modul acesta de judecată

cu greu ar scăpa de obiecțiunea că este ridicol. Deoarece, la întreprinderile hotărîtoare ale puterilor politice și bisericești seculare, nu este numai o presupunere, ci de cele mai multe ori chiar scopul propriu, ca interesele politice și economice ale inamicului să fie păgubite cât se poate mai mult.

Dar dacă privim mișcarea socială ca o luptă a claselor de sus cu cel de jos, pentru puterea în Stat și în societate, atunci nu putem afirma că prin prefacerea socialistă i se pune omenirii o problemă fără pereche. Din contră, lupte asemănătoare, deși pentru scopuri mult mai neînsemnate, s'au purtat adeseori. Și într'adevăr, pentru realizarea concepției socialiste, eu am propus numai mijloace, care au fost aplicate des în luptele pentru putere și de mult încheiate, ale trecutului.

Orice formă de Stat ar există în țările lor, guvernele încă vor trebui să se deprinză cu idea, că mișcarea socială trebuie privită ca o cucerire progresivă a puterii de către clasele sărace ale popoarelor. Firește, pentru oamenii de Stat este și una din cele mai grele probleme, să priceapă momentul în care puterea socială sporită a unei pături de populațiune pretinde și o sporire a influenței sale politice. Proletariatul tuturor țărilor a avut dreptate să prețuească o astfel de dezvoltare neturburată a puterii mai mult decât simpla înzestrare cu bunuri economice. Deaceea, în Anglia și în Franța, poziția muncitorimii față cu sitemul politic în vigoare este mult mai favorabil, decât în Germania. Statul a dezvoltat, prin organizarea muncitorilor, un mare sistem de îngrijire economică priincioasă claselor muncitoare, dar a împiedicat, în continuu, prin legi excepționale și prin apăsare polițienească, orice proces natural de cucerire de putere. Căci îngrijirea economică oferită de Stat lucrătorilor poate să fie iarăș scăzută sau chiar suprimată prin taxe vamale asupra mijloacelor de hrană, prin scutiri de contribuție, prin premii de export și prin alte asemenea favoruri acordate claselor superioare; din contră, o situație de putere asigurată și recunoscută de Stat este pentru clasele

poporului de jos un avantaj, din care pentru ele izvorăsc neconținut alte progrese politice și economice.

Dar și clasele muncitoare trebuie să învețe, că fiecare creștere a drepturilor lor politice pretinde să fie meritată printr'o sporire a puterii lor sociale. În această privință creștinii primelor veacuri ale érei noastre le pot sluji ca pildă: Ei nu au făcut revoluțiuni, dar dezvoltarea și răspândirea învățaturii lor, devotamentul hotărît către credința lor, chiar și sub amenințarea primejdiilor celor mai mari, le-au câștigat treptat o putere atât de mare, încât chiar și principatul roman a trebuit să li se plece. Firește, pentru acest scop nu este de ajuns să repetăm în forme noi câteva formule economice descoperite de socialiști englezi și francezi mai vechi; din contră, spiritul socialist trebuie să inunde tot domeniul vieții sufletești: filosofie, drept, etică, artă și literatură.

Conștiința acestei probleme mari, de rezolvat încă, va reține proletariatul, cu mai mare siguranță, dela violențele premature, decât apăsarea militară și polițienească cea mai severă. Căci numai reprezentanții Statului militar aristocratic și ai patronilor mari pot să socotească social-democrația modernă din Germania și din alte țări culturale ca un partid extrem de revoluție prin chiar firea sa. Din contră, cercetătorilor istorici ea le va apărea numai ca un partid central, înclinând tare spre stânga, dincolo de care abia se desfășură anarhismul ca domeniu propriu al revoluțiunii neîmpăcate. Deaceea, în cazul unei revoluțiuni sociale victorioase, social-democrația și anarhismul vor ajunge foarte repede într'o relațiune asemănătoare cu a girondiștilor față de teroriștii marei revoluțiuni franceze. Dar conducătorii girondiștilor nu și-au pierdut numai viața, ci, aceasta este și mai mult, pentru timpuri care nu se pot prevedea, principiile lor federaliste au fost scoase din viața publică a Franței.

Institutul de Studii Istorice și Social-Politice
de pe lângă C.C. al P.S.R.
BUCUREȘTI

C U P R I N S U L

	Pag.
Introducere, de G. Bogdan-Duică . . .	5
Prefața autorului	15
CARTEA INTĂIA: Statul și dreptul în general	17
Cap. I. Observări introductive	17
« II. Anarhismul	20
« III. Statul individualist și socialist	30
« IV. Statul socialist și statul co- munist	35
« V. Originea dreptului și a statului	42
« VI. Revoluțiunile internaționale ale statelor	48
« VII. Statul individualist al forței și statul muncii populare	57
« VIII. Despre motivele statului po- pular al muncii	64
« IX. Dreptul și morala	68
« X. Ideea libertății	72
« XI. Ideea egalității	76
CARTEA A DOUA: Sistemul vieții economice și al propagării în statul popular al muncii	35
Cap. I. Binele public și binele individual	
« II. Proprietatea	87
« III. Dreptul real în statul popu- lar al muncii	90
« IV. Despre lucrurile consumabile	97
« V. Lucrurile utilizabile	99
« VI. Mijloacele de producțiune	101
« VII. Sistemele subiective de dis- tribuire	103
« VIII. Sistemele de distribuire obi- ective	112
« IX. Dreptul obligațiunilor	116

VERIFICAT
2002

	Pag.
Cap. X. Diferitele contracte	122
« XI. Dreptul ereditar	128
« XII. Căsătoria	131
« XIII. Raportul dintre părinți și copiii legitimi	142
« XIV. Copiii nelegitimi	147
« XV. Dreptul penal	152
« XVI. Procedura	157
CARTEA A TREIA: Organizația sta-	
tului popular al muncii	
Cap. I. Scopul statului	161
« II. Suveranitatea	167
« III. Formele de stat	174
« IV. Puterea legislativă	179
« V. Puterea executivă	187
« VI. Comuna	195
« VII. Grupa de lucrători	201
« VIII. Reîngiunea	205
« IX. Cultură și știință	213
CARTEA A PATRA: Transiția la statul	
popular al muncii	
Cap. I. Despre motivele mișcării sociale moderne	221
« II. Modul introducerii statului po- pular al muncii	230
« III. Principii generale pentru in- troducerea statului popular al muncii	235
« IV. Exproprierea marelui proprietăți	240
« V. Transiția la statul popular al muncii	245
« VI. Încheiere	249

